dil ve kültür

şükrü ünalan

Eski Yeni

DİL VE KÜLTÜR

Şükrü ÜNALAN

ESKİYENİ
yayınları

Eskiyeni Yayınları: 12

DİL VE KÜLTÜR

Şükrü ÜNALAN

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no:13178)

Kapak, Mizanpaj
CİNAS
Baskı, Cilt
KALKAN MATBAACILIK
Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler
Tel: 0312.3419234-3421656 Ankara

S.Baskı: Mart 2012

ISBN: 978-605-5978-12-9

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Ünalan, Şükrü.
Dil ve Kültür / Şükrü Ünalan
5. Baskı, XVIII + 286 s., 135x210 mm
Kaynakça var, indeks yok.
ISBN 978-605-5978-12-9
1.Dil 2.Kültür 3.Türkçe 4.Edebiyat 5.Dil Kirlenmesi

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyeni.org – e-mail: fcr@fcr.com.tr

DİL VE KÜLTÜR

Şükrü ÜNALAN

Ankara 2012

Şükrü ÜNALAN

1967 yılında Sorgun'da doğdu. 2007 yılında Ankara'da vefat etti. İlk ve orta öğrenimini Sorgun'da tamamladı. 1989'da Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. 1991'de Millî Eğitim Bakanlığı'nda öğretmenliğe başladı. 1996'da Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Bilim Dalı'nda "Dil ve Şahsiyet İlişkisi" konulu tez çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı. 1997-2001 yılları arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde Türkçe uzmanı olarak çalıştı. 2001'de Kazakistan Ahmet Yesevî Üniversitesi'nde Türk Dili okutmanı olarak görev yaptı. 2002'de Millî Eğitim Bakanlığı'na tekrar geçiş yaptı. 2003'te Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Eğitim Öğretim ve Program Dairesi'nde Türkçe Komisyonu üyesi olarak görev yaptı. Daha sonra aynı kurumda Kitap İnceleme ve Materyal Geliştirme Dairesi Edebiyat Komisyonu'nda komisyon başkanı olarak çalıştı. 2004'te MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi'nde (EARGED'de) Türkçe uzmanı olarak çalıştı.

Ünalan, Altındağ Gençlik Merkezi Diksiyon Kursunda eğitmenlik de yaptı. Bir müddet MEB Müsteşarlık Özel Kalemi olarak görev yapan Ünalan, evli ve dört çocuk babasıydı. Yazarın yayımlanmış "Türkçe Öğretimi" ve "Kişisel Gelişim Teknikleriyle Sözlü Anlatım" adlı eserleri vardır. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı'nda doktorası devam ederken yakalandığı amansız hastalığa yenik düşerek rahmeti rahmana kavuşmuştur.

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

TÜRKÇE YOLUN SONUNA GELDİ Mİ?

Türkiye'de okuryazarlık nispeti, son yıllarda nihayet yüzde doksana yaklaşmış. Yetmiş milyonluk nüfusumuzun, okul öncesi kesimi dışarıda bırakırsak, 50 milyondan fazlası okur-yazar demektir. Türkiye okur-yazar nispetini zaman içinde şöyle veya böyle yükseltmeyi başardı. Fakat gerçek okur-yazarlığı sağlayamadı. Nüfusumuzun yüzde kırkı (% 40) hayatı boyunca kütüphane yüzü görmüyormuş. Kütüphaneye ömründe birkaç defa gidenlerin nispeti ise yüzde otuz bir (% 31) imiş.

Ülkemizde neredeyse yarım asırdır yılda 6-7 bin civarında kitap yayınlanıyor. Bu rakama elbette irili ufaklı resmî yayınlar, ders kitapları, tekrar baskılar vs. dahildir. Yayınlanan kitap miktarında büyük artışlar olmuyor, fakat baskı sayısında dikkat çekici bir azalma gözleniyor. Son yıllarda kültür kitaplarının baskı sayıları beş binden üç binlere, iki binlere, binlere ve nihayet yüzlere indi. İlk matbaamızın 1730'larda uyguladığı kitap baskı sayısını 21. Yüzyılda yakaladık anlayacağınız!

Nüfusumuzun 2,5 milyondan fazlası yüksek tahsilli.

Talebeleri bir yana bırakalım, üniversite öğretim üyelerinin beşte biri akademik yayınlar/ders kitapları dışında kitap okumuyor.

Okuma alışkanlığına sahip nüfusumuz, genel nüfusun on binde sekizi (%0.08). Yani "binde biri" bile değil!

Türkiye, Cumhuriyet döneminde belirli gelişme merhalelerinden geçti. İktisadî ve sosyal gelişmişlik göstergeleri ile kültürel gelişmenin paralel gittiğine dair hiç bir emare yok. Belli ölçüde ekonomik gelişme ve zenginleşmeden bahsedilebilse bile kültürel bakımdan fakirleşme söz konusudur.

Kitleler, görüntülü ve sesli yayın araçları dışında bilgi edinme ve zihnî faaliyetlerini geliştirme aracına sahip görünmemektedir. Gazete tirajları, on yıllardır ciddî bir artış göste-

remiyor. Daha da ötesi, zihnî kapasitenin gelişmesi bakımından en önemli araç olan kitaba rağbet, alıcı ve okuyucu seviyesinde artmak yerine gerileme gösteriyor. Türkiye'nin kültürel yoksullaşmasının neden veya nelerden kaynaklandığını bulmak ve ona göre tedbirler almak her geçen gün daha âcil hâle gelmektedir.

Büyükleri bir kenara bırakalım, çocuklarımız neden kitap okumuyor? Neden bilmediği kelimeleri öğrenmiyor, öğrenmek istemiyor, neden zihin tembelliği yapıyor?

"Devlet dilini değişmez Anayasa maddesi yapan Türkiye'de İngilizce neden alan kazanıyor ve Türkiye'nin öğretim dili olmaya doğru yürüyor?

Bugünün Türkiye'sinde kültür meselesinin temelinde dil meselesi yatıyor. 20. Yüzyılda geçilen süreç, Türkçeyi kısırlaştırdı. Manzara şu: Anlam var kelime yok, kelime var anlam yok! Sadece kelimeler değil, anlamlar kayboluyor, mânâ cevheri yitiyor! Bu kısırlıktan ve yoksulluktan kurtulmak için vakit kaybetmemiz gerekiyor.

Türkçenin her yüzyılda büyük şair ve yazarları ve şaheserleri var. Öztürkçenin, "arıdil"in şaheserleri yok ve olamaz! "Öztürkçe" yazmış bir tek büyük yazar yok, olamaz!

Yunus'un, Nesimî'nin, Fuzulî'nin, Bâkî'nin, Nef'î'nin, Nabî'nin, Karacaoğlan'ın, Evliya Çelebi'nin, Kâtip Çelebi'nin, Nedim'in, Galib'in, Dertli'nin, Ziya Paşa'nın, Namık Kemal'in, Cevdet Paşa'nın, Mehmed Âkif'in, Yahya Kemal'in, Ömer Seyfeddin'in, Refik Halit'in, Reşat Nuri'nin, Necip Fazıl'ın, Peyami Safa'nın Nazım Hikmet'in, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Tarık Buğra'nın diline, gerçek ve zengin Türkçeye dönmekten başka çare yok!

Daraltılmış dille geniş edebiyat olmaz. Küçültülmüş sözlükle büyük eser yazılmaz! Geçmişimizle barışalım. Kendimizle barışalım.

Türkçenin geleceği ile ilgili umutsuzluk mesajları yayılıyor. Uzun yılardır yurt dışında bulunan, fakat ülkesiyle, milletiyle, kültürüyle ve diliyle alâkasını hiç kesmeyen dünya ça-

pında bir zekâ , "Türk Aynştaynı" Oktay Sinanoğlu kitabının adını "Bye bye Türkçe!" koyuyor!

Uzun süredir yurtdışında bulunan, aynı şekilde ülkesiyle ve kültürüyle alâkasını kesmeyen, bir süre büyük bir günlük gazetede köşe yazıları yazan Yağmur Atsız, "Türkçe 22. Yüzyılı görebilir mi" sorusunu soruyor. (Türk Edebiyatı, Mart 2002)

Bu soruyu soranın ümidi yoktur aslında. İçi kan ağlayarak ümitsizliğini açıklıyor yazar. Batı Türkçesinden ümitsiz olan yazar, dilimizin 22. Yüzyılda Bakü gibi, Taşkent gibi metropollerde yeniden neşv ü nema bulabilme ihtimali ile teselli olmak istiyor! 23. Yüzyılda Batılı Türkologlar "Bir kavmin, en ince ve üstün seviyeye getirdiği bir edebî ifade tarzını, önce hunharca boğazladıktan sonra onun varoşlarda sürünen yoksul ve bakımsız akrabalarını, allayıp pullayıp tekrar 'yüksek sosyete'ye sokma çabalarını ibretle inceler" diyor...

Yağmur Atsız'ın dil hassasiyeti yeni değil. Fakat, dil hassasiyetini hiç bir zaman öne çıkarmamış bazı yazarlar son senelerde, şikâyete, sızlanmaya başladılar. Türkiye'nin "devrimci algılama"sını iyi bilen ve elbette tasvip eden tecrübeli gazeteci Metin Toker'in "Şikâyetim var" yazısı, konunun doğru kavranılması yönünde atılmış çok kuvvetli bir adımdı. Fakat, yazar, bu kuvvetli adımı atacak cesarete sahip olmadığını, "hafıza"sından vazgeçerek ortaya koyuyordu. (Kim bilir, yaşasaydı bu son adımı da atabilirdi!)

Metin Toker'in yazısının ardından, edebiyat ve kitap dünyasını yakından takip eden Doğan Hızlan, şikayetçi yazarın görüşlerinin altına imzasını atacağını beyan etti. Aynı günlerde, Hadi Uluengin, büyük bir cesaretle Eco'nun "Gülün Adı" çevirisi çerçevesinde konuyu sorguladı. Yazılarında din-dil ilişkilerine ağırlık veren Uluengin, bir yazısının başlığını "Dil laikleştirilemez" koydu.

Aslında bütün bu yazılardan önce, Metin Münir, "Eğer bir gün zengin olursam" başlığı altında, Türkçe sözlüklerin daraltılmış kelime kadrosuna karşılık, bütün dillerden devşirdiği kelimelerle zenginleşen, dünya dili hâline gelen İngilizce üzerinde durdu.

Dili korumak, zenginliğini savunmak, nüansların önemi-nin altını çizmek sırf sağcıların, şucuların, bucuların işi mi? Elbette değil. İşin bu hale getirilmesi, Türkiye'nin sahte "ilericilik" algılamasının bir sonucu. Dil herkesin, sağcının, solcunun, şucunun bucunun değil. Dil, müdahale edilerek, tasfiye edilerek güçlendirilebilecek bir varlık da değil. Eğer öyle olsa idi, yetmiş yıllık uygulama sonucunda dilimiz şikâyet konusu olmaz, devletin bir takım organları kelime yasakçılığına başvurmaz, dilimizi hiç bir öğretim kademesinde öğretememe söz konusu olmazdı.

Şükrü Ünalan'ın "***Dil ve Kültür***" kitabı, dil konularına dikkatli ve sağduyulu yaklaşımı yanında, çok geniş ilgileri kucaklayabilecek bir birikimi ortaya koyuyor. Bilhassa gençlerin Dil ve Kültür'de aradıkları birçok şeyi bulabileceklerini sanıyorum. Bu itibarla ikinci baskısının yapılmasını önemsediğim gibi bunun daha sonraki baskılar ve yeni eserler için güzel bir başlangıç olmasını da diliyorum.

Türkiye Yazarlar Birliği Kurucu Başkanı, RTÜK Üyesi

D. Mehmet Doğan

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

Türk dilinin tarihinde 21. yüzyılın başları, yani yaşadığımız dönem, üzerinde önemle durulup düşünülmesi gereken ilginç bir ikilemi göstermektedir. Başka bir deyişle Türkçe, bir yandan ancak büyük dünya dillerinin sahip olabildiği çok geniş bir iletişim alanına sahip olarak büyük bir kültürel coğrafya da hüküm sürme şansını yakalamış iken, öbür yandan İngilizcenin yükselen küresel etkinliğinin dehşet verici baskısı karşısında hızlı bir erime sürecine de girmiş bulunmaktadır.

Türk dünyasıyla kültürel bağlarımızın -uzunca bir tarih diliminden sonra-büyük ölçüde güçlendiği bir evreye girmesi, başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok bölgesine milyonlarca insanımızın göç etmesiyle Türkçenin hinterlandı hızla büyüyerek bizi büyük bir kültür coğrafyasında oldukça etkin bir konuma getirdiği sosyolojik bir gerçekliktir. Evlad-ı Fatihan'ın yaşadığı Balkan ülkelerinden milyonlarca Türk göçmenin yaşadığı Avrupa ülkelerine, anadili Türkçe milyonlarca insanın yaşadığı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve tarih boyunca Türk topluluklarının yaşadığı Doğu Asya ve Orta Doğu ülkelerinden Amerika kıtasındaki Türk azınlıklarına kadar dünyanın bir ucundan öbür ucuna büyük bir coğrafya da Türkçe kitaplar, gazeteler ve dergiler basılmakta, televizyon ve radyo kanalları Türkçe yayınlar yapmaktadır. Bu gerçeklik Türkçeyi büyük dünya dilleri arasına sokmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik müzakereleri süreci ve bunu izleyecek üyelik döneminde Türkçenin resmi statüsünde elde edeceği yeni kazanımlar ise dilimizin kullanım ve etkinlik alanını daha da büyütecektir. Yine bu cümleden olarak, diğer büyük dünya dilleriyle rahatça boy ölçüşmemizi sağlayacak ciddi dilbilimsel çalışmalar da devam etmekte olup, gelecek dönemlerde Türkçenin çeşitli lehçelerindeki kelimelerin ortaklaşa kullanılacağı yüz binlerce kelimelik büyük bir dile dönüşmesi istenmekte ve bu büyük düşün gerçekleşme şansı da bulunmaktadır.

Öbür yandan açık ve net bir şekilde, diğer dünya dillerini olduğu kadar Türkçenin bugününü ve yarınını tehdit eden

İngilizcenin küresel bir boyutta sağladığı dehşet verici egemenliği var. Bu tehdidi her sokağa çıkıp işyeri levhalarına baktığımızda, internet, televizyon ve radyo yayınlarıyla her başbaşa kaldığımızda hemen fark edebiliyor, her gün İngilizce birkaç kelimenin daha Türkçeden birkaç kelimeyi ezip yerine geçtiğini görebiliyoruz. Bu açıdan bakıldığında, konuşma ve yazı dilimizin bile her yıl hızla daha çok İngilizce kelimelerle kurulu hale gelmesi, Türkçenin diğer birçok dünya dili gibi bir süre sonra yerini tümüyle İngilizceye terk edeceği kehanetini o kadar da boş bir kuruntu olarak karşılayamayacağımızı düşündürmektedir. Açıkçası Türkçe, kimi bilim adamlarınca, yüzyıl içinde kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan diller arasında sayılmaktadır.

21. yüzyılın başlarında Türk dilinin yaşadığı bu ikilem, bardağın dolu tarafına bakıldığında umutsuz bir durumda olmadığımızı, gerekli duyarlık gösterilip önlemler alınması halinde dilimizi, yani kültürel kimliğimizi, yani millet olarak varlığımızı sürdürmenin mümkün olduğunu da hatırlatıyor.

Anadilimizi, Türk dilinin en gelişmiş lehçesi ve ana gövdesi olan Türkiye Türkçesini koruma ve zenginleştirme konusunda resmi ve özel tüm kuruluşlara, her meslekte insanımıza, özellikle anne ve babalara ve en çok öğretmenlerimize büyükçe bir sorumluluk payı düşüyor. Türkçenin, ana dilimizin millet olarak var olmamızla, kültürel zenginliğimizle ne kadar yakından ilgili olduğunu, dilimizin doğru olarak ve tüm zenginliğiyle çocuk ve gençlerimize öğretilmesi en çok öğretmenlerimizin gayretiyle gerçekleşebilecektir.

Şükrü Ünalan arkadaşımız, işte bu ikilemli dönemde ortaya koyduğu bu titiz çalışmayla, başta öğretmen ve öğrencilerimiz olmak üzere bütün insanlarımıza harika bir kılavuz sunuyor. Dil ve kültür konusunu çeşitli açılardan ele alarak oldukça güzel örnekler ve temiz bir Türkçeyle sunduğu bu eser, sanıyorum daha uzun yıllar yüz binlerce insanımıza faydalı oylamaya devam edecek.

İhsan IŞIK

Türk Dili Bilgini

DÖRDÜNCÜ BASKI İÇİN ÖN SÖZ

Türkçe dünyada en çok konuşulan dillerden biridir. Dünyada Türkçe konuşan insanlar yaklaşık 11 milyon kilometrekarelik bir alana yayılmıştır. Doğuda Moğolistan ve Çin, batıda Sırbistan, kuzeyde Sibirya ve Kazan, güneyde Bağdat'a kadar geniş bir coğrafyada Türkçe konuşulmaktadır. Bu coğrafya içerisinde, 7 tanesi Türk devleti olan 23 ayrı devlet vardır. Günümüzde yaklaşık 300 milyon insan Türkçe ve onun lehçeleri, ağızlarıyla konuşmaktadır.

Sağlam yapısıyla benliğini koruyabilen Türkçemiz, Çince, Hintçe, İngilizce ve İspanyolcadan sonra, dünyada en çok konuşulan bir dildir.

Türk yazı dilinin en önemli ve ilk örneklerinden olan Orhun Abideleri, M.S. 720-735 yılları arasında dikilmiştir. Orhun Abideleri okunduğunda Türkçenin ulaştığı seviye yüksekliği ve zenginliği karşısında bütün Avrupa hayretler içinde kalmıştır. 8. yüzyıla kadar Avrupa'da hâkim dil olan Latince, dünya düşünce tarihinde egemen tek dil olarak kabul ediliyordu. Latince dışında son derece etkin, zengin ve edebi bir Türk dilinin mevcudiyeti, düşünce ve kültür tarihi uzmanlarını da şaşırtmıştır. Fransızcanın en eski yazılı belgesinin 15. yüzyıla, Almancanın 14. yüzyıl, Rusçanın ise 13. yüzyıla ait olduğu göz önüne alınırsa, Türk dilinin köklü geçmişi çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Eylül 2007'de bu fani dünyadan ebedi âleme genç yaşta göç eyleyen kadim dostum, değerli arkadaşım rahmetli Şükrü Ünalan'ın, dünyada konuşulan diller içerisinde son derece önemli ve büyük bir dil olan Türkçemizin ve bu dilin meydana getirdiği kültürün önemine dikkat çekmek maksadıyla hazırladığı "Dil ve Kültür" adlı eserinin 4. baskısını siz değerli okuyuculara sunarken içimizde tarifi mümkün olmayan girift duyguların bulunduğunu belirtmek isteriz.

"Öldükten sonra da yaşamak istiyorsanız geride ölmez bir eser bırakınız" sözünün mucibince, milletimizin genç beyinlerinin millî kimlik ve benlikten uzaklaşmamasını temin için

büyük gayret gösteren yazar, bu gayretlerini ebedîleştirmek için kaleme sarılmış ve yıllardır birçok üniversitede okutulan bir eser ortaya çıkarmıştır. Yazar bu eseri ile küreselleşme adı altında dil ve kültürü yozlaştırma ve böylece millî devletleri daha kolay sömürülebilir hale getirme oyunlarına dikkat çekmiştir. Sadece eğitim çağındaki gençlerin değil her yaştan okurun ilgisini çeken bu eser "bâki kalan bu kubbede hoş bir seda" misali millî bilince sahip Türk insanının yüreğinde yankı bulacaktır.

Eserin yeni baskısının yapılmasında teşviki olan başta üniversite öğrencilerimiz olmak üzere, meslektaşlarımıza ve rahmetli yazarın eşine ve çocuklarına şükran ve minnet duygularımızı ifade etmek istiyoruz. Özellikle de yazarın ruhunun şad olması duasıyla bütün okuyucularımıza selam ve hürmetlerimizi bildiririz.

Yard. Doç. Dr. Salim PİLAV
Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü Başkanı
Ankara-2010

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DİL

DİL NEDİR? 1
İNSAN HAYATINDA DİLİN ÖNEMİ 4
ÇOCUĞUN İNSAN OLMA SÜRECİNDE DİLİN ÖNEMİ 5
ANA DİLİNİN ÖNEMİ 6
DİL VE DÜŞÜNCE 8
DİL, SEMBOL VE İŞARET İLİŞKİSİ 13
DİL, KÜLTÜREL VARLIĞIMIZ VE TOPLUM 15
MİLLÎ DİL VE KÜLTÜR 18
Farklı Kültürlerin Dile Yansımaları: Alman ve Türk Kültürü Karşılaştırması 19
DİL VE DÜNYA GÖRÜŞÜ 21
DİLİN İMKÂNLARI 22
DİL - GERÇEK İLİŞKİSİ 24
SÖZLÜ KÜLTÜR VE DİL 25
Medya Dili ve Sözlü Kültür 26
SÖZÜN GÜCÜ VE GÜCÜN SÖZÜ 26
DİL VE BAĞLAM 28
DİLVE SİYASET 29
BİR KÜLTÜR ÖGESİ OLARAK DİL 32
DİLİN MİLLET, KÜLTÜR VE MEDENİYET VARLIĞI İÇİNDEKİ YERİ 35
SERBEST OKUMA PARÇASI 36
DİLİN BAKIMI VE GELİŞMESİ 38
DİLİ ZENGİNLEŞTİRME YOLLARI 39
DİL İLE SOSYAL YAPI ARASINDAKİ İLİŞKİ 40
Sosyal Yapının Üç Tezahürü 40
Değer 40
Norm 40
Sosyal Kontrol 41
SERBEST OKUMA PARÇASI 42
DİL, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ 45
Dil İçi Çeviri 47
Tercüme Dil ve Telif Dil 48
Kelime Çevirisinde Tam Karşılık Bul(ama)ma Sorunu 48
Mana ve Kültür Çevirisi Ne Kadar Mümkündür? 49

KÜRESELLEŞME, İNTERNET VE TÜRKÇE.....51
BİLİM DİLİ VE TÜRKÇE 52
DİLDE YABANCILAŞMA VE AŞAĞILIK DUYGUSU.....54
DİL KİRLENMESİ.....56
SERBET OKUMA PARÇASI.....60
MANKURTLAŞMANIN VE TOPLUMSAL AFAZİNİN
NERESİNDEYİZ? 62
Nayman Ana'nın Mesajı 66
Mankurtlaştırma Aracı: Rusça 68
Közkamanlaşmak: Sömürgecilerin Yerli Acentesi Aydın Olmak..69
Mankurtlaştırmanın Yeni Aracı: İngilizce,
Yeni Adı: Küreselleşme 70
YABANCI DİLÖĞRETİMİ VE KÜLTÜR 71
YABANCI DİLLE EĞİTİM VE KÜLTÜR.....72
İKİ DİLLİLİK SORUNU 76

II. TÜRKÇE ÜZERİNDE OYNANAN OYUNLAR

SADELEŞMEDEN SAPMA: TÜRKÇEYİ ÖZLEŞTİRME (!)
HAREKETİ.....79
Tasfiyecilik: Dilde Tırpanlama Hareketi 81
SERBEST OKUMA PARÇASI.....85
SERBEST OKUMA PARÇASI.....86
Irkçılık Düşmanlarının Yaman Çelişkileri: Dilde Irkçılık..... 86
Güneş - Dil Teorisi: Tasfiyeciliği Tıkama Hareketi.....87
SERBEST OKUMA PARÇASI.....90
Dil Devrimi mi, Kültür Devrimi mi? 91
SERBEST OKUMA PARÇASI.....92
Toplumsal Beyin Yıkama Operasyonu 93
SERBEST OKUMA PARÇASI.....97
Öztürkçecilik: Bir Dünya Dilini Yok Etme Hareketi 98
SERBEST OKUMA PARÇASI.....102
Uydurmacılık -Şizofreni İlişkisi 103
Dili Sadeleştirme ve Sınırları 104
SERBEST OKUMA PARÇASI.....107
Osmanlı Türkçesi 109

III. DİLİN VE EDEBÎ METİNLERİN KÜLTÜREL BOYUTLARI

DİL, KÜLTÜR VE EDEBİYAT ARASINDAKİ İLİŞKİ.....113
DİLİN SÖZ VARLIĞININ EDEBÎ METİNLERE YANSIMASI 115
SÖZ VARLIĞININ İÇERDİĞİ ÖGELER.....118

Temel Söz Varlığı 119
Yabancı Kelimeler 119
Deyimler 119
Atasözleri 120
İlişki Sözleri 121
Kalıplaşmış Sözler 121
Terimler 121
Çeviri Kelimeler 122
Doldurma Sözler 122
Argo 123
Jargon 123
EDEBÎ ESERLERDE TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞINA ÖRNEKLER . 123
Temel Söz Varlığı 123
Yabancı Kelimeler 124
a. Yabancılığı Belli Olmayan Kelimeler 124
b. Yabancılığı Belli Olan Kelimeler 124
Deyimler 125
Atasözleri 126
İlişki Sözleri 126
Kalıplaşmış Sözler 126
Terimler 127
Çeviri Kelimeler 127
Doldurma Sözler 127
Argo 127
SERBEST OKUMA PARÇASI 128
ARGO DİLİ VE KÜLTÜR 129
SERBEST OKUMA PARÇASI 133

IV. DİL BİLİM VE DALLARI

BUGÜNKÜ DİL BİLİMİN DALLARI 137
Ses Bilim (Fonetik) 137
Ses Bilimin Kolları 138
Fonoloji 138
Biçim Bilgisi (Morfoloji) 139
Dizim Bilgisi/Tümce Bilim/Söz Dizimi(Sentaks) 139
Anlam Bilim (Semantik) 140
Sözcük Bilim (Leksikoloji) 142
Sözlük Bilgisi (Leksikografi) 143
Ad Bilim (Onomastik) 143
Lehçe Bilim (Diyalektoloji) 143
Gösterge Bilim/İşaret Bilim (Semiyoloji) 144

UYGULAMALI DİL BİLİM 147
DİLBİLİM VE ANTROPOLOJİ 147
ÖTEKİ ALANLAR 148
BİLDİRİŞİM SİSTEMİ OLARAK DİL 150
Bildirişim 151
Bildirişimin Özellikleri 152
Bildirişimin Gelişmesi 153
Ortak Kaynak (Göstergeler Deposu) 155
Sözde ve Dilde Değişme 155
Söz Seçme Özgürlüğünün Sınırları 158
Dil Değişmelerinin Sevk ve İdaresi 160
Dilde Değişme 160
Ortak Dil/Millet Dili 161
SERBEST OKUMA PARÇASI 162

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÜLTÜR

KÜLTÜR TANIMLARI 165
Sosyal Miras ve Geleneksel Sistem Olarak Kültür 170
Hayat Yolu ve Biçimi Olarak Kültür 170
İdealler, Değerler ve Davranışlar Olarak Kültür 170
Çevreye Uyum Olarak Kültür 170
Geniş Anlamda Eğitim Olarak Kültür 171
Bireysel Psikoloji Olarak Kültür 171
Oluşumu ve Kökeni Bakımından Kültür 171
Sembol Olarak Kültür 171
KÜLTÜRLÜ İNSAN VE ARİF ADAM 173
GELENEKTEN GELECEĞE: KÜLTÜR 174
KÜLTÜRÜ OLUŞTURAN UNSURLAR 177
KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ 178
KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİN SEVK VE İDARESİ 182
MİLLÎ KÜLTÜR -EVRENSEL KÜLTÜR 183
YERLİ KÜLTÜR-YABANCI KÜLTÜR 186
KİTLE KÜLTÜRÜ 189
POPÜLER KÜLTÜR 191
Popüler Kültürün Dönüşümü 192
Popüler Kültür ve Moda 193
MÜZİK DİLİ VE KÜLTÜR 193
Pop Müzik ve Kültür 196
Arabesk Müzik ve Kültür 198
Türkü Kültürü 199

GERİ KÜLTÜR-İLERİ KÜLTÜR 200
ŞİDDET KÜLTÜRÜ 202
KÜLTÜR MODASI, NOSTALJİ VE KÜLTÜREL KORUMACILIK..203
KÜLTÜR YOZLAŞMASI.....205
GENÇLİK KÜLTÜRÜ VE YABANCILAŞMA 206

II. İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE KÜLTÜR

TELEVİZYON VE KÜLTÜR.....209
Televizyon ve Okuma Kültürü 211
Televizyon ve Eğlence Kültürü 213
Kültür Alış Verişi ve Medya.....215
Televizyon Kültürü ve Aile 216
Televizyon Kültürü ve Çocuk 218
BİLGİSAYAR, İNTERNET VE KÜLTÜR 223
İnternet Ortamında Kültürel Faaliyetler.....224
İnternet, Gizli Servisler ve Demokrasi Kültürü 226
ENFORMATİK KÜLTÜR.....228
ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK.....229
KÜLTÜR, TEKNOLOJİ VE MEDENİYET.....231
TEKNOLOJİ VE ÇAĞDAŞ KÜLTÜR 235
KÜLTÜR ALIŞ VERİŞİ VE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ.....237
MEDENİYET VE MODERNİZM 239
POSTMODERNİZM VE KÜLTÜR.....240
KALKINMA, MODERNLEŞME VE ÇAĞDAŞLAŞMA.....242
KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR 244
MEDENİYETLER ÇATIŞMASI (MI?).....251
Medeniyetler Niçin Çatışacak?.....251
Türkiye Hangi Medeniyete Mensup?.....254
Amerikan Yüzyılının Sonu 256
Küreselleşmenin Dayatması: Bütün Yeryüzü İçin Tek Kültür.....256
DİL VE KÜLTÜR BİLİNCİ.....257
KİTAPLA İLGİLİ OKUYUCU GÖRÜŞ VE ELEŞTİRİLERİ
ve YAZARIN BU ELEŞTİRİLERE VERDİĞİ CEVAPLAR.....261
GENEL KAYNAKÇA 271

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DİL

Konfüçyüs'e sorarlar:

-Bir ülkenin yönetimi size verilseydi ilk olarak değişime nereden başlardınız?

Büyük düşünür şöyle cevap verir bu soruya:

-Hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başlardım. Çünkü dil kusurlu olursa, kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılamazsa, yapılması gerekenler doğru yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki hiç bir şey dil kadar önemli değildir.

DİL NEDİR?

"Dil, varlığın evidir. İnsan varlığın evinde iskân eder. Düşünce üretenler ve kelimelerle (bir şeyler) yaratanlar, bu evin muhafızları olan kişilerdir." (Heidegger).

İsim olan dil kelimesi Türkçe Sözlük'te şu anlamlara gelmektedir: 1. Ağız boşluğunda tatmaya, yutkunmaya sesleri boğumlamaya yarayan, etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı. 2. İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.

Bu iki anlam dışında "dil" kelimesinin değişik alanlarda kazandığı yan anlamlar da vardır. *Tanzimat dili, hukuk dili, çiçeklerin dili, terazi dili vs.* Büyük Larousse'da dil maddesinde dil kelimesinin temel anlamı olarak şu tanım yer almaktadır: "Dil, bir insan topluluğuna özgü olan, o topluluktaki bireylerin

duygu ve düşüncelerini anlatmak ve birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları sesli ve kimi zaman da yazılı göstergeler dizgesi: *Dünya, Avrupa dilleri, eski diller, Fransız dili, İngiliz dili."*

En genel anlamıyla dil, iletişim kuracak öznelerin aktarmak istedikleri bilgileri kodlayarak, birbirlerine iletmekte kullandıkları şifreler bütünüdür. "Çok iyi bilinmemekle beraber, tüm canlılar içerisinde insan, sahip olduğu karmaşık gramerle dil konusunda oldukça ileri bir noktaya ulaşmıştır. Canlılar iletişim için hemen hemen her türlü yapıyı kullanırlar. Arılar havada çizdikleri şekillerle birbirlerine bilgi aktarırlarken, sinir sisteminin kendisi iletişim için kimyasal ve elektriksel kodları kullanır. Çoğu hayvan, sesin insan tarafından duyulabilir ve duyulamaz dalga boylarında iletişim kurarlar. Karmaşık bir grameri ise ancak insanların kullanabildiklerine dair yaygın bir inanış mevcuttur. Çoğu hayvan birbirlerine ancak en basit hırıltı ve haykırışları, o da yaratıcılık arz etmeden, yani her defasında aynı ses dizgesini aynı amaçla kullanarak ulaştırırlar. Bunlar kızgınlık, sevgi, saldırganlık, çiftleşme arzusu gibi bilgilerdir. Ama sanat ve bilim gibi yüksek seviyede yaratıcılık ve yoğun soyutlama gerektiren alanlarda kullanılabilmesi ile insan dili bilinen yapılar içerisinde tektir. İletişim sistemi, özellikle topluluklar hâlinde yaşamak zorunda olan canlılar için çok önemli bir gereksinmedir. Tehlikeyi bildirmek, toplumsal düzen için gerekli emirleri aktarmak, yönetsel sorunları çözebilmek, topluluğun beslenmesini, şu gereksinmesini karşılamak için gerekli eylemleri topluca ve düzenli bir şekilde yürütmek ihtiyacı hep bir iletişim sistemini gerekli kılar. İnsan için bu iletişim sistemi dildir." (Altunel, 1999 b).

Bugünkü anlamıyla, dilbilimle ilk uğraşanlardan Amerikalı Edward Sapir de dili şöyle tanımlıyor: "Dil, isteyerek üretilen semboller sistemi vasıtasıyla duygu, düşünce ve istekleri bildirmekte kullanılan tamamen beşerî ve bilinçli bir yöntemdir. Yeni bir dil bilimci olan Hall'e göre dil, insanların alışkanlıkla kullanılan indî sembolleri vasıtasıyla iletişim kurdukları ve etkileştikleri bir müessesedir. Hall, bu tanımında 'müessese' kelimesini dilin, toplum kültürünün bir parçası olduğunu vurgulamak için kullanıyor. N. Chomsky'e göre dil, sınırlı sayıdaki unsurlarla yapılmış, her biri uzunlukça sınırlı unsurlar, bir

dilde kullanılan sesler ve kurallardır. Bu tanımların irdelenmesinden de anlaşılacağı gibi dilin gerçek mahiyeti kesinlikle ortaya konamamaktadır. Fakat çok kabaca dilin yapısını vurgulayanlarla anlamını vurgulayanlar diye iki yaklaşımdan bahsedebiliriz. Yapıyı vurgulayanlar dilde morfem, kelime, cümle gibi formlar olduğunu ve bunların dokusunun insan sesi olduğunu vurgulamışlardır. Anlamı vurgulayanlar ise dilin her şeyden önce bir anlam ifade etmeye, bir işlevi yerine getirmeye yaradığından hareketle onu bir nevi işlevler ve kavramlar manzumesi olarak görürler." (Çakır, 1989).

Diğer bazı dil tanımları ise şunlardır:

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık, milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese, seslerden örülmüş muazzam bir yapı, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir." (Muharrem Ergin).

"Dil, uzun bir zaman içerisinde ve çeşitli tarih, coğrafya ve kültür şartları altında meydana gelmiş; içtimaî yönü ağır basan tabiî (canlı) bir varlıktır." (Timurtaş, 1980:35).

"Dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. Onun duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına, yaşamını sürdürebilmesine olanak sağlar." (Aksan, 1987: 11).

"Dil, insanlığın kendisidir ve zihin hayatımız onunla vardır." (Ahmet Hamdi Tanpınar).

"Dil, araçların aracıdır." (John Dewey).

"Dil, düsüncenin evidir." (Heideger).

"Her mesele beni dile götürür." (Paul Valery).

"Dil, kâinatin kalbimize nakşettiği plândır." (N. F. Kısakürek).

"Dimağlar dille oluşur." (J. J. Rousseau).

"Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir; insanı aydınlatan fasih dilin kıymetini bil." (Yusuf Has Hacip).

İNSAN HAYATINDA DİLİN ÖNEMİ

Konuşmayı öğrendiğimizde büyürüz, insanları tanırız ve son tahlilde kendi kendimizi tanırız. Konuşmayı öğrenmek, her nasılsa bize tanıdık olan bir dünyayı göstermek için önceden var olan aracı kullanmayı öğrenmek anlamına gelmez. Aksine dünyanın kendisiyle ve bize karşı nasıl durduğuyla alâkalı bir tanıdıklık ve aşinalık kesp etmek anlamına gelir.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve onlardan üstün kılan en önemli vasfı, dilidir. Bilimsel araştırmalar, dil yeteneğinin genetik olarak insanda doğuştan var olduğunu ortaya koymuştur. "Bir kuş nasıl uçmak için ve bir balık yüzmek için biçimlenmişse, insanın biçimi de konuşma için hazırlanmıştır. Son araştırmalar, dilin edinilmiş bir şey olmadığını, ama dil yapısının çocukta genetik olarak bulunduğunu ve aşama aşama geliştiğini göstermiştir. İnsanı diğer yaratıklar üzerinde efendi kılan, işte bu doğuştan olan dil yetisi; bu adlandırma, betimleme, akılsal algılamayı ifade etme gücüdür. Diğer yaratıklar zahirdir ve işlevleri de zahirdir. Dil batınî bir yetidir ve bize başka bir yaratığın sahip olmadığı içselliği düşünme, yoğunlaşma ve içsel uyanıklık imkânı verir." (Bewley, 1994:176-184). Dil yeteneğimizle kâinatı okuyabilir, kendimizi görebilir ve kâinatın önemli bir parçası olduğumuzu anlayabiliriz.

Leibniz, "Dil, aklın aynasıdır" der. Bu aynada her insan kendi şahsiyetinin yansımasını bulur: "Dil, aklın ve kalbin ürettiği fikirleri anlatan, ruhun hissiyatını aktaran bir vasıtadır. Kapısız ve penceresiz bir ev ne ise, gözsüz, kulaksız ve dilsiz bir akıl da odur. Çünkü göz, ruhun dışa açılan bir penceresi olduğu gibi, kulak da aklın ahizesi, ağız ve dil ise manaların telâffuz şeklinde dışarıya çıkış kapısıdır." (İpek, 1994:40-41). Beynin ürettiği bilgilerin tek çıkış kapısı dildir. Eğer insan kendine özgü bir dile sahip olmasaydı, diğer canlılar gibi gelişemezdi. Dil, insana ait kültür, medeniyet ve teknolojinin de kaynağı ve taşıyıcısıdır. Bu nedenle yeryüzünde medeniyet sahibi tek varlık insanoğludur. Bunu da dile borçludur.

Dil, onu konuşan milletin yaşayış biçiminin, en geniş anlamda kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evrelerin ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerin yansı-

tıcıdır. Ama bütün bunların yanı sıra her dilin kendine özgü bir 'dünyayı anlayış ve anlatış biçimi' vardır. Bu biçim, dilin söz varlığının, anlam açısından incelenmesiyle ortaya konabilir. Dildeki benzetmeler, aktarmalar, deyim ve atasözleri incelendiğinde o milletin çeşitli nitelikleri kendiliğinden belirir.

Dil, kelimelerin örgüsü içinde bir milletin fikirlerini, hayallerini, duygularını daha geniş manasıyla ruhunu ve hayatını taşır. "Bütün beşerî faaliyetlerin bir müessesesi de dildir. Dil, insan uzviyetinin kâinat içindeki hayat sahasının şartları içinde tekevvün eden bir yaşama vasıtasıdır. İnsan hançeresinin bünyesi, bu bünyeye şekil veren uzviyeti, iklim, hayat şartları, cemiyetin macerası, velhasıl bir canlı üzerinde hâkim olan her şey dile de hâkimdir." (Tarlan, 1972:11).

Dil, hayatın içinde sürekli bir değişim hâlindedir. Bu değişim sürecinde dili kullanarak çevremizle ve kendimizle bağlantı kurarız. Bu bağlantılar karşılıklı etkileşimler biçimindedir. Sürekli değişim göstererek yinelenen bu karşılıklı etkileşimler, dil bağlantıları alanında gerçekleşir. Sevgimizi, isteklerimizi, tepkimizi, alış verişimizi, öğrenmemizi, düşünmemizi, meslek alanlarımızı dil bağlantıları içinde paylaşırız. Değişim içinde yinelenen davranışlarımızın dil bağlantıları, dil alanının kendisinden başka bir şey değildir. Ancak, tüm bu olgular asırların tarihsel sürecinden ve süzgecinden geçerek oluşa gelirken 'günlük dil' ortamında bunun 'farkındalığından' çok uzaklarda yaşarız. Kelimeler ve taşıdıkları kavramsal içerikler, hayat tarzının özellikleri içinde belirlenir. Bazen kullandığımız bir kelimenin kavramsal içeriğiyle farkında olmadan bir başka kavramı gösteririz. Bunlar zaman zaman çok sık olur ve yerleşir. Edindiğimiz bilgi ve kavramsal karşılıkları, hayat tarzımızdan, içinde yaşadığımız kültür sentezinden etkilenerek yapılanır.

ÇOCUĞUN İNSAN OLMA SÜRECİNDE DİLİN ÖNEMİ

Çocukta dil gelişimi hem olgunlaşmaya, hem de öğrenmeye bağlıdır. Çocuğun dil gelişimine anne-babanın yanında kitaplar, öğretmenler ve arkadaş grupları da etki eder. Okul ortamının çocuktaki dil gelişimine olumlu katkıda bulunabilmesi için çocuğun ruhen ve zihnen okula hazır olması gerekir.

Konuşma eğitiminin temeli, küçük çocuklukta atılır. Okulda yapılabilecek olan, yanlışları düzelterek bu temeli sağlamlaştırmak ve bunun üzerine bir şeyler katmaktır. Bunun için de öğretmenlerin, konuşma gelişiminin her evresini iyice bilmeleri gerekir.

Dil, çocuğu egosundan uzaklaştırıp onun sosyal bir kişi olmasını sağlayan kendisini kontrol ve takip ettirebilen düşüncelerini ve davranışlarını yavaş yavaş öğretebilen ve kendini güvende hissetmesine yardım eden bir araçtır. Çocuğun büyüdüğünü konuşmaya başlamasıyla, kullandığı kelime ve kurduğu cümlelerin yetkinliği ile anlarız. "Çocuk ana dilini öğrenirken aslında o, kendi beyninde ilgili dilin sistemini de programlamaktadır. Eğer çocuk dilin düzgün konuşulduğu bir ortamda büyürse, o takdirde gramer kurallarını ayrıca öğrenmeye ihtiyaç duymadan düzgün konuşabilmektedir." (Çorlukiç, 1998:111).

"Her insan, insan oluşunu dilinde gerçekleştirir. Öyle ya, insan olarak doğmak başka şey, insan olmak başka şeydir. Lâtince konuşanlar çocuğa, pek küçük çocuklara 'insan' demeye yanaşmazlarmış. Lâtince'de çocuk 'infans'tır. 'İnfans' konuşmayan, henüz dili olmayan anlamına gelir. İnsan oluş dilin oluşturduğu bir süreçtir. Çocuk, bir bakıma, konuştukça insanlaşır. Çocuğun dünyaya gelir gelmez, insan dünyasının tam bir üyesi olduğunu söylemek yanlıştır. Ancak konuşmaya başladıktan sonra, konuşmalarıyla; böylece söyleneni anlayıp kendi de söze katıldığı için nesneler üzerinde başkalarıyla bildirişmeye girişeceğinden; artık payına belli bir hak ve sorumluluk düşeceğinden, çocuk insan dünyasının eşiğinden içeri atlar." (Uygur, 1997:95).

ANA DİLİNİN ÖNEMİ

"İnsanın gerçek ana vatanı ana dilidir. Ben onun sınırlarında nöbet tutarım." (Albert Camus).

Her dil kendi halkının, kendi milletinin deneyimlerini, birikimlerini, duygularını genç kuşaklara aktaran bir araçtır. Milletler ana dillerine sahiplendikleri, ana dillerini işledikleri oranda yeryüzünde kültürel varlıklarıyla kalıcı olagelmişlerdir.

"Lisanî şuura, geniş mânâsıyla ve ruhî varlığımızın aslî unsurlarından biri olan yegâne dile, ana dilimize ait olmak üzere "ana dili duygusu" adını veriyoruz. Bu duygu bizde anamızdan babamızdan ilk kelimeleri işitip tekrarlamaya koyulduğumuz günden beri teşekkül başlar ve tabiî bir meleke halinde tekevvün eder. Binaenaleyh zihnî değildir. Dilin doğruluğunu ve güzelliğini gramer veya retorik bilgisi değil, çocukluğumuzdan beri bizde teşekkül etmiş ve yerleşmiş bir insiyak ile kontrol ederiz. Diyebiliriz ki kulağımızın bir lisan zaikası vardır. Yeni duyduğumuz her kelimeyi, her ifadeyi bu duygu ile tadarız, dilimizle gıda maddelerini tattığımız gibi. Bu duygu iledir ki onların doğru ve güzel olup olmadıklarını dilin bünyesine göre kabili hazim ve kabili temsil bulunup bulunmadıklarını tayin ederiz. Her türlü yeniliklerin mukadderatı da bu kontrol neticesinde belli olur. Bunlar ya alınır ve temsil edilirler yahut reddolunurlar. Dilin bünyesine ve estetiğine uymayan kelimelere ve ifadelere karşı kulağımızda bir nevi tiksinme hissi vardır. Temsil kabiliyetleri olmadığı halde kendisine her nasılsa yutturulmuş olan şeyleri de kendisine her nasılsa yutturulmuş olan şeyleri mide gibi dil de istifrağ eder." (Banguoğlu, 1987:78).

Ana dili, bir insanın kişiliğinin gelişmesinde, bilgi ve becerilerinin artmasında ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlamada çok önemli bir etkendir. Bir insanın ana dili; onun kültürünün bir parçasıdır. İnsan, başlangıçta ana dilini anne ve babasından, en yakın akrabalarından kazanır; daha sonra da çevresinde iletişim içinde olduğu diğer kişilerden öğrenir. Değişen bir varlık olarak insan böylece de ilk kültür birikimini elde etmeye başlar.

Ana dili insan ruhunun, benliğinin, zihninin arı, en zengin ve âdeta en sihirli ürünlerinden biridir. Türkçe de bizim bu yaratıcı gücümüzü kendimize özgü çizgilerimizle dile getirmektedir. Çünkü uygarlığın içinde bulunduğu gelişim süreci ve insan hayatı, dile ister istemez yansıyacaktır.

Çocuk ana dili aracılığıyla ilk toplumsal kuralları kavrar, çevresi ile ilişki kurar. Gelecekteki imkânlarının gerçekleştirilmesi için hem gerçek, hem de yapısal olarak kafasının içi gelişmeye başlar.

Kelimelerin kullanılması çocuğun kafasındaki kavramları dışarıya yansıtabilmesi demektir. Dil ile kavramların genelleştirilmesi arasında, dil ile "düşünebilme" arasında, dil ile "bilgi edinme" arasında doğrudan bağlantılar vardır. Bu bağlantılar içinde ise en kesin rolü "ana dili" oynar.

Çocuk, kendisine sevgi ve sabır gösteren aile çevresi içinde ve onların gözetiminde kendi ana dili içinde büyür. Aileleri çocuklarına hemen hemen tam denebilecek düzeyde bir dil deneyimi ve uygulaması vermiş olurlar.

Okul öncesi dil öğrenimi her saat, her gün, yorularak, oynayarak, ilerleyerek, birçok yan etkilerle birlikte, günlük hayatın yanı sıra, bilinçsiz olarak ve de belli bir gelişim içinde olur.

DİL VE DÜŞÜNCE

Dil, düşüncenin anlatımında kullanılan semboldür. Esas olan, düşüncelerin alıcı durumunda olan muhataba en uygun sembollerle anlatılmasıdır. Dil, düşüncenin aynası, fikirlerin askısıdır. "Dil, düşüncenin daha geniş anlamıyla iç benliğimizin aynasıdır. Bu görüşte olanlar, düşüncelerin sözcüklerle oluştuğunu, kullanılan dilde ne kadar sözcük varsa, düşüncelerin de ancak o kadar geliştirilebileceğini, beynin düşünme alanının genişliğinin ve derinliğinin dildeki sözcük sayısıyla doğru orantılı olduğunu belirttikten sonra, sözcükleri, düşüncelerin asıldığı askılara benzetmektedirler." (Cem, 1978:8). Dildeki kelime sayısının artmasıyla düşünce de gelişir. "Düşüncelerin askıları" benzetmesinden hareket edersek, düşüncelerin uygun askılara asılması durumunda daha kullanışlı olacağı ortaya çıkar. Bir konu üzerinde konuşmak gerektiğinde en uygun düşünceleri, uygun kelimelerle ifade edebilmek, bu düzene bağlıdır.

Dil, düşüncenin ürünüdür. Destanlarda kullanılan kelimeler, milletlerin düşünce yapılarını da ortaya koymaktadır. Türk destanlarından Yaratılış destanı, Türkçenin içinde bulunduğu Altay dil grubunun bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Yaratılış destanının girişindeki şu sözler Türk milletinin kadına verdiği değeri göstermesi bakımından ilginçtir: "Daha hiçbir şey yokken 'Tanrı Kara Han'la su vardı. Kara Han'dan başka

gören, sudan başka görünen yoktu. Kara Han yalnızlıktan sıkılıp ne yapayım diye düşünürken su dalgalandı. 'Ak Ana' çıktı. Kara Han'a 'yarat' diyip yine suya daldı." (Atsız, 1992:32-33). Bu destanda kadının önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Bu ifadelerde dikkati çeken önemli bir husus, 'yarat' emri verenin bir kadın olan Ak Ana olmasıdır. "Birçok dünya milletinin destanında ikinci sınıf bile olamayan, aşk ve şehvet unsuru olarak kabul edilen, hatta bazılarında tanrıların oyuncağı olan kadın, Türk yaratılış destanlarında Ak Ana, Ülgen, Umay, Güneş vb. olarak görülebilmektedir. Bu sebepledir ki, Türkçenin kelimelerinde, bazı dillerin 'masculin-feminin', 'müzekker-müennes' yaklaşımlarında olduğu gibi erkeklik-dişilik ayrımı görülmemektedir. Türkçe, kanaatimizce, birçok dile nasip olmayan bu insanî ve medenî özelliğini, Yaratılış destanlarında ortaya koyduğu, dünyanın yaratılışı da dahil her alanda 'erkek-kadın' birlikteliği düşüncesinden dolayı elde etmiştir. Ayrıca, daha sonra ortaya çıkan destan ve diğer edebî mahsullerde görülen 'kutsal varlıkların sudan çıkma' olayına da ilk olarak Yaratılış destanları kaynaklık etmektedir." (Yakıcı, 2003:411-420). Görüldüğü gibi dil, düşüncenin ve bir milletin dünya görüşünün dışa vurumudur.

İnsan sadece konuşan bir varlık değil, aynı zamanda düşünerek konuşan bir varlıktır. Düşünmeden taklit ederek konuşan papağan gibi bazı hayvanlar da vardır. Düşünme gücü, pek çok özel istidadın bir araya gelmesinden oluşmuş zihnî bir güçtür. Bu zihnî güç, özellikle kelimeler ve sayılar şeklinde sembollerle düşünmede ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bu düşünme gücü, bireyde, doğumla beraber var olan potansiyel bir güç olarak bulunsa da; bu güç, zamanla fizyolojik, nörolojik ve anatomik olgunlaşma ve büyüme ile doğru orantılı olarak gelişir. Bu gelişme düzeyi ile paralel olarak çocuk, yaklaşık on sekiz ayda kelimeleri bir araya getirmeye ve kendi dilinin gramerini öğrenmeye başlar. Kavram oluşturma, hayat boyu devam etmekle birlikte, hiçbir şey bilmeden dünyaya gelen bebek, bir yandan çevresindeki objelerin neler olduğunu öğrenmeye çalışır, diğer yandan kavramları tecrübe eder. Bu çağlarda kavramlar öğrenilmeye ve geliştirilmeye başlanmıştır. Piaget'nin teorisine göre çocuk, 0-4 yaşları arasında objenin

devamlılığını, görünürde değiştiği halde özünün değişmediğini, zihnî işlemlerle kavrar. 7-11 yaşları arasında kavramlarla ilgili somut işlemleri; 12-14 yaşları arasında ise soyut işlemleri tecrübe edinir." (Poyraz, 1989:64-66).

Kültür, bir düşünce mahsulüdür. Dille düşünce arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki ile ilgili iki ayrı görüş bulunmaktadır: "Birincisi, dilsiz düşünce olmaz; dil aslında bir iç konuşmadır. İkinci görüşe göre de dilsiz düşünme mümkündür. Her iki görüş için de, dil düşüncenin ifade aracı olduğu için önemi büyüktür. Düşünce mevcudiyetini dille ortaya koyar. Yani dil düşünceye hayatiyet verir. Delacroix'in dediği gibi dilden önce düşünce buğuludur, belirsizdir. Düşünce dille yaşar ve dille düzene girer. Diğer taraftan düşünceden arındırılmış bir dil ise, hayatiyeti olmayan boş bir kalıptır.

Görülüyor ki bu ikisi arasında zorunlu bir ilişki vardır, gelişmeleri birbirine bağlıdır. Düşünce, var olana nüfuz edip yeni kavramlar kazanıp onları ifade edecek olan dili zenginleştirir. Dil zenginleştikçe de düşünce varlığa nüfuz etmede güç kazanır. Kültür, bir düşünme mahsulü olduğuna göre, oluşup gelişmesi dile bağlıdır. Zengin bir millî dili olmayan toplumlarda kültür istenilen düzeye yükselmez.

Dil ve düşünce ilişkisi konusunda dil bilimciler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. E. Sapir, içinde yaşadığımız dünyanın bilinçsiz ve geniş bir uzantıdan ibaret olduğunu ve toplumun dil âdetleri üzerine bina edildiği şeklinde bir önermede bulunmuş, Worf da bu düşünceyi açıklamıştır. Bundan dolayı Sapir-Worf Teorisi olarak adlandırılan bu teoriye göre, "Dil, algılama gücü üzerinde bir tür diktatorya kurar. Farklı diller, çevremizdeki âlemi farklı şekillerde yansıtırlar. Kişi, âlemi hayatının çok erken bir döneminde ana dilinin çizdiği çerçeve yoluyla tanır. Çevresindeki âlem ne kadar zengin ve çeşitli olursa olsun, o kendi dilinde isimlendirilmiş fenomenlerden başkasını görüp idrak edemeyecektir. Şüphe yok ki ana dili, bize âlemi ken-dine özgü bir biçimde tahlil eder ve bu tarz tahlili ve âlem bilincini bizim için bir zorunluluk kılar. İnsanlar sadece kendilerini çevreleyen nesneler ve toplumsal hayat çerçevesinde yaşamazlar. Ayrıca, ana dili, âlemi çerçevesinde

yaşarlar. Kuşkusuz biz, bizi kuşatan âlemi dil âlemi uyarınca bina ederiz ve her dil kelime hazinesi yanı sıra birtakım bakış açılarını ve diğer bazı bakış açıları karşısındaki peşin hükümleri ihtiva eder." (Aktaran: Doğru, 1996:15-25).

Düşünce, dil ile ifade edilir; dil, düşüncenin iletilmesinin ve paylaşılmasının aracıdır. Güzel, etkili ve doğru konuşmak ve yazmak için, hem düşüncedeki kusurların, hem de dile ait eksiklik ile yanlışların giderilmiş olması gerekir. Patavatsız, geveze ve yalancı, pot kıran, çam deviren, lüzumsuz, boşboğaz olarak suçlanmamak için kişilerin dile ait birikimlerini artırmaları ve sözün demini bilip keminden kaçınacak kadar dile hâkim olmaları gerekir.

Humbolt'a göre, "Düşünceler dili yarattığı gibi, diller de düşünceleri yaratır. Dil, düşünceyi tamamlayan, düşünceyi yaratan bir şeydir. Ancak, dilini oluşturan, yükselten bir toplum gerçek bir düşünce etkinliği gösterebilir. Dilin yapısıyla bütün öteki entelektüel etkinliklerin başarısı arasında açık bir bağlantı vardır. Ancak yüksek bir olgunluğa erişen dillerde gerçek bir düşünce etkinliği meydana gelebilir." (Akarsu, 1998:43).

Ana dilin temel eğitimde nasıl kazanıldığı konunun bir başka önemli boyutudur:

"Ana dilinin temelleri ilk on beş yılda atılıyor; sonraki on beş yıl onun üzerine kurulan bina, daha sonraki on beş yıl ise, yapılan binanın (düşünce ve davranış kontrol merkezi, iman ve sezgi evi) döşenmesi, bezenmesi, zenginleştirilmesi yıllarıdır. Bize göre, bundan sonraki on beş yıl ise, saray veya gecekondu türünden bir düşünce ve davranış evinde yaşayış zamanlarıdır. Kişiler, ilk on beş yılda düşüncenin ve dilin geliştirilmesi için tanınan imkânlar ölçüsünde, 'iç denge' ile sonuçları 'mutlu olma ile mutlu kılma' olan bir 'benlik' ve 'kimlik' sahibi oluyorlar. Kararsızlık, kendisiyle ve çevresiyle çatışmalı kalış, aczine inanış da, teşhircilik ölçüsündeki hırs, öfke ve inat da, dil ve düşünce evindeki eksiklerin, yanlışların sonucudur. Bir kişi on beş yaşına geldiğinde, ana dilindeki 15.000 kelimeyi (kullansın, kullanmasın) kazanmamışsa, bir cümle içinde karşılaşınca anlayamıyorsa, dil kazanımındaki eksiklik, düşünceyi

işletmesine de yansıyacaktır. İkinci veya üçüncü bir dilin öğrenilmesindeki başarı, ana dilinin temellendirilmişliğiyle doğru orantılıdır." (Tural, 2000:3-6).

Entelektüel seviyede zihnî faaliyet ancak gelişmeye müsait dillerden beklenebilir. Dil, bir imkânlar alanıdır. Kültür ve medeniyet oluşturma gücü, dilin imkânlarını kullanarak mümkün olmaktadır. Dilin zenginliği, düşünce ve kültür dünyasının zenginliğine temel teşkil eder. Bu açıdan bakıldığında Türk dilinin ifade zenginliği ve kavram türetme açısından geniş imkânları vardır. Bu imkânlara sahip olan Türkçe, hem Türk kültürünü yeni kuşaklara aktarmada bir köprü vazifesi görebilir, hem de bu kültürün gelişmesi için bir imkânlar alanı olabilir. Bunun için de yapılması gereken, dilimizin imkânlarının araştırılması ve Türkçeleşmiş yabancı kelimelerin bir zenginlik olarak algılanıp sahip çıkılarak üretkenliğinin artırılmasıdır. Kültür ve düşünce geleneğinin geçmişle bugün ve yarın arasında köprüsü durumunda olan dilin, bakımı ve muhafazası iyi yapılmazsa, nesiller arasındaki zihinler arası kavram kopukluğu bir yabacılaşmayı da beraberinde getirecektir.

Dil ile düşüncenin ayrılmazlığı, düşüncenin dili ve dilin düşünceyi geliştirdiği bilimsel bir gerçektir. Doğada insanlaşma süreci düşünce-dil etkileşimiyle başlamıştır. Düşüncesi olmayanın dili, dili olmayanın düşüncesi olamaz. Bunun en belli örneği de hayvanlardır. Hayvanların düşünceleri yoktur, çünkü dilleri yoktur. Demek ki düşüncemizi geliştirmemiz için dilimizi geliştirmemiz gerekir.

Farklı alanlarda çalışma yapan uzmanlar düşünme ile dilin arasındaki ilişkiye her zaman dikkat çekmişlerdir. Özellikle felsefeciler bunu ağırlıkla vurgulamışlardır. Örneğin psikolojide, dil bilimde, sosyolojide, kültürel antropolojide ve mantıkta, dil ve düşünme ilişkileri ile ilgili sorunlara çeşitli açılardan yaklaşılmaktadır. Konuyu en kapsamlı biçimde incelemeyi mümkün kılacak yöntemler geliştirilmektedir.

Bir dilin kendi toplumsal ve kültürel katmanları arasında, dili kullanma biçimleri arasında farklılıklara bağlı olarak, zihin işleyişlerinde de farklılıklar olacağı ileri sürülmüştür.

"Bir dil, sadece kelimeler ve bunların kullanım kuralların-dan oluşan bir sistem değildir. Dil, bir kültüre ait düşünme biçiminin simgesel ifadesidir. Her kültürün düşünme biçimini, o kültürün asırlar boyunca süren oluşum süreci belirler. Dola-yısıyla diller, kelimeler açısından değil temelde bu oluşum süreçleri açısından ve bu nedenle de düşünme biçimleri açısın-dan farklıdırlar." (Titiz, 1997:12-15).

Dil düşünceyi taşıyan bir araç, bir kaptır. Düşüncenin ger-çek temeli zihin işlemleri yapabilme, soyutlama ve semboller kurabilme gibi yeteneklerdir. Bir dilin öğrenilmesi ve bir ileti-şim aracı olarak kullanılması insan zihninin bu özellikleri do-layısıyladır.

"Düşünme" denilince kavram oluşturma, sorun çözme, bellek, soyutlama, mantıksal çıkarımlar yapabilme, hayal kur-ma gibi zihin işlevlerinin biri ya da birkaçı birden anlaşılmak-tadır.

Orwell'ın romanındaki polis devletinde düşünce üzerin-deki en etkili baskı aracı, polis değil, 'dil'dir. "Orwell, İngsos ideolojisine zıt düşecek açıklamaları önlemek ve eski ideolojiye ait tüm çağrışımları insanların kafalarından silmek amacıyla 'düşünce sahasını daraltması tasarlanan' bir Yeni dil tasarla-mıştı. Anlam bilime ilgi duyan öğrencilere Amerika'da Orwell'ın 'Bindokuzyüzseksendört' adlı romanını (yeniden) okumaları tavsiye edilir." (Condon, 1995:80). Bu romanda fark-lı görüşlerin engellenmesi ve İngsos ideolojisinin yaygınlaştı-rılması için, her yıl daha az kelime (yani düşünme aracı) ihtiva edecek biçimde bir sözlük bastırılır. Yıldan yıla insanların zi-hinlerindeki kelimeler azalır ve buna bağlı olarak zihinleri, düşünme alanları daralır.

DİL, SEMBOL VE İŞARET İLİŞKİSİ

Dili kullanma yeteneği, tecrübeyle ilgili bir şeyi sembolle-re aktarma ve sembolik araç vasıtasıyla tecrübeyi paylaşma yeteneği demektir. "Genel olarak tüm işaret, alâmet, nişan ve belirtilerle kastedilen şeyleri içine alan sembol, geniş anlamda ele alındığında; kendi dışındaki bir şeye karşılık olmak üzere akla getirilen herhangi bir şey olarak tanımlanmaktadır. Yani,

bir şey kendi dışındaki bir gerçekliği temsil ediyorsa veya onun yerine geçiyorsa sembol sayılmaktadır." (Koç, 1998:97). Sembollerin insan hayatında son derece büyük yeri ve önemi vardır. İletişim, dil sembolizmine dayanır. Biz, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu semboller içinde ve onlar aracılığıyla faaliyet gösteririz. Bir anlamda dile tekabül eden işaretler olmaksızın düşünme de imkânsızdır. Cassier, insanı 'sembol yapan hayvan' olarak tanımlamaktadır. "İnsan, dili ve düşünceyi mümkün kılan ön beyninin büyüklüğü, yani korteksi dolayısıyla fizyolojik olarak hayvanlardan ayrılmaktadır. İnsanlar dil ile tecrübeyi sembollerle ifade edebilmekte ve bu semboller sayesinde tecrübeleri diğer insanlarla paylaşabilmektedir." (Condon, 1995:22).

İnsanlar ile hayvanlar arasındaki farklardan biri de iletişim türlerinde kendini gösteriyor: "Hayvanlar işaretlere karşılık vermeyi öğrenebiliyor, ama öyle anlaşılıyor ki, sembolleri etkin biçimde yalnızca insanlar kullanabiliyor." (Condon, 1995:22). İşaret ile sembol arasındaki farklardan birisinin de her birine verilecek mümkün karşılıkların sayısındaki farklılıkların olduğunu söyleyen Condon, bir işarete hayvanlar ile insanların verdiği karşılıklar farkını şöyle örneklendiriyor: "Tiz bir ses gibi bir tehlike işareti, bir hayvanı kaçmaya veya saklanmaya sevk edebilir. Fakat bir tehlike sembolü insan için çok şey ifade eder ki kaçmak bunların en az işe yarayanıdır. İnsanın geliştirdiği işaretleri düşünmek kolay, ama onların yalnızca işaret olarak kullanıldığını görmek zordur. Meselâ bir araba kornasının gürültülü sesini ele alalım. Bazı durumlarda, korna çalınması, 'yoldan çekil' anlamına gelir. Korna çalınan kişi, sürücünün 'yoldan çekil' mi, 'merhaba, nasılsın?' mı, 'yeni evli' mi, yoksa 'en büyük biziz!' mi dediğini düşünmek zorundadır." (Condon, 1995: 23).

Sembolle işareti birbirinden ayırmak gerekir. "Semboller, mahiyetleri gereği temsil ettikleri şeyin yerine geçtikleri halde, işaretler kendilerinin ötesinde başka bir şeyi gösterirler. Söz gelimi, herhangi bir trafik işareti taşıt ve yayaların belirli yer ve zamanlarda nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösterir. Kavşaklardaki kırmızı ışıkla araba ya da yayaların durması arasında aslî hiçbir bağlantı yoktur. Bunlar anlamlarını ulusal ve /veya ulus-

lar arası uylaşımlar yoluyla elde eder. Bu yüzden, bunları çeşitli maksat ve anlaşmalarımıza uygun düşecek şekilde değiştirmemiz mümkündür. Buna karşılık, semboller temsil ettikleri gerçekliğe katılırlar; dolayısıyla isteğe bağlı olarak değiştirilmeleri kolay kolay mümkün değildir. İşaret, kendisine uyularak haret edilen bir yönlendirme aracı olduğu halde, semboller bir düşünce ve anlayışa tekabül eden bir şeydir." (Koç, 1998:99).

Bir toplumda baskı arttıkça, insanlar 'kuş dili' denilen sembolik bir dil kullanmaya başlarlar. Bizi çileden çıkaran kelimeler olduğu gibi, irademizi devre dışı bırakan sembolik değeri yoğun kelimeler de vardır. Değişimlere yol açan, sembollere yüklenen özel anlamlar ve bu anlaımlara gösterilen tepkilerdir.

Dil, kendi içerisinde büyük mucizeler taşıyan bir sistemdir; kendine özgü kuralları vardır ve bu kurallar insanlar tarafından bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kullanılır. Eğer dili ses ve yazı ile sınırlarsak, bu özelliğe sadece insan sahiptir. İnsandan başka hiçbir canlı türü, dili entelektüel amaçlarla kullanamamaktadır. Buradan dilin insana özgü bir özellik olduğunu söyleyebiliriz. Başka canlılara çok yoğun bir şekilde verilen eğitimle öğretilebilcn dil, bir insan yavrusu tarafından hemen hemen zahmetsizce ve özel bir eğitim olmadan iletişim amaçlı olarak öğrenilebilmektedir.

DİL, KÜLTÜREL VARLIĞIMIZ VE TOPLUM

Kültürel varlığımız, bizim için biyolojik varlığımız kadar tabiîdir. Söz gelişi, konuştuğumuz anda ağzımızdan Türkçe çıkması, üşüdüğümüzde titrememiz ya da kedinin miyavlayıp tavuğun gıdaklaması kadar tabiîdir. Kültürel varlığımız her zaman ve her durumda aynı tabiîlik derecesinde tezahür etmez. Cangızbay, kültürel varlığımızın alt katmanlarının sınırlarını ve nasıl kotlandığını şöyle izah ediyor: "Alışkanlık, âdet, duygu, fikir, inanç, bilgi, zevk, tercih veya değer yargılarımız arasıında nerede, ne zaman, kimden ne vesileyle ve de ne şekilde duyup görüp öğrendiğimizi ve/veya edindiğimizi hatırlamadıklarımıza doğru gittikçe, aynı zamanda kendi kültürel varlığımızın temeline de yaklaşmış oluruz. Örneğin hiçbirimiz

kendi adımızı nerede, ne zaman, kimden vb. öğrendiğimizi hatırlamayız ki, aslında adımız, kültürel varlığımızı oluşturan temel unsurların hemen hepsinin şu ya da bu ölçüde izini taşır (milliyet, din, ailenin din konusundaki tutumu, yerine göre ve değişen ölçülerde ailenin siyaset, sanat, spor vs. ile olan ilişkisi ve bu konulardaki tercihleri; çocuk ve/veya çocuğun cinsiyeti konusundaki tasavvur, tercih ve/veya beklentileri vs.). Aynı şekilde, insanın hangi millet-ten olduğunu, ana dilini, vücudunun nerelerini açıkta bırakırsa ve neleri açıkta yaparsa yüzünün kızaracağını, nerede, ne zaman, kimden öğrenip benimsediğini hatırlamak bir yana, bütün bu özelliklerin kendisine kendi dışından verilip sonradan edindirilmiş olduklarını aklına getirmesi bile söz konusu değildir." (Cangızbay, 1998:128).

Bir erkek veya kadın olarak rolümüz, büyüklere ve küçüklere nasıl davranmamız gerektiği, bize kazandırılan ahlâk, zevk ve değer yargıları gibi hususlar sosyal kimliğimizi oluşturan kültürel varlığımızın temelini oluşturur.

Toplumun hiçbir alanı dilden bağımsız değildir. "Toplumun edebiyatı, felsefesi, sanatı, tekniği ile birlikte bütün kültürü, düşünceleri, kavrayış biçimi, giderek töre ve görenekleri dille bir bağlılık içindedirler, dilden ayrılamazlar. Töre ve gelenekler bile dil olmadan olanaklı değildir. Bir kuşaktan öteki kuşağa aktarılma ancak bir bildirme ile olabilir. Bunu da ancak dil başarır. Kültürü değişen bir toplumun dili, düşüncesi, düşünüş biçimi, töresi ve göreneği de değişir." (Akarsu, 1998:88-89). İnsanın varlığı dil ile mümkün olduğu gibi, toplumların varlığı da ancak dil ile mümkün olmaktadır. Dil yoksa toplum da yoktur. Dil, bir toplumun kültür kimliğidir. Dil, bir toplumu sarıp sarmalar; ona biçim verdiği gibi, onun biçiminden de etkilenir. "Tarihsellik bağını mümkün kılan dilin ortadan kalkması, kültürel zincirin kopmasına, toplum hafızasının dolayısıyla kimliğin yok olmasına sebep olacağı için, o dil ile iletişim kurmayan toplumlar başka bir kimlik edinip başka bir kültüre eklemlenir. Hâlâ aramızda Sümerlerin, Hititlerin, Lidyalıların soyundan gelenler yaşamaktadır. Ne var ki, bunların hem eşzamanlı hem de artzamanlı olarak toplumsal bağlarını sağlayan dilleri ortadan kalktığı için artık bu toplumlar yaşamıyorlar. Eski Türk halklarından olan İdil boyu Bulgarları başka bir Türk toplumu-

nun, yani Kıpçakların içinde kendi dillerini kaybettikleri için bugün Bulgar halkından bahsetmek mümkün değildir. Türk dilli olan Tuna Bulgarları, dillerini unutup Slavlaşmışlar, hâlâ Bulgar etnonimini taşımakla birlikte tarihsel Bulgar kimliğini kaybetmişler; yeni, Slavyen bir halk olarak ortaya çıkmışlardır." (Develi, 2001:75-79). Bu gerçek bizi, şu an Türkiye Türkçesi'nin maruz kaldığı İngilizce istilâsı karşısında, Türk toplumunun kültürel kimliğiyle yarınlarda var olacağı konusunda bizi hayli endişelendirmektedir. Zira İngilizce sadece entellerin dilinde olmaktan öte, medya aracılığı ile hayatın her alanına hızla girmekte ve yerli kelimelerin yerini almaktadır. Tarihî kültürel kimliğin taşıyıcısı olan dilini unutup da kimliğini muhafaza eden bir toplum yoktur. Bu durumda dil davamız, bir hayat memat meselemiz hâline gelecek kadar ciddî bir meseledir.

Dilin bir toplumda iki ayrı işlevinin olduğunu söyleyen Necati Öner, bu işlevleri şöyle açıklamaktadır: "Birincisi, fertler arasında iletişimi sağlamaktır. Bir toplumu kendisi yapan değerleri vardır. Onlarla diğer toplumlardan ayrılır. Bu değerler o toplumun kişiliğini sağlar. Bir toplumun değerleri, ana dilinde anlam kazanır. Bu sebeple ferdî bilinç, ana dille kolektif bilince bağlanır. Bu bakımdan bir toplumun ana dili, kişiliğini korumada baş rolü oynar. İkinci işlevi derin düşünce ile ilgilidir. İnsanın varlığı tanıyıp ihtiyaçlarını karşılamada sarfettiği çabaların başında bilimsel faaliyeti gelir. Bilimsel faaliyet ve derin düşünce ancak zengin bir dille olur. Bu bakımdan, bir toplumun maddî ve manevî kalkınması, kullandığı ana diline sıkı sıkıya bağlıdır. Zengin ve gelişmiş bir dil olmazsa, derin düşünme ve bilim yeterince yapılamaz. Yaratıcı düşünme ancak ana dille olabilir. Yabancı dille, taklitçilikten, nakilcilikten öteye gidilemez. Bir toplumun kişiliğine sahip olması, varlığını sürdürebilmesi, güçlü, sağlıklı olabilmesi için millî dilinin zengin, gelişmiş ve her türlü bilimsel faaliyete elverişli olması icabeder." (Öner, 1995:42-43). Toplumların topyekûn yaşama tarzını şekillendiren, ifade eden ve gelecek nesillere aktararak devamını sağlayan dildir. Devletin bekası, milletin büyüklüğü dil ile sağlanır. Dil, ferdin sosyalleşmesi ve toplumun milletleşmesi sürecini hazırlayan, geliştiren, hızlandıran sosyal bir varlıktır. Dil, milletlerin hayat damarıdır, kalbidir, ruhudur.

MİLLÎ DİL VE KÜLTÜR

"Bir dildeki kavramlar, çeşitli atasözleri, deyimler, kalıplaşmış sözler incelenir, ilgili oldukları kavram alanlarına göre öbekleştirilirse kimi alanlardaki ögelerin kabarık olduğu, öbürlerine oranla fazlalık gösterdiği göze çarpar. Dikkat edilirse bu kabarık ögeler, dili konuşan ulusun tarih boyunca, en çok ilgilendiği, yaşayışında büyük yer tutan kavramlara, konulara aittir. Örneğin dilimizin ve edebiyatımızın en eski ürünleri olan Köktürk Yazıtları'nda en çok geçen kavramlar budun, 'kavim, ulus, halk', kagan, 'kağan', sü, 'asker, ordu', sülemek, 'asker göndermek', sünuş, 'çarpışma, savaş', yagı, 'düşman' gibi kavramlardır ki, bunlar Türklerin o çağdaki savaşlarla dolu, hareketli yaşayışının aynasıdır. O çağda Türklerde hayvancılığın ve tarımın yeri de -elimizde, tarihi aydınlatan belgeler olmasa da-yalnızca dil ürünlerinden yararlanılarak aydınlatılabilir: Köktürk Yazıtları'nda geçen hayvan adları, özellikle atla ilgili sözcüklerin sıklığı, Türklerin hayvancılık, at yetiştirmeyle olan ilişkisini, atın Türklerin yaşamındaki yerini gösteren ipuçları sayılabilir." (Aksan, 1987:66).

Dillerin millî kültürü çağrıştıran anlam boyutuna dikkat çeken Oktay Sinanoğlu, şöyle bir karşılaştırma yapar: "Âdeta her kelimenin üstünde bir 'çağrışımlar bulutu' var. Şu cam bardağa Türkçe 'bardak', İngilizcede 'glass' diyebilirsiniz. Aynı nesne tanımlanmış olur. Ancak, Türkçe 'bardak' bana bir Karacaoğlan şiirini (*"Elif'in elinde bardak, yeşil başlı güzel ördek..."*) çağrıştırır. İngiliz'e ise 'glass' viski içmeyi çağrıştırabilir. İşte bu çağrışım bulutları dilden dile, kültürden kültüre değişir." (Sinanoğlu, 1998: 2835-2840).

Sinanoğlu devamla, eğitim dilinin Türkçeden yabancı dile kaydırılmasını 'kültürel soykırım' olarak adlandırmaktadır. Zira dil olmazsa kültür olmaz. Kültür olmazsa kimlik olmaz. Kimlik olmazsa haysiyet olmaz. Haysiyet olmazsa bir kişi insan olamaz.

Dil üzerinde çalışma yapan bilim adamları, Türkçenin dünyanın sayılı dillerinden biri olduğunu belirtiyorlar. Şekil bakımından çok mükemmel bir dile sahip olan milletin, neden gelişmemiş olduğu nasıl izah edilebilir? Bu soruya Necati Öner

şöyle cevap verir: "Tarihte ve günümüzde takip ettiğimiz kültür politikaları ile dilimizin gelişmesini engellemişiz. Okullarda millî dili gereği gibi öğretip de yeni nesillerde millî dil bilinci ve sorumluluğu uyandırmayan bir eğitim sistemi başarılı olamaz. Çünkü millî eğitimin amaçladığı her şey dile bağlıdır. Millî dil bilinci ve sorumluluğu kazanmak demek, bir kişinin ana dilini doğru kullanıp güzel ifade etmesi, onun bozulmaması için gerekli duyarlılığa sahip olması demektir." (Öner, 1995:43).

Günlük dilin veya edebî dilin, baştan başa bir kültür hazinesi olduğunu söyleyen Mehmet Kaplan ise, Türkler'in içinde yaşadıkları her medeniyet çağında dili halı gibi işlediklerini şöyle örneklendirmektedir: "Dede Korkut kitabı gibi Divan u Lügat'it-Türk de atlı göçebe medeniyetine ait bir hazinedir. Size ondan eski Türk medeniyeti ile ilgili iki söz zikredeceğim. Birisi o devir Türk'ünün yaşayış tarzını özetleyen bir atasözü: "Kuşkanadı ile er atı ile". O devir Türk medeniyeti ata dayanır. At, o devir Türk medeniyetinin anahtarıdır. Eski bir Türk efsanesine göre Türk, gökyüzünden yeryüzüne atlı olarak inmiştir. Bilindiği gibi Türk şamanları Gök Tanrısı'nın katına ata veya kartala binerek yükselirler. Divan u Lügat'it-Türk'te geçen bir kelime, bana arkeolojiden daha önemli bir kültür hazinesi olduğunu öğretti. Zira eski çağlara ait yer altında saklanamayan nesneleri eski bir metinde bulmak mümkündür. Türkler, karlı sahalarda güneşin parıltısı gözlerini kör etmesin diye at kılından gözlük yapar ve takarlarmış. Buna 'boyunduruk' gibi, 'gözündürük' derlermiş. Kaşgarlı'nın lügati, yazılı bir atlı göçebe medeniyeti müzesidir. Bilindiği gibi onda eski Türklerin düğünlerini, matemlerini, dinlerini, savaşlarını tasvir eden güzel şiirler de vardır." (Kaplan, 1992: 11).

Farklı Kültürlerin Dile Yansımaları: Alman ve Türk Kültürü Karşılaştırması

Her dilin kendine özel atasözleri, deyimleri, nüktelerinin olması ve bunların bir başka dile aktarılmasındaki zorluklar, her dilin ayrı bir inanç yapısının, bakış açılarının, ayrı bir imkânlar ve yönelişler dünyasının eseri ve aynası olduğunu göstermektedir. Yine her dilin, öfkesini, korkusunu, sevgisini,

tasasını, saygısını ifade biçimleri de bu konularla ilgili deyimlerinin zenginliği yahut yoksulluğu da farklıdır. Bazılarında duygu ifadelerinin zenginliği, bazılarında tarafsızlık hatta soğukluk vardır. Kültür ne ise, dil de odur. Kültürün ilgi alanları ne yönde ise, dil de o yönde zenginleşmiştir. Aynı durum ve davranış, farklı dillerde farklı kelimelerle ifade edilir: "Almancada bir sevgi ifadesi olan 'mein mauschen' Türkçeye çevrildiğinde 'fareciğim' diye bir kelime çıkar karşımıza. Fakat Alman kültürünü bilen bir kişi bu kelimeyi 'tatlım, sevgilim' şeklinde zorluk çekmeden tercüme edebilir. Almancadaki 'auf wiedersehen' ifadesinin Türkçe karşılığı 'Allah'a ısmarladık'tır, ama 'tekrar görüşelim' anlamını taşır. Almancada giden de kalan da 'Auf Wiedersehen' der. Türkçede ise kalan 'güle güle', giden ise 'Allah'a ısmarladık, hoşça kal' der. Türkçede 'sözünü balla kestim' deyimi kullanılırken, Almancada 'Darf ich Sie unterbrechen!' (sözünü kesebilir miyim) kullanılır. Horozlar dünyanın her yerinde aynı öterler, ama Almanların horozu ki-ki-ri-ki diyerek, Türklerinki ise ü-ü-rü-üüü diye dile yansır.

Türkçede sigara "içilir", yani dumanı içe çekilir, Almancada sigara dumanı "çıkarılır (rauchen)". Türkçede bir müzik aleti ile oynanır, Almancada müzik aleti "oynamak" (spielen) ile kullanılır. Türkçede trenle gidilir, Almancada Alman kendini trenle taşır. Bir Alman "Du hast Schwein gebaht" diyerek çok şanslı olduğunu "domuz" kelimesiyle ifade eder. Aynı kelime ile aynı zamanda küfreder. Türkçede ise sadece "çok şanslısın" denilir. Geçmiş olsun (gute besserung) ifadesi Almancada sadece hastalar için kullanılırken, Türkçede hem hastalar için, hem arabası çarpışmış kişiler için, hem de imtihana girip çıkmış bir öğrenci için, hatta masada duran bir bardağı kıran birine bile geçmiş olsun denilir. Gute besserung Almancada hastadan başkası için kullanılırsa hata edilmiş olur.

Yeni ev satın alan yakınımıza "güle güle oturun", "hayırlı olsun" ifadelerini rahatlıkla söylerken, bu ifadelere Almancada rastlayamayız. Yeni çocuğu doğmuş bir aileye, çocuk için Türkçede "Allah bağışlasın", "Allah analı babalı büyütsün", "Allah uzun ömürler versin" gibi deyimler kullanılırken, Almancada "çok güzel çocuklarınız var!" (Hübsche kinder haben sie) veya yaşın kaç? (wie alt bist du?) şeklindeki ifadeler kulla-

nılır. Duruma göre kullanılan deyim ve ifadeler kültür yüklü olduklarından şifrelerin çözümü, yani ifadelerin tercümesi ve ikinci dilde kullanımları çok zordur.

"Gebranntes kind scheut das feur" (bir yeri yanan çocuk ateşten ürker) atasözü, Türkçede "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer" şeklinde ifade edilir. "Lügen haben kurze beine" (Yalanların kısa bacakları vardır), atasözü "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar." şeklinde söylenir. (Kayayerli, 1992:122-123).

DİL VE DÜNYA GÖRÜŞÜ

Ünlü dil bilimci W. von Humbolt (1767-1835), dille dünya görüşü arasındaki ilişkiye geniş bir yer ayırmıştır. Bir milletin dilinden o milletin kültürüne ve dünya görüşüne inilebileceğini söyleyen Humbolt'a göre dil, bir milletin ruhunun dış görünüşüdür.

Dillerde milletlerin bütün özellikleri, karakterleri ortaya çıktığı gibi, Humbolt'a göre, milletlerin dünya görüşlerini de dillerinden çıkarmak mümkündür. Milletlerin ayrı ayrı kavrayışı, karakteri kelimelerin anlamlarında tespit edilmiştir. Her dilde bütün bir kavramlar dokusu bulunduğundan ve her dil insanlığın bir bölümünün tasarlama biçimini içine aldığından, her dil özel bir dünya görüşünün yankısı olduğundan, yabancı bir dilin öğrenilmesi de insana yeni bir görüş kazandırır, o zamana kadarki dünya görüşüne yeni bir görüş katar, görüş açılarını çoğaltır." (Akarsu, 1998:63-64). Bir dili değerlerden ve dünya görüşünden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Tamamıyla değerlerden ve bir dünya görüşünden arındırılmış dil olmaz, sadece birinin yerine başka değerler konabilir. Şimdi yarım asır öncesinden çok farklı bir Türkçeyle düşünüyoruz ve konuşuyoruz. Bugün konuştuğumuz dilin değerlerden arındırılmadığını, sadece başka değerlerle yer değiştirildiğini söyleyen Dücane Cündioğlu, bu konuda şu örnekleri vermektedir: "Hayatını kaybetti, hayata veda etti, göç etti, rahmetli oldu, Hakk'ın rahmetine kavuştu, Rabb'ine kavuştu, refik-i â'la'ya çıktı, göğe çıktı, terk-i diyar eyledi, son nefesini verdi, şehid oldu, şahadet mertebesini ihraz eyledi, geberdi, cehennemi

boyladı, nalları dikti vb. tâbirlerin hepsi de en nihayet şu biyolojik durumu imler: Öldü." (Cündioğlu, 1998). Bir kimsenin ölümünü bile haber verirken, değer yargılarından sıyrılamadığımızı gören tasfiyeciler, Orwell'ın ütopik romanında olduğu gibi, dilin eskiye ait bütün değerlerden ve anlam çağrışımlarından uzak bir yapıya kavuşturulmasını amaçlamışlardı ve maalesef bu amaçlarına da büyük bir oranda ulaştılar.

Kavramlar söz konusu olduğunda çok defa aynı kelimeye farklı anlamlar yüklenmektedir. İnsanların aynı kelimeleri kullanıp da anlaşamamalarının temelinde zihniyet farklılıkları yatmaktadır. Bu farklılığın temelinde ise dil farklılığı vardır. İnsan, zihnindeki düşünceleri dil ile aktarır. Krocder'in tanımıyla, "Bir toplumu oluşturan fertlerin öğrenme ve şartlanma yoluyla bir kuşaktan diğerine geçirdiği faaliyetlerinin bütünü olan kültür" ile dil ve zihniyet arasında kopmaz bir bağ vardır. Bir toplumun varlığının devamı, toplum içinde zihniyet çatışmalarının yaşanmaması ve dünya milletleri arasında itibarlı bir yer edinmesi, sağlam bir dil ve kültür politikası ile mümkündür. *"İnsanoğlu, zekâsıyla, gördüğü ve hissettiği şeyler hakkındaki tasavvurları, onlarla olan ilişkileri için o şeyleri nitelendiren ve sınırlandıran (en azından kendi görüşü açısından) sembolleri koyabilmiştir. Bu, ona gerektiğinde belirli bir tavır alma ve istediği zaman o sembolleri zihnine yeniden getirme imkânını vermiştir."* (Doğru, 1996:15-25).

DİLİN İMKÂNLARI

Kelimelerin olmadığı bir dünyada yaşasaydık, beyinlerimizden ve kalplerimizden süzülüp gelen duygu ve düşünceleri birbirimize nasıl aktarırdık acaba?

Dil, bir imkânlar alanıdır. Dilin bir imkânlar alanı olması, o dilin tarihî kaynaklarına dayalı olmasının yanında, bu dilin açılım yapıp kendisini sürekli yeniden üreterek kullanıcılarına kendilerini ifade etme imkânını sağlamasıdır. Dilin imkânlarıyla, o dili kullanan kişi, kabul ettikleriyle ve etmedikleriyle lehinde ve aleyhinde olanları dile getirebilmelidir.

Bir toplumun kullandığı dilin yapısını bilmek önemlidir. Çünkü bir dil, onu kullananların imkânlarını ya da imkânsız-

lıklarını ele verir. Bu sebeple bir toplumun kullandığı dil, onu besleyen ögeler, o dili çerçeveleyen epistemolojik akıl yapısı ve nihayet bu çerçevedeki imkânları dikkate alınmadıkça, o toplumun kuruntudan, hayalden, beklentilerden kurtulması söz konusu olamaz. Her toplum beklentilere sahiptir, ama bu beklentiler imkânlar çerçevesinde olmalıdır.

"Osmanlı'nın tarihin belirli bir döneminde hâkim bir kültür olarak Batı ile temasının ardından, o zamandan bu yana geçen süreçte, toplumdaki dil bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, kendi dokusundaki kotların tedricî değişmesiyle meydana gelmiştir. II. Mahmud döneminden itibaren yavaş yavaş eski kotların yanına yeni kotlar eklenmiş, bu dualite bir müddet sonra yeni kotların baskın hâle gelmesiyle yeni bir şekil almıştır. Nitekim Osmanlı, daha önceleri Batı'yı 'küffar' şeklinde eski kotlar çerçevesinde tanımlarken, daha sonra bu tanım 'modern' şeklinde farklılaşmıştır. Tanzimat'tan itibaren ortaya çıkan ilk aydınların tartıştıkları 'meşrutiyet, eşitlik' vs. gibi kavramlardan da anlamaktayız ki, yeni bir dil topluma hâkim olmaya başlamıştır." (Tekin, 2001:39-46).

Bir dilin imkânları, o toplumun kendine ait en temel değerleri, bu çerçevede tarih boyunca tüm üretimleri, o üretimleri gerçekleştirirken kullandığı epistemolojik çerçevedir.

Dil; iletişim kurma, anlam ve düşünce üretme aracıdır. Dilin, iletişim kurma ve anlam üretme aracı olma özelliği, düşünce üretme aracı olma özelliğinden daha önceliklidir. Dil, sadece düşünceleri ve anlamları taşıyan bir araç değildir. Aynı zamanda düşünce, iletişim ve anlam üreticisidir. "Dünya, gerçeklik ve insan arasındaki ilişkiler dil tarafından ve dil aracılığı ile inşa edilir. Dil, sosyo-kültürel bir pratiktir. Dolayısıyla dil, gerçeklik ve an-lam üretimi arasında kopmaz ilişkiler vardır. Gerçeklik ve anlam, hem dilde ifadesini bulur; hem de dil aracılıyla dile gelir veya üretilir. Rousseau, dilin var olabilmesi için bir toplumun var olmasının şart olduğunu, bir toplumun varlığını sürdürebilmesinin şartı olarak da dilin var olmasının kaçınılmaz olduğunu belirtir." (Kaplan, 2001:30-38).

DİL – GERÇEK İLİŞKİSİ

Kelimeler, mevcut olan, tecrübe edilen yahut da hakkında konuşulmak istenen herhangi bir şeye tekabül etmek veya onu temsil etmek maksadıyla meydana getirilmişlerdir. Kelime eşyanın kendisi değildir; sembol de temsil ettiği eşya değildir. Bir harita bir arazinin sembolüdür, fakat kendisi değildir. Kelime, temsil kabiliyetine sahip şekillerden ibarettir. Dili de bir harita gibi düşünmek yerinde olur. Faydalı olabilmesi için haritanın belirli bir araziyi doğru olarak temsil etmesi gerekir. Haritadaki semboller, noktalar ve çizgiler arazideki şehirlere, yollara ve nehirlere uymalıdır.

Gerçeklere uymayan 'kelimelerden müteşekkil harita' yapmayı kârlı bulan pek çok insan vardır. Kelimelerin ve eşyanın birbirlerinin benzeri olmayabileceğini, sembol (kelime) ile temsil edilen şey arasında bazen bir bağ bulunmayabileceğini de keza hatırda tutmalıyız. Meselâ bir kimseye, sadece birinin hırsız demesi yüzünden ona hırsız muamelesi yapıyorsak, hatalı hareket ediyoruz demektir. Çünkü bir insana hırsız denmesi onun hakikaten bir hırsız gibi hareket ettiğini ve dolayısıyla hırsız olduğunu ispat etmez. Böyle bir hata yaptığımız zaman kelimeyi temsil ettiği şeyle karıştırmışız demektir. Kelimeler gerçekleri anlatmaz, yaratır.

"Kelime ve ses insanoğluna her zaman kuvvetle tesir eden bir vasıta olmuştur. Eşyayı ilga eden, görünmez şeyleri muhayyilede canlandıran kelime, insanları idare, korkutma, dehşete düşürme, sevindirme, olur veya olmaz şeylere inandırma bakımından, bugün de, şu yirminci yüzyılda dahi en tesirli bir vasıta olarak kullanılır. Kelimenin bu, eşyadan uzakken eşyayı canlandırma kudretinden istifade edenler, yalnız şairler ve romancılar değildir. Meydanda konuşan hatip, radyoda haber okuyan spiker, halkla temas eden siyasîler ve her gün temas ettiğimiz kimseler de bundan bol bol faydalanırlar. Halbuki kelime eşya değildir. Galebe çalınması çok güç bir alışkanlıkla, bir şartlı refleksle, biz kelimenin eşyaya ve gerçeğe tıpatıp tekabül ettiğini sanır ve aldanırız. Dile inanan adam daima aldanır. Çünkü hakikat dilde değil, dilin delâlet ettiği varlıktadır.

Dil hakikatten ayrı, hakikate her zaman tekabül etmeyen bir dünya kurabilir. Biz ekseriya bu yapmacık dünyaya inanır, onun içinde yaşarız. Mitolojiler, dinler, bütün batıl itikatlar, en son inanışlar dahi, dilin bu hususiyetinden; yoku var, varı yok gibi gösteren sembolizminden kuvvet alarak teessüs etmişlerdir." (Kaplan, 1992:127).

SÖZLÜ KÜLTÜR VE DİL

Bir milletin yüzyıllar boyu yaşadığı hayat tecrübesi, yazıya geçse de geçmese de onun diline, atasözlerine, hikâyelerine, masallarına yansır. Konuşma dili de bir kültür taşıyıcısıdır. Adı dünyanın dört bucağına yayılan Nasreddin Hoca bir tek satır yazı yazmamıştır, ama fıkralarını bilmeyen yoktur.

Türk anaları süt emen çocuklarını uyutmak için manzum veya mensur ezgilerini yani dilimizde ana sevgisinin ve şefkatinin ifadesi olan terennümü, ninniyi söylerler. Çocuklarımız bu mânilerle dilimizi hâfızalarına nakşetmeye başlarlar. Doğan çocuğun kulağına ezan okunur ve manası zengin dinî, millî adlar verilir.

Kültür değerlerimizi bize yüzyıllar önceden aksettiren, Türk dilinin anlam olarak çok zengin bir dil olduğunu misallerle bizlere gösteren atasözlerimiz vardır. Bu atasözleri Türk düşünce tarihinde atalarımızın mantığını tecrübe ve muhakeme sonunda ortaya çıkarmış kültür birikimleridir. 'Eski dost düşman olmaz' atasözü dostluğu; 'sabır ile koruk helva olur, dut yaprağı atlas' atasözü sabrı, 'dağ ne kadar yüce olsa, yol onun üstünden aşar' atasözü sebat ve azmi; 'gönül kimi severse güzel odur' atasözü sevgiyi; 'acele işe şeytan karışır' temkini, ihtiyatı; 'çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane yeni yıl çıkmış', hayata bağlılığı; 'besle kargayı, oysun gözünü' nankörlüğü; 'bir mıh bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır, bir at bir er kurtarır, bir er bir memleket kurtarır' sosyal iş birliğini, dayanışmayı, 'şeriatın kestiği parmak acımaz' kanun fikrini, 'ağılda oğlak doğsa, ovada otu biter' nasibi; 'mal canın yongasıdır' mülkiyeti; 'ağaç yaş iken eğilir' terbiyeyi; 'ateş olmayan yerden duman çıkmaz' sebep-sonuç ilişkisini anlatır.

Medya Dili ve Sözlü Kültür

"Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır" diyen Witgenstain, bu sözüyle bize dili kullanmanın ve dilin zenginliğinden faydalanmanın ne kadar kişisel olduğunu, bununla hem dilin hem de dili kullananın imkân ve şartlarının dilin sınırlarının belirleyicisi olduğunu ifade etmektedir. Bir dili kullanmak, dilin imkânları ile sınırlı olsa da, bir dilden faydalanmak ve o dili zenginleştirmek bilgiyi gerektirir. Günümüzde bilgiye ulaşmanın en kolay yolu, izlemekten geçiyor. "Okuma egemen bir toplumdan görme egemen bir topluma geçiş, Ong'un kavramsallaştırmasıyla ikinci sözlü kültür, dilin otoritesini-iktidarını-görselliğe terk etmiştir. Artık gerçekliği dil yani söz değil, görüntü anlatmaktadır. Görselliğe hapsolmuş bir zihinsel süreç ise ister istemez dilin zenginleşmesini engelliyor. Çünkü görmek, seyretmek bizlere soru sormaktan alıkoyan bir hayatı dayatıyor." (Yılmaz, 2000:243-255). Sözlü kültürün ve sözün gücünün azalmasında görsel malzemenin çoğalmasının önemli bir payı var. Görsel malzemeyi en çok tükettiğimiz araç ise televizyon. Televizyonun günlük hayatımıza girmesiyle birlikte dil yönünden nasıl bir fakirleşmeye maruz kaldığımızı Ünsal Oskay şöyle dile getirmektedir: "... böylece aile ortamında bile başkaları ile konuşması azalan, konuşmayan, dinleyen, konuşmadığı için, anlatacak şeyi olmamaya başlayan, sadece dinlediği için, dinlemeye alıştırılmış bir insana dönüştürülen modern toplumların insanı dil yeteneğini, bu yetenekle yakından bağıntılı olan iç dünya zenginliğini de yitirmeye başlamış bulunmaktadır." (Oskay, 1993:12). Görüntü kültürünün hayatımızın her alanını kuşatmasıyla birlikte okuma ve yazma özürlü bir toplum olmaktan öte, medyanın egemenliğindeki medyatik bir dile mahkûm olmaktayız.

SÖZÜN GÜCÜ VE GÜCÜN SÖZÜ

Bir filozof, sırtında "Köre yardım edin" yazılı tabela bulunan kör bir dilenciye işlerin nasıl gittiğini sormuş. O da işlerin pek iyi gitmediğinden şikâyette bulunmuş. Filozof, dilencinin sırtındaki tabelanın arkasını çevirip şunu yazmış: "Bahar geliyor, ama ben yine göremeyeceğim". Birkaç hafta sonra dilencinin bulunduğu bölgeden geçerken tekrar hatırını soran filozofa dilenci çok teşekkür etmiş ve:

-İşler açıldı, ne yazmıştın, ben de merak ediyorum, demiş.

Söz ruhu büyüler, idraki açar; söyleme güç katar. Söz, hakikî güçtür. Söz ve güç; insanoğlunun yeryüzü gezegeni üzerinde yaşadığı uzun tarihine bakıldığında, bu iki anahtar terimin işaret ettiği dünyalar arasında sürekli bir gel-git hâli yaşandığı görülebilir. Söz, varlığın ontolojik cevheridir. Kur'an varlık âleminin "ol" sözüyle başladığını haber verir. Yuhanna İncil'inin "Ve önce söz vardı" diye başlaması, sözü varlığa göre öncelemektedir.

Kutsal kitapların sözün gücüne vurgu yapan bu yaklaşımları dünya edebiyatı tarafından da benimsenir. Ünlü Ezop masallarında insanın en iyi ve en kötü iki organının dil ve kalp olduğu söylenir. Anadolu'da "İki söz bir büyü", "Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır" gibi sözler halkın diline pelesenk olmuştur.

İncitici kelimelerin taşlardan ve sopalardan daha kırıcı olduğunu söyleyen John Condon, kelimelerin açtığı yaraların daha keskin, bazen daha kalıcı olduğunu ve nadir vak'alar hariç, semantik hasarı tamir edebilecek bir sigorta poliçesinin de olmadığını dile getirmektedir: "Taşlarla ve sopalarla kendi kendilerine zarar verenlerin tuhaf kişiler olduğunu kabul ederken, kendi kendisine açtığı semantik yaralardan mustarip olmayan kişi neredeyse yoktur." (Condon, 1995:100).

Kur'an'da (14/24-26) güzel söz ve çirkin söz, şöyle örneklendirilir: "Güzel söz, kökü yerde dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç, Rabb'inin izniyle her zaman yemişini verir. Kötü söz de köksüz, yerinden sökülüp oradan oraya savrulan dikenli bir çalıya benzer. Allah, öğüt alsınlar diye insanlara böyle misâller verir."

Söz ve güç arasında karşılıklı bir ilişki vardır. "Güç", "söz"den bağımsızlaşırsa eninde sonunda mutlaklaşır; zorbalığa ve baskıya dönüşür. Güç, sözün emrine girerse, hakkı ve adaleti ayakta tutar. Sözün gücü, söze itibar ve güce meşruiyet kazandırmakla mümkün olur. Güç sahibi olmak istiyorsak, maddenin ve teknolojinin gücünden önce, doğru, hakikî ve sahih sözün gücüne inanmalıyız.

Ustalıkla kullanıldığı zaman kelimeler güçlü ve esrarlı güçlere dönüşürler. Bunlar kalabalıkların ruhlarında en korkunç kasırgalara sebep olabilecekleri gibi sakinleştirici olarak

da kullanılabilirler. Kelimelerin gücü zihinlerde uyandırdıkları ve gerçek anlamlarından apayrı hayallerden gelir. Anlamı en fena ve en eksik bilinen kelimeler, bazen en fazla etkiye sahip olabilir. Örneğin demokrasi, lâiklik, irtica, eşitlik, özgürlük gibi kelimelerin anlamları ciltlerce kitaplarla izah edilemeyecek kadar belirsizdir. Bütün konuları hallediyorlarmış gibi bu kelimelerin kısa hecelerinde sihirli bir güç vardır. Bu kelimeler, tekrar edilerek kitlelerin bilinçaltlarına yerleştirilen bazı anlamları bilinç üstünde de kabul görür.

"Kimse bile bile dilin gücünü yadsıyamaz. Yadsırsa, her şeyden önce kendine eder. Dile saygısızlık, insanın kendi özüne saygısızlıktır. Dil zorbasının başına gelmedik kalmaz. Dilin özü, uğradığı saygısızlıkla oranlıdır. Söylediğine dikkat etmeyen, kelimelerini tartarak kullanmayan, dil gereklerine aldırmayan, dil başıbozukluğunu alışkanlık hâline getiren bir insan, zararın her türlüsünü göze almalıdır. Yıkımdan yıkıma sürüklenir bu gidişle. Kendi canıyla bile ödeyebilir bu tutumunu." (Uygur, 1997:20).

DİL VE BAĞLAM

Bağlam kelimesini, bir söz bütünlüğündeki kelimelerin önündeki ve ardındaki kelimeleri belirtmek için kullanırız. Arapçada buna siyak ve sibak deniyor. Şu Bektaşî fıkrası, sözün bağlamının önemini belirtmesi bakımından dikkate değerdir: "Bir Bektaşî'ye niçin namaz kılmadığını soran birine Bektaşî: "Allah, Kur'an'da 'namaza yaklaşmayın' dediği için kılmıyorum, der. Bu ayetin başındaki 'sarhoşken' kelimesini hatırlatan kişiye Bektaşî: "O kelime beni ilgilendirmiyor' diye cevap verir. Bu tür (kasıtlı ya da kasıtsız) yanlış anlamalar, kelimeler için olduğu kadar cümleler ve bir bütün olarak konuşmalar için de geçerlidir. Söylediklerimizin büyük kısmının bağlamından kopartıldığı takdirde, kastedilenden çok farklı ve hatta maksadı aşan ifadelere dönüştüğünü görebilmekteyiz. "Dil ve bağlam bahsini daha anlamlı kılmak için herhangi bir dilde ortaya çıkmış olan metnin ortaya çıktığı şartları, o metnin oluşturduğu tarihsel kesitin ana özelliklerini ve o metnin ifade zemini olan dilin o tarihteki imkânlarını iyi tespit etmek gerekir." (Şeker, 2001:8-11).

John Condon, bağlamın, kelimelerin önündeki ve arkasındaki kelimelerden çok daha geniş olduğunu söylemektedir: "Ortak geniş tecrübeler, konu hakkındaki ortak bilgiler ve doğru olarak kabul edilen ve o yüzden de kelimelere dökülmesine gerek olmayan diğer noktalar sayesinde konuşanın ve dinleyenin paylaştığı anlamlar; durumun yorumlanması, zaman, mekân ve bizzat olayın anlam ve önemi; mesajın iletildiği araç; şahsen, telefonla, daktiloyla yazılmış bir mektupla, bir kartpostalla vs. muhtevanın içine çoğu dile getirilmeyen bir sürü şey girer. Fakat bağlamla ilgili bu noktaları hesaba katmadığımız takdirde, konuşanın sözlerini kolayca yanlış anlayabiliriz. Gerçekten de, anlamın büyük kısmını taşıyabilen bağlam, dışa vurulan kelimelerden sıklıkla çok daha fazla anlam ve önem taşımaktadır." (Condon, 1995:159).

DİLVE SİYASET

Bir siyaset adamının, dili kullanırken, toplumun ve hedef kitlenin kültür ve anlayış seviyesine göre bir konuşma yaptığı sürece etkili ve başarılı olma ihtimali yüksek olur. "Bir bölgenin meselelerini konu edinen konuşmalar, bütün bir milleti ilgilendiren konuşmalardan daha kolay anlaşılır bir durumdadırlar. Bütün bir dünyaya hitap eden konuşmalarda ise, an-lam bakımından bulanık genellemeler ve birden fazla anlama gelebilecek ifadeler vardır." (Eliot, 1981:92).

Noam Chomsky'nin, dil bilimci olmasına rağmen uluslar arası siyasetle ve medya ile ilgili önemli çalışmaları vardır. Chomsky, bir bakıma dil bilimde ürettiklerini siyaset bilim ve iletişim bilim alanındaki çalışmaları ile birleştirmektedir. Dilin yönlendirici, eklemleyici, oluşturucu vb. nitelikleri, siyaset tarafından 'motor gücü' olarak sıklıkla kullanılır. 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'ya karşı yapılan eylem, Amerikancı medya tarafından 'saldırı' olarak adlandırılırken; Amerika'nın masum Afganistan halkının üzerine bomba yağdırması teröre ve teröriste karşı bir 'operasyon' olarak adlandırılmıştır. Örneğin İsmet Özel bu olayı, 'Amerika'ya saldırı' olarak değil, 'Amerika'nın uçaklanması' olarak adlandırmayı tercih etmektedir.

Bir gazete haberinde dil ile siyaset arasındaki ilişkiyi açıkça görebiliyoruz: 24.06.2001 tarihli Sabah Gazetesinde "Bush'un Dil Oyunu" başlıklı haberde, ABD başkanı G. W. Bush'un yayınlamış olduğu sözde "Ermeni Soy Kırımı Anma Bildirisi"nde, bir dil oyunu yaptığından söz ediliyordu. ABD başkanı ne Ermeni Lobisi'nin istemekte olduğu "soy kırım" anlamına gelen "genocide" kelimesini ne de Türklerin istediği ve "katliam" anlamına gelen "massacre" sözcüğünü kullanmıştı. ABD başkanı, seçeceği kelimesinin ülkeler arası ilişkilerde ne kadar önemli olduğunun bilincinde olsa gerek, ekibine iyi bir sözlük çalışması yaptırmış ve "yok etme, hiçliğe indirgeme" anlamına gelen annihilation" kelimesini seçmişti. Nitekim, habere göre, "soykırım" dese, 70 milyonluk Türk halkını üzecek, "katliam" dese Ermeni Lobisi'ni karşısına alacaktı. Bunun yerine, Türk Dış İşlerinin de memnun olduğu ve Amerikan Webster sözlüğünde belirtildiği şekliyle insanlar için kullanılma imkânı olmayan "yok etmek, hiçliğe indirgemek" anlamına gelen bir kelime seçilmişti.

Annihilatin kelimesinin anlamına ilişkin gazete haberini aynen alıntılıyoruz: "Amerikan Webster sözlüğünde Annilate: Latince'de annihilatus kelimesinden geliyor. Annihilare (yok etme, yokluğa indirgeme) ile nihilare (sıfırlamak) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş bir kelime: 1. Elde bir şey kalmayana dek azaltmak, tamamen imha etmek. 2. Bir maddenin şeklini, kimlik özelliklerini yok etmek. (Ormanı 'annihilate' etmek: Ağaçları tek tek keserek ormanı yok etmek). 3. Feshetmek, iptal etmek. (Bir tartışınayı 'annihilate' etmek). Amerikan Webster, bu kelime için çok ilginç bir not düşmüş: 'Annihilate' kelimesi insanlar için kullanılmaz. İnsanlar maddeleri 'annihilate' ederler." (Çiçek, 2001:189-199).

Bu gazete haberinden anlaşılıyor ki, bir dilin tek bir kelimesi bile çok stratejik önem taşımaktadır.

"Dil, siyasî iradenin altında bir "söz"e dönüşür. Resmî ideoloji, kendi söyleminin (dil dizgesinin) dışındaki bütün söylemleri buna bağlı olarak sembolleri yasa dışı ilân eder. Dil ve siyaset arasındaki ilişki karmaşıktır. Dil, siyasî meşruiyeti oluşturmasına ve mevcut düzenin devamını ikame etmeye

yönelik düzenekler sağlamasına rağmen, siyasî iradenin altına indirgenmiş bir görüntüden de kurtulamaz. Bunun sebebi siyasetin dil dışı unsurlarla beslenmesidir. Asrî zamanlarla kazanılan 'görüntü hâkimiyeti'nin siyasî nüfuzla kitleler üzerinde tesir alanı olarak kullanılma kolaylığı getirmesi bu sebebin ikinci yönünü oluşturur. Medya (iletişim endüstrisi) bunun en açık delilidir." (Kızılay, 2001:55-56). Düşünce farklılıkları, dilin zenginliğinin göstergesi olduğu gibi, dili zenginleştirme yoludur da. Farklı düşüncelere iktidarların yasak getirmeleri, konuşmak isteyen insanın ağzını kapatmak gibidir. Sokaklarda iktidarları protesto eden farklı düşünce sahiplerinin ilk etapta ağızlarının kapatılması, aslında farklı düşüncelerin ve dolayısıyla farklı söylemlerin yok edilmesinin sembolik bir göstergesidir. "Her iktidar kendi dilini oluşturur, artık eylemcilerin ağzı kapatılır ve sesleri çıkmaz kılınır. Bunların ağzını kapatmaktan daha kolay bir yol, dillerini bozmaktır. Bugün Türkiye'de yaşanan budur ve Türkçenin temel sorunu da aydınların, edebiyatçıların, siyasîlerin bütün yakıcılığı ile bu gerçeği dillendir(e)memesidir." (Everdi, 2001:80-83).

"Dilin, yeni rejimlerin meşruiyet sağlaması için kullanılmasını, değişik yaklaşım ve yoğunlukla da olsa, yeni bir düzen getirmeğe çalışan siyasal girişimlerin çoğunda görürüz." (Alkan/Ergil, 1980:136).

Öztürkçecilerin Doğu kökenli kelimeleri tasfiye ederken, Batı kökenli kelimelere niçin dokunmadıklarını bir oryantalist şöyle izah eder: "Yazının Lâtinleştirilmesi fikri, farklı nedenlere dayanmakla beraber, M. Kemal'in politikasına ivme uyuyordu. Onun görüşünde Lâtin alfabesi, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir engeldi. Göründüğüne göre, yeni yazıyı öğrenip eskisini unutmak suretiyle, geçmiş gömülüp unutulabilecek ve yalnız yeni Lâtin harfli Türkçede ifade edilen fikirlere açık yeni bir kuşak yetiştirilecekti. Yabancı sözcüklere karşı bütün velvelenin yalnız Arapça ve Farsçanın -İslâmî Doğu dillerininbaşında kopması anlamlıdır. Aynı derecede yabancı olan Avrupa kaynaklı sözcükler, bu hareketten etkilenmedi ve hatta atılan sözcüklerin bıraktığı boşluğu doldurmak için yenileri bile alındı. Reformcuların bin yıllık bir kültür gelişmesinin uzvî eklerini kökünden temizleme teşebbüsü, sözcüklerin ve anlam-

ların keyfî olarak yeniden tayininin çok kez yanılmalara ve kaosa yol açması karşısında o zaman, dili arılaştırmaktan çok yoksullaştırır görünüyordu. Bundan dolayı 1935'te yeni bir direktif verildi. Yeni sözcüklerin uydurulup zorla kullandırılması durduruldu; alışkın olunan ve vazgeçilmez birçok Arapça ve Farsça sözcüğün daha bir süre kalmasına ve millîleşmesine izin verildi. Bu gelişmeye teorik bir haklılık sağlamak için, 'dilimizde kullanılan ve şimdiye kadar yabancı dillerden alındığı sanılan birçok sözcük, başlangıçta bu dillere Türkçeden geçmişti' doktrini ilân edildi. Arızî gerilemelere rağmen reform devam etti ve Ocak 1945'te bizzat Türk Anayasası 'arı' Türkçeye çevrildiği zaman nihaî sembolik zaferini kazandı." (Lewıs, 1991:428-430).

Dilimiz üzerinde tasfiyecilik nerede duracağı belli olmayan bir hareket olarak siyasî müdahalelerle bugün de devam ediyor. Baba ile oğlun anlaşamadığı bir toplum hâline getiriliyoruz. D. Mehmet Doğan'ın belirttiği gibi bizde her nesil yeni bir dil öğreniyor. Dilimizin en önemli mimarlarının eserleri, bugünkü Türkçeye çevrilip yeniden yayınlanıyor: "Şimdi bir gazete Batı klasiklerini -1940'larda yayınlanmaya başlandı biliyorsunuz- yeniden yayınlıyor. Aradan 40-50 yıllık bir süre geçtiğinden onları "bugünkü dile" aktarılmış şekliyle yayınlıyor. Belki de babası çevirdi o kitabı. Babasının çevirdiği kitabı, şimdi oğlu "bugünkü dile" aktararak bir daha çeviriyor. Bir nesil sonra da onun torunu o günün diline aktarmak için çevirecek. Bunun sonu yok ki... Oradan oraya savrulup duruyoruz, sabitleşemiyoruz, karar kılamıyoruz bir türlü." (Doğan, 200:17-29).

BİR KÜLTÜR ÖGESİ OLARAK DİL

Bir dil, yalnızca kelimeler ve bunların kullanım kurallarından ibaret bir sistem değildir. "Dil, bir kültüre ait düşünme biçiminin simgesel (söz, yazı, resim, tavır vb.) ifadesidir. Her kültürün düşünme biçimini, o kültürün asırlar boyunca süren oluşum süreci belirler. Dolayısıyla diller, sözcükler açısından değil, temelde bu oluşum süreçleri açısından ve bu nedenle de düşünme biçimleri açısından farklıdırlar. Sözcükler, terimler, deyimler, farklı olan bu düşünme biçimlerini ifadede kullanı-

lan simgelerdir. Bir dili öğrenmek demek, o dili kullanan kültürün düşünme biçimini öğrenmek demektir." (Titiz, 1998:307).

Toplumda elde edilen bütün bilgi, bulgu ve deneyler ancak dil aracılığı ile aktarılır. Dil, insana ait her türlü ürünün taşıyıcısıdır. Kültürün yeniden öğrenilip aktarılmasında, dile büyük gereksinim vardır. "Yaşanılan hayatta bir kültürün içeriğini ve niteliklerini kavrayabilmek için, onun dil yönünden dayandığı anlamlar sistemini bilmek gerekir. Bu nedenle dil, kültürü oluşturan bir öge olmanın yanı başında, onu elde etmek için kullanılan bir araç niteliği de taşımaktadır. Bütün bunların dışında dil, bir ulusu oluşturan ve ulusallığı sağlayan ana etkenlerden biri olarak da toplumda önemli bir yer tutmaktadır." (Turan, 2000:57).

Hayata renk katan dil, her toplumun ruhunun aynasıdır. Bir toplumun kültür seviyesini ve dünya görüşünü tespit etmek isteyenlerin, o toplumun kullandığı dili incelemeleri yeterlidir. "Bir kültürde söylenmesi uygunsuz olan, bir başka kültürde gayet masum olabilir. Amerika'daki ve bazı Batılı toplumlardaki çok sayıda insan on üç sayısından sinirlenebilmektedir. Modern oteller bile bir katı gösteren o sayıyı çoğunlukla atlamaktadırlar. Asansörler on ikiden on dörde sıçramaktadır. On üç sayısına karşı bu tutumun izahı, Hz. Isa'nın son yemeğinde bulunan on üç kişiye dek dayanır. Japonya'da dört ve dokuz sayıları dikkatle kullanılmalıdır. Bu defaki korkular benzer seslere dayanmaktadır. Japoncada dört sayısına karşılık gelen ses, aynı zamanda ölüm kelimesinin parçası olan "shi"dir. Dokuz sesi olan "ku", aynı zamanda elem anlamına gelmektedir. Müslüman ülkelerde sağ elle yapılan ve sol elle yapılan işler arasında çok net bir ayrım vardır. Diğer taraftan orta parmağın yukarıya dikilmesi ve öyle konuşulması Amerika'da müstehcen bir hareket iken, bu, İslâm ülkelerinde kimsenin dikkatini çekmez" (Condon, 1995:102).

Dil, hayatın bütün alanlarında, günlük hayatın en yalın olaylarında, bilimin ana formlarında, geleneklerde, törelerde ve inançlarda ortaya çıkar. Dil her türlü maddî hayatın, tekniğin ekonominin de olmazsa olmazıdır. Bir millet kültür bakımından ileri seviyede ise, yüksek bir düşünce hayatı varsa,

milletlerin bu üstünlükleri er geç dillerinde ortaya çıkar. Dilinde üstünlüğe erişememiş bir milletin kültür bakımından da gerçek bir üstünlüğe erişememiş olduğu şüphesizdir. Bu milletin kültürü de iğreti bir kültür olarak kalır. Ancak yüksek bir olgunluğa erişen dillerde gerçek bir düşünce etkinliği meydana gelir. Insanın düşünmesi ancak dille mümkün olduğundan, dilde üstünlük sağlayamayan bir milletin düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Bu, bütün kültür üzerine de etki eder. Öyleyse kültürle dil birbirlerinden ayrılamazlar. Her ikisi de birlikte gelişirler ve birbirlerini geliştirirler. Birinde üstün olan bir milletin, ötekinde de üstün olması muhakkaktır.

"İnsan bir kültürün içine doğduğu gibi bir dile doğar. Zihnî kalıpları, düşünme biçimi dille şekillenir. Kültürel örgütlenme, dil ve yazının üstüne oturur. Dil ve kültür birbirinden ayrılamazlar. Kültür bakımından ileri gitmiş, yükselmeler göstermiş bir ulusun dili de o yükselmeye uygun bir şekilde gelişir. Düşünce yaşamının yükselmesiyle birlikte dil de yükselir. Ulusun entelektüel alanda gösterdiği üstünlüğün dilde de ortaya çıkması zorunludur." (Akarsu, 1998:85). Dil ve kültürün gelişimi paraleldir. Kültürün bütününde var olanlar dilde de vardır. Dil, fizikî ve ruhî yönü olan iki boyutlu bir varlıktır. Konuşurken çıkardığımız sesler, havanın bu dalgalanmaları dilin fizik yönüdür. Sesler anlamı taşıyan birer kap gibidirler, anlamı konuşandan dinleyene ulaştıran birer köprüdürler. Konuşan karşısındakine bir takım sesler göndermeseydi, anlaşma olamazdı. Ancak bu gönderilen seslerin algılanmaları, yaşanmaları da gereklidir. Bu olay da dilin ruhsal yönüdür. Ama dilin gerçekliği bu son olayla bitmiş olamaz. Seslerin yaşanması, henüz bir anlaşma değildir. Böyle olsaydı, bilmediğimiz yabancı bir dilin seslerini sadece işitmekle bu dili anlamış olurduk. Konuşmada anlaşmayı sağlayan asıl etken, anlamdır. "Dil, kültürü hem kurar, hem geliştirir. Ağızdan çıkan her sözcüğün, dile yapışık kültür ortamını da canlı tutmada katkısı vardır. Ama dilin başarısı yalnızca kültürü taşıyıp korumakla tükenmez; kültür, zaman ve uzay doğrultularında genişleyip yayılmasını da dile borçludur. Bu arada, kuşkusuz, dil de çeşitli değişimlere, eleştirilere uğrar; gel gelelim dile ilişkin bu durumlar, kültür varlığını da yeniden yoğurup biçimlemeye yol açar." (Uygur, 1984:20).

Biz dilde yalnız düşünmeyi değil, bir değerlendirmeyi de hazır buluruz. Kelimelerimizde belli bir takım değerlendirmeler nesnellik kazanmışlardır. Bu yüzden dilin değer duygumuz ve bununla birlikte davranışlarımız üzerinde de bir etkisi vardır.

Her dilin kendine özgü bir dünya görüşü vardır. Her dilde bu evren düzeninin başka bir biçimde yorumlandığını görürüz. Bir dilde bireysel bir insan grubunun, bir milletin özelliği en iyi dilinde kavranır. Yine bunun için bir milleti yok etmenin en kestirme yolu, bu milletin dilini ortadan kaldırmaktır.

DİLİN MİLLET, KÜLTÜR VE MEDENİYET VARLIĞI İÇİNDEKİ YERİ

Bir toplumun sözlü ve yazılı bütün kültür değerleri dile ve dil ile yansıtıldığı için dil, sosyal yapının ve kültürün sadık bir aynasıdır. Bir şair duygu ve düşüncelerini kendi toplumunun fertlerine ancak dil ile ulaştırabilir. Bir yazar, bir bilim adamı, bir düşünür görüşlerini kendi dışına ve ilgili çevrelere ancak dili vasıtasıyla aktarabilir. Yeni buluşlar ifadelerini dil ile gerçekleştirebilir. Bir tiyatro sanatçısı mimik ve jestlerine dilini eklemeden oyunculuğunu gösteremez.

Dille ilgili her türlü yaşayış ve davranış tarzı, ifadesini hemen hemen bütünüyle dille gerçekleştirebilmektedir. Maddî ve manevî kültürün sınırları içine giren bütün kavram ve kelimeler dilin içinde, dilin sözlüğünde yer almaktadır. Bu bakımdan dil, kültürün ilk ve temel unsurudur. Bu niteliği ile dil, milletleri birbirinden ayıran özelliklerin de en önemlisidir.

"Düşünce ve duyguları nesilden nesle, insandan insana nakletme vasıtası olan dil, her türlü kültür faaliyetinin temelini teşkil eder. İnsanoğlu dil vasıtasıyla bilgi edinir; millî ve içtimaî tesanüt dil ile olur. Bir milletin dilini bozdunuz mu, onun bütün kültür faaliyetini aksatmış, mazi ile olan alâkalarını kesmiş, hâlihazırda cereyan eden fikir hareketlerini tam bir karışıklık içine düşürmüş olursunuz. Dili alt üst edilmiş bir millet, kendisini yaşatan an'anevî kıymetlerden mahrum kaldığı gibi, istikbâlini yaratacak olan içtimaî bir fikir nizamı da kuramaz. Böyle bir cemiyette vazıh, derin ve ince bir ilim ve tefekkür hayatı doğamaz." (Kaplan, 1997:169).

Dil, bir milletin dünyayı kendine göre seslendirmesi, kâinatı ve hayatı kendisine göre adlandırması ve ona kendi damgasını vurmasıdır. Bu durumuyla da dil, topluma biçim veren bir sistemdir. Bir toplumda yaşayan insanlar, çevrelerindeki dünyayı gerçekte olduğu gibi değil, dillerinin kendilerine sunduğu biçimde görmektedirler. Dilbilimci Wilhelm von Humbolt "İnsanlar bu dünyada ana dillerinin dünyayı kendilerine sunduğu biçimde yaşarlar" demektedir. Günümüz antropolog dilcilerden E. Sapir ve onun yolunda yürüyen B. L. Whore da aynı görüştedirler. Onlara göre, kişilerin ve toplumların olayları ve nesneleri değişik açıdan bakıp kavramaları nedeniyle, her dil gerçeği farklı aksettirdiği için, farklı toplumların dilleri de birbirinden farklıdır. Bu da demektir ki, her dil, toplumun içinde yaşadığı şartlara göre ayarlanmaktadır. Her toplumun kendine mahsus bir yaşama düzeni vardır. Bir toplumun dil davranışı da, o toplumdaki yaşama düzeninin bir parçasıdır ve yansımasıdır. Dolayısıyla da dilin yapısı yaşama düzeninin yapısına paralel bir şekilde biçimlenir. Dilin, insanların hayat karşısındaki davranış tarzlarına göre biçimlenmiş olması, onu kültürün ayrılmaz bir parçası hâline getirmektedir.

Kültür, düşünüşlerin, davranışların ve bunlara bağlı olarak dilin göstergelik ettiği bir yaşama alanıdır. Bu yaşama alanı, kavram ve kabullerin, tercih ve tepkilerin sınırlandığı bir dünyadır.

Hayata renk katan dil, her toplumun ruhunun aynasıdır. Bir toplumun kültür seviyesini ve dünya görüşünü tespit etmek isteyenlerin, o toplumun dilini incelemeleri yeterlidir.

SERBEST OKUMA PARÇASI

*BİR KELİME, BİR MEDENİYET**

Nevzat KÖSOĞLU

Bir kültürün bütün kavramları imanla şekillenir ve içerik kazanır. Sonra, kültürler de insanlar gibi hâlden hâle geçerler; gümralı günleri olur, zevalleri olur. İmanın nuru sönmeye başlayınca, yol yordam eskisi kadar kolay bulunamaz olur. 'Kalbin manen bais-i ruyeti ve insanın sermaye-i taakkulü olan nur-u imanî' zaafa uğradıkça hayat zorlaşır, günlük meseleler bile çözülemez hâle gelirler. Zaman olur ki, bir kav-

ramın, bir anlayışın yahut bir davranışın kaynağı unutulur; hangi iman ölçüsünden renk aldığı bilinmez olur; ama, kendisi devam eder; bazen kâl olarak, bazen hâl olarak görünür, geçer.

Bu yüzden, gün olur, sıradan bir kelime, anlamı ve yaptığı çağrışımlarla bütün bir medeniyetin simgesi olur. Kurumuş koca çınarın bir filiz verdiğini yalut çıplak dağların birden yeşeriverdiğini görmüş gibi olursunuz. Anlarsınız ki, o kelimeye o anlamı, kültürün yüzyıllar süren görkemli macerası kazandırmıştır; medeniyetin ruh kökünü görürsünüz. Sıradan bir insan, o kelimeyi, o anlam ve üslûpta kullanıyorsa, o insanı yetiştiren kültürün, topluma hâkimiyetindeki derinliği hissedersiniz. Ve, o insanla aynı dilden konuşmanın, yani aynı iklimde yaşamanın, aynı Kitab'a inanmanın mutluluğunu yaşarsınız.

Bir televizyon programında Elazığlı şekerci Memet Usta'yı dinlerken bunları düşündüm. Memet Usta, kırk yıldır şekercilik yaptığını, çoluk çocuğunun geçimini bu yoldan sağladığını söyledi ve ekledi: "Kırk yıldır fakir fukara ve devlet de hakkını alır."

Memet Usta, fakir fukaraya da yardım ederim demedi; devlete de vergimi veririm demedi, "hakkını alır" dedi. İşte bu anlayış, bu kelime ve bu kullanış biçimi, bizim bütün bir medeniyetimizi saçından tırnağına kadar ifade edebilecek bir simge kudretinde göründü bana.

Çünkü, bizim medeniyetimizin ruhu olan Kitab'ımızda, insanın insana yardımı, hak düzeyinde bir güzelliktir; kazandıklarımızda, kazanamayan yoksulun, yetimin, çaresizin hakkı vardır: "Ve onlar ki, mallarında, isteyen ve istemekten haya eden yoksullar için bir hak vardır." (Mearic 24-25) ve "Mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır." (Zariyat 19).

Demek ki Memet Usta, kırk yıldır, zekâtını, sadakasını vermiş. Başa kakmamış, verdiği ile öğünmemiş; yoksulun hakkı, kendisinin vazifesi olduğunu bilerek vermiş. Başkasının hakkını yememek için, helâl malının temizliğini korumak için, alnının teri ile kazandıklarından vermiş.

Vermek, kazanmaktan zordur. Rahatça verebilmek, derinden inanabilmekle mümkündür. Ve, veren el, elbette ki alan elden üstündür.

Allah kabul etsin, kazancın bereketli olsun Memet Usta."

KÖSOĞLU, Nevzat, **Türk Kimliği ve Türk Dünyası, Ötüken Yay., İst.,1996, Sh.21-22.*

DİLİN BAKIMI VE GELİŞMESİ

Dilin de aynen bir çocuk ve bir çiçek gibi iyi ve sağlıklı gelişebilmesi için bakıma ihtiyacı vardır. Bakımı yapılmayan bir dil, fakirleşmeye ve sonunda ölmeye mahkûmdur. Dünyadaki baş döndürücü fikrî ve teknolojik gelişmelere ve dolayısıyla kavram ve nesne adlarındaki zenginleşmeye ayak uyduramadığından, dilde yüzyıllardır yaşayan kelimeler nesebi beğenilmediği için atıldığından ve yabancı dille eğitim ana dilin gelişmesine engel olduğundan dolayı Türkçe her geçen gün fakirleşmektedir. Dil doktorları, bu sosyal problemimize acil ve doğru çözümler getirmezlerse, dille birlikte toplumun da yok olması mukadderdir.

Türkçeyi bilim dili olamayacak kadar fakirlikle suçlayan aydınların(!) durumu, tarlaya tohum ekmeyip de hasat uman çiftçinin durumuna benziyor. Tarlaya tohum ekmenin yanında, bu tohumun bakımını da zamanında ve doğru yapmak gerekmektedir.

"Dilin büyüyüp gelişmesi ve görevini tam yapabilmesi için gereken şudur: Günlük dilde konuşulan kelimelerin Türkçeleri varsa, onun yerine kullanılan yabancı kelimeler tasfiye edilmelidir. Eğer yoksa ve de o yabancı kelime asırlardır milletin dilinde kullanılıp benimsenmiş, çağrışım yaptıracak duruma gelmiş, çeşitli deyimler nüans kazanmış ise buna dokunulmamalıdır. Dilde bulunan her yabancı kökenli kelimeyi atıp da yerine, dilde bulunmayan kelime yaparsanız, nesiller arası hastalık denilen kültür hastalığı ortaya çıkar. Bu da millî kültür için tehlikelidir. Bilim terimleri mutlaka ana dille ifade edilmelidir. Çünkü derin düşünmenin odak kelimeleri bilimsel terimlerdir. Eğer bunlar çağrışım yapacak güce sahip değillerse derin düşünme mümkün olmaz. Millî dilin gelişmesi önünde bir engel de yabancı dille eğitimdir. Yabancı dil öğrenmek ne kadar olumlu bir tutumsa, yabancı dille öğretim o ölçüde olumsuz bir şeydir. Yabancı dil öğrenmek için, yabancı dille öğretim şart değildir. Eğer bu amaçla yapılıyorsa, amaç araca feda ediliyor demektir. Millî dil dışında bir dille öğretim yapma mecburiyeti, ancak uzun yıllar sömürge olarak kaldığı için, kültür emperyalizminin etkisi ile, ya millî dili gelişmemiş ya da dil birliği sağlayamamış ülkelerde olur." (Öner, 1995:45-46).

DİLİ ZENGİNLEŞTİRME YOLLARI

Bir toplumun ayakta durabilmesi, ancak başarıları ile mümkündür. Üretmeyen toplumlar yok olmaya mahkûmdurlar. Varlığını sürdürmek isteyen her toplum, ileriye doğru adımlar atmalıdır. Bu bağlamda yerinde sayan toplumların bile varlıklarını sürdürme şansları yoktur. "Bir toplum hangi başarıları gösterirse, varlığını sürdürme imkânı bulur?" diye soran Hayati Develi, bu soruya dille irtibatlı olarak şöyle bir açıklama getiriyor: "Herhangi bir toplumun öncelikle zihinsel alanda üretken olması gerekir. Çünkü kavramları ve nesneleri doğuran zihinsel alandaki üretimdir. Bu alanda üretici olmayan, ancak başkalarının ürettiğini alıp satan toplumların da her zaman bir var oluş tehlikesi altında yaşamalarını sürdürmeleri kaçınılmazdır. Zihinsel alandan kastımız esas olarak bilim, felsefe ve sanat alanındaki üretimleridir. Dilin gücünü belirleyen de felsefî düşüncenin ve bilimsel üretkenliğin gücüdür. Bir toplum düşünce imal etmiyorsa, kendi kavramlarını üretemez. Bir süre sonra bakar ki, başka toplumların kavramlarıyla konuşuyor, başka toplumların terminolojisiyle algılıyor olur dünyayı. Bu alanlarda üretken olmayan bir toplum, ihtiyaçlarını başka toplumların ürettiklerini tüketerek karşılamak zorunda kalacaktır. Üretmeden tüketmek, siyasî ve iktisadî alanda olduğu gibi dil alanında da bir büzülmeye, giderek yok olmaya götürür. Felsefe ve bilim üretmeyen bir toplum önce kelimeler almaya başlar; sonra kendi dilini yetersiz görüp dilini değiştirmeye kalkışır". Türkçenin geleceğini bu açıdan değerlendirince iç açıcı bir durumla karşılaşmadığımızı belirten Develi, bu konuda şöyle bir manzara ile karşı karşıya olduğumuzu ortaya koymaktadır:

> "Türkiye'de hâlâ bir felsefe geleneği kurulmuş değildir. Bunun sebeplerini siyasal yapının özgür düşünceyi kısıtlayıcılığında arayabileceğimiz gibi, entelektüel tembellikte ve dahası felsefî geleneğin olmayışında aramak da mümkündür. Buna bağlantılı olarak bilim üretimimizin de dünyayla kıyaslandığında yok mesabesinde olduğu görülüyor. Güçlü bir dil olduğu kabul edilen İngilizce ile bu noktada bir karşılaştırma yapmakta fayda var: Bilgisayar teknolojileri ile ilgili çalışmalar aşağı yukarı kırklı yıllarda başlamış, günümüze gelindiğinde

bu çalışmalar İngilizceye orta büyüklükte bir sözlük hacminde yeni kelime veya anlam kazandırmıştır. Yine uzay teknolojisi ile ilgili çalışmaların İngilizceye getirisi on beş bin kelime civarındadır. Biz ise bu zamanı kısır siyasî çekişmeler ve çatışmalarla doldurduk. Bugün bu devasa söz varlığına karşı tercümeden başka bir yol bulamıyoruz. Oysa iş, tercümeyle, kelimelere karşılık bulmakla olacak gibi görünmüyor. Şu halde diyebiliriz ki, Türkçenin geleceğini belirlemede önümüzdeki yüzyılda felsefî düşünceye, daha doğrusu her türlü düşünceye ne kadar özgürlük tanınacağı, bilimsel özgürlük ve üretkenliğin ne derece mümkün olacağını belirleyen, önemli bir etken olacaktır." (Develi, 2001:75-79).

DİL İLE SOSYAL YAPI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Sosyal Yapının Üç Tezahürü

Bir sosyal yapının varlığını, bütünlüğünü, hususîliğini, işleyiş ve devamını sağlayabilmesine yardımcı olan ana kavramlar olarak değer, norm ve sosyal kontrol kavramlarını Sadık Tural şöyle açıklamaktadır. (Tural, 1992b:29-30):

Değer

Bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak görünen; tasvip ve teşvik gören; korunmaya çalışılan kabullenişlere, inanışlara "değer" denir. Bir toplumdaki değerler bazen iman, bazen kanaat, bazen bilgi şeklinde ortaya çıkar. Kaynağı, ortaya çıkış şekli ve yaptırım gücü ne olursa oldun değerler, kavramlara yüklenilen manalarda gizlidir. Değerler, bir sosyal yapıyı oluşturan üyelerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenirler.

Değerleri, ferdî tezahürleri ve kaynakları bakımından beşerî/insanî (insan onuru, şefkat, sadakat, sevgi, kadirşinaslık, yardım severlik, adalet, saygı, inanmak gibi) millî (vatan, bayrak gibi) ve ideolojik (şehitlik, gazilik, kahramanlık, devlet, siyaset gibi) değerler olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Norm

Sözlükte "kural" anlamına gelen norm kelimesi de bir tür değer ifadesidir. Değer, daha genel bir yönelişi ve kabullenişi

ifade eder. Norm ise, temel bakış açısı demek olan değerin özel hâllere uygulanması sırasında "hüküm" hâlini almasıdır. Normlar, davranış ve tercihlerin her birine sınır çizen bağlayıcı kararlardır. Normlar kaynağını değerlerden alan varlık, birlik, işleyiş ve sürekliliği sağlayan hükümlerdir.

Normlar resmî (kanun, tüzük, yönetmelik vs.) ve tarihten süzülüp gelen gayri resmî olmak üzere iki grupta ele alınabilir.

Normlar değerlerin hemen yanı başındadırlar. Örneğin, "Evli çiftlerin çocuk sahibi olmaları kendileri için hem bir haktır, hem de vazifedir" dediğimiz zaman toplumumuza ait bir değeri ifade etmiş oluruz. "Ona bakmak ve iyi yetiştirmek şartıyla" dediğimiz zaman ise norm/kural ifade etmiş oluruz.

Sosyal Kontrol

Gerek değerlerin, gerekse normların sosyal yapıyı var eden, devam ettiren bir güç taşıması gerektiğine inanarak, değer ve normları yaşatma çalışmasına "sosyal kontrol" denir. Bir sosyal yapının bütünleşmesi, özünü koruyarak tekâmül etmesi ve devamı, sosyal kontrol mekânizmasına bağlıdır.

Serbestçilik ve yasakçılık yerine normları ve değerleri bilen ve sosyal kontrol mekanizmalarıyla bu değerleri fertlerine aşılayan bir toplum kendi kültürünü hem uzun yüzyıllar yaşatabilir, hem de başka milletlere kültür aktarımı yapabilir. Türkiye'de bütün mesele, sosyal kontrol mekanizmalarının işlevsiz hâle gelmesidir.

Toplumun değer, norm ve sosyal kontrol unsurları arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Çünkü bir toplumun değer, norm ve sosyal kontrol unsurları, o toplumun kültürünü oluşturur. Kültürün ise en önemli unsuru dildir. Dil, aynı zamanda kültürü fertlere ve nesillere taşıyan sihirli bir vasıtadır. Toplum, diliyle değerler ve normlar oluşturur, fertlerini ve gruplarını diliyle yönlendirir, diliyle kontrol eder ve gerektiğinde de diliyle cezalandırır. Toplum, dil sayesinde benlik, kimlik ve kişilik kazanır.

Dil ile değer, norm ve sosyal kontrol unsurları arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak için bir kelimenin anlam özelliklerine

ve diğer kelimelerle oluşturduğu yeni anlamlara bakmak yeterlidir.

Aşağıdaki *"Gönül Sözüne Dair"* başlıklı yazıda, toplumun ortak kabullerini yansıtan deyimleri hemen görebiliriz: Gönül yapmak, gönül almak, gönül koymak, gönlü dolmak, gönül adamı olmak, gönül zenginliği, alçakgönüllü olmak... vs.

Bu deyimlerle ortaya konan davranış biçimleri, Türk toplumu tarafından ortak kabul görmüş değerlerdir. Gönül yapmak, güzel bir davranış, gönül kırmak ise çirkin bir davranıştır. Alçak gönüllü ve gönlü zengin olmak bir erdemdir.

Toplumun sosyal kontrol unsurları ferdi baştan uyarmaya ve yönlendirmeye çalışır. "Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz" atasözü buna en güzel örnektir. Gönül kıran ve kırmaya devam eden kişi, toplum tarafından hoş karşılanmama ve ayıplanma gibi cezalarla cezalandırılır. Toplum, fertlerini âdeta alçak gönüllü olmaya zorlar. Kibirli olanlara "Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var" gibi sözlerle toplumun en üst seviyedeki yöneticilerine bile sınırlarını hatırlatır ve onları alçak gönüllü olmaya çağırır.

Her toplum, değer ve normlarını ancak dilinin sağladığı imkânlar çerçevesinde belirleyebilir ve sosyal kontrol unsurlarını yine dilinin sağladığı imkânlar çerçevesinde işletebilir.

SERBEST OKUMA PARÇASI

GÖNÜL SÖZÜNE DAİR

Türk dili, birçok eski kelimelerini, yerlerine daha güzellerini buldukça terk etmiş, fakat eskiden beri güzel her kelimesini mutlaka yaşatmıştır. Türkçenin ülkeler, çağlar ve diller boyunca macerası birçok da bu 'güzel'i aramak duygusundandır. (Bugün de çirkin kelimelere tepkisi, aynı histendir).

Altın, gümüş, demir, çelik vb. gibi güzel sesli maden adları, Türk dili var olalıdan beri yaşayan ve yaşatılan kelimelerdendir. 'Gönül' sözü de böyledir.

Bu kelimenin en eski Türkçede söylenişi, Kön-kül'dü, zamanla könül sesini aldı ve yüzyıllarca bu sesle kullanıldı. Ona gönül sesini veren Türkiye Türkçesi'dir.

Gönül'e önce VIII. asırda rastlıyoruz. Tarihi taşa kazdıran bir hükümdar ağzından konuşarak, adını bildiğimiz ikinci Türk yazarı Yolluk Tigin:

"Taş tokıtdım, köngültegi sabımın... bitidim" (Taş yontturdum, gönüldeki sözümü yazdırdım) diyor.

Kelimenin edebiyat tarihimizdeki ikinci bir âşığı, Kutatgu Bilig yazarı Yusuf Has Hacib'dir. Kelimeyi fırsat düştükçe kullanır, ona, arızla mâniler söyletir. Onun:

Köngül kimni sevse körür közde ol

Közün kança baksa uçar yüzde ol

Köngülde negü erse arzu tilek

Ağız açsa barça tilin sözde ol

(Gönül kimi seve gözünün önünde (hep onu) görür; göz nereye baksa orada o(nun hayali) uçar. Gönülde arzu, dilek ne ise(insan) ağız açınca hep ondan söz açar.)

gibi mısraları, Türkçenin İslâm çağındaki ilk gönül şiirleridir.

Gönül Anadolu'da Yunus Emre'nin:

Taşdın yine deli gönül

Sular gibi çağlar mısın

gibi mısralarıyla şahlanır. Ondan sonra, sesi fazla değişmez. Bazen "bu göynüm" diyenlerin söyleyişiyle başkalaşsa da kesin notasını Anadolu'da bulmuş olmanın gönül ferahlığıyla yaşar. O kadar ki biri çıksa da bir gönül şiirleri antolojisi yapsa, bu kitapta Türkçenin nice zengin ve güzel şiirleri toplanır. Hatta XV. asırda İstanbul fatihi, Sultan İkinci Mehmed'in de katıldığı bir gönül şiirleri yarışması olmuş, fethedilen ülkeler, yüzyıllarca bu şiirlerin:

Gönül ey vay gönül, vay gönül ey vay gönül

diye tekrarlanan mısralarıyla ahenkli, murabbalarıyla(şarkılarıyla) dolmuştur.

***

Bundan sonra dilimizde bir gönül zenginliği başlar. Gönül sözüyle nice dil ve gönül oyunları oynanır. Kelime, dilimize gönül dolusu söyleyiş kazandırır, dilimizde bir duygu ve mana âlemi uyandırır.

Gerçi gönül, insanın duygu merkezi demek, yürekteki manevî taraf demektir, ama bu o kadarcıkla kalmaz: 'Gönül çekmek'te aşk olur, 'gönül vermek'te sevgi... 'Gönül yapmak'ta iyilik duygusuyla dolar, 'gönül almak'ta hoşnut etmek, memnun etmek manalarına girer. Bunun içindir ki Azerî Türkçeci şairi Şah İsmail'e atfedilen şu dörtlük:

Hata'î hâl çağında

Hak gönül alçağında

Bin bir Kâbe yapmaktır

Bir gönül alçağında

inceliğiyle, halkımızın gönlünde yaşamıştır. Bakınız alçaklık, ne kötü manada kelimedir, ama Türk halkı onu 'gönül'le birleştirir ve gönül alçaklığı veya alçak gönüllülük hâline koyarsa, bu, üzerinden bir tılsım geçmiş gibi birden bir fazilet manasını alır.

Böylece gönül almak, gönül vermek, gönül eğlendirmek, gönlü olmak, gönlü dolmak, gönlünü etmek, gönlüyle oynamak, iki gönül bir olmak, iki gönül bir olunca samanlık seyran olmak, gönlü kalmak, gönül kırmak, gönülden kopmak, gönülden sevmek, gönlünce sevip gönlünce yaşamak ve daha sayısız gönül kelimeleri gönül oyunları, gönül yücelikleri, gönül duyguları duyup gönül şarkıları söylemek...

Kelimeyi gönüllü, gönülsüz, gönüllenmek gibi kullanışlarla yayıp dile bir gönül zenginliği kazandırmak ve meselâ Pir Sultan Abdal'ın dilinden konuşarak:

Öt benim sarı tamburam

Senin aslın ağaçtandır

Ağaç dersem gönüllenme

Kırmızı gül ağaçtandır

diye, kelimeye bir gönül inceliği işlemek...

Bazen, Nef'î'nin şiiriyle konuşarak, zengin bir gönlün insana nasıl yeteceğini:

Hem kadeh hem bade hem bir şuh sakîdir gönül

şaheseri hâlinde söylemek; bazen de güzelliği güzellerin gözlerinde ararken:

Gönül ne gök, ne elâ, ne lacivert arıyor,

Ah bu gönül, bu gönül kendine dert arıyor!

mısralarını bulmak. Yahut da Şeyhülislâm Yahya'nın gazelinde musikîleşerek:

Erdi bahar sen yine şâd olmadın gönül

Güllerle lâlelerle küşâd olmadın gönül

ahengini kazanıp bir bahar mevsiminde bir bahar türküsünün ral-lal-la-ral-lal-la teranesiyle birleşmek... Nihayet Yahya Kemal'in şiirinde vecizeleşip yatamneş'e, ya tam ısdırap; ya hep ya hiç manasında:

Ya şevk içinde harab ol, ya aşk içinde gönül!

Ya lâle açmalıdır göğsümüzde yahud gül.

seviyesine yükselmek.

Türkçe gönül'ün hikâyesi elbette çok zengindir. Bu saydıklarımız onun belki en kısa macerasıdır. Gerçek şudur ki Türk dili, sade 'gönül' sözüyle kalmamış, başka dillerden başka sözler de almıştır. Meselâ Arapçadan kalb'i almış, kendi yürek sözüyle birlikte kullanmıştır. Farisîden (yine gönül demek olan)dil'i seçmiş, bundan da dilber, dilâra, dilşâd, dildâde, dilrubâ gibi söyleyişlerde hoşlanmıştır. Fakat başka dillerden müterâdif kelimeler aldı diye gönül'ü terketmemiş, aksine onu bütün gönlüyle sevip hayatının her asrında belki de her anında kullanmıştır.

Çünkü, gönül güzeldir.

*(N. Sami Banarlı, **Türkçenin Sırları**, Kubbealtı Neşriyat, sh: 76-80).*

DİL, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ

"Bir milletin, yabancı eserleri kendi diline çevirmesi, onun en önemli kültür adımıdır." (Goethe)

Çeviri, tarih boyunca farklı toplumları birbirine yaklaştıran ve onlar arasında her türlü iletişimin kurulmasını sağlayan önemli bir etkinliktir. Ufkumuzun genişlemesi, dünya toplumlarıyla sağlıklı diyalog kurabilmemiz ve çağdaş teknolojinin imkânlarından faydalanabilmemiz için tercüme faaliyetine gereken önemi ve değeri vermemiz gerekmektedir. Çeviri faaliyeti, genel hatlarıyla, nesnelerin, hareketlerin, durumların ya da sembollerin insan zihninde yeniden anlamlandırılması ve ifade edilmesi olarak tanımlanabilir. Bu anlamda bir dilden başka bir dile yapılan çeviri kadar, aynı dil içinde yapılan çeviriden de söz edilmesi mümkündür. Başka dile yapılan çeviride,

araya, her dilin temsil ettiği özgün tasavvur ve tahayyül biçimleri, kültür ve gelenek farklılıkları girdiği için kaynak metinlerin (çeviriye esas alınan metinlerin) var olan duygusal, zihinsel ve kültürel prizmalardan geçerken uğrayacağı kırılmanın boyutu ve şekli ya da böyle bir kırılmaya uğrayıp uğramadığı hususu, bu bağlamda tartışılması gereken konuların başında gelmektedir. "Çeviri, sadece bir anlamın bir dilden başka bir dile aktarılması olmayıp, kaynak dildeki metin ile metnin alıcısı (muhatabı) arasındaki zihinsel ve duygusal iletişimin hedef dilde yeniden üretilmesini kapsar. Başka bir deyişle, çeviride temel prensip, esas metnin onunla ilk defa ve ana dilinde karşılaşanlar üzerinde bıraktığı etkinin hedef dilin alıcısı üzerinde de aynen uyandırılabilmesidir. Çeviri literatüründe 'metnin eşdeğerliliği' olarak adlandırılan bu ilke, metnin içeriğinin düz aktarımından çok iletişim etkisinin (de) aktarılmasını öne çıkarır. Bu eşdeğerliliğin ne ölçüde sağlanabileceği veya sağlanıp sağlanamayacağı, dil bilimciler arasında uzun tartışmalara konu olmuşsa da, herhangi bir çeviride hedefin bu olduğu tartışılmaz. Sanat metinlerinde, özellikle de şiirde, dil ile anlam sanatçıya/yazara ve metnin içinde üretildiği dile özgü bir estetik örgü içinde kenetlenmiş olduğu için bu tür metinlerde eşdeğerliliğin sağlanmasının tam olarak mümkün olmadığı söylenebilir. Ya da bu eşdeğerliliği sağlamak, âdeta o metni hedef dilde yeniden oluşturmakla, aynı estetik bireşimi yeniden üretmekle mümkün olabilir. Bu ise çeviriyi aşan bir şey olur. Çağdaş dil bilimcilerin, dilin temel iki fonksiyonu olarak gördükleri 'tasvir etme/betimleme'(description) ya da 'bilgilendirme' (information) ve 'anlatım'(expression) fonksiyonlarının farklı metin türlerinin oluşumuna da yön verdikleri şeklindeki görüşleri her metin türüne uygun çeviri ilkeleri, sınırları ve hedefleri ile ilgili tartışmaların ana çerçevesini oluşturmaktadır." (Esed,1999:XIII). Dilin zengin ifade tarzlarını, ifade unsurlarını, nüanslarını fark edecek biçimde, aktif ve çağrışımlara duyarlı bir zihinle kavrayan; kelime ve cümlelerin ses dokusunun, ses sembolizminin ima ettiği anlamı bütün derinliği ile hissedebilen bir kulak hassasiyetine sahip olmak çeviride çok önemlidir. Çeviride özgün metnin bir başka dile aktarılmasıyla özgünlüğün bozulduğunu ve dolayısıyla bir tahrif söz konusu olduğunu söyleyen Turan Koç, çevirinin bir anlama işi olduğunu,

her anlamanın bir yorum olduğunu, dolayısıyla çeviriye de, bir yorumun bir başka dilde veya belki de bir başka anlam düzeyinde yeniden tespiti denilebileceğini söylemektedir. Koç devamla: "Şimdi böyle baktığımız zaman, işin içerisine semantik giriyor, sentaks belki de en sona gelecek hususlardan birisi. Semantik girince kültür giriyor. Pragmatik ve inter pratik dediğimiz, konuşan ve konuşma bağlamını göz önünde bulunduran hususlar giriyor. Bu arada, sözün anlam ve duygu yükü olarak ayırabileceğimiz özellikleri giriyor" demektedir. (Koç, 1998).

Dil İçi Çeviri

Nermi Uygur, dil içi çeviriye şöyle bir örnek vermektedir: "Aynı dil içinde de çevirmenin sözünü edebiliriz. Örneğin Türkçe söylenmiş bir şiiri, yine Türkçede düzyazıyla söylemeye kalkıştığımızda, kim bilir nasıl olur, ama çeviridir gene yaptığımız. Önümüzdeki bir deniz yolculuğu için gemide ilkin mektupla yer ayırtalım. Sonra da mektuptan vazgeçip telgrafa başvuralım. Sözcüklerimiz pek değişmese de mektup ortamından telgraf ortamına bir çeviri bizimkisi. Dilden neyi anlarsak anlayalım, çevirinin bir dile getirme süreci olduğu besbelli. Bu sürecin başarısı, bir dilde görüneni başka bir dilde göstermektedir. İşte bundan ötürü, çevirdiğimiz şey ile çeviri yapıtı hiçbir zaman özdeş olamaz. Benzerliklere, hatta (binde bir öyledir ya) yer yer aynılıklara karşın, çevrilen ile çevirenin sonucu tıpatıp örtüşmez. Tersini düşünmek, çevirinin çevirisi olmadığını ileri sürmektir. Çeviri yapıtı, hem çevirdiği şeyi gösterir hem de yapıtta görünen, çevrilenin kendisi değildir. Çeviri bir ilki, başka bir ilkte göz önüne sermektir. Çevrilen, çeviri yapıtında yeniden çevrilmiştir." (Uygur, 1997:37-38)

Yansımalı kelimelerin milletlerin kültürlerinde farklılık gösterdiğine dair Uygur'un verdiği örnek ilginçtir:

"Türkçede kuzular 'me'liyor; İtalyancanın kuzularıysa 'be' diye ses seslenir. Sözler ve ses düzenleri çevirdikleri dilce yorumlanırlar. Yorumsa, yorumlanan şeye bağlı olan, ama ondan ayrı, onun yanında yeni bir gerçeklik olan şeydir." (Uygur, 1997:41).

Tercüme Dil ve Telif Dil

Farklı kültür dillerindeki kavramların bizdeki karşılıklarını aramaktan öteye gitmeyen bir dil, telif dil sayılamaz. Kendi aslî dinamiklerimiz üzerinde yükselebilmemiz için bilimde, sanatta ve hayatın diğer alanlarında kendi telif dilimizi oluşturabilmemiz gerekmektedir. Tercüme kavramların anlam dünyasının, bu toprakların ve toplumsal hafızanın yabancısı olduğu kodlara karşılık gelmesi, tercüme diller sebebiyle, hem bir anlaşmazlığı hem de yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir.

"Tercüme dil, farklı kültürlerdeki kavramların, kendi anlam dünyamız içindeki bire bir karşılığını arayarak (tercümede olduğu gibi) yoluna devam etmektedir. 'Kul' kelimesinin İngilizce karşılıklarını aradığımızda, karşımıza 'servent = hizmetçi' veya 'slave = köle' kelimeleri çıkmaktadır. Fakat bunlar 'kul' kelimesinin tam karşılığı değildirler. Bu durum, öncelikle o kültür yapısının 'kulluk' kelimesini bizim anladığımız şekilde anlamlandıramadığını ve kulluğu ancak hizmetçilik veya kölelik düzeyinde algılayabileceğini ima eder. Allah'a kul olmayı, Allah ile insan arasında özel bir ilişki biçiminde kavrayıp hayatının gayesi hâline getiren bir zihniyet için kulluk bir amaç iken, onu 'kölelik' olarak algılayan bir zihniyet için kulluk, sıkıntı hâline gelmektedir. Bu bağlamda 'özgürlük' kavramı da farklı kültürel dünyalarda farklı manalar kazanacaktır. Bizim anlayışımızda 'özgürlük', Allah ile bir anlam kazanırken, diğer kültürde Tanrı'dan bağımsızlaştıkça özgürleşecektir. Zira kulluğu kölelik kelimesiyle karşılayan bir zihnî yapı, kölelikten azat olmak için kullukla ilgili tüm kayıtlardan kurtulmak zorundadır." (Tekin, 2001:39-46).

Kelime Çevirisinde Tam Karşılık Bul(ama)ma Sorunu

"En titiz çeviri bile, dil kullanımının farkından dolayı daima yabancı bir şeyler katar." (Goethe, 1986:102).

Kültürler kendini dilde ve dille ifade ederler. Bir dilin kendi içinde dahi eş anlamlı kelime olarak görülen kelimelerin gerçekte eş anlamlı olmadıklarını görebiliyoruz. Örneğin akıl ve us kelimeleri her zaman birbirinin yerine kullanılamazlar.

Bu durum, yabancı dilden çeviri söz konusu olduğunda daha bariz bir şekilde kendini gösterir. Birbirinden farklı iki kavram için kullandığımız "bilgi" kelimesinin İngilizce karşılıklarına bakalım. Bunlar, "knowledge" ve "information" kelimeleridir. Türkçe karşılıkları sırasıyla, "bilgi" ve "bilgi"dir. Yani aynı kelimeyle iki kavramı karşılamaya çalışıyoruz. Halbuki "Okul, ikinci sokaktadır" dediğimiz zaman okulun yeriyle ilgili bir "malûmat", yani "information" dile getirmekteyiz. Bilgisayarların gelişmesi ve kurulan iletişim ağlarıyla oldukça geniş bir "malûmat"a sahip olabiliyoruz. Burada sahip olduğumuz bilgi "knowledge" değil, "information" yani malûmattır. "Su, 100 derecede kaynar" ifadesinde ise, malûmattan çok kısmen bir bilgi edinmiş oluyoruz. Neden kısmen? Çünkü, suyun 100 derecede kaynaması için hava basıncı ve atmosfer olması gerekmektedir. Malûmat, daha çok betimsel düzeyde, bilgi ise daha çok bilimsel düzeyde bir şey bilmektir.

Mana ve Kültür Çevirisi Ne Kadar Mümkündür?

"Çeviride çevrilmesi imkânsızın sınırına kadar dayanmalı; işte ancak o zaman bir yabancı milletin ve yabancı dilin farkına varılmış olur." (Goethe, 1986:102)

Hiçbir kelime tam olarak birbirinin aynısı olmamasına rağmen kullanırken sunmak istediğimiz anlamların kısıtlı olması, konuların kısıtlı olması vs. gibi şartlar sebebiyle aslında birbiri yerine kullanılabilecek kelimeler vardır. "Her kelimenin kendi çerçevesi içinde ve bütün olarak ele alındığında yegâne ve eşsiz olduğu anlaşılır. Hiçbir şekilde bir kelimenin her anlamını diğer bir kelimeyle ikame etmek mümkün olamaz. Ancak eş anlamlılık mefhumuna böyle bir şekilde sırt dönmek elimizdeki sözlükleri faydasız eserler hâline getirmekle kalmaz, kelimeler arasındaki dayanışma ve derecelendirme gücünü de yok ederek, nesneler ve mefhumlar arasındaki ilişkiler üzerinde düşünemeyen zihinler inşa eder. Kelimeleri noktalar olarak alırsak, dil, bu sonsuz küçük noktaların ilişkisiz duruşundan ortaya çıkmış bir resim değil, her kelimesi ayrı bir renk, ayrı bir şekil ve ayrı bir ağırlık sahibi, hepsi birbirlerine tarifsiz güzellik ve şekillerle bağlı, bu sonlu boyutlu taşların sonsuz boyutlu mekânda oluşturdukları, zamanın akışıyla

helezonik duruşlar biçimlendiren bir umman gibidir. Bu umman içindeki hiç bir damla su diğerlerine benzer değildirler, birbirleri yerine geçemezler. Her lafız, her kelime öyle veya böyle tercümenin mevzuu hâline gelir. Yani ister istemez insan toplulukları birbirlerini öğrenmek ihtiyacındaysalar, ifadelerin iddiası ne olursa olsun tercüme edilirler. Buradaki anahtar kelime 'mecburiyet'tir. Asıl incelenmesi gereken şey bu şekilde yapılmış tercümelerin asıl manayı ne derece verebileceğidir. Belirtildiği şekilde mutlaklık iddiası olan ifadelerde tam mana ve tam etki hiç bir zaman yakalanamaz. Lâkin kaynak toplumun hayatındaki bir kesiti sunan ifadenin hedef toplumdaki bir durumla çakışması gayet rastlanır bir durumdur ve bunu yakalayan mütercim doğru bir şekilde tercüme eder. Tercümenin dil üzerinde aldığı şekil de burada önem kazanır, etkiye en yakın kelimeyi bulmak mütercimin edipliğine kalmış bir iştir. Ancak yine belirtildiği gibi duruma izafe edilebilecek birden fazla kelime varsa bunlardan birini kullanmak diğerini kullanmaya göre bir fark ifade etmez." (Şahin, www.alevalatli.com).

Bir çevirmenin çeviride karşılaştığı sorunları, Prof. Dr. Zeki Cemil Arda şöyle sıralamaktadır:

1. Farklı sözcük ve cümle yapılarından kaynaklanan sorunlar,

2. Farklı imaj, metafor ve sembol yapısından kaynaklanan sorunlar,

3. Farklı mimik ve jestlerin dile getirilmelerinden kaynaklanan sorunlar,

4. Alay etme, hiciv ifadelerinden kaynaklanan zorluklar,

5. Sözcüklerdeki anlam katmanları ile kontekse bağlı anlam arasında ortaya çıkan zorluklar,

6. Örf, âdet, gelenek ve inanç farklılıklarından kaynaklanan zorluklar,

7. Farklı meslek dilleri, jargon ve şive farklılıklarından kaynaklanan zorluklar,

8. Hitap edilecek kitleye yönelik bir dil kullanmanın zorlukları,

9. Cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan zorluklar,

10. Tarihî uzaklıktan kaynaklanan zorluklar,

11. Ülke hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorunlar,

12. Metin seçiminden kaynaklanan zorluklar,

13. Sözlüklerdeki yetersizliklerden kaynaklanan sorunlar,

14. Tabulardan kaynaklanan sorunlar. (Arda, 2001).

KÜRESELLEŞME, İNTERNET VE TÜRKÇE

Küreselleşme fırtınası, yerinde duranları ve yarınlara yönelik projesi olmayanları bir yerlere savuruyor. Geçmişte zengin bir dünya dili olan Türk dili, bugün bırakın dünya dili olmayı, bu hâliyle Türk dünyasının dili olmaya bile aday değildir. Türk dilinin kültür hazinesi olan Divan Edebiyatının dili, kitaplardan ve nesillerin hafızalarından kazınıyor. Düşüncesi dumura uğratılan, kelimeleri yok edilerek kültüründen ve tarihinden kopartılan Türk insanı, küreselleşme adı altında İngilizceye maruz bırakılıyor. "Ortalama 200-500 kelimeyle günlük hayatını sürdüren Türk insanı, şimdiye kadar duymadığı; ancak birdenbire karşısına çıkıveren kelimeler ve kavramlar karşısında şaşkın, suskun ve yabancı... Küreselleşme, postmodernizm, ulus devletin gerileyişi, sınırların flulaşması, ulusal kimliklerin aşılması, bireyselleşme gibi kelimeler ve kavramlar sokaktaki vatandaş için kolay kolay anlaşılacak gibi değil. Iki binli yılların sonunda yeni dünya düzeninde yeryüzündeki mevcut dillerin yüzde doksanının kaybolacağı tezi ileri sürülüyor. Türkçe de kimilerince (telâffuzu her ne kadar zor da olsa) kaybolması muhtemel dillerden biri. Çetin Altan, kendi sütununda 'tek dünya devleti', 'dünya vatandaşlığı', 'tek dil'e doğru gidişatı sık sık dile getirerek soğukkanlılıkla Türkçenin ölü diller arasına şimdiden girmeye bağladığını, İngilizcenin Türkçenin yerine geçtiğini söylüyor." (Emir, 2000).

İnternette hâkim dil İngilizce olmasına rağmen, son yıllarda başka diller de artık giderek artan bir biçimde internet sayfalarında yer bulmaya başladı. Şu anda internette her dilden ağ kümesi (web sitesi) ve ağ sayfası (web page) var. İngilizce dışındaki dillerin yoğun olarak kullanıldığı alanların başında elektronik posta (e-mail) geliyor. Fakat artık web sayfalarında da İngilizce dışındaki diller kendilerini gösteriyorlar. İnternette İngilizce yerine ana dillerini kullanan Avrupa'daki milletlerin başında İspanyollar gelirken, Asya'daki milletlerin başında Japonlar geliyor. "İnternette ana dilini kullanan İspanyollar'ın oranı %13.8; Japonlar'ın oranı %12.3' tür. Japonlar'ı Çinliler izliyor. İnternette İngilizce dışında başka bir dil kullananların büyük bir çoğunluğu Amerika'da ya da Kanada'da yaşıyor. Amerika'da 32 milyon kişi, internette İngilizce dışında bir dil kullanmayı tercih ediyorlar. Tabiî bu kimseler İngilizceyi de tercih ediyorlar. Ama özellikle şahsî bağlantılarında daha çok başka bir dili tercih ediyorlar. Türkçe ise bu konuda bir yüzdelik sıralamasına girebilmiş değil." (12 Ekim 1998, Yeni Şafak, İnternet Sayfası, 'İngilizcenin Hâkimiyeti Yıkılıyor' başlıklı haber).

BİLİM DİLİ VE TÜRKÇE

Üniversitelerimizdeki akademisyenler makalelerini ve kitaplarını yabancı dille yazdıklarında daha yüksek puan alıyorlar. Yabancı dilde yayının en yüksek puanı kazandırması, akademisyenlerin ürettikleri bilgilerin yurt dışındaki bilgi bankalarına yatırımı anlamına geliyor. "Türk bilim adamlarınca, Türk üniversitelerinde, her türlü gideri Türk milletince karşılanan, Türk toplumunun problemlerine çözüm getirmek ve böylece toplumun refah ve mutluluğuna katkıda bulunmak ümidiyle gerçekleştirilen bu çok değerli bilimsel ürünleri, Türkiye'de Türkçe olarak yayımlamak yerine yurt dışında yayımlamanın nedenini anlamak çok zordur" (Köksoy, 2001:254-262). Türkiye'de bir "Bilimsel Yayımlar Komitesi'nin" acilen kurulması, ülkemize hem ekonomik yönden, hem de bilimsel yönden pek çok kazançlar sağlayacaktır. Bilimsel yayınların Türkçe olarak yayımlanması, üretilen bilgilerin ülkemiz insanının ufkunu açacağı gibi, Türkçenin bilim dili olmasına da katkıda

bulunacaktır. Türklerin Amerikalılardan daha zeki olduğunu söyleyen ünlü Türk bilim adamı Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, en son ve en yeni formülünü Türk Eğitim Sistemi için yapmış ve kullanılacak dilin kesinlikle Türkçe olması kaydıyla "Matematik+Bilim+Gönül=Türkçe" formülünü ortaya koymuştur. (Aktaran: Yılmaz, 1995).

Dilde yabancılaşma ve aşağılık duygusundan kurtulup Türkçeyi nasıl bilim dili hâline getirebileceğimiz konusunda Hilmi Salihoğlu'nun tespit ve önerileri ise şöyledir: "Gezegenimizde irili ufaklı 30.000 farklı dil konuşulmaktadır. Bunların bir kısmının 25-30 kişilik kabilelerde geçerli birkaç yüz kelimelik diller olmalarına karşın bir kısmı da dünyaca yaygındır. Dünyaca yaygın dillerden biri de Türkçemizdir. Türkçemiz okunduğu gibi yazılan ya da yazıldığı gibi okunan, grameri kolay ve mantıklı, alfabesinde kafa karıştıran harfleri olmayan bir dildir. Desimal sisteme en mantıklı uyum sağlayan dildir. Bir, iki, ... dokuz; on, on bir, on iki,...; on dokuz;... doksan, doksan bir, doksan iki, ... doksan dokuz,... Bu uyumlu sayma ve dil sistemi örneğine bir eş daha bulamayız. Bu husus ABD'de son yıllarda en çok satılan *Being Digital* isimli kitapta teyit edilmekte ve Türkçe, uluslar arası bilgisayar için en uygun dil olarak tanımlanmaktadır. Bunu göremediği için, *"Türkçe bilim değildir..."* diyen YÖK başkanı, neden onu bilim dili yapmak için hiçbir çaba harcamıyor, daha hangi makama yükselmeyi bekliyor? İngilizce ve Rusça gibi dillerin konuşulduğu ülkelerde, yabancı dillerdeki yayınları anında kendi dillerine tercüme edip daha 20-25 yaştaki araştırmacılarının ellerine sunan merkezleri vardır. Böylece, bu merkezi kuramayan ülkelerin gençlerine oranla, onların gençleri, ana dillerinden başka dilleri (ki hepsini öğrenmek zaten imkânsız) öğrenmek için zaman harcamak yerine, gelişmeleri, yenilikleri kendi ana dillerinden takip ederek zaman kazanmaktan başka kendi dillerine yeni kelimeler de kazandırmaktadırlar. Lisan öğrenmeye karşı değiliz, ancak insanlar kendi ana dillerinde daha kolay öğrenirler, yaratıcılık ana dille olur. İnsanlar rüyalarında bile ana dillerini kullanırlar. Bu nedenle ana dilimizde eğitim esastır, böylece ana dilimize yeni terimleri de yerleştirmiş oluruz. Örneğin bir uzay mekiği ile 1.500 yeni kelime İngilizceye girmiştir. Bunla-

rın Türkçe karşılıkları bize yasak mıdır? Bunları kim Türkçeleştirecektir? Yabancı dil öğrenmek elbette güzel bir iştir ama, bir yabancı dil bilmek, bilim adamı olmak için, bugünkü koşullarda gerekli koşul gibi görünüyorsa da yeterli koşul değildir. Yabancı dil hayranlığımız tabelalarımıza kadar inmiştir. (Hotel, motel, hospital, market, restaurant...) Taşradan gelen sadece Türkçe bilen bir Türk vatandaşını Bilkent Plaza'ya bırakırsak yabancı bir ülkede olduğuna inanır. Bunun yanında gramer yapısı bakımından Türkçemizle mukayese edilemeyecek kadar düzensiz olan ve bilim dili sayılan dillerin sahipleri bizim yaptığımızın aksine, dillerini koruma ve geliştirme kanunları çıkarıyorlar. (Örneğin 1994'de Fransa'nın çıkardığı dil kanunu)." (Hacısalihoğlu, 2001).

DİLDE YABANCILAŞMA VE AŞAĞILIK DUYGUSU

"Şimden gerü divanda, dergâlıta, bârgâlıta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır." (Karamanoğlu Mehmet Bey'in 12. 5. 1277 tarihli fermanı).

Milletler ve toplumlar arasındaki karşılıklı ilişkiler ve kültür alış verişleri, tarih boyunca çeşitli alanlarda kelime alış verişlerine de yol açmıştır. Bunun örneklerini değişik oranlarda hemen her dilde görmek mümkündür. Bir dile bu yolla giren yabancı kelime ve ekler, ya o dilde beliren bazı kavram ve şekil boşluklarını doldurma amacına dayanmaktadır yahut da zaman zaman görüldüğü üzere, yabancı kelimelere karşı duyulan moda hâline gelmiş hayranlık ve dolayısıyla bir tür taklitçilik eğiliminden kaynaklanmaktadır. Hayranlık ve taklitçilik eğilimini doğuran etkenler de çeşitlidir. Dil bir toplumu millet yapan en önemli unsurlardan biridir. Bugün dil birliği bulunmayan ülkelerin ne durumda olduklarını görüyoruz. Kültür emperyalizminde birinci hedef dildir. Dili imha edilerek sömürülen ve yıkılan çok sayıda devlet vardır.

Batı'ya yöneldiğimiz Tanzimat döneminden başlayarak, edebî ilişkilerimiz öncülüğünde, dilimize, Fransızca başta olmak üzere Batı dillerinden çeşitli kelime ve ekler girmeye başlamıştır. Ülkemizde teknik alanlardaki gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçlar dolayısıyla hayatımıza giren yabancı

kelime ve terimler, bu kavramları karşılayacak Türkçelerinin bulunmaması yüzünden, olduğu gibi dilimize aktarılmış ve bir süre sonra da alışkanlık kazanarak yerleşmeye başlamıştır.

Osmanlıcayı Arapça, Farsça kelimelerin yoğunluğu nedeniyle eleştirenlerin dilinde Türkçe kelimelerden çok Fransızca, İngilizce, Almanca kelimeler var. Alev Alatlı'nın dediği gibi eskiden halk, üç kelimesinden ikisi Farsça ya da Arapça olan 'aydınları' anlamıyordu; şimdi de üç kelimesinden ikisi Fransızca ya da İngilizce olan 'aydınları' anlamıyor. (Alatlı, 1993:388).

Yabancı kelime kullanma tutkusu, her geçen gün Türkçemizi daha da bozmaktadır. Artık kol saatlerine TV reklâmlarında 'watch' deniliyor. Bir dilden öbür dile çeviri yapan alete 'translator', çamaşır makinelerimize 'full otomatik' diyoruz. Çay evlerimizde 'five o'clock tea' bulunduğu duyuruluyor. Bir çay evimiz daha da ileri gitmiş, 'günün her saatinde five o'clock tea' bulundurduklarını müşterilerine duyurmuş.

Resm-i kabul yerine resepsiyon, beyanat, demeç veya açıklama yerine deklarasyon, isimsiz veya markasız yerine noneym (no name), taklitçi veya mukallit yerine imitatör, gerçekleştirmek yerine realize etmek, gözden geçirme, elden geçirme veya bakım yerine revizyon, affedersiniz, kusura bakmayın, özür dilerim yerine pardon, tatbikî, amelî veya uygulamalı yerine demonstratif, devamlı, durmadan veya sürekli yerine nonstop, nakliye veya taşıma yerine transport, yekûn veya toplam yerine total, yumuşak yerine soft kelimelerinin kullanılması bir ihtiyaçtan kaynaklanmamaktadır.

Bin yıllık 'bakkal'ı Doğulu olduğu için kovduk, Batılı 'market' geldi. Süpermarket, ondan baskın çıktı. Süpermarketler son zamanlarda yerini, hipermarketlere ve grosmarketlere bıraktı. Bakalım bunlar ne kadar dayanacak!

'Coiffeur'u 'berber'e tercih etmek için bahanemiz nedir? Yüzlerce yıllık kıdeme sahip 'idareci' kelimesini 'manager'le değiştirmeyi, sömürge ruhundan gayrı neyle izah edebiliriz?

Artık gündelik konuşma dilindeki 'inşallah' kelimesi yerine 'umarım' kullanılmakta. 'Umarım...' bir dileği, bir temenni-

yi Allah'a havale etmekle ummak arasındaki büyük farkı görebiliyor musunuz? Yani, bu teşekkürün asıl merciî, muhatabı Allah'tır, bütün şükür ve senâ O'nadır, demek istenirdi bu sözle. Eskiler, bir iyilik karşısında kendilerine 'teşekkür' edildiği zaman 'estağfurullah' diye cevap verirlerdi. Bu sözle hem Allah'ın yüce kudreti karşısında bir nevi 'hakkı teslim' hem de yüksek bir tevazu örneği idi bu cevap. Şimdi onun yerini 'önemli değil' şeklinde son derece çirkin, kaba ve saygısız bir söz aldı. 'Önemli değil...' Yani, "ben daha nelere kadirim, bu da bir şey mi?" gibi bir haddini bilmezlik timsali...

Atatürk'ün kendi el yazısıyla yazdığı 2 Eylül 1930 tarihli şu sözler, Atatürk'ün Türkçe konusundaki hassasiyetini ortaya koyduğu gibi, sadeleşme adına Türkçeyi tasfiye eden ve daha sonra da Batı kökenli kelimeleri dilimize dolduran zihniyetle hiçbir alâkasının olmadığını ortaya koymaktadır: "Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin gelişmesinde başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkelerini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır".

Dilimizde karşılığı olduğu hâlde bu kelimelerin Türkçelerinin değil de yabancı olanlarının kullanılması eğer, bilinçsiz ise sorumsuzluğun, bilinçli ise ihanetin göstergesidir.

DİL KİRLENMESİ

Türkçe son seksen yıllık medeniyet projelerimizin, ideolojik kavgalarımızın bayrağı hâline geldi. Her grup, kelimelere bir takım ideolojik manalar yükleyip dili bir bayrak gibi 'sağdan sola, soldan sağa düşman üstüne' sallamaktadır. Ağzımızdan çıkan kelimeler kolayca kimliğimizi ele verip bizim hangi safta yer aldığımızı belgeliyor. Ancak hepimizin şikâyet ettiği ortak bir derdimiz var: Dil kirlenmesi. Bu kavramı biraz geniş tutup dilin yabancı kelimeler tarafından istilâsını, yanlış kullanmaları, kelime hazinemizin fakirleşmesini, argolaşmayı ve aksan bozulmasını da kirlenme olarak değerlendirebiliriz. Atık su kanallarının yaptığını dilimize televizyon ve radyo kanalları yapıyor ve Türkçe gittikçe kurtarılamayacak hâle geliyor.

Yahya Kemal Beyatlı Türkçe için, "Bu dil ağzımda anamın ak sütüdür." der. Fazıl Hüsnü Dağlarca ise "Türkçem benim ses bayrağım" diye sembolleştirir ana dilimizi bir şiirinde. Kuşkusuz ses bayrağımız, aşkımızın, neşemizin, feryatlarımızın, birlikte ağlayıp birlikte güldüklerimizin, kısaca milletçe bütün yaşadıklarımızın ses bayrağıdır. Yalnızca bayrak değil, atasözlerimizin, hikâyelerimizin, masallarımızın, deyimlerimizin varlık sesidir. Türkçenin, Öztürkçecilik ve küreselleşme adına yaşadığı yozlaşma, bozulma, kirlenme ve yok oluş süreci karşısında bugüne kadar çok şeyler söylenmesine rağmen bir arpa boyu mesafe alınamamıştır.

"Dili bir, dini bir, gönlü bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yerde toplandığını"

diyen Yahya Kemal, bu mısralarıyla dilin millî bir varlık olduğunu ifade etmiştir.

Dilini yozlaştıran, kirleten, ona sahip çıkmayan bir toplum için millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli rol oynayan dilin korunması mümkün değildir.

Milletçe dilin millî kültürün harcı olduğunu unutup, onu fikir ayrılıklarımızın, ideolojik tartışmalarımızın odak noktasına yerleştirdik. Bunun ötesinde her şeyi medyatikleştirdiğimiz gibi güzel Türkçemizi de medyatikleştiriverdik. Bir zamanlar Arapça ve Farsçanın hücumuna uğrayan dilimizin kapılarını bu kez de Batı dillerinin etkisine açık bıraktık. "Okey" diyerek karşılıklı uzlaştığımızı ifade ettik, "mersi" diyerek birbirimize minnet duygularımızı dile getirdik. "Bay bay" diyerek de "Hoşça kalın" demek istedik. Ülkemize giren yabancı ürünlerin adlarıyla birlikte dilde meydana gelen yabancılaşmalara göz yumduk. Dilde yabancılaşmalara göz yumdukça da kültürümüze yabancılaştık. Böylelikle "dilin toplumsal gelişme ve değişmelerden etkilenmesi gibi, toplumsal değişimleri etkilemesi"nin de söz konusu olabileceğini fark edemedik. Dilimizi özüne uygun şekilde kullanmak yerine "N'aber?", "Ben Kaçtım", "Ne iş?" gibi sözlerle işin kolayına gittik ve "fast food" tarzı bir konuşma meydana getirdik.

Yabancı kelime tutkusu, niçin fırınlarda, bakkallarda, manavlarda, kısaca temel ihtiyaç maddelerini satan yerlerde yok da, lüks mallarda var? Gösterişe, süse, lükse yönelik bir tutkuyla tüketmek, modern olmanın en kolay ve en kestirme yolu olarak mı görülüyor acaba? Taklitçiliğin ve tembelliğin birleşmesi sonucu ortaya çıkan bu özenti, edebî dile zararlı olduğu gibi, kültür hayatımıza da büyük darbeler indirmiştir.

Bugün McDonalds'dan yemeyi, FBI'dan giymeyi zevk edinen, göğsünde Amerikan bayrağı taşımaktan rahatsız olmayan, Amerikan tıraşlı bir gençlik türetildi. Bu gençlerin giydikleri tişörtlerin üzerinde yazılanlar, emperyalistlerin nasıl bir insan tipi yetiştirmek istedikleri hakkında ipucu veriyor:

Sign, swing and dance all night (bütün gece danset, şarkı söyle), Ravenge (İntikam), Bloody (Kanlı), Kill'em all (Hepsini gebert), Punisher (Cezacı), Kingdom (Krallık).

Görüntü dilini kullanarak kültür emperyalizmine taşeronluk yapan medyanın bazı program isimleri:

Türkish Pop, Paparazzi, Klas, Top Secret, Best of Huysuz Show, Eliminatör, Show Party, Apolitik, Arena, Abrakadabra, Mega Show, Mega Turnike, Fantastik Miss Piggy, Show Başlıyor, Playoff, Show Time, Dinazorus, Pop Ten, Objectif, Talk Show, Realty Show, Süper Turnike, Gol Show, Futboling, Süper Aile, Süper Baba, Tele Markaj, Santra, Frikik, Lider Gama, Karambol...

Bazı özel radyo adları: Radio Blue, Radio Mega 17, Metro FM, Süper FM, Joy FM, Energy FM, Number One FM, Power FM, Class FM, Best FM, Show Radio, City FM.

Bazı işyeri adları: Top Avenue, Gross Market, Migros, Shopping Center, Media Center, Sabancı Center, Recreation Area, Star Part, Leaderland, Pizza Hut, Hut Burger, Fast Food, Wimpy, Mc Donalds, Cafe, Florist, Şarküter.

Bu kokuşmuşluk balığın gövdesine ait. Balık baştan koktuğu için gövdeye söyleyecek fazla sözümüz yok. 1960'lı yıllarda müteveffa Fransız lider De Gaulle Ankara'yı ziyaret ettiğinde, kentin o zamanki belediye başkanı, 'briefing' vermiş. Ankara Belediyesi'nin hizmetlerini anlatırken şöyle konuşmuş:

- Ankara'nın kanalizasyon problemi tamamlandı. Ankara'da belediye hizmetleri komple ve koordinasyon içinde.

Yanıbaşında bekleyen çevirmen, belediye başkanının konuşmasını De Gaulle'e aktarmaya kalkınca, Fransız devlet adamı müdahale etmiş:

- Sakın tercüme etmeyin. Ben galiba Türkçe biliyorum. Belediye başkanının söylediği her şeyi anladım, demiş. (Barlas, 1995)

1960'dan günümüze çok şey değişti. Şimdilerde yabancı biriyle konuşan politikacılarımız hiç Türkçe konuşmamakta, tamamen yabancıların diliyle konuşmaktadırlar.

Dil ile düşünce yapısı arasında doğrudan bir ilişki var. Benzer dil kullananlar giderek benzer düşünmeye başlıyorlar. Kültür emperyalizminin birinci hedefi dildir. Bu nedenle dil öğretimi günümüzde ideolojik bir boyut kazandı. Hiç bir dilin evrensel olması mümkün olmadığı halde, bir zamanlar Fransızca istilâsına uğrayan dilimiz şimdi de evrensellik adı altında İngilizce akınına uğramıştır.

Son günlerde kitle iletişim araçlarında, yabancı kelimelerin dışında yabancı dil bilgisi kurallarına göre reklâm metinleri görülmektedir. "Cepten cebe" demek yerine "cep to cep" demeyi tercih ediyorlar. Bu durum, Türkçe için tam bir faciadır. Çünkü bir dil, yabancı kelimelerin ötesinde yabancı dilin gramer kurallarını almaya başlamışsa bu durum, o dilin yok olmaya yüz tuttuğunun resmidir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi Türkçemiz, eğitim eksikliğinin yanında umursamazlık, ihanet ve cehâletten kaynaklanan yanlış kullanımların ve yabancı dil istilâsının kurbanı durumundadır.

Dilimize göstereceğimiz özen, doğrudan düşünmeye verdiğimiz önem anlamına gelir; dili ne kadar iyi kullanıyorsak, bir düşünceyi o kadar iyi ifade edebiliriz. Dildeki temizlik, düşüncede de temizliğe yol açar. Tersi de doğrudur. Dildeki kirlilik, düşünce kirliliğine de sebep olur.

Dilimizin yabancı dillerin istilâsından kurtulması için en büyük görev, resmî yetkililere düşüyor. Özellikle ticarî kuruluşların isimleri Türkçe yazılmalı, kullanılan yiyecek, giyecek ve eğitim-öğretimle ilgili kırtasiye malzemelerinin üzerine yabancı kelimelerin yazılması yasaklanmalıdır. Yabancı dil, okullarda mecburî olmaktan çıkarılmalı, seçmeli hâle getirilmelidir. Ülkemizde orta öğretimde öğrendiği yabancı dille konuşabilen bir öğrenci olmadığı halde milyarlarca liralık kaynak, zaman ve emek israfına yol açan bu uygulamaya 'dur' demek gerekir. Bırakın orta öğretim mezununun yabancı dili konuşacak kadar dil öğrenmesini, üniversite mezunlarımız bile bir yabancıya yol tarif edecek kadar yabancı dil öğrenememektedirler.

Türk Dil Kurumu'nun başlatmış olduğu yabancı kelimelere karşılık kampanyası geç de olsa iyi bir başlangıçtır. Ne var ki yeterli değildir. Dil gümrüğü oluşturulup istilânın önü alınmadan türetilen kelimeler, kitaplarda kalmaya mahkûm olacaktır.

Kimlik ve kişilik erozyonuna uğramak istemiyorsak, kimliğimizin ve kişiliğimizin en önemli ifade vasıtası olan dilimize sahip çıkmalıyız.

SERBET OKUMA PARÇASI

Arıyorum

Karamanoğlu Mehmet Beyi arıyorum.
Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı?
Bir ferman yayımlamıştı;

Bu günden sonra divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda
Türkçeden başka dil konuşulmaya diye,
Hatırlayanınız var mı?

Dolanın yurdun dört bir yanını,
Çarşıyı, pazarı köyü, şehri
Fermana uyanınız var mı?

Nutkum tutuldu, şaşırdım merak ettim,
Dolandığınız yerlerdeki Türkçe olmayan isimlere,
Gördüklerine, duyduklarına üzüleniniz var mı?

Tanıtımın demo, sunucunun spiker,
Gösteri adamının showman, radyo sunucusunun discjokey,
Hanımağanın first lady olduğuna şaşıranınız var mı?

Dükkânın store, bakkalın market, torbanın poşet,
Mağazanın süper, hiper, gros market,
Ucuzluğun damping olduğuna kananınız var mı?

İlân tahtasının billboard, sayı tabelâsının skorboard,
Bilgi alışının birifing, bildirgenin deklârasyon,
Merakın, uğraşın hobby olduğuna güleniniz var mı?

Bırakın eli, özün bile seyrek uğradığı,
Beldelerin girişinde wellcome,
Çıkışında, good-bye okuyanınız var mı?

Korunmanın, muhafızın body-guard,
Sanat ve meslek pirlerinin, duayen,
İtibarın, saygınlığın prestij olduğunu bileniniz var mı?

Sekinin, alanın platform, merkezin center,
Büyüğün mega, küçüğün mikro, sonun final,
Özlemin, hasretin nostalji olduğunu öğreneniniz var mı?

İş hanımızı plâza, bedestenimizi galleria,
Sergi yerlerimizi center room, show room,
Büyük şehirlerimizi, mega kent diye gezeniniz var mı?

Yol üstü lokantamızın fast-food,
Yemek çeşitlerimizin mönü olduğu yerlerde,
Hesabını, adisyon diye ödeyeniniz var mı?

İki katlı evinizi dubleks, üç katlı komşu evini tripleks,
Köşklerimizi villa, eşiğimizi antre,
Bahçe çiçeklerini flora diye koklayanınız var mı?

Sevimlinin sempatik, sevimsizin antipatik,
Vurguncunun spekülatör, eşkiyanın mafya,
Desteğe, bilemediniz koltuk çıkmağa sponsorluk diyeniniz var mı?

Mesireyi, kır gezintisini picnic,
Bilgisayarı computer, hava yastığını air-bag,
Pekâlayı, oluru okey diye söyleyeniniz var mı?

Çarpıcı, önemli haberler flaslı haber,
Yaşa, varol sevinçleri, oley oley,
Yıldızları star diye seyredeniniz var mı?

Vırvırık dağının tepesindeki köyde,
Cafe-slıow levhasının altında,
Acının da acısı, nes-kafe içeniniz var mı?

Toprağımızı, bayrağımızı, inancımızı çaldırmayalım derken,
Dilinizin çalındığını, talan edildiğini,
Özün, el diline özendiğine içi yananınız var mı?

Masallarımızı, tekerlemelerimizi, atasözlerimizi unuttuk,
Şarkılarımızı, türkülerimizi, ninnilerimizi kaybettik.
Türkçemiz elden gidiyor, dizini döveniniz var mı?

Karamanoğlu Mehmet Bey i arıyorum,
Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı?
Bir ferman yayınlamıştı....
Hayal meyal hatırlayıp da sahip çıkanınız var mı?

Yusuf YANÇ

MANKURTLAŞMANIN VE TOPLUMSAL AFAZİNİN NERESİNDEYİZ?

"Bir millet esarete düştüğü zaman, lisanına sahip oldukça, zincirlerinin anahtarı elinde demektir." (Alphonse Daudet).

Modern dünyada dil öğretimi bilimsel bir alan olmaktan daha çok, ideolojik bir savaş aracı hâline getirildi. Ne yazık ki, Türk topluluklarına kültür empoze edenler, kültür naklinin ileride sosyal bünyede ne tür yozlaşmalara yol açacağını hesap ederek hareket etmişler ve sosyal dokumuzun bozulmasına yol açmışlardır.

Hıristiyan Avrupa kültürü Türkiye'nin sosyal dokusunu tahrip ederken, Komünist Rusya'nın kültürü de Orta Asya'daki Türk topluluklarını tahrip etmiştir.

Cengiz Aytmatov "Gün Olur Asra Bedel" adlı romanında Türk topluluklarında yaşanan dayatmacı kültür değişmelerini

'Sarı Özek Ana Beyit Mezarlığı Efsanesi'yle dile getirir. Mankurt hikâyesindeki öz annesini oklayarak öldüren Colaman ile öz kültürüne düşmanlık ölçüsünde nefret duyan kimsenin arasında hiçbir fark yoktur. (Bkz. Aytmatov, 1991:163-176). Bu efsanede bir insanın korkunç bir işkenceyle beyninin kortikal/lisan alanının boşaltılması sonucu kendine, ailesine, milletine ve geçmişine nasıl yabancılaştırıldığı dile getiriliyor. Hafızası boşalan esir, efendisinin sözünden hiç çıkmayan bir mankurt oluyor. Bundan daha dramatik olanı ise mankurtlaştırılan Colaman'ın anası Nayman Ana'yı efendisinin emriyle öldürmesidir. Mankurtlaştırmayı, 'bireyi zor kullanarak bilinçsizleştirip özüne düşman hâle getirme' olarak tanımlayan Özcan Yeniçeri, bireysel mankurtlaşmanın yanında toplumsal mankurtlaşmadan da bahsedilebileceğini söyler. Yeniçeri'ye göre bir ülkede toplumsal mankurtlaşmaya, yalnız düşmanlar değil, aynı zamanda o ülkenin içinde bir nevi beşinci kol gibi faaliyet gösteren aydınlar da katkı sağlarlar. (Yeniçeri, 2001: 107).

Şimdi soracağımız soru şu:

Mankurtlaştırma tarihin belli bir zaman diliminde gerçekleşen bir kimliksizleştirme hareketi midir, yoksa bugün de devam eden bir kültür yok etme/kültür empoze etme hareketi midir?

Bu sorunun cevabını Alev Alatlı'nın "Schrödınger'in Kedisi"adlı romanında bulabiliyoruz. Alatlı, bu romanında Türkiye'nin durumunu şöyle tanımlıyor: "İsimlendirme bozukluğuyla başlayan, yıllar içinde diğer lisan fonksiyonlarının etkilenmelerinin eklendiği, bu süreler içinde bilişsel fonksiyonların göreceli olarak korunduğu bir afazi sendromu." (Alatlı, 1999:138).

Alev Alatlı, "Schrödinger'in Kedisi" hakkında kendisiyle yapılan bir röportajda, toplumsal afazi ve Türkiye'nin sosyal yapısı hakkında şunları söylüyor:

"21. yüzyıla 'afazik' bir ulus olarak giriyoruz. Afazi, "aphasie" eski adıyla "heceli kelâm melekesi" tıpta kanama, zedelenme gibi travmalar nedeniyle beyindeki kortikal lisan

alanlarının boşalması sonucunda insanın konuşamıyor, konuşulanı anlamıyor olması durumu. Afazik hastada, konuşma çıkışı hemen hiç yoktur ya da minimal düzeydedir. Duyduğunu, okuduğunu anlama, minimal düzeydedir. Tekrarlama, isimlendirme minimal düzeydedir. Afazi, büyük bir konfüzyonel boşluğu, karmaşayı ifade eder. Çevreden gelen sesli ve yazılı uyaranların kişide hiçbir izlenim uyandırmadığı bir boşluktur, silinmişliktir. Büyük bir şaşkınlık ve amnezidir, bellek kaybıdır. Afazi hastası bu karmaşa ve bellek kaybı içinde hiçbir şey yakalayamadığı, her şey uçar gibi cereyan ettiği için hasarın boyutu hakkında bir düşünce de oluşturamaz. Ayrıca duygusal açıdan da kararsızdır. Ben Türkiye toplumunun çok büyük bir bölümünün bu durumda olduğunu düşünüyorum. Hepimiz birden beyin travması geçirmedik, hayır, ama bizim kortikal lisan alanlarımız boşaldı. Bu nedenledir ki, ortak dilimizi kaybettik. Bunun böyle devam etmesinin sonucu, ülkenin ayrışmasıdır. Sakınmanın imkânı var mı, elbette var. Ama önlem şöyle dursun, gündemimizde bile değil." (Aktaran: Akarsu, 2000).

Kortikal alanlarımızın nasıl boşaldığını ve kimler tarafından boşaltıldığını soran gazeteci Nuriye Akman'a Alatlı şöyle cevap veriyor:

"Kelimelerin konuşulan dilden sistematik olarak yok edilmeleri sonucu boşaldı. Nesnelerin isimlerinin ve niteliklerinin hiç durmadan değiştirilmesi sonucu boşaldı. Türkiye insanına yöneltilen mesajlar öylesine kaotiktiler ki, zihnimizde onları bütünlüklü tasarımlar hâlinde şekillendirmemiz imkânsızlaştı. Hatırlarsanız, bir zaman önce bir takım milletvekilleri TBMM'nin tavanına çiğ köfte atmışlardı. Bu neyin işaretidir biliyor musunuz? TBMM kavramının milletvekillerinin zihinlerinde kaydı olmamasının işareti. Aynı şekilde, Ömerli Barajı'nın kıyısına inşa ettiği villasının kanalizasyonunu suya döken zihniyet, içme suyu kavramının yerleşmediği zihniyettir. Mimar Sinan'ın mezarını abdesthaneye çeviren zihniyet mimarî, yapı, estetik, yücelik kavramlarının olmadığı zihniyettir. Örnekleri sonsuza dek uzatabilirim."

"Buna neden olan dil devrimi olabilir mi?" sorusuna Alatlı'nın verdiği cevap da şu: "Keşke mesele o kadarla kalsaydı. Dil devriminin düşünce melekesine büyük hasar verdiği bir gerçek. Ama sonuçta, Öztürkçe denilen tertibi Osmanlıca denilen tertibe tercüme eder, yolumuza devam ederdik. Buradaki esas mesele birbirlerini reddeden kâinat ve dünya görüşlerinin yol açtığı karmaşadır ki, tıpkı afazi hastalarındaki gibi depresyonla sonuçlanır. Nitekim araştırmaların da gösterdiği gibi Türkiye, depresif bir toplum hâline gelmiştir. Gençliğin nihilist eğilimlerinin güçlendiği bir vakıadır. 1855-75 Rusyası'nın nihilizmi gibi bir döneme girmek üzere olduğumuzdan korkuyorum. Nihilizm malûm "hiççilik" demek. Yani inanılan, güvenilen hiçbir değer ve kurumun kalmaması." (Aktaran: Akman, 1999).

A. Turan Alkan ise bu sözlere itiraz ediyor ve şöyle karşılık veriyor:

Hayat yerine "yaşam" kelimesinin ikame edilmiş olması büyük bir mahzur teşkil etmiyor yazara göre. Yaşam, "hayat"ın yerine bir kere ikame edilip onun fonksiyonlarını yerine getirmeye başladığında problem büyük nispette aşılmış oluyor. Bir lisânı, yine kendine tercüme etmek ne demek? Alev Alatlı, kesif zihnî faaliyet içinde romanına kapandığı esnada belki de bu mühim ayrıntıyı ıskaladı. Bugün "celbedilmiş afazi"ye doğru seyreden bir kollektif marazın sath-ı mailinde isek bunda tam da XX. Yüzyıl ortalarında asırlardan beri konuştuğumuz, düşündüğümüz, şiir söylediğimiz ve "haberdar" olduğumuz lisanın suretâ "millî" kılıklı bir endişe eseriyle hepten bir başka lisan hâline konulmak niyetinin vebâli var. Hayat eşittir yaşam denilmekle, lisan bütünlüğü içinde "hayat"ın bütün müştakları karşılanamıyor. Dil devrimi ile biz Türkçeyi millîleştirmedik; iptidaîleştirdik ve onun Kur'ânî müştereklerini berhevâ ettik. Esasen Sayın Alatlı bu gerçekten haberdar olduğunu telâffuz ediyor: "Buradaki esas mesele birbirlerini reddeden kâinat ve dünya görüşlerinin yol açtığı karmaşadır"; işte meselenin püf noktası burada! Esas itibariyle isabetli bir fikir, bana göre yanlış benzetme ve delillerle âlîl bırakılıyor. Türkçe, bu hesaba göre sadece bir "mıh" değil zaferin ta kendisiydi. Kuş diline çevrilmiş Türkçenin yüksek derecesi mevcut değildir bugün;

onunla hayvanî/şehevî imalar teşkil edip iptidaî seviyede "aganigi naganigi" sesleriyle mesaj iletebilirsiniz, ama bu dilin imkânları ile (Osmanlıcadan istimdat etmeden) ecnebî dille yazılmış ciddî bir makaleyi Türkçeye tercüme edemezsiniz; tabiî ortalıkta dolaşan tercüme leşlerini tercümeden sayıyorsanız başka!" (Alkan, 1999).

Nayman Ana'nın Mesajı

"İşkence ile sakatlanan aklını karanlığın örtüsü yavaş yavaş kapladığında; zorla elinden alınan hafıza bağını koparanda; öz anan dağ dibinden akan ve kıyısında oyun oynadığın derenin şırıltısı, kendi adın, babanın adı, sana utana utana bakarak gülümseyen kızının adı, aralarında büyüdüğün bacı-gardaş, hasım-yoldaş herkesin hayali gözünden silinende, seni karnında taşıyıp bu günleri göstermek için doğuran anana kargışlar okurnadın mı? Oy balam, oy! Can balam, oy!.."

Gün gelir, insan, koca bir ömrü bir güne sığdırabilme tecrübesini yaşar. İnsan geçmişinin, geleceğinin ve şimdinin ürünü olduğunu yeniden, bir kez daha anlar ve buna bir efsanenin dirilttiği isyanla kapı aralar.

Bir kuşağın, diğer bir kuşak tarafından anlaşılamayacak derecede başkalaşmasına, değişmesine bir başkaldırıdır Nayman Ana'nın destanı. Yaşanan acılar sonrasında oğlunu mankurtluktan kurtarmaya çalışan, umut ve korku dolu bir yürekle çalkalanan bir ananın insanlığa onur verici mücadelesi başlar. Mücadele, mankurtlaşan bir oğlun anası olan Nayman Ana'nın, kendi öz oğlu tarafından öldürülmek pahasına da olsa ödediği bedeldir. Bir ananın kendini insanlığa adayışı, feryadıdır:

Bu efsane çağları aşan bir uyarıdır aslında; insanın ruhunda taşıdığı bütün erdemleri yok sayıp, iradesini elinden çalıp almaya çalışan iktidar düşkünlerinin acımasız yüzünün tasviridir. Ne adına olursa olsun, insanı insan yapan düşünme yetisini ölüme yollama çabasıdır. Ve her şeyden evvel çağımız insanına bir öğüttür. İnsanı bir yığın psikolojisiyle yorumlayan, niceliği niteliğin önüne geçiren, çürümeye yüz tutmuş bir kabulün bencil inadına karşı çıkıştır.

Bütün bu katletme çabalarına karşı insanın çağlar boyunca yaşatmaya çalıştığı şey, "tamamlanmış bir ütopya değil, hayalin ve umudun canlı ve hareketli olduğu bir dünyadır."

Nayman Ana'nın feryadı insanoğlunun her şartta ve her çağda kendi gerçeğine kayıtsız kalamayacağının, kendi benliğinin farkında olmadan yaşayamayacağının bir müjdesidir. İnsanın yaratılışından getirdiği eşsiz yüceliği yeniden uyandırma çabasıdır.

Mankurtlaşan insanlığın kulağında çınlayan bir çığlık kopardı Nayman Ana. Bir ana merhametiyle oğluna beslediği dizginlenemeyen sevgisiyle ölüme yol aldı dudağındaki beyaz buse ile: "Mankurtlaşma oğul! Mankurtlaşma!"

Aytmatov'un mankurt hikâyesindeki Colaman ile Yeni Dünya Düzeni'nin entelektüel mimarlarından olan Fukuyama'nın "Son İnsan"ı arasındaki benzerlik çok dikkate değerdir: "Tarihin sonu, savaşların ve kanlı devrimlerin de sonu olacak. İnsanlar amaçlar konusunda görüş birliği içinde olacakları için, mücadele etmek için bir neden kalmayacak. Gereksinimlerini ekonomik etkinlikle karşılayacak, yaşamlarını mücadelede riske atmak zorunda kalmayacaklar. Başka bir deyişle, tarihi harekete geçirmiş olan kanlı kavga öncesindeki gibi, gene hayvan olacaklar. *Bütün gün güneşin altında uyuklayabilen, karnı tok bir köpek hoşnuttur. Bu durum onu hoşnut kılmaktadır. Başka köpeklerin kendisinden daha başarılı olması ya da dünyanın uzak bir köşesinde köpeklerin baskı altında olması, onu ilgilendirmez. İnsanlık, haksızlığın başarılı bir şekilde ortadan kaldırıldığı bir toplum birimine ulaştığında insanların yaşamı bu köpeğin yaşamına benzeyecektir."* (Fukuyama, tarihsiz: 374-375).

"Tarihin sonu gelmiştir" iddiası ile, gelişmiş ülkelerin dışında kalan üçüncü dünya ülkelerine şu mesaj verilmektedir: "Boşauğraşmayın, yapabileceğiniz bir şey yoktur. Biz her şeyi yaptık ve son noktayı koyduk". Bu yaklaşım, bilimsellik kılıflarıyla binlerce yıldır yaşayan kültürleri, anlayışları, inançları tarihin çöp sepetine atma plânlarıdır. Buna göre kimliksizleştirmek, Yeni Dünya Düzeni'nin (liberal demokrasinin) hedefi; kimliksizleştirilen insan ise, (Fukuyama'ya göre) 'karnı tok köpek'tir. Mankurt yapılan Colaman da karnını doyuran efen-

disinin verdiği her tür işi itirazsız yapan ve efendisinin hayat tarzına (örneğin saçlarına) özenen bir köleydi. Lâkin Colaman gönül rızası ile mankurt olmayı seçmemişti. Bugünün üçüncü dünya ülkeleri ise kendi kültürel değerlerini küçümseyerek mankurt olma yarışına girmişlerdir.

Mankurtlaştırma Aracı: Rusça

"Bir gün, Bakü'de deniz kenarında oturuyordum. Yanıma bir ihtiyar geldi. Beraberinde 6-7 yaşlarında torunu vardı. Torunu ile Rusça konuşuyordu. Şöyle bir yüzüne baktım, anladı.

-Bağışla efendi, dedi. Bizim torun mektepte Rusça konuşuyor. Eve gelince bizimle de Rusça konuşmakta ısrar ediyor. Türkçe cevap versem kızıyor. Bizleri de Rusça konuşmaya zorluyor.

-Siz nerelisiniz, dedim.

-Taşralıyım, dedi. Şimdiye kadar biz bu Rus damgasına karşı geliyorduk. Ama şimdi oğullarımız ve torunlarımız bizi bu yola sürüklüyorlar. Başımız dertte.

Sonra kendisini çağıran torununa döndü, durdu ve Rusça cevap verdi."

(Zekeriya Sertel'den aktaran Cengiz Özakıncı, 1994:170).

1999-2000 yıllarında Kazakistan'daki Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde çalışırken, sadece Rusça bilen ama kendi ana dilleri Kazakçayı hiç bilmeyen Kazak öğrencilerle karşılaştım. Rus okullarında okuyan Türk çocukları kendi dillerini, kendi tarihlerini, kendi kültür ve edebiyatlarını öğrenemiyorlar, ama Rusçaları mükemmeldir. Çocuk yuvalarında öğrencilere yalnızca Rusça konuşturuluyor. Evlerinde öğrenemezlerse bu yuvalarda Rusça ile ve Rus kültürü ile Türk çocukları mankurtlaştırılıyorlar. "En yeni emperyalizm şekli, belki de en dâhice yapılanı, çağımızın genel eğilimine göre gelişebilmek için en iyi bir şekilde hesaplanmış olan Rus emperyalizmidir. Rus İmparatorluğu, kendisinden önceki imparatorlukların yaptığı hataları tekrarlamamak için çok ısrarlı görünmektedir; uyruğundaki kültürlerin kendi değerlerine düşkünlükleri konusunda ise, çok zalim ve dikkatli davranmaktadır." (Eliot, 1981:99).

Orta Asya'da bugün doğrudan ya da dolaylı olarak Rusçayı yenmeyi amaçlamayan her adım boşuna sarf edilmiş emek anlamına gelmektedir. Orta Asya'da Ruslar Türkçeyi aştıktan sonradır ki egemenliklerini daim kılabilmişlerdir. İngilizlerin "böl ve yönet" politikasının Rus versiyonu olan "ayır-buyur" yöntemi dille başlatılmıştır. Aynen Babil Kulesi'ndekine benzer bir politika ile soydaş milletlerin kendi dilleri ile anlaşmalarını önlemişler ve Rusça konuşan, Rusçayla düşünen ve Rus kültürüyle yaşayan topluluklar hâline getirmişlerdir.

Bugün dahi bu bölgede dil, din, tarih, edebiyat ve gelenek bunalımının temelinde büyük ölçüde Sovyet döneminde uygulanan dil politikaları vardır. Dil, din, gelenek, edebiyat ile tarih bir medeniyetin en büyük gücüdür. Bu güçlere diz çöktürülmeden bir milleti esaret altında tutmak mümkün değildir. Ruslar bu yüzden dil politikasına çok özel bir önem vermişlerdir. Türkçenin Orta Asya'da önemli ve kullanılan bir dil olmasını engellemişler; buna karşılık, Rusçayı yaygınlaştırmışlardır. Rusça öğrenmeyi, iş, statü ve gurur edinmede temel şart olarak koymuşlardır. Rusça ile komünist ideoloji arasında kurulan paralellik de bu amaca yöneliktir. Kruşcev'in "Herkesin Rusça konuşmaya başladığı anda, komünizm kurulmuş olacaktır" biçimindeki sözleri bu amacı çok açık olarak gösterir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Rusça bilmeyen askerler, yüzde yüz ölüm hattı olan sıcak hatta yerleştirilmişlerdir. Rusça hayat kurtaran, yer sağlayan, statü veren, yükselten ve emretme hakkı sağlayan bir faktör olup çıkmıştı. Halbuki millî kimliğin oluşmasında ana dil belirleyicidir. Dil, milliyetin özüdür. Sovyet egemenliğinde yaşamış olan bütün halkların bugün, kendi öz kimliklerine ulaşmada Rusça aşılamaz bir engel gibi ortada durmaktadır.

Bugün Türkiye'deki yabancı dille eğitimin bizi götüreceği yer, daha makul ve daha millî çözümler bulunamazsa, Türk cumhuriyetlerinin vardığı yer olacaktır.

Közkamanlaşmak: Sömürgecilerin Yerli Acentesi Aydın Olmak

Şahsî menfaat uğruna bireyin gönüllü olarak kendini kullandırarak kendi halkına düşmanlık etmesi Manas destanında Közkamanlık olarak adlandırılmaktadır. Ünlü Kazak düşünü-

rü Rahmankul Berdibay'ın Kırgız destanı Manas'tan ilham alarak literatüre soktuğu Közkamanlaşmak terimi, halk arasında fitne ve karışıklık çıkarıp, kendi başına buyruk olan düşmanların maşası hâline gelip, kendi yurduna hainlik yapan vefasız aydınlar için kullanılan bir terimdir. (Bkz. Berdibay, 1997:68-69).

Renad Muhammedî, mankurtluk ve közkamanlık tiplerinin farkını şöyle belirtiyor: "Mankurtluk, düşmanın eline düşerek eziyet ve işkence ile hafızasını ve bilincini kaybetmek sonucunda oluşur. Bu insanlar kendi milletlerini dahi tanıyamaz duruma gelirler. Uzak ile yakını, faydalı ile zararlıyı ayıramayan öz halkını dahi düşman görmeye başlayan kişilerdir. Mankurtluk bir çeşit yeniçeriliktir. Közkamanlık ise daha farklıdır. Közkamanların ise akıl, sağlık ve hafızaları yönünden bir sorunu yoktur. Onların çoğu üniversite okumuş, yüksek kültürlü kişilerdir. Başka milletlerin tarihlerini, felsefelerini ezbere bilirler. Ağızlarında hak, hukuk, adalet, uygarlık, barış, dostluk ve insanlık sözleri hiç eksik olmaz. Görünürde çok güçlü hatip, derin bilgilere sahip ve dünya tarihlerini avuçlarının içi gibi bilirler. Fakat bunların iyileşmez, uzun müddet tedavi gerektiren, tehlikeli hastalıkları; kendi öz milletinin tarihini, medeniyetini tanımak ve bilmek istememeleri, ülkenin birlik ve bütünlüğünü bozmak isteyenlerle anlaşıp, millet menfaatini satmalarıdır. Bir de en kötüsü halkın kutsal saydığı bağımsızlık ve özgürlüğün yıkılmasını isteyenlerle oturup kalkmaları, onlara güç vermeleri ve millî namusu ayaklar altına almalarıdır. Mankurtlar, aklını kaybetmiş zavallılardır; közkamanlar ise, ülkesine ve halkına karşı bilinçli olarak karşı çıkan iç düşmanlardır. (Muhammedî, 1993: 260).

Mankurtlaştırmanın Yeni Aracı: İngilizce, Yeni Adı: Küreselleşme

Eskiden Mankurtlaştırmaya karşı bir direnç vardı. Mankurtlaştırma korkunç işkencelerle oluyordu. Günümüzde ise, bu iş daha ağrısız ve daha acısız yapılıyor. Yeni Dünya Düzeni'nin kültürel değerleri zorla değil, hoş bir şekilde dayatılıyor.

Küreselleşme adı altında yeni bir mankurtlaştırma ile karşı karşıyayız. Bu aşamada kendi kabuğumuza çekilmek doğru

olmadığı gibi dil ve kültür gümrüklerimizi kaldırmak da bir o kadar yanlıştır.

Ne yapmalıyız? Bu sorunun cevabını, özellikle zengin kaynaklarıyla Yeni Dünya Düzeni'nin iştahlarını kabartan Orta Asya'daki Türk Devletleri doğru vermelidirler.

Nesillerin hafızası ile oynamak, bir millet için çok vahim neticeler doğurur. Bugünü düne bağlamak ve dünü bugüne taşımak için dil ve kültüre gereken önem verilmelidir. Hafızasını kaybetmiş bir insan için, artık geçmiş diye bir dönem ve birikim söz konusu olmayacağından yaşanan hâl neye göre değerlendirilecek, hangi yüce amaçlar için yaşanacak, gelecek hangi beklenti ve hazırlanma şuuru ile düşünülecektir?

YABANCI DİLÖĞRETİMİ VE KÜLTÜR

Temel ile Dursun Sultanahmet'te gezinirken bir turist gelip kendilerine bir adres sorar. Turist İngilizce, Almanca ve Fransızca sorar fakat bizimkiler anlamaz...

Temel: Ula Dursun bir yabancı dil öğrenemedik cittu.

Dursun: Ula neye yarayacak ki! Bak, adam üç dil biliyor yine de derdini anlatamıyo...

Toplum hayatında önemli bir yeri olan dil, ticarî ve kültürel münasebetlerde önemli bir role sahiptir. Bu husus, özellikle yabancı dil öğretiminde daha bir önem kazanmaktadır. Yabancı dil öğretimi, gelişmekte olan ülkeler için ayrı bir öneme sahiptir. Bir dil, o dili konuşan toplumun kültüründen bağımsız düşünülemeyeceğinden, öğrenilen dile ait ülkenin kültürü, bu dili öğrenenleri ister istemez kuşatmaktadır. "Dil öğretiminde kullanılan malzemeler, doğrudan veya dolaylı olarak o dili konuşan ülke menşelidir. Kitaplar o ülkede hazırlanmakta, kitapların video filmleri aynı ülkede çekilmekte ve yabancı ders aracı olarak kullanılan resim ve kartlar da kitaplardaki mevzulara göre hazırlanmaktadır. Bütün bunlar tamamen ya o ülkenin kültürünü yansıtmakta veya son zamanlarda bazı ders kitaplarında görüldüğü üzere, yabancı dili öğrenen ülkelerin kültürlerinden bazı unsurlar taşısa da hem asgarî seviyede olmakta, hem de diğerine tezat teşkil edici bir hususiyet taşı-

maktadır. Bu sebeple yabancı dil öğretiminde kime, niçin, ne kadar hangi malzemelerle dil öğretileceği konusunda çok dikkatli olmak gerekmektedir. Yabancı dil, 'öğrenme' ve 'edinme' faaliyetlerine dayanır. 'Öğrenme' şuurlu ise de 'edinme' şuursuzdur ve öğrenci, zamanla farkında olmadan kitaplarda verilmeye çalışılan kültürün tesir sahasına girer. Buna, o kültüre bir hayranlık ve kendi değerleri karşısında bir aşağılık kompleksi de eklenince, artık dili öğrenilen ülke bir taşla iki kuş vurmuş olur." (Şenel/ Albant, 1993:366-367).

Yabancı dil öğretiminden vazgeçilemeyeceği bir gerçektir. Bu durumda yabancı dil öğretiminde akıllıca bir politika izlemek gerekir. Yabancı dil öğrenen gençlerimizin kendi toplumuna yabancılaşmamaları için, kendi kültürleri konusunda bilinçlendirilmeleri ve mümkün mertebe, dil öğretiminde kullanılan malzemelerin, bizim kültürümüzü yansıtacak şekilde ülkemizde hazırlanmasına dikkat etmek gerekmektedir.

Temel ile Dursun'un fıkrasında anlatıldığı gibi, yıllarca orta eğitim sistemimizin her kademesinde yabancı dil zorunlu olarak öğretildiği hâlde, hiç kimse özel bir dershaneye gitmeden yabancı dil öğrenemiyor. Bunca zaman, emek ve iş gücü israfı da işin cabası!

YABANCI DİLLE EĞİTİM VE KÜLTÜR

> *"Kültürlü olmak, başkasından ödünç alınan kupayla (kelimeyle) değil, kaynağa (ana dile) inerek kendi avucuyla içmekle gerçekleşir."*
>
> *(Alain)*

Yabancı bir dili bilmenin önemi tartışılmaz. Günümüzde iyi bir meslek sahibi olmanın yolu, iyi derecede yabancı dil bilmekten geçmektedir. Yabancı dil öğrenme mecburiyeti, eğitim ve öğretimin yabancı dille yapılmasını gerektirmez. Yabancı dil, eğitim ve öğretim dili hâline getirildiği zaman, araç olan bir şey amaç hâline getirilmiş olur. Entelektüel ve yaratıcı düşünce ancak ana dille yapılabilir. Yabancı dille öğrenim yapan bir kişi, ana dilinde yaratıcı ve üretici olamaz.

Türkçenin devlet dili olduğu ve anayasanın değiştirilemez ve değiştirilmesi dahi teklif edilemez maddelerinden biri ol-

masına rağmen, uygulamada durum bambaşka. Türkiye'deki bütün öğretim sistemi, Türkçe bilmenin değil, yabancı dil bilmenin önemi ve değerini öne çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Hiçbir kurumda iyi Türkçe bilme mecburiyeti yoktur. Yabancı dille öğretim yapan okullardan mezun olanlar, Türkçe ifade sıkıntısı çekiyorlar.

Yabancı dille eğitim, bugün anaokullarına kadar yaygınlaşmış durumdadır. Anaokulları artık reklâmlarında bir ayrıcalık unsuru olarak günde bilmem kaç saat yabancı dil eğitimi verdiklerini de belirtiyorlar. Anayasadaki "Eğitim dili Türkçedir" maddesine rağmen, devlet yabancı dille eğitime izin verip teşvik ederek kendi kuyusunu kendisi kazmaktadır.

Yabancı dille eğitim, ülkemiz insanını kendisine, diline yabancılaştırıyor, millî dil unutuluyor. Böylelikle de millet, eğitimde dili tercih edilen ülkelerin boyunduruğu altına giriyor. Öbür taraftan, yabancı dil lâyıkıyla öğrenilmediğinden işin bilim, eğitim yanı da eksik kalmaktadır. Millet her yönden başka milletlere muhtaç hâle getirilmiş oluyor. Sabri Akdeniz, şu üç sebepten dolayı yabancı dille eğitimin yanlış olduğunu söylemektedir:

1. Ana dili, millî kültürün bütününe yakın bir kısmını içerir. Yabancı dil ile eğitim gören çocuğun kişiliği o dilin kalıplarına, içeriğine göre biçimlenir; düşünüş ve davranışları ona göre örneklenir, değer yargıları da o dil ve kültüre göre oluşur. Böylece çocuğun Türk toplumunun beklediği insan olarak yetişmesi engellenir, çocuk kendi toplumuna yabancılaşır.

2. Yabancı dille eğitim Türkçenin gelişmesini engelliyor, dilde ve toplumda ikilik yaratıyor, içinden çıkılmaz bir aşağılık üstünlük duygusu geliştiriyor ve sonuç olarak gene yabancılaşmada etkili oluyor.

3. Yabancı dil, araç olmaktan çıkıp amaca dönüşüyor. Yabancı dilden çok daha önemli olan bilgi ve becerilerin edinilmesi önemsenmemekte; gerekse de gerekmese de, ihtiyacı olsa da olmasa da milyonlarca insandan bu yabancı kültür, gereğince ve yeterince kullanılmadıkça

> hiçbir değer taşımayan bu dil metaını satın almaya özendirilmektedir. (Akdeniz, 1988:249-254).

Bu işin basit bir Türkçe-yabancı dil ilişkisi olmadığını, topyekûn bir sistem sorunu olduğunu söyleyen Bülent Kahraman Türkiye'deki üniversite eğitim sisteminin zaaflarını şöyle dile getiriyor:

"Türkiye'de bilimsel sistem, öğreticiden doktorasından sonra hiçbir şey talep etmez. Eğitim sistemini sorgulamaz. Sistem, zaten öğretmen, öğrenci, kurum açısından kilitlenmiştir. Metot kalmamıştır. Ders kitabı yoktur. Olanların büyük bölümü çağ dışıdır. Gündelik gelişmeler izlenmez. Örneğin, Türkiye üniversitelerinde sanat tarihi öğretilir ama bir tek, evet bir tek sanat tarihi kitabı olmadığı gibi, arşiv, diatek, videotek gibi olanakların yerinde yeller eser. Standart ders kitabı ve 'kanon' denilen yapıtların ancak yüzde beşi, altısı Türkçeye çevrilmiştir. Bu koşullar altında İngilizce eğitim yapmayı hemen emperyalizme teslim ve yem olmak diye nitelendirmek afakî konuşmaktır. Çünkü, o okullarda hiç değilse, öğrenci, kitap ve sistem arasında belli bir uluslar arası standart yakalanıyor. Öğrenci hiç değilse kaynak eksikliği çekmiyor. Bugün, Bilkent, Sabancı, Koç, Bilgi gibi üniversitelerde hiç değilse öğrencinin içinde soluk alıp verdiği ve çok daha fazlasını elde ettiği kütüphane gibi alt yapıdan türeyen ve uygulanan sistemden kaynaklanan bir liberal ortam var." (Kahraman, 2001a).

Kahraman, bir başka dilde eğitim yapmanın hem malî, hem de bilimsel, eğitsel külfetlerinin ağır olduğunu ve Hacettepe gibi bazı üniversitelerin, uzun uğraşılardan sonra, bu işi yapamadıklarını anlayıp İngilizce eğitimden vazgeçtiklerini, öteki çok başarılı üniversitelerde de özellikle teknik bölümlerde okuyanların İngilizcelerinin sınırlı olduğunu vurguluyor ve devamla şunları söylüyor: "ABD'de okuyan 200 bin öğrenci olduğundan söz ediliyor. Amerika'da bir öğrenci yılda en azından 40 bin dolar harcar. Fakat, kimin nerede, ne okuduğu, bu paraların nereye gittiği meçhul. Onların çoğu, Amerikalıların 'kovboy üniversitesi' dediği yerlerdir. Dolayısıyla müthiş bir kaynak savurganlığı yaşanmaktadır."

Kahraman, eğitim sistemini belli bir program dahilinde yeni bir standarda oturtmadıkça, modelleme ve eğitim-ihtiyaç plânlaması yapmadıkça, emperyalizmden kurtulmanın imkânının olmadığını, bu durumda ise belki de bu anlamıyla Türkçe eğitimde ısrar etmenin çok daha tehlikeli olabileceğini iddia etmektedir." (Kahraman, 2001b).

Yabancı dille eğitim, o eğitimi veren kurumlara itibar kazandırırken, ana dilin de itibarını zedelemektedir. Bu kurumlar, devletin üst düzey bürokrat ve iş adamlarını yetiştirmekte; ana dili bilincinden yoksun olan bu insanlar, ülke menfaatlerinden daha ziyade dili aracılığı ile kültürünü aldığı ülkenin menfaatlerini düşünebilmektedirler. Ülkenin en itibarlı üniversitelerinde eğitimin yabancı dille yapılması, Türkçe ile bilim üretilmesine de engel olmakta, Türkçenin bilim dilinin ve terminolojisinin hem yok olmasına, hem de yeni buluşlar yapan Türk bilim adamlarının bu buluşlarını yabancı dilde yayınlatmalarına yol açmaktadır.

Yabancı dilin nasıl ideolojik bir araç hâline getirildiğini Cemil Meriç şöyle dile getirmektedir: "Avrupalılaşmak, Avrupa'nın dilini öğrenmektir. Avrupa'nın dili nasıl öğrenilir? Papaz mekteplerinde. Çocuklarımız bir papağan gibi yetiştirilir oralarda. Kuruluşlarından bugüne kadar tek hamiyetperver Türk aydını yetişmemiştir o mekteplerde. Fransızca, hangi Fransızca? Zaten zengin çocukları okur o mekteplerde. Ve kucağında yaşadıkları toplulukla bütün ilgilerini kaybederler. Hâluk yetiştirir Fransız mektebi." (Meriç, 1992:300).

Yabancı dilli üniversite ve/ya üniversitede yabancı dille öğretim modasının sorumsuzca ve sınırsızca yaygınlaşmasını eleştiren Cangızbay, bu kurumlarda gerçekten yabancı dille öğretim yapılıp yapılmadığını sorguluyor: "Öğretimin öğrenci için bilinmeyen (yabancı) bir dille yapılması, aslında ders yapılmaması anlamına gelmektedir. Yabancı dille öğretim saçmalığı, önce bilimsel çevrelerden tepki görmesi gereken bilimsel bir intihar, kültürel bir cinayet, siyasal bir ihanet ve sadece bilim öğretimi açısından değil, yabancı dil öğretimi açısından da pedagojik bir rezalettir." (Cangızbay, 1998:14).

Türkçe, ülkemizde kültür dili olma özelliğini her geçen gün biraz daha yitiriyor. Küreselleşmeyi dilde, kültürde, medeniyette tek tip hâle gelmek olarak değil, "farklı dillerin, kültürlerin ve medeniyetlerin zenginleştirdiği bir oluşum" şeklinde algılamamız, dilimizle ve kültürümüzle çağdaş dünyada yer almamızı sağlar.

Ülkemizde yabancı dille eğitim sonucu ana dilimiz olan Türkçe hem geriliyor, hem de ülkenin en gözde eğitim kurumları olan bu üniversitelerden mezun olan insanların ülke yönetiminde ilmî, siyasî ve ekonomik bakımdan etkin mevkiilere gelmeleri sebebiyle, dil ve kültür kimliğimize yabancı olan, Türkçeyle düşünmeyen ve düşünce üretemeyen, Türkçeye ve Türk kültürüne yabancı, Amerikan hayranı insanlar ülkemizin kaderini belirler konumlara gelmektedirler. Bu sebeple yabancı dille eğitimden derhâl vazgeçilmeli, kimlerin yabancı dil öğrenmesi gerektiği doğru tespit edilmeli, böylece ilköğretimden itibaren zorunlu olan ve maalesef hiçbir işe yaramayan yabancı dile ayrılan zaman ve iş gücü kaynağı doğru alanlarda kullanılmalıdır. Ayrıca yurt dışındaki vatandaşlarımızın dil sorunu devlet düzeyinde ele alınmalı, nitelikli öğretmenlerin yurt dışındaki vatandaşlarımıza Türkçeyi öğretmeleri ve ilgili ülkelerde Türkçenin Türkler için ana dil olarak öğretilmesi konusunda yasal düzenlemeler yapılması için diplomatik girişimlerde bulunulmalıdır.

İKİ DİLLİLİK SORUNU

"Dilbilimde bireyin çeşitli nedenlerle ve değişik koşullar altında birden fazla dili edinmesi, kullanması ya da ikinci bir dili ana diline yakın düzeyde öğrenmesi durumuna 'iki dillilik' adı verilir" (Aksan, 1982:28). İki dillilik, çeşitli sebeplerle yurt dışında yaşayan insanlarda, farklı milletlerden olan kişilerin evlenmesi sonucu doğan çocuklarda, birden fazla toplumların bir arada yaşadığı ülkelerde, birden fazla dilin kullanıldığı ortamlarda görülür. Türkçe açısından iki dillilik, ülkemizdeki yabancı dille eğitim veren okullarda ve yurt dışına giden Türklerde görülen bir dil sorunudur. 'İki dilli' tanımlamasının söz konusu olabilmesi için iki ayrı dilin bilinmesi gerekir. İki dilli olan kişi, 'ana dili'ni evde ve sokakta, 'ikinci dili'ni ise, eğitim

ve kültür hayatında kullanır. Kültür, teknoloji ve eğitimde kullanılan ikinci dil, zamanla üstün dil durumuna gelmekte ve ana dili geriletmektedir. Weinreich'e göre iki dilliliğin en önemli sonuçlarından biri 'dil karışması'dır. (Aktaran: Aksan, 1982:29). İki dilliliğin iki dil bilmek olmadığını söyleyen Hayati Develi, iki dilli bir kimsenin ana diliyle eğitim görme ve onun yüksek ifade kalıplarına sahip olma şansından mahrum olduğu için hiçbir düşünceyi 'ikinci bir dili iyi bilen' bir kimseden daha iyi ifade edemeyeceğini söylemekte ve bu iddiasını şöyle örneklendirmektedir: "Batı dillerinden biriyle (meselâ İngilizce) öğretim yapan bir tıp fakültesinden çıkan doktor ile Türkçe eğitim yapan bir tıp fakültesinden çıkan, ama aynı yabancı dili iyi bir şekilde öğrenmiş bir doktordan hangisi hastasına daha faydalı olabilir? Herhalde birinci doktora giden hasta, doktorun baş ağrısı yerine headache; soğuk almak yerine cath a cold dediğini anlamak veya derdini el kol hareketleriyle anlatmak zorunda kalacaktır." (Develi, 1990).

Yaklaşık 35 yıldır Almanya'da yaşayan dostum Ali Özergin, Almanya'daki işçilerimizin ve onların çocuklarının dil durumları hakkında şu tespitlerde bulunmaktadır: "Birinci kuşak Almanya'ya gelip birkaç yıl çalıştıktan sonra geri dönmeyi düşünüyordu. Ancak olaylar düşünüldüğü gibi gelişmedi. İlk kuşak o yıllarda Almanya'ya çalışmaya geldiğinde, dil düzeyi, dil yapısı ve telâffuzu geldiği bölgenin şartlarına, eğitim ve meslek durumuna bağlıydı. Şu bir gerçektir ki, Almanya'ya çalışmaya gelen vatandaşlarımızın büyük bir kısmı kırsal bölgelerden geldiği için, aslında en büyük problemleri kendi ana dillerini yeterince bilmemeleri ve geliştirecek durumda da olmamalarıydı. Bu durum karşısında, çocuklarına ana dillerini öğretmek ve geliştirmek için pek yardımcı olamadılar. Diğer taraftan ana dilini öğretecek eğitim kurumlarının da olmaması, meseleyi daha da zorlaştırmıştır. Bugüne gelindiğinde birçok Türk çocuğu iki dilden de nasibini alamamıştır. Çünkü ana dilin yetersizliği, ikinci dilin de iyi öğrenilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum ana dilin temelini oluşturan kökünün yok olmasına ve böylece bu köke bağlı olan diğer ikinci dilin de gerilemesine neden olmaktadır".

II. TÜRKÇE ÜZERİNDE OYNANAN OYUNLAR

SADELEŞMEDEN SAPMA:
TÜRKÇEYİ ÖZLEŞTİRME (!) HAREKETİ

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, özleştirmeyi şöyle tarif ediyor: "Özleştirme, Türkçeyi edebiyat, felsefe, sanat, ilim ve teknik alanlarındaki her türlü ihtiyacı karşılayabilecek özlü, yüksek seviyede bir kültür dili durumuna getirebilmek amacıyla yapılan çalışmaların tümüne verilen addır." (Korkmaz, 1979:23-26). Özleştirme konusunda bilimci yöntem ve devrimci yöntem olmak üzere başlıca iki yöntemden bahseden Korkmaz, devrimci yöntemi benimsemiş olanların, dili özleştirme çalışmalarının sağlam bir temele dayanmadığını, bunların bilimci yöntemi kuralcılıkla suçlayıp küçümsediklerini, hatta bilimci yöntemi dil ve dil bilimi gerçeğine aykırı imiş gibi göstermeye çalıştıklarını belirtmektedir. Türkçeyi özleştirme konusunda devrimci görüşü benimseyenlerin, aslında Türkçeyi nasıl kısırlaştırdıklarını "akıl" ve "us" kelimelerinden hareketle şu şekilde örneklendiriyor: "Devrimci görüş, "akıl" yerine "us"u geçirir. Ancak "akıl"dan türemiş ve genişletilmiş şekilleri ile, onun deyimleşmiş biçimlerinin "us"la değiştirilemeyeceğini hesaba katmaz. Diyelim ki "akıl" yerine "us"u aldık. Peki, "akıl" dan türemiş kelimeleri ne yapacağız? "Akıllı çocuk" yerine "uslu çocuk" mu diyeceğiz? "Us" kelimesi dilimizde yalın olarak kullanılıştan düşmüş, fakat "uslu çocuk", "akıllı uslu oturmak" gibi söyleyişlerde yepyeni bir anlam kazanmamış mıdır? Dildeki zaman sürecine bağlı anlam değişme ve gelişmelerinin

ortaya koyduğu bu durum dolayısıyla, "uslu çocuk", "akıllı çocuk" anlamı veremeyeceğinden, "akıl" la "us" un yer değiştirmesi, ne işe yarayacaktır? Yarasa da bir kavram karışıklığına engel olabilecek midir? Haydi "akıl" yerine "uş" u aldık. Ya "akıllı" ya karşı "akılsız", "akıllıca", "akılsızca" gibi türemeleri, "aklı başında", "akıl erdirmek", "akıldan yoksun", "akıl bu ya", "akıl almamak", "akıl hocası", "akıl kârı olmamak", "akıl satmak", "akıl sır ermemek", "akıl var yakın var" gibi, bir toplumun ruhunun yüzyıllar boyunca geliştirip oluşturduğu deyimleşmiş ifadeleri ne yapacağız? Sonra, "akıl" kelimesinin dilde yer alışı hangi bakımdan dilin gelişmesini engellemiştir de, bu kelimeyi bir çırpıda kulağından tutup fırlatmak gereğini duymuşuzdur!" (Korkmaz, 1979:23-26). Bu tavırlarıyla devrimci yöntemi benimseyenlerin dilde tam bir tasfiyecilik yaptıkları apaçık ortadadır.

Özleştirme adı altında dile müdahale hareketinin Türkçeye verdiği zararları konusunda F.K. Timurtaş şunları söylüyor: "Dilimizin malı olan, yüzyıllar boyu kullanılan, herkesin bildiği kelimeler atılmış, yerine uydurma kelimeler konmuştur. Özleştiricilik, uydurmacılık hâlini almıştır. Uydurmacılık ses, şekil ve mana bakımlarından dil kaidelerine aykırı kelimeler meydana getirmektir. Herkesin bildiği, kullandığı, canlı Türkçe kelimeler atılmış, yerlerine uydurma veya ölü kelimeler konmak istenmiştir. Türkçe sanılarak yabancı asıllı kelimelere yer verilmiş, bunlardan yeni kelimeler uydurulmuştur (zorun, zorunlu, zorunluluk vb.). Dilde mevcut olmayan ekler uydurulmuştur (-sal, -sel, -ay, ey eki gibi). Türkiye Türkçesi'nde bulunmayan, bütün lehçelerde ortak olmayan, yalnız bir lehçeye mahsus eklerle kelimeler yapılmıştır(-v eki ile görev, sınav, ödev gibi). Yeni kelime yapılırken sis-temli bir şekilde hareket edilmemektedir. Bir kelime tarihî metinlerden, öbürü herhangi bir halk ağzından; bir ek filân lehçeden, öteki ek başka bir lehçeden alınmaktadır. Halbuki dil, bütünüyle canlı bir uzviyettir. Kelime meydana getirilirken, eklerin umumî ve ortak olmasına dikkat edilmesi gerekir." (Timurtaş, 1980:37-38).

Tasfiyecilik: Dilde Tırpanlama Hareketi

"Tasfiyeciliğin canlanışı, İnönü Cumhuriyeti'nde ortaya atılan, Yunan/Latin tabanlı yeni kültür politikasıyla hem koşuttur, hem de alttan alta bağlantılı! Mustafa Kemal, tasfiyeciliğin, dilde ifade olanaklarını daralttığı kadar, milleti millet yapan unsurlarla irtibatı kopardığını fark eder etmez, kademe kademe çekilmeyi başarmış." (İlhan, 1998:278).

Dil Devrimi, sadece ulus-devletin inşası ile olduğu kadar, ama belki de ondan daha fazla ve aynı zamanda bir Medeniyet Projesi'nin hayata geçirilmesi ile de ilişkilidir. Bu projenin ne tür bir tasfiyeciliğe dayandığını ve Mustafa Kemal'den sonra başlatılan Dil Devrimi hareketinin, Türkçeyi Türkler arasında dahi bir iletişimsizlik aracı konumuna nasıl düşürdüğünü görebilmekteyiz.

Bu konuda Attilâ İlhan bakın neler söylüyor: "Mustafa Kemal dönemindeki antiemperyalist, müdafaa-i hukukçu 'millî siyaset', İnönü cumhuriyeti döneminde terkedilerek usul usul, Batı'nın Atlantikçi siyasetine angaje olunur. Öyleyse, 'tasfiyecilik' uydurma kelimelerle yeni bir Türkçe yapmak çabası, aslında dinselin yerine, ulusal ve özgün bir bileşim yaratılması gayretlerinin terk edildiğini deyimlediği kadar, komprador bir kültüre yönelişte, bu uydurma dilin, temel unsurlardan birini oluşturduğunu da deyimlemektedir. Şu halde dilde ilericilik diye gençlere belletilmek istenen özleştirmecilik, 'tasfiyecilik' Mustafa Kemal döneminin dildeki ulusallaşma hareketi değil, İnönü döneminde TDK tarafından benimsenip 'resmileştirilmiş' olan Ataç uydurmacılığıdır. Amacı, Yunan/Latin kültürünü benimsemek olan, uydurmacılık. Bu sözüm yabana 'ilericiliğe', edebiyatımızdaki Birinci (Garip) ve İkinci Yeni akımlarının sahip çıkması da, bundan ileri geliyor. Herkesin bildiği gibi bunlar komprador akımlar: Hem biçimci, hem bireyci, hem Batı mukallidi! 'Seçkincilikleri' de pek gizlenmez: Popülist eğilimleriyle, aşırı alafrangalıklarını örtbas edemezler. Halka yukarıdan baktıklarını da! Zaten, handiyse içgüdüsel bir tepkiyle komprador alafrangalığına direnmiş olan, geniş halk yığınlarıyla niye diyalog kuramıyorlar, işte bundan. Dil devri-

mini şu ya da bu şekilde anlamak, gerçekte kültürel-daha da önemlisi-siyasal ve ekonomik tercihleri deyimleyebiliyor. Öyle ya, eğer Müdafaa-i Hukuk'çu, anti-emperyalist, 'mazlum milletler' arasında gücüne yakışan bir rol oynamaya talip, tam bağımsız bir Türkiye'den yana isek, Doğu/İslam ümmet kültürümüzden müdevver müktesebatımızdan vazgeçemeyiz. Bu da demokratikleştirilmiş ulusal dilimizi ümmet dilimizden damıtmamızı gerektirir. Hele 'mazlum milletler'in birçoğunun Müslüman ve Arap olduklarını düşünürsek, büsbütün böyledir bu. Yok, "mazlum milletler"e sırtını çevirip, "Batılı, beyaz ve Hıristiyan" sistemin değer ölçülerine bağlanacak isek, herşeyden -en başta ümmet döneminde Türkçenin edinip özümsediği olanaklardan- uzaklaşmamız, Batılı ülkelerin dizinin dibinde, uysal uysal Yunan/Latin çıraklığı etmemiz zorunludur. Seç seç al! (İlhan, 1998:282-283).

Tasfiyeciler George Orwell'ın ütopik romanındaki 'Yenidil' esaslarına benzer dayatmaları bizim dilimizde de gerçekleştirmeye çalışmışlar; uydurulan kelimeler tek parti döneminde Maarif Vekilliği'nce okul kitaplarına sokulmak suretiyle yetişen nesillere zorla benimsetilmeye çalışılmıştır.

Dilin kendi kurallarına ters düşen kelime ve şekilleri yavaş yavaş ve ilmin ışığında dilden ayıklamak, dile, bahara çıkarken budanmış ağaçların gürlüğünü kazandırabileceği halde tasfiyecilik, dili besleyen kaynakları kurutmak demektir. "Tasfiyecilik doğrultusundaki bir dil hareketi, o milletin geçmişine bir duvar çekmek, gençliğin eski kültür değerleri ile olan bağlarını kesmek demektir. Böylece, dilden gelişigüzel ve isabetsiz olarak atılan ve yerine aynı değerde bir yenisi konamayan her kelime, dil ile düşünce arasındaki bağlantıyı koparmak bir yana, toplumun muhteşem kültür yapısında da onarılması güç gedikler açar. Bu gedikler büyüdükçe kültür değerleri çöker ve millet varlığı yıkıntıya uğrar." (Korkmaz, 1980:15-20). Dilden hangi kelimelerin atılması gerektiğini, şartlanmış bir tasfiyecilik anlayışıyla değil, dilin imkân ve ihtiyaçları ile dilin yaratıcılığını ortaya çıkaran dilcilik ilminin ölçüleri tayin etmelidir.

Dilleri yaşayan, canlı varlıklara benzetebiliriz. Tıpkı bir canlı gibi dil de gıda almaya, onu hazmetmeye, bu suretle canlılığını muhafazaya mecburdur. "Dilin gıdası 'yabancı dilden alınan veya kendi kaidelerine göre ihtiyaç karşılığı bulunan yeniden imal edilen' kelimelerdir. Yabancı dillerden alınan kelimeler o dilin öz gramer ve fonetik hususiyetlerine intibak ettirilir, hatta yeniden manalandırılır ve böylece hazmedilmiş, yani o dile mal edilmiş olur. Meselâ 'spiker' radyodaki konuşmacıyı ifade etmek üzere kullanılan, İngilizce asıllı bir Türkçe kelimedir. Neden Türkçedir? İzahı kolay: 1. 'Spiker' diye yazılır, 'speaker' diye değil, 2. Türkçenin ahenk kaidesine ve fonetiğine göre telâffuz edilir. Bir Türk tarafından telâffuz edilen 'spiker' kelimesi bir İngiliz'e hiçbir mana ifade etmez, 3. Manası İngilizce karşılığından bambaşkadır. İngilizcede 'speaker' iki manaya kullanılır: a. Parlamento sözcüsü, b. Hoparlör." (Songar, 1969:66).

Dilde tasfiyeciliği haklı gösterecek hiçbir ilmî dayanak yoktur. "Üzerinde hassasiyetle durulması icap eden dilin tahribi meselesi, münferit bir hadise değildir. Bu diğer birçok vakıa ve meseleler gibi ancak muayyen bir zihnî ve fikrî seviyede beliren bir zihniyet eseridir. Bu zihniyet, bilhassa çağdaş ilim seviyesine yükselememiş, ilmî ve objektif düşünmeyi itiyat edinememiş memleketlerde hâkimdir. Tasfiye hareketi başlamadan evvel Türkçe, faal bir şekilde kullanılan elli bin kelime ihtiva ederken bu gün miktar yirmi binin altına düşmüştür. Binaenaleyh tasfiyecilerin 'dili zenginleştiriyoruz' şeklindeki iddiaları bir safsatadan ibarettir. Bilakis dilin gelişmesine mani olunmaktadır." (Turhan, 1969:47). Öztürkçecilik hareketinin, Türkçeyi getirip bıraktığı yer pek iç açıcı bir yer değildir. Uydurulan kelimeler, yaşanan hayatta objektif karşılığı olmayan kelimelerdi. Bir kültürel manayı ifade ediyorlardı. Dilde sadeleştirme ehil ve iyi niyetli olmayanların kontrolüne geçince, Öztürkçecilik adı altında uydurmacılığa dönüşmüştür.

Öztürkçecilik adı altında yürütülen çalışmalar, Türkçeyi zenginleştirmemiş, bilakis Türkçenin anlam haritalarını daraltmış ve zengin mana çağrışımlarını yok etmiştir. "Dünyada saf dil yoktur. Bütün diller birbirinden kelime alır. Bu kelime-

ler ya olduğu gibi alınır veya halkın ağzında değişir. Halk kelimenin köküne, menşeine bakmaz, işine yaramasına bakar. İşimize yarayan, benimsediğimiz, sevdiğimiz kelimelerle, hele bunların ifade ettikleri manaları, mefhumları karşılayabilecek kelimelerimiz yoksa, oynamamak gerekir. Katledilen kelimelerin arkalarında bıraktıkları boşluk neyle ve nasıl doldurulacak? Fransızca **honneur**'dan bozma şu onur kelimesini düşünün. Namus, şeref, haysiyet, gurur, vakar, hepsi bu **onur**'un içinde. Halbuki yok edilmek istenen bu kelimelerin taşıdıkları manalar da başkadır, kullanıldıkları yerler de. **Neden** soru zarfıdır, ama her derde deva. Sebep, münasebet, dolayısıyla, yüzünden, sayesinde, ötürü gibi kelimelerin cümlesinin yerine **neden** denilecek. **Olay** hadise midir, vaka mıdır, ortaya çıkan hâl midir, dikkati çeken şey midir? Hepsi olabilir." (Akyavaş, 1996:12-13).

Öztürkçecilik hareketi, adı ile tenakuz bir hareket olmuş ve bizim Türk dünyası ile irtibatımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Uydurulan yeni kelimeler diğer Türk topluluklarının dillerinde bulunmadığı için soydaşlarla aramızdaki ilişkiyi ve kültürel ortaklığı zayıflatmıştır. Hayat ve zevk gibi kelimeler hemen hemen bütün Türk yazı dillerinde vardır, bunların yerine uydurulan 'yaşam'ı ve 'beğeni'yi hiçbiri bilmez ve anlamaz. Öztürkçecilik hareketinin çığırından çıktığını gören aydınlar, bu hareketin yaşayan dili de tehdit ettiğini söylemektedirler: "Dil ve kültür bir milletin canıdır. 'Öz' ve 'Türkçe' kelimelerin parıltılarına kapılarak bu hareketin abeslik, kültür ve millî varlığa karşı oluşunu görmeyenler gerçekten gaflet ve dalalet içindedirler. Bin yıllık medeniyetimizi bir çöp yığını gibi şehrin dışına atamayız. Bütün dünya yazarlarının başvurdukları 'eskiye dönüş'ü, eskiden kalma ve katılaşma demek olan muhafazakârlıkla karıştırmamak gerekir." (Kaplan, 1992:167).

Tasfiyecilik hareketinden önce Türkçenin çok zengin bir kelime kadrosunun olduğunu yabancı Türkologlar da dile getirmektedirler: "Greoffrey Lewis, Hürriyet gazetesinin 4 Mart 1988 tarihli nüshasında yayımlanan, "Sadeleşme Dilinizi Zayıflattı" başlıklı yazısında, XIX. yüzyılda Türkçenin 120.000 kelime kadrosuna sahip olduğunu belirtiyor." (Karakuş, 2000: 61-66).

SERBEST OKUMA PARÇASI

ULU GAZİ'NİN ÇANKAYA'DAKİ

*ÖZTÜRKÇE SÖZLERİNDEN **

İsveç Veliahdı Hazretlerinin yurdumuzu ünlendirmesi dolayısıyla Ulu Gazi'nin Çankaya'daki öz Türkçe sözlerini olduğu gibi alıyoruz:

Altes Ruvayal,

Bu gece, ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken, duygum, tükel özgü bir kıvançtır.

Burada kaldığınız uzca sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde, bu yurtta, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankusunu bulacaksınız.

İsveç, Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuları silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, onu, bu iki ulus, ünlü, sanlı özlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır.

Ancak, dalıa başka bir alanda da onlar erdemlerini o denli yaltırıklı yöndemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özençe değer değildir.

Avrupa'nın iki bilim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar. Onlar, bugün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar: Baysal utkusu.

Altes Ruvayel,

Yetmiş beşinci doğum yılında Oğuz babanız bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysak içinde erk sürmenin gücü işte bunda.

Ünlü babanız, yüksek kralınız Beşinci Güstav'ın gönenci için en ısı dileklerimi sunarken, Altes Ruvayal, sizin, Altes Ruvayal Prenses Luiz'in, sevimli kızınız Altes Ruvayal Prenses İngrind'in esenliğince, bütün İsveç ulusunun gönencine, genliğine içiyorum." (Ö.D.D. ; Sayı 23, Teşrinievvel / Kasım 1934, s.2-3).

**Atatürk ve Türk Dili, 2. Cilt, TDK Yay., Ankara,1997, s.461-462.*

SERBEST OKUMA PARÇASI

ATATÜRK VE TÜRK DİLİ

Falih Rıfkı ATAY

Atatürk bir müddet dilde en aşırı özleştirme denemelerinde bile bulunmaktan çekinmedi. Bu deneme devri kendini de, bizi de ister istemez bir çıkmaza doğru götürdü. Fakat 'şey' kelimesini dahi Türkçe olmadığı için kullanmamak aşırılığı, bir dalıa Osmanlıcaya dönülmek imkânlarını bir hayal olarak bile ortadan kaldırmıştır. Bu dar özleştirme sıkıntıları içinde, bir gün, arkadaşlarından birine bir nutuk söylettiğini hatırlıyorum. Hiçbir yabancı kelime kullanmayacaktı. Ayağa kalktı, nutuk bir kekemeden ibaretti. Kendisine dedim ki:

"- Sanki İç Asya'dan gelen biri size derdini anlatmağa çalışıyor. Ama derdi nedir, galiba hiçbirimiz öğrenemedik". Güldü. Sonra yalnız olduğumuz bir gün:

"- Çocuğum beni dinle, dedi. Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Bırakmazlar. Biz de bu çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakmayız."

Fakat bir noktada ısrar etti. Türkçede kalacak kelimelerin aslında Türkçe olduğu izalı edilmeli idi. Atatürk ile anlaşamadığım pek sayılı meselelerden biri budur. Ben yabancı kelimelerin bir dilin millî olması bakımından hiç bir zararı olmayacağı fikrinde idim. Türkçenin bağımsız dillerden biri olacağına asla şüphe etmezdim. Bunun için de dil bilgisinin tabiî kanunlarını zorlamanın faydasız olduğunu söylerdim. Bu izah zorlamaları yüzünden sarıldığı Güneş-Dil Teorisine kıymet vermezdim. (Türk Dili, Sayı 3, Aralık 1951).

**Dilcilere Saygı, Derleyen: Hikmet Dizdaroğlu, TDK Yay., Ank.,1966, Falih Rıfkı Atay, Atatürk ve Türk Dili, Sh. 9-10*

Irkçılık Düşmanlarının Yaman Çelişkileri: Dilde Irkçılık

"Aşırı özleştiriciler, dildeki yabancı asıllı bütün kelimeleri atmak istiyorlar. Bu, ırkçılıktır." (Timurtaş, 1980:36).

Bolşevik Devrimi'nden sonra bile Rusya'da yaşanmayan dilde ırkçılık, Anadolu'da toplumun geçmişiyle bütün bağlarının koparılması için yapılmış bir beyin yıkama operasyonudur. Bunun sebebini Nurullah Ataç'ın 'kelime'ye düşmanlığında açıkça görebiliriz. Ataç'a göre 'kelime' içinde bin yıllık bir kül-

türü barındırır ve Allah'ın Kelâm sıfatını, ilâ-yı kelimetullah'ı çağrıştırır. 'Kelime' kelimesi dilden sökülüp atılmadıkça bu düşünceler sökülüp atılamaz. Bu amaçla önce 'tilcik', sonra da 'sözcük' uydurulmuş, bunlardan sözcük tutmuştur.

"Dillerin kelimeleri değil, sesleri, iç ve dış musikîsi millîdir. Bir de mimarîsi millî olur. Yani kelimelerin yan yana gelişlerinden doğan söz istifi; bu yan yana gelişlerin yarattığı üslûp ve ifade abidesi millîdir. Meselâ Türkçede fâil-mefuller-fiil sıralanışındaki büyük mantık millîdir. Devrik cümle millî değildir. O kadar Türk, ekseriya telaşlandığı, dili dolaştığı, kısaca şaşırdığı zaman devrik cümleyle söyler. Zamanımızdaki devrik cümle bolluğu da böyle bir şaşkınlığın ifadesidir. İmparatorluk dilleri milletlerin hâkim oldukları topraklardan vergi alır, mahsul toplar, kelime alır. Hem bu alışın ölçüsü de yoktur. Kendilerine lâzım olduğu kadar veya canlarının istediği kadar alabilirler. Bir taraftan kendi kültür, sanat ve iktidarlarını bu ülkeye yayar, dünyanın dört bucağında kendi hükümlerinin geçtiğini, kendi dillerinin konuşulduğunu görmenin ve duymanın hazzını ve gururunu tadarlar. Öte taraftan aynı ülkelerden derledikleri lüzumlu kelimeleri, kendi dillerinin grameri-ne, estetiğine ve fonetiğine göre millîleştirerek, kendi kelimeleri yaparlar. Biz, bunlara fethedilmiş kelimeler diyoruz. Yeryüzünde hiç bir kültür ve medeniyet dili, hiç bir zaman öz dil olmak taassubuna ve basitliğine iltifat etmemiştir." (Banarlı, 1969:37-45). İmparatorluk dillerinin usta yazarları bu fethettikleri kelimelerin dilleri için en büyük zenginlik kaynağı olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan Shakespeare, "Ne mutlu İngilizlere ki, dünyanın dört bir yanından kelime alan bir dile sahiptir." diyerek bu durumla övünmüştür.

Dünyada hiç bir dil kendi kendine yeterli değildir. Dünyanın hiçbir yerinde saf ırk olmadığı gibi saf dil de yoktur. Medenî insanlar için 'öz dil' diye bir şey yoktur. Böyle boş bir hevese kapılarak her millet kendi mazisinin mirasını inkâra kalkarsa hepimiz topyekûn kabile hayatına döneriz.

Güneş - Dil Teorisi: Tasfiyeciliği Tıkama Hareketi

Türkiye'de kültürel alanda Batı'ya doğru köklü bir yönelişi sağlamak amacı ile, 1923'ten itibaren yürütülen radikal re-

form programının önemli bir parçası olan 1928 Harf Devriminden sonra, eski alfabenin basılması ve yazışmalarda kullanılması yasaklandı.

"1928 Harf Devrimi'nden sonra dil reform hareketi, tasfiyecilerin kontrolüne geçti. Bunun için birçok neden sıralanabilir. Harf Devrimi'nin kendisi bir katalizör görevini üstlenmiştir. Yeni yazı inanılmayacak kadar kısa bir sürede halka tanıtılmıştı. Bu durum, reformcuların bu tür 'tepeden inme devrim'in isabetine olan inançlarını arttırdı. 1934'te 'yeni dil'de anlaşılmaz konuşmalar yapan Atatürk bile, 1935'de geleneksel kullanıma geri dönmüştü. 1935 Kasım'ında, Türk toplumunun karşısına 'Güneş-Dil Teorisi' adlı yeni bir dil bilimi teorisi ile çıkıldığında dil reformu hareketi açıkça kilitlenme noktasına gelmişti. Bu teorinin taraftarlarına göre, Avrupalı dil bilimciler, bir yandan soruna sadece dil bilimi açısından yaklaştıkları, öbür yandan da Türkçenin rolünü es geçtikleri için bu sorunlara kabul edilebilir bir çözüm bulamamışlardı. Yeni teorinin var olan bütün teorileri geçersiz kıldığı iddia ediliyordu. Bu teori temelde dil bilimi kanıtlarına değil, aslında daha çok psikolojik, antropolojik ve sosyolojik kanıtlara dayanıyordu. Teoriye göre, insanın, bazı nesnelerin sembolik olarak hayvansal sesler çıkarmaya başlaması ile dil gelişmiştir. Bu da, ilk defa Orta Asya'daki proton-Türkler arasında gerçekleşmiştir. Animistik dinler üzerine yapılmış araştırmalardan yola çıkan teorisyenler, Güneşin ilk Türklerin dininde önemli bir yeri olduğu sonucuna varırlar ve bu nedenle ilk sesli sembol, yani ilk kelimenin Güneşi tanımlamak için kullanıldığına karar verirler. Bunun üzerine ilk insanlar çevrelerindeki her şeyi Güneşe göre tanımlamaya başladılar. 1935-38 yıllarında Güneş-Dil Teorisi üzerine çok sayıda eserin yayınlanmasına rağmen, taraftarlarının getirdiği kanıtlar oldukça zayıf kalmıştır. Bu teorinin esas kaynağı, Avusturyalı oryantalist H.F. Kvergic'in "Türk Dillerinin Bazı Unsurlarının Psikolojisi" başlıklı yazısıdır. Bu yazıyı Kvergic, Türk Dil Cemiyeti'ne göndermiş; Cemiyetin yönetim kurulu üyelerinden Ahmet Cevat Emre yazıyı ciddiyetsiz bulmuş ve çekmecesinin gözüne atmıştı. Yazısına bir cevap alamayan Kvergic, bu kez Atatürk'ün kendisine bir nüsha göndermişti. Atatürk yazıdan etkilenmiş ve Dil Cemiyeti Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'e teoriyi inceleme görevini

vermişti. Cemiyetteki daha ciddî dil bilimciler Kvergic'in teorilerini değersiz bulup önemsemezken; Atatürk, bu tutumlarının kıskançlıktan kaynaklanmış olabileceğinden şüphelenerek, dil bilimcilerin bu teoriyi ciddîye almalarında ısrar etmişti. Atatürk'ün teşvikleri ile Dilmen, Dil Cemiyeti'nden birkaç arkadaşı ile bir araya gelerek, yazıyı 1935 Kasım'ında yayınlanan ilk Güneş-Dil Teorisi versiyonu hâline getirmiştir. Bunu izleyen yıllarda, teori Dil Cemiyeti'nin üyelerinden Hasan Reşit Tankut, Agop Dilaçar, Saim Ali Dilemre gibi kişiler tarafından da desteklenmiştir. Bu insanların profesyonel dil bilimciler olmadıkları da akıldan çıkarılmamalıdır. Onlar genellikle siyasî mevkilerde olan avukat, doktor ve kamu çalışanlarıydı. 1936 Ağustos'unda yapılan III. Türk Dil Kurultayı sırasında ve sonrasında Güneş-Dil Teorisi popülaritesinin doruk noktasındaydı. Kurultay'da onaylanan yeni program bu teori üzerine geliştirilmişti. Ancak oturuma davet edilmiş olan yabancı uzmanlar, Atatürk'ün hayal kırıklığına uğramasına rağmen bu teoriyi doğrulamayı reddetmişti." (Zurcher, 1989:52-55).

"Selanikliler, Rusya'dan gelen Türkler ve şeften iltifat görmeye koşan kızanlar dili tahrip için cansiperane bir gayret harcadılar. Mustafa Kemal işin maskaralığa vardığını anladı, ama iş işten geçmişti." (Meriç, 1992:302). Güneş-Dil Teorisi, dilcilerin ortaya çıkardığı ilmî bir teori değildir şüphesiz. Fakat bu teori ile, tasfiyeciliğin önü tıkanmış ve dile girmiş, halkça da benimsenip kullanılan kelimelerin dilde muhafaza edilmesi gerektiği görüşüne bir alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. "Bu teoriye göre, mademki Türkçe bütün dillere kaynaklık etmiş bir dildi, o halde, dilimize girmiş ve benimsenmiş yabancı asıllı kelimelerin de dilden atılmasına gerek kalmamıştı. Nitekim 'karakol' kelimesi üzerinde yapılan bir etimoloji zorlaması dolayısıyla: 'Yeni Türkçe kelimeler teklif edebiliriz. Bu yönde ısrarla çalışmalıyız. Fakat bunları Türk dilinin olgunlaşma seyrine bırakmalıyız. Birkaç gün önce Ahmet Cevat Bey'e söyledim. Ketebe, yektübü Arap'ındır. Kâtip, kitap, mektup Türkündür' diyordu. Atatürk, bu sözleriyle, artık tarihî görevini tamamlamış olan Osmanlıcaya dönüş yapılmasına değil, halkın dil ve edebiyatına yerleşerek Türkçeleşmiş ve herkes tarafından kolayca anlaşılan kelimelerin Türkçe sayılması gerektiğine işaret ediyordu." (Korkmaz,1983:2-9).

SERBEST OKUMA PARÇASI

*ATATÜRK'TEN SONRA DİL MESELESİ**

Necmeddin HACIEMİNOĞLU

Türkiye'de dil hareketi başladığı zaman, memleketimizde bu konuda yetişmiş ilim adamı pek azdı. İstanbul Edebiyat Fakültesi'ndeki birçok genç öğretim üyesinden ibaret olan ilim kadrosu, Almanya'da doktora yapmış olmalarına rağmen, seslerini duyurup ön plâna geçememişlerdi. Çünkü ülkemizde henüz bir ilim muhiti teşekkül etmemişti. İlmin geleneği kurulmamıştı. İlmin ve ilim adamının otoritesi kabul edilmemişti. Müesseselere siyaset, siyasete de ihtisas değil, nutuk ve heyecan hâkimdi. Onun için de birden bire ortaya çıkan dil meselesi, bu konuya merak sarmış yazarlarla, gününü politika havasına uymaya hazır alaylıların eline kalmıştı. Nitekim, bir emekli yüzbaşı, bir böbrek doktoru, bir hukukçu veya tarihçi, Türkiye üniversitelerinde, gramer, lengüistik, dil coğrafyası gibi her biri yıllarca sürecek ayrı bir ihtisası gerektiren ilim dallarında hükûmet zoru ile profesör unvanı altında ders okutuyordu.

Atatürk, asırlar boyunca ihmal edilmiş olan Türkçenin bütün meselelerini çözmek niyetiyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurduğu zaman da, o kurumun başına, zarurî olarak işte bu alaylılar zümresi getirildi. Tıpkı, diş hekimliği fakültesi yok iken, vatandaşın bu konudaki şikâyetlerine berberlerle nalbantların cevap verişi gibi.

Atatürk, dil meselesini umumî hatları ile muhakkak çok iyi kavramıştı. Derin sezgisi ve iyi niyeti de buna eklenince, davayı tam bir ciddiyetle ele aldı. Ancak, F.R. Atay'ın da müteaddit defalar yazdığı üzere, Mustafa Kemal Paşa dil konusunun inceliklerini bilmiyordu. Bilemezdi. Tabiî ve normal olan bu idi. Onu, açık veya kapalı, hafif veya şiddetli mutlaka etrafındaki müşavirleri ikaz etmeli idiler. İlmî hakikatleri ona bildirmeli idiler. Bu yapılmamıştır. Çünkü dil meselesinde Atatürk'e müşavirlik edenlerin, yukarıda söylendiği üzere, bir kısmının ilimle, bir kısmının da hakikatle alâkaları yoktu. Onun için de, hepsi yapılması icap edenin aksini yapmışlar, Ata'yı ikaz edecekleri yerde teşvik etmişlerdir. Bereket versin ki, o dehasını göstermiş, hatalı yola gidildiğini fark ederek, hiç kimsenin müdahalesine lüzum kalmadan, doğru yola, ilim ve hakikat yoluna dönmesini bilmiştir. Güneş-Dil Teorisini ortaya atışı ve 1936'dan sonraki tutumu bu gerçeği ispat etmektedir. Hele, ilk yılların heyecanı ile uydurma dille yaptığı konuşmaları tamamıyla bırakıp yaşayan Türkçeye dönmüş olması, tereddüt ve iddiaları çürütecek en katî delildir.

Fakat yazık ki, onun bu doğru ve aydınlık yola dönmüş olması, bir kısım küçük politikacı ile bir kısım alaylıları memnun etmemiştir. Bu yüzden de, Atatürk'ün ölümünden sonra, devrimlerin bekçisi olduklarını iddia eden kimseler, onun eserlerini bıraktığı yerden başlamak suretiyle devam ettirmeyip, yeniden, güya daha iyisini yapmak hevesine kapılmışlardır. Dil Devrimi de işte bu heveslilerin elinde, ihtirasların tatminine, şöhret ve geçim teminine vesile olmuştur.

İlk günlerde, zarurî olarak alaylılarla amatörlerin eline bırakılan meseleler, memleketimizde birçok dil bilgini yetişmiş olduğu halde, hâlâ ihtisas erbabına devredilmemiştir. Devredilmesine mani olunmaktadır. Çünkü Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin bugünkü idarecileri, her şeyi bir yana bırakıp geçim endişesine düştükleri için, ilim ve hakikat ışığının içeriye sızmasını önlemektedirler. Meselenin bunda da hazin olan tarafı ise, ücret mukabilinde yapılan bu bekçiliğe, Atatürk adının alet edilmesidir.

Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, ***Türkçenin Karanlık Günleri****, İrfan Yay., İst.1977, s.110-112.*

Dil Devrimi mi, Kültür Devrimi mi?

1945'te Prof. Ali Fuat Başgil, dil devrimi adına değerlerimizin devrilmesinin nesiller arasında nasıl kopukluğa yol açtığını şöyle ifade ediyor: "Millî dilimizde ihdas edilen buhran devam etmekte ve gittikçe daha kesif bir hâl almaktadır. Mektep, mahkeme ve her çeşit resmiyet yolu ile tutturulmağa çalışılan uydurma dil, daha şimdiden nesiller arasında korkunç bir ayrılık yaratmış, milletin manevî bünyesinde iyileşmesi imkânsız büyük yaralar açmıştır". Yıllar önce bugün içinde bulunduğumuz manevî buhranı, nesiller arasındaki bağların nasıl koptuğunu o zamandan gören Başgil'in bu sözleri, bugünün en önemli millî davası olarak üzerinde durulması gereken bir realite olmuştur.

Alfabe değişikliğini okur-yazar oranının artırılması için savunanlar olduğu gibi karşı çıkanlar da vardı. "İzmir İktisat Kongresi'nde Kâzım Karabekir, 'Lâtin harfleri'ni isteyenleri sert bir dille kınıyordu. O dönemde alfabe değişikliğine karşı oluşan muhalefetin oldukça haklı sebepleri vardı. Binlerce yılda oluşturulan kültürel kaynakların hepsi bir manada toprağa gömülmek isteniyordu. Bu hareket, bir toplumun büsbütün kültürsüz kalmasını sağlayabilecek bir nitelik taşıyordu." (Çiğdem, 1984:118).

Atatürk devrimleri 1961 Anayasası'nın 153'üncü maddesinde birer birer sayılarak gösterilmiştir. Bunların arasında "harf devrimi" vardır, ama "dil devrimi" yoktur. Çünkü, Atatürk dil devrimi yapmamıştır. Atatürk'ün yaptığı şey sadece bir denemedir. Atatürk bu denemeden olumlu bir sonuç alınamadığını, tersine bunun dili bir çıkmaza soktuğunu kısa bir süre sonra anlamış ve denemeyi durdurmuştur.

Durum böyle iken, uydurukçacılar bu tarihî gerçeği görmezden gelip "Dil Devrimi" adını taktıkları aşırı ve gelişigüzel özleştirme çabalarını Atatürk'e dayandırarak, Atatürk'ü kendi cürümlerine hem âlet hem de ortak etmektedirler.

SERBEST OKUMA PARÇASI

*BİR DİL KONFERANSINDAN**

Nihad Sami BANARLI

1933 yılında, bir Türk diplomatı dalıa, kısa bir zaman içinde Avrupa'da bulunuyordu. Bu malıfilde, bir İngiliz diplomatıyla karşılaştı. 1933, Türkiye'de dil inkılâbının başladığı tarihti. İngiliz diplomatı, Türkiye'deki dil inkılâbına temas ederek, aynı zamanda, tanınmış bir edip olan Türk diplomatına dedi ki:

-Aman, dikkatli olunuz. Moskova, bu işe el atacaktır!..

Konuşan, İngiliz diplomatıydı: Milletler, birbirlerinin iç âlemlerinde ne âlemler çevirirler, onları içeriden vurmak için fırsatlardan nasıl istifade ederler? Tabiî, çok iyi biliyordu. Bu iyi bilgi, sonradan, bir başka İngiliz, bu sefer bir İngiliz edibi tarafından, daha ciddî şekilde ele alındı. Bu İngiliz edibi, George Orwell'dır. Orwell, 1984 adlı romanında, milletleri 'dil yıkımı'yla çökertip birtakım 'sürüler' hâline koymak isteyenlerin hedeflerini ve hikâyesini yazmıştır.

Dilleri yıkmak... Meselâ bizde yalnız Türkçeleşmiş sözleri değil, bizzat Türkçe sözleri de değiştirip, kelime diye, zevksiz, ahenksiz ve mazisiz birtakım sevilmez, anlaşılmaz 'sözcükler' icat etmek...

Böylelikle, birbirleriyle anlaşmaları yahut belirli sloganlardan başka bir şey anlamaları imkânsız hâle gelen taze kalabalıkları, birer sürü hâline getirmeye çalışmak... ve sonra, bir değnekle istenilen yola götürmek...

1984'teki tehlikeye, yeryüzünde, her dilden çok, Türk dili mi sürüklenmiştir? Bu suale, Türkiye'de olan bitenleri iyi gören her insan, en doğru cevabı verebilir.

**Nihad Sami Banarlı, Türkçenin Sırları, Kubbealtı Neşriyat, 12. Baskı, İst.,1993, S.4-5.*

Toplumsal Beyin Yıkama Operasyonu

1900'lerdeki "Yeni Lisan" hareketinin önderlerinden Ömer Seyfettin "dil" hakkında şöyle diyordu:

"Lisân, milletin manevî vatanıdır. Manevî vatana istihkâm yapılmaz ve müdafaasına gayret olunmazsa maddî vatan da yaşayamaz." (Öner, 1975:32). "... ve lisân öyle bir vatandır ki, bozulursa ne millet kalır, ne devlet..."

"... bir millet lisanını bozar, gaib ederse, hatta siyasî hâkimiyeti kalsa bile tarihten silinir." (Aktaran: Öksüz, 1995:140).

"Birliğimizin ve kültürümüzün temeli olan Türkçemiz, cehâlet ve hıyanetin kurbanı olmuş ve dünyada misli görülmemiş bir barbarlık Türkiye'de vuku bulmuş, iptidaî bir kabile dili yaratmaya girişilerek medenî dünyanın acı istihzalarına sebebiyet verilmiştir. Öyle ki, bu şuursuz ve gülünç teşebbüs ile yalnız nesiller arası bir uçurum ve bir kültür sukutu meydana getirilmemiş; aynı zamanda mekteplerde zorlanan bu sun'î dil ile gençliğin sağlam bir kültür hatta muhakeme sahibi olması engellenmiştir. Türkiye'de uydurma dile, serseri kelimelere ve sentaks bozukluğuna (devrik cümleye) gösterilen marazî ilgi, ciddî fikir ve muhakeme sahiplerinin ne kadar az olduğunu ve kültür sukutunun derecesini göstermeye kâfidir." (Turan, 1972:15).

"Lisanda millîlik uğruna Türkçenin zenginliğinden vazgeçilmesi ile biz aynı zamanda eski dilin ihata kabiliyetinden ve zenginliğinden de feragat etmiş olduk. Şüphesiz bu bir devrimdi; çünkü yerle bir ettiği değerlere bakılınca bunun başarılı bir tahrip operasyonu teşkil ettiğini kabul etmek gerekir. Özellikle eskisinden farklı yeni bir kültür, yeni bir sosyal muhit, yeni bir insan tipi ve yeni bir cemiyet inşası için niyet etmiş olanların lisan sahasında operasyona girişmeleri, -kendi niyetleri ve amaçları bakımından-'doğru' idi. Türkiye'de dil devri-

minin tek makul ve doğru gerekçesi, zihni klasik birikime kapatmak ve inşa olunacağı tasavvur edilen yeni zihni birikime hazır tutmaktı. Klâsik birikimimizi, yaşayan Türkler'in zihninden silmekte başarılı olan dil devrimi, sildiği alanları yenisiyle ikame etmekte muvaffak olamamıştır." (Alkan, 2001: 42-43).

Orwell , *"Bindokuzyüzseksendört"* adlı romanında dili en güçlü silâh olarak kullanan zalim polis devletinin resmini çiziyordu.

Bu romanda, hemen hiçbir ferdî hürriyetin bulunmadığı zalim bir polis devleti vardır. 'Düşünce Polisi' ve her şeye gücü yeten 'Büyük Ağabey 'teleskreen/tele ekran' ile halkı daima gözetliyor. Ancak en etkili baskı gücü, polis değil, 'dil'dir. Orwell, devletin isteklerine zıt düşecek açıklamaları önlemek amacıyla 'düşünce sahasının daraltılması tasarlanan' 'yeni dil' adlı bir dil icat etmiştir. İngsos'un lideri 'Büyük Ağabey'in emriyle Yeni Dil Kurumu oluşturulmuştur. Bu kurumun bütün gayesi, düşünce alanını daraltmaktır. Bunu da eskiye ait bütün kelimeleri yok edip yeni kelime uydurmakla sağlayacaktır. Bundan dolayı kelime hazinesi her geçen yıl daraltılır. Bütün hareket ve isyanların kökeni düşünce olduğu için, düşüncenin ifade vasıtası olan dil vasıtasıyla devrim yerleştirilmek isteniyordu. Bu çaba düşünce alanını daraltmaktan da öte, tüm düşünceyi tersine çevirmiş; iyi ile kötü yer değiştirmiştir. Öyle ki artık 'savaş barıştır', 'cahillik kuvvettir', 'hürlük köleliktir' yargıları hiç kimsenin yadırgamadığı sloganlar hâline gelmişti. Bu ütopik romanda dille ilgili yazılan senaryo, maalesef ülkemizde gerçekleşmiştir. Adı geçen romanda Yenidil'in esasları şöyle anlatılır:

"Yenidil Okyanusya'nın resmî lisanı idi. İngsos'un yani İngiliz Sosyalizmi'nin fikriyat yönünden olan ihtiyaçlarını karşılamak üzere icat edilmişti. 1984 yılında ne konuşmada ne yazıda Yenidil'i biricik haberleşme vasıtası olarak kullanan henüz yoktu. Times'teki başmakaleler Yenidil'le yazılıyordu. Bu ise, ancak uzmanların başarabildiği olağanüstü bir hüner gösterisi idi. 2050 yılı civarında Eskidil'in(Esas İngilizcenin) yerini kesin olarak Yenidil alacaktır, diye umuluyordu. Bu arada bütün partililer günlük konuşmalarında gitgide daha

çok Yenidil kelimesi ve gramer inşası kullanma yolunu tuttukları için, Yenidil durmadan ilerledi.

Yenidil'in amacı, İngsos müptelâlarına has olan dünya görüşünü ve zihnî alışkanlıkları ifade edecek bir vasıta sağlamaktan ibaret değildi. Gaye bir yandan da bütün diğer düşünce şekillerini imkânsız hâle getirmekti. İsteniyordu ki, Yenidil kesin olarak bir defa benimsenip, Eskidil unutuldu mu, aykırı itikatlı düşünce -yani İngsos umdelerinden ayrılan düşünce- hiç akla gelmesin. Yenidil düşünce alanını genişletmek için değil, daraltmak için tasarlanmıştı. Kelimelerdeki çeşit çokluğu asgarîye indirilerek bu maksada bilvasıta yardım edilmişti.

Yenidil'in kelime dağarcığı öyle kurulmuştu ki, Partilinin belirtmeyi hakkıyla arzulayabileceği her manayı tıpatıp ve çok kere tesirli şekilde belirtebiliyor; bir yandan bütün öbür manaları, yanı sıra da bunlara dolaşık yollardan erişme imkânını bertaraf ediyordu: Kısmen yeni kelimeler icat ediliyor ama, bilhassa istenmeyen kelimeler tasfiye olunuyor; artakalan kelimeler bozuk akideli manalardan ve mümkün mertebe bütün ikinci derecede manalardan ayıklanıyordu. Misal olarak; hür(azade) kelimesi Yenidil'de hâlâ yaşıyordu. Fakat, yalnız, 'Köpek bitten azadedir' gibi ifadelerde kullanılabiliyordu. Siyasî hürlük, fikir hürlüğü artık kavram olarak dahi yaşamıyor (s.315-316).

Dile kesin biçimini veriyoruz; kimsenin başka bir şey konuşmayacağı zaman alacağı biçimi. Tamamladık mı, dil baştan aşağı yeniden öğrenilecek. İşimiz gücümüz yeni kelimeler icat etmektir, diye düşünürsün belki. Ama, hiç de öyle değil! Biz kelimeleri yok ediyoruz. Her gün sürü ile yüzlercesini... Dili iskelet hâline getirinceye kadar kesip biçiyoruz. Yenidil sözlüğünün 11. Baskısına 2050 yılından önce modası geçecek tek kelime girmiyor (s. 56-57).

2050'de -belki daha önce- Eskidil'den hakkıyla bilinen ne varsa hepsi ortadan kalmış olacak. Chaucer, Shakespear, Milton, Byron yalnız yeni dil ile ifadelendirilen şekillerde yaşayacak. Sırf başka hâle gelmekle kalmayacaklar, hakikatte, evvelce olduklarını nakzeder hâle gelecekler (s. 59).

Yenidil, ikilidüşün, mazinin tağyir edilmesi. Kendisinin hilkat garibesi olduğu, hilkat garibesi bir âlemde sanki kaybolmuşmuş, deniz dibindeki ormanlarda dolaşıyormuş gibi geldi ona. Yapayalnızdı. Mazi ölmüştü (s. 31).

Yenidil'in bütün gayesi düşünce alanını daraltmak. Görmüyor musun? Sonunda düşünce suçunu aksettirmeğe vasıta olan kelime kalmayacak. Her ne zaman hangi mefhuma ihtiyaç duyulsa, manası sıkı sıkıya tarif edilmiş; bütün ikinci derecede manaları silinip unutulmuş, tek kelime, bir tek kelime ile ifadelendirilecek o mefhum. Her yıl kelimeler gitgide azalacak, anlayış sahası daima biraz daha daralacak. Dil mükemmel hâle geldiğinde Devrim tamamlanmış olacak. Yenidil İngsos demek, İngsos da Yenidil (s. 58).

Bütün tarih, her lüzum görüldükçe, tertemiz kazınıp yeni baştan kaleme alınan yazboz tahtası idi. İşlem tamam oldu mu, sahtecilik yapıldığını ispata hiçbir türlü imkân yoktu. Arşiv Dairesinde en büyük kısım, sırf, yerine başkası konulduğu için battal edilmiş, imhâları gerekli kitap, gazete ve diğer vesikaların tekmil nüshâlarını bulup toplamakla vazifeli kimselerden mürekkepti (s. 45).

Eskidil bir defa kesin olarak yerini bırakıp iptal edildi mi, geçmişle son bağ kopmuş olacaktı. Tarih yeni baştan yazılmıştı bile (s. 327).

Yenidil'in kesin olarak kabulü için, 2050'ye kadar uzanan bir tarih tespit edilmişti (Orwell, 1960:328).

Orwell'ın romanındaki Yenidil adı altında toplumun hafızasını boşaltma ve yerine ideolojik kavramları doldurma çabaları, Aytmatov'un meşhur 'mankurt' hikâyesi ile ne kadar da benzerlik arz ediyor. Mankurtlaştırma, Aytmatov'un romanında Colaman gibi esirlerin kafalarına fiilî müdahalelerle gerçekleştirilirken, Orwell'ın romanında toplum hafızasındaki kelimelerin yok edilmesiyle gerçekleştiriliyor. Özleştirmeci zihniyetin aynı mankurtlaştırmayı Türkçe sözlüklerde de gerçekleştirdiğini söyleyen D. Mehmet Doğan 'mankurtlaştırma'yı şöyle tarif ediyor: "Mankurtlaştırma, sömürgeci güçlerin kontrolü altında bulunan toplumun hayat kavrayışını sınırlamak, kendi-

sine karşı çıkmasını önlemek için yetişme çağındaki çocukların kafataslarını yaş deri ile sararak kurutmak ve böylece kafatasının büyümesini önlemek için bulduğu bir çözüm. Mankurt'un zihnî gelişmesi, kafatası küçük bırakılarak sınırlanmıştır. Tabiî sadece emir ve talimatları alır, kendisi düşünce üretip yorum yapamaz. Türkiye'de de bazıları âdeta, 'sizin kafataslarınızın büyümesini önleyemedik, fakat içindeki beyin çalışmasını her hâlükârda sınırlayacağız. Kavrayışınız hep alt seviyede olacak' demektedir." (Doğan, 66:2001).

Dil, içerisinde bir anlam dünyasını bulundurur. Dillerin anlam dünyalarından hareketle bir anlayış ortaya çıkar. Atatürk'ten sonra başlatılan dil devrimi, bir anlayış devrimidir. Bunu dil devriminin kalemşorleri de inkâr etmezler: "Dil devrimi dilde eski anlayışın kesin ve büyük atılımlarla devrilmesi, olarak anlaşılmalıdır." (Aksoy, 1982:16). Dil devrimbazlarından Melahat Özgü'nün itirafı ise daha da tüyler ürperticidir: "Bizi eski edebiyattan ancak Lâtin alfabesi kurtarabilirdi. Harf devrimi işte bunun için gerekti." (Bkz; Doğan, 1979:153).

"Beyin yıkama faaliyetinin başarısı tam olmuş olmalıydı ki, 1928'de 'eskisi zordu, bu kolay' diye alınan alfabe, 1948'e gelindiğinde yüz kişiden otuzunu ancak okur-yazar edebilmişti." (Alatlı, 1992:230).

SERBEST OKUMA PARÇASI

*DÜŞÜNCE VE KÜLTÜR BUHRANIMIZ VE TÜRK DİLİ**

Erol GÜNGÖR

Dil devrimi, tasfiyecilerin ortaya attıkları bir kavramdır. Atatürk devrimleri arasında dil devrimi diye bir devrim yoktur. Eğer Atatürk, Türkçede kökünde yabancılık tespit edilen bütün kelimeler dilden atılacak, yerine yenileri uydurulacaktır, deseydi ve bunu bir kanun maddesi hâline getirseydi, gerçekten bir dil devrimi söz konusu olurdu. Nelerin Atatürk devrimi olduğu Anayasa'da açıkça belirtilmiştir ve bunların arasında dil devrimi yoktur. Tasfiyecilerin kullandıkları kutsal zırh aslında mevcut değildir.

Türk tarihinin son yedi yüz yılı içinde hiçbir eserin sadeleştirildiği veya günümüz diline uyarlandığı görülmemiştir. Meşrutiyet devrinin aydınları ne II. Murat veya Fatih devrinin, ne on altıncı ve on yedinci

yüzyılların eserlerini sadeleştirerek okudular. Onların öğrendikleri, kullandıkları Türkçe en az üç-dört yüzyıl öncesinin eserlerini rahatlıkla anlamaya yetecek derecede bir dil ve kültür devamlılığı ifade ediyordu. Bugün biz modern Türkçenin mimarları arasında saydığımız Reşad Nuri'yi bile sadeleştirerek, yani uydurma dile çevirerek okuyoruz. Hiç şüphesiz aynı Reşad Nuri -eğer okuyacak kimse çıkarsa- on yıl sonrasının diline de ayrıca "uyarlanmak" zorundadır. Çünkü on yıl öncesinin Türkçesi bugün nasıl maziye karışıyorsa bugünkü Türkçe de mazi olacaktır.

Bu gerçekten bir devrimdir, ama Atatürk devrimi değil, Troçki'nin tabiriyle "devamlı ihtilâl"dir. Bir müessesenin tamamen ortadan kalkmasına kadar devamlı yıpratılmasıdır. Atatürk'ün kitabı bugünün Türk okuyucusu için herhangi bir yabancı kitap hükmündedir. Nutuk, binlerce yıl içinde gelişmiş olan bir dile ve kültüre dayanıyordu. Yeni dil denen şeyin hiçbir geleneği yoktur. Halbuki kültürün asıl özelliği geleneklerinin bulunmasıdır. Biz böyle köklü bir kültür geleneği sayesinde, bizden önce yaşamış yüzlerce nesilden milyonlarca insanın hayat tecrübesini, sanki bizim tecrübemiz gibi kullanabiliyoruz. İnsan cemiyetini başka topluluklardan ayırt eden de budur. Dilin tasfiyesi bizi bu tecrübe hazinesinden mahrum bırakmıştır. Dahası var, biz şimdi kendi çağımızda yaşayan millettaşlarımızın, hatta kendi anababamızın tecrübelerine yabancıyız. Bu dile bakılırsa, Türk milletinin mazisi Cumhuriyete kadar bile dayanmaz. Türk milleti her on yılda bir hafızasını kaybeden bir hasta durumuna düşürülmüştür.

GÜNGÖR, Erol, **Dünden Bugüne Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Mayaş Yay., Ankara,2. Baskı,1982, s.53-60.*

Öztürkçecilik: Bir Dünya Dilini Yok Etme Hareketi

İmparatorluğun üç kıtadaki ülkelerinde kullanılmış dillerden bazen halk zevkiyle, bazen sanat gerekçesiyle, bazen ilim icabı seçilip Türkçeye geçerek yüzyıllar boyu bizimle birlikte yaşamış, artık bizim olmuş binlerce kelime aforoz edilmiş, kavram dizinleri ise birbirine iyice karıştırılmıştır. "Üç bin yıllık bir kültür mirasının mahsulü olan Osmanlı Türkçesi, Ankara'da bir büroda toplanan üç beş kişinin icadı Öztürkçe uğruna, yaprakları yolunarak, dalları bilgisizce budanarak, ulu bir çınarken kuru ağaç kütüğüne dönüştürülmüştür. Bazı araştırmacılara göre anlatım gücü en yüksek seviyede olan dünya dilleri arasındaki Osmanlı Türkçesi 19'uncu yüzyıl sonunda 120 bin kelimelik bir dil hazinesine sahiptir. Matematik (ve

fizik, astronomi gibi ona bağlı bilimlerle mühendislik dalları) doğal bilimler (tıp, botanik, zooloji vs.), toplum bilimleri (hukuk, felsefe, sosyoloji vs.) gibi tüm bilimlerde terminolojilerini oluşturmuştur. Üstelik düşüncenin oluşumunda olduğu kadar anlatımında da kargaşalara meydan vermeyen sağlam kavram dizinleri vardır. 'Öztürkçeye ise bilimsel terminolojiler yoluyla Batı dillerinden küçümsenmeyecek sayıda eski Yunanca ve Lâtince kökenli kelime aktarılmıştır. Hepsi dahil olmak üzere bugünkü Öztürkçe+Türkçede en iyi ihtimalle ancak 30-40 bin kelime vardır." (Özbilgen, 1988:252).

Büyük diller, büyük milletler ve büyük medeniyetler yaratır. Bir dil, büyüklüğü nispetinde yapısına ve gelişimine uygun olanı benimser; benimserken de ne alçalır, ne de korkar. Bu benimseme de bir özümleme vardır. Alınan yabancı unsur, ses, şekil, anlam ve söyleyiş bakımından yeniden oluşturulur. "1250 yıl önceki örneğini uzun metinler hâlinde gördüğümüz Türkçenin o örneklerdeki kesinliği, akıcılığı kolay söylenişi ve ses düzeni 1250 yıl öncesi için değil bugün için bile muhteşemdir. Orhun Anıtları'ndaki dil, bu gelişmeyi rahatça anlatabilecek güçtedir. Başka hiçbir dilin 1250 yıl öncesinden 1250 yıl sonrasında yaşayacak olan insanına Türkçe kadar çok şeyler söyleyebileceğini sanmıyorum. H. Baylıyev'in araştırmalarına bakılırsa, Orhun Anıtları'ndaki ilk 224 söz bugün konuşulan Türkçede aşağıdaki yüzde nispetleriyle aynen devam etmektedir:

Türkmencede %89, Azericede %71, Kazakçada %65, Özbekçede %68, Tatarcada %66, Çuvaşçada %27, Yakutçada %33, Kırgızcada %71, Uygurcada %76, Nogaycada %76, Tubacada %43, Türkiye Türkçesinde %65" (Sepetçioğlu, 1989:190-191).

Bir dilin yaşı ile o dille oluşturulan kültür arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bir dilin yaşı ile o dilde meydana getirilen eserlerin çarpımı bir dilde '*dilin yoğunluğu*'nu ortaya koyar. Türk dilinin en yoğun kullanıldığı dönem, Osmanlı Türkçesi dönemidir. Bu dönemde beş binden fazla yazma divan olduğu söyleniyor. İngiliz yazı dili on beşinci yüzyılda başladığı halde beş yüz yılda bizden daha çok eser çıkarmışsa, bizim dil yoğunluğumuz daha az demektir. Tarihte yarattığımız sözel kül-

türü yazılı kültüre aktaramadığımız için Türkçeden daha genç olan diller dünya dili olurken, dünyanın en eski ve en zengin dillerinden biri olan Türkçe bugün yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Geçmişte bir dünya dili olan ve bugün de bu potansiyele sahip olan dilimizi yetersizlikle suçlamak büyük haksızlık olur. Harekete geçirilemeyen dille, dilin potansiyel gücü ayrı şeylerdir. Geçmişte bir dünya dili olan Türkçe bugün de sahip çıkıldığı takdirde bir dünya dili olmaya namzettir.

Öztürkçecilik hareketi, dünyanın en zengin bir dili olan Türkçenin 1250 yıllık tarihinde ikinci bir örneği olmayan bir dil katliâmı ve Türk dilini yok etme hareketidir.

Öztürkçeciliğin aslında bir uydurukçacılık hareketinden başka bir şey olmadığını Atatürk'ün profesörlük ünvanı verdiği Prof. Dr. Abdulkadir İnan'a ait bir hatıradan okuyalım: "Bir gün Dil Kurumu'nda bazı arkadaşlarla oturuyor ve sohbet ediyorduk. Söz mühim kültür kelimelerinden olan 'medeniyet'e geldi. İçlerinden birisi bu Arapça kelimenin muhakkak atılarak Türkçe karşılığının bulunması lüzumu üzerinde durdu. Bir hayli sohbetten sonra ayrıldık. Ertesi gün, o zât geldi. Yine birkaçımızı bir araya topladı. 'Arkadaşlar, buldum, buldum! 'Medeniyet'in karşılığı 'uygarlık' ve 'medenî'nin karşılığı 'uygar'dır.' dedi. Alâka ile sorduk. 'Malûm Türklerin en medenî kollarından birisi Uygurlar'dır. Onun için 'medenî'ye 'uygar' ve 'medeniyet'e 'uygarlık' diyelim' cevabını verdi. Peki, niçin 'uygurluk' ve 'uygur' değil de 'uygarlık' ve 'uygar' diye sorduğumuzda; 'Efendim, bir buluş tesiri yapması lâzım. Asıl şekillerini alırsak, ciddîye alınmaz!' diye mukabele etti. Bu teklif ve açıklama çok makbul oldu; 'medeniyet'i 'uygarlık' ve 'medenî'yi 'uygar' yaptılar." (Aktaran: Bilgiç, 1986: 287). Bu hatıra, Öztürkçecilerin dil konusundaki çalışmalarının ne kadar ciddî ve ilmî(!) boyutlarda bir çalışma olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir milleti yok etmenin en öncelikli yolu; o milletin duygu, düşünce, sanat, edebiyat ve ruh dünyasını inşa ve temsil eden; yeniden üreten ve yaşatan; hayatını, iç ve dış dünyasını velhasıl her şeyini belirleyen dilini yok etmektir.

Eğer bir milletin dili, cebren ve hile ile değil; alenen, güpegündüz, milletin gözünün içine baka baka yok ediliyor; katlediliyorsa, orada sadece dil değil o millet yok edilmek, "katledilmek" isteniyor demektir.

Dili yok edilen bir millet, konuşamaz; düşünemez; hem kendisiyle, hem de dünyayla iletişim kuramaz; hem kendi yapıp ettiklerini, hem de dünyada olup bitenleri anlayamaz, anlamlandıramaz; gidiş istikâmetini belirleyemez.

İnsanlar, toplumlar dil ile düşünebilir; dil ile hayatını sürdürebilir; dil ile anlaşabilir; dil ile sanatta, kültürde, düşüncede özgün, özgür ve yaratıcı bir şeyler yapabilir.

Heidegger, "dil, özne'nin/varlık'ın evidir. İnsan, varlığın evinde (yani dil'de) iskân eder (varolabilir). Düşünce üretenler, sözcüklerle bir şeyler yaratanlar, bu evin (dil'in) muhafızları olanlardır" der.

Dili olmayan, yok edilen bir milletin, bırakınız, bu dünyaya bir şeyler söyleyebilmesini; var olabilmesi, varlığını, hayatiyetini, istiklâlini, hürriyetini, haysiyetini, şahsiyetini, kabiliyetini sürdürebilmesi imkânsızdır.

Hak, hukuk, hakikat sözcüklerinin yasaklandığı bir yerde elbette ki hak, hukuk ve hakikat'e yer olmayacaktır. Haysiyet sözcüğünü yasaklayanlar, çocuklarına haysiyeti, haysiyetli olmayı, haysiyetli işler yapmayı nasıl öğretecekler acaba? Haysiyetsiz, hürriyetsiz, zürriyetsiz, şahsiyetsiz, ahlâksız, ruhsuz, terbiyesiz, tecrübesiz, vatansız bir millet mi yaratmak isteniyor?

Öztürkçecilik adı altında bugün hâlâ büyük kıyım devam ediyor. Haysiyetine, şahsiyetine, hürriyetine, istiklâline, terbiyesine, vatanına düşkün bir millete, sömürgecilerin bile yapmaya cesaret edemeyecekleri bir katliam yapılıyor; bu kelimeler ders kitaplarından çıkarılıyor. Bir milletin haysiyeti, hürriyeti, istiklâli, kabiliyeti, karakteri, şahsiyeti demek olan diliyle, dilinin ürünü olan kültürü ve tecrübesiyle, kolektif hafızasıyla, medeniyetiyle böylesine ilkel bir şekilde oynama cüreti gösteriliyor ve göz göre göre bir toplum mankurtlaştırılıyor.

Bir milletin dilini katletmek, o milleti; o milletin kültürünü, tarihini, düşüncesini, sanatını, ruhunu katletmek demektir.

İngilizcenin, Fransızcanın, Almancanın, İtalyancanın, İspanyolcanın en az % 30'u, % 40'ı ortak kelimelerden, kavramlardan oluşur. Bu ortak kelimeler veya kavramlar bir kültüre ve medeniyete ruhunu veren temel dinamiklerdir. Hiçbir Fransız, dilimizden şu İngilizce kökenli kelimeleri; yine hiçbir İngiliz dilimizdeki şu Lâtince, Grekçe, İspanyolca kelimeleri temizleyelim, demez. Bilakis bunları dillerinin zenginlik kaynağı olarak görürler.

'Millet'le, 'memleket'le, 'hürriyet'le, 'şahsiyet'le, 'haysiyet'le, 'vatan'la, 'istiklâl'le, 'medeniyet'le sorunu olanların bu millete hizmet etmedikleri ve iyi niyetli olmadıkları bir hakikattir.

SERBEST OKUMA PARÇASI

*DİL DEVRİMİ, TÜRKÇÜLER VE ATATÜRK**

Mehmet ÇINARLI

Bir çeşit dil ırkçılığı yapanların; günlük konuşma dilimize girmiş, halkımıza mal olmuş binlerce kelimeyi yabancı asıllı oldukları iddiasıyla kapı dışarı edip, yerlerine keyfe göre uydurulan yeni kelimeler koymaya çalışanların hareketleri hoş görülecek midir? Milletin ortak malı ve en değerli hazinesi olan dili her önüne gelenin istediği gibi değiştirmesine, bozmasına göz yumulacak mıdır? İşte günümüzün tartışma konusu budur.

****

Dil tartışmalarına yerli yersiz Atatürk'ün adı da karıştırılmaktadır. Fikirlerini ilmî delillerle açıklayıp, karşılarındakini inandırmak imkânından yoksun bulunanlar, işin kolayını Atatürk'ü yardıma çağırmakta buluyorlar. "Atatürk söyledi, demek ki doğrudur. Yanlış diyen neuzübillahı kâfir olur." Böyle söyleyenlere Atatürk'ü yakından tanıyan en eski Atatürkçülerden birinin (F. R. Atay'ın) son olarak verdiği güzel bir cevap var:

"Atatürk'e gelince: Atatürk bir dil bilgini değildi. İlince dil tartışmalarında o tanık tutulamaz. Özleştirmeciler de komünistler gibi Atatürk adını sömürmektedirler. Atatürk ikisi de değildi. Zamanın şartları-

na göre, Türkiye'nin ilim ışığı altında çözülecek işleri için Atatürk'ün sözlerinde ve yazılarında 'ayet' aramak onu hiç anlamamak demektir." (Pazar Konuşması, Işık, Falih Rıfkı Atay, Dünya Gazetesi, 17 Temmuz 1996)

**Halkımız ve Sanatımız, Mehmet Çınarlı, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara,1998, s.16.*

Uydurmacılık -Şizofreni İlişkisi

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Babil kulesine benzer "uydurma" bir kule kurmak için kollarını sıvayanlar var. Türk dilini özüne döndürme, kelime hazinesini genişletme bahanesiyle halkı kendi benliğinden koparmaya çalışıyorlar. Buldukları her kelimeyle kulenin bir üst katını inşa ediyorlar. Bir gün beraber diktikleri bu kulede birbirleriyle konuşamayıp varlıklarını anlatamayacak bir duruma gelecekler ve kulenin tepesinde kalacaklar.

Psikiyatride genel durgunluk, ilgisizlik ve düşünce bozukluğu anlamına gelen şizofreni, kişilik bozukluğu ile ilgili bir hastalıktır. Uydurma dil ile şizofren hastanın konuşması arasında paralellikler kuran Ayhan Songar, şizofren mantığındaki sapıklığın ana vasıflarından biri olarak adlandırdığı paralojiyi şöyle örneklendirmektedir: "Şizofren, iki hüküm arasında benzerlik kurarken, onların süjeleri yerine o süjelere ait bir tek vasıftan fiil veya sıfattan hareket eder ve buradan süjelerin aynı olduğu sonucunu çıkarır:

Uçak uçar

Kuş uçar

Kuş uçaktır

gibi bir hüküm, uçak ve kuş için müşterek tek vasıf olan 'uçmak' fiilinden hareket ederek ikisinin aynı şey olduğu hükmüne varmak tipik bir paralojik düşünce örneğidir. (Songar, 1980:216). Dilde kural dışı kelime uydurmanın da tıpkı şizofren bir hastanın mantığının ürünü olan kelime uydurmaya benzediğini ifade eden Songar, bu görüşünü de şöyle örneklendirir: "Meselâ 'etmek' fiili 'tesir etme'nin fiili iken sadece 'tesir etmek

değil 'ateş etmek', 'aptes etmek', 'hasıl etmek' gibi birçok başka mürekkep fiiller de fiil olarak kullanılırken paralojik bir genelleme ile 'tesir' yerine 'ikame edilmesi', bu suretle 'etki' gibi bir 'fiilden yapma isim' imal edilmesi hem gramer hem de mantık bakımından hatalıdır." (Songar, 1986:87). Özleştirme adı altında dili yoksullaştırmanın düşünce hayatını da yoksullaştıracağını ve zekâ seviyesinin düşeceğini söyleyen Songar'ın bu açıklamaları, dilde kuralsız bir şekilde uydurulan kelimelerin tahribat boyutunu anlamamız açısından önemlidir. Dilde yapılan anî, lüzumsuz ve şiddetli operasyonlar sadece dili tahrip etmekle kalmamış, düşünce hayatımızın da ileri derecede bozulmasına ve fakirleşmesine yol açmıştır.

Uydurma dilin hain virüs gibi, bir kanser mikrobu gibi hepimizi sardığını, kafalarımızı tahrip ettiğini hayatım boyunca müşahede ettim, diyen Cemil Meriç de aydınların bu konuya bilimsel açıdan yaklaşmadıklarından yakınmaktadır. (Meriç, 1986:290).

"Sistemsiz bir şekilde ve bilgisiz ellerde dilin yenileştirilmesi gayreti ile şizofrenik konuşma arasında birçok benzerlikler vardır. Dil iptidaîleştirilmekte, gramer ve âhengi bozulmakta, yepyeni ve lüzumsuz kelimeler uydurulmaktadır. Dil, insanlık tarihi içinde inkişafını yapmış bir sosyal ve psikolojik vakıa ve bir ruhî-biyolojik meleke vasfındadır ve asla bir 'uydurulmuş kelimeler topluluğu' değildir. Dili bir 'canlı varlık' gibi telakkî edersek, elbette ki yeni kelimeler kazanacak, bunların bir kısmı yabancı dillerden alınacak, bir kısmı ihtiyaca göre imal edilecektir. Nihayet eskiyen kelimeler, günün ihtiyacına cevap vermeyen sözler organizmada ölen hücreler gibi atılıp temizlenecektir. Dilde yapılacak, ani, lüzumsuz ve şiddetli operasyonlar sadece dili tahrip etmekle kalmaz düşünce hayatınızı da ileri derecede bozar, fakirleştirir. (Songar, 1969:70).

Dili Sadeleştirme ve Sınırları

Türkçecilik davasına büyük emeği geçmiş olan Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, dili sadeleştirme konusunda şu önemli tespitlerde bulunmaktadır: "Dil davasının esası, dilimizi ya-

bancı dillerin tesirinden kurtarıp sadeleştirmek; çağ dışı medeniyetin her sahasındaki bütün mefhumlarını anlatabilecek bir hâle getirmektir. Bu, dilin millîleşmesi, büyük bir ilim ve kültür dili durumunu kazanması demektir. Bir dilden başka bir dile giren kelimeler, halk tarafından benimsenirse, artık o dilin malı sayılırlar. Dile yerleşen, nüans taşıyan, karşılığı bulunmayan kelimeler, dilden atılamaz. Atılması gereken kelimeler, yabancı asıllı olup karşılığı bulunan kelimelerdir. Sadeleştirme işinde sınır ve ölçü canlı (konuşulan, yaşayan, tabiî) dil olmalıdır." (Timurtaş, 1980:36). Yanlış olan dili sadeleştirmek değil, onu budama ve millîlikten uzaklaştırma hareketine dönüşmesidir.

Dilin ve kültürün sosyal mühendislik konusu yapılması, bunun ülkenin aydınları (veya aydın geçinenleri) tarafından uygulanabilir bulunması, hatta alkışlanması, gelecekte kültür tarihimizi yazacak olanların en önemli eleştiri konuları arasında yer alacaktır. Dilin ve kültürün bir kişi, bir grup tarafından veya bir kurum eliyle değiştirilmesi, dönüştürülmesi akla, bilime ve insanlık tarihinin gelişimine uygun bir olgu değildir. "Hiçbir dil, bir nesil veya birkaç nesilde oluşmaz ve dolayısıyla tamamen değişmez. Dil, toplumun malıdır. Yaşayanların hazır bulduğu engin bir mirastır. O mirasa katkılar yapılır, zenginleştirilir; fakat bütünüyle değiştirilemez, reddedilemez, yerine başka bir şey, emirle-talimatla konulamaz." (Doğan, 2001:18). Dil bilimciler dili tarif ederlerken, dilin kendine has canlı bir varlık olduğunu söylemektedirler. Bütün canlı varlıkların doğması, büyümesi, gelişmesi ve ölmesi nasıl mukadderse, dillerin de belli bir gelişim sonucu uzun süreli yaşaması ve ölmesi mukadderdir. Kelimelerdeki gelişim ve değişimin dilin kendi kuralları dahilinde gerçekleşmesi gerekir. Kelimelerin atomları durumunda olan ve yeni kelimeler üretmeye yarayan köklere uygun ekler getirilerek dili zenginleştirmek, yüzyılların birikimini gerektirir, uydurmacıların yaptığı gibi birden bire olmaz. Uydurmacılık hareketinin savunucuları kendilerini haklı çıkarmak için bütün toplumların dilleri uydurarak oluşturduğunu söyleyecek kadar ileri gittiler. (Büker, 1988:380). Bu tür iddiaların hiç bir ilmî ve tutarlı yanı yoktur.

Dilde yeni kelime olmayacak mıdır? Olacaksa bunun ölçüsü nedir? Dünyanın bütün dillerinde büyük ediplerin eserlerinde zaman zaman yeni kelimeler kullandıkları görülür. "Yeni kelimeler kullanılırken veya eski kelimelere yeni manalar verilirken başlıca iki noktaya dikkat edilir: Öncelikle bunların fazla sayıda olmamaları ve dilin bünyesine, kurallarına aykırı olmaması gerekir." (Timurtaş, 1977:128). Dilde yeni kelime üretmekle uydurmacılık birbirinden farklıdır. Uydurmacılık, aslı olmayan, belli kurallara dayanmayan, düzme şeyler ortaya koymak demektir. Bir dilin gramer kurallarına uygun yeni kelimeler meydana getirilmesi uydurmacılık değil, kelime türetmedir. "Dil bir bakıma yapraklarını yenileyen ağaçlar gibidir. Bir kısım kelimeler dile girer. Bu, tabiî bir durumdur. Dildeki bu canlılığı görmemek, onun tabiî bir varlık olduğunu inkâr etmek olur. Yalnız bu gelişme ve değişmenin gelişigüzel olmadığına dikkat etmek gerekir. Bir ağaç nasıl zamana bağlı olarak yaprak değiştiriyorsa ve bu gelişme öze bağlı olarak meydana gelirse, dildeki kelime değişimleri de öyle olur. Yaprakları nasıl atıp hemen başka yaprakların çıkmasını istemek mümkün değilse, keyfî olarak kelimeleri atıp yerine başkalarını koymak da o derece imkânsızdır. Hele bir çınar yaprağını koparıp yerine meselâ bir söğüt yaprağını tutturmak nasıl mümkün olmazsa, değişik ve yabancı bir ek ve kökle yapılan kelimeler de dil içinde öyle iğreti kalır. Dildeki gelişmenin de ağaçtaki gelişme gibi tabiî ve bünyeye uygun olması şarttır. (Timurtaş, 1997:127).

Dilde sadeleşmeyi savunanlar, Batı kökenli kelimelerin dilimizi istilâ etmesi karşısında ortaya hiçbir proje koymamaktadırlar. Bu da onların gerçekten öz Türkçeci olmadıklarını, Türkçeyi özleştirmekten öte, Türkçedeki Doğu-İslâmî kökenli kelimeleri dilimizden ayıklama niyetinde olduklarını göstermektedir. Türkçeyi geçmişte de bugün de bozan aydınlardı. Düzeltecek olan yine aydınlar olacaktır. Çözümü ilgililerden beklemek, rayları olmayan yolda tren beklemek gibidir. Çünkü ilgililerimiz bilgisiz, bilgililerimiz de ilgisiz durumdalar. Herkes diline sahip çıksın.

SERBEST OKUMA PARÇASI

*DİLDE TASFİYECİLİK**

Şevket RADO

Memleketimizde ilk defa toplanan 1. Millî Kültür Şûrası aydınlarımızın kültür davalarımız üzerine söyleyecek ne kadar çok sözleri ve gerçekleştirilmesini özledikleri ne kadar çok teklifleri olduğunu ortaya koyması bakımından da faydalı olmuştur.

.....

Ben, Millî Kültür Şurasının Dil ve Edebiyat Komisyonunda bulunduğum için, billıassa dil bahsinde Türk kültürüne çok zarar vermiş olan çekişmelerin, sıralarında oturduğumuz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki ufacık dershanenin dört duvarı arasında da sürdürülmek istendiğini yüreğim sızlayarak gördüm.

Sinirlerimin bozulmasına sebep olan mesele, Atatürk'ün Türk dilinde yabancı asıllı hiçbir kelime kalmamak üzere başlattığı, dil inkılâbı hareketinden bir müddet sonra vazgeçip geçmediği, girişilen hareketi daha ılımlı bir yola doğrultup doğrultmadığı etrafında toplanıyordu. Komisyonda bulunanlardan bazıları-ki bunların hepsi üniversitelerimizde profesör veya doçent idiler-Atatürk'ün dilde tasfiyecilik hareketinin sonuna kadar sürdürülmesini istediğini ileri sürmekte idiler. Sinirler hep bu yüzden geriliyor, öfkeler bu sebepten güzel yüzleri kıpkırmızı yapıp çirkinleştiriyordu.

Atatürk öleli henüz kırk beş yıl olmamıştır. Dil inkılâbını başlatması da ölümünden birkaç yıl önceye rastlar. Bu pek yakın hadiseyi Milâttan önce Roma'nın cumhuriyet devrinde cereyan etmiş bir hadise imiş gibi meçhuller içinden ortaya çıkarmaya çalışmak, aslında o devri yaşamış insanlardan bir haylisi henüz hayatta bulundukları için, doğrusu biraz tuhaf oluyordu. Çünkü o devrin gazete koleksiyonlarına bakmak meseleyi çözmek için yeterdi de artardı bile.

Atatürk'ün dil inkılâbı ile meşgul olduğu yıllarda ben Akşam gazetesinin Ankara muhabiri idim. Dil inkılâbı gerçekten hızlı, Türkçede yabancı asıllı hiçbir kelime bırakmamak azmi ile başlamıştır. Atatürk'ün etrafına toplanan dil bilginleri hemen kolları sıvamışlar, kitaplıklarda uyuklayan, yazma-basma bütün kitapları tarayarak Türkçenin çeşitli lehçelerinde yeri olan kelimelerle Anadolu'nun değişik bölgelerinde bir zaman kullanılıp sonradan bırakılmış ne kadar kelime varsa hepsini ortaya çıkarmışlar ve dilimizdeki Arap, Acem asıllı kelimelerin yerine

bunların kullanılması Atatürk'ün arzusu olduğu için-bilhassa gazetelerde makale muharrirleri arasında yaygın bir hâl almıştı. Epeyi eski bir tarihi olan meşhur "VAKİT" gazetesinin adını "KURUN" yapması o güne rastlar.

Ben o sıralarda henüz pek gençtim. Akşam gazetesinin Ankara muhabiri olarak Çankaya'da oluşturulan dil inkılâbı hareketlerini yakından takip edemediğim için gazetenin sahibi Necmeddin Sadak'ın ricası üzerine Falih Rıfkı Atay irtibatı sağlamayı üzerine almıştı. Ben dil inkılâbına dair haberleri ve gerekli direktifleri ondan alıyordum. Falih Bey arada bir beni çağırıyor, "Gazeteye söyle, yeni kelimeleri biraz daha fazla kullansınlar!" derdi. Hatta bir gün, çok iyi hatırlıyorum, beni çağırmış: "Yazı işleri müdürüne söyle! Yeni kelimeleri yalnız makalelerde kullanıyorlar. Haberlerde hiç kullandıkları yok. Bu kelimeleri halka duyurmak ve benimsetmek için haberlerde de kullanmaları isteniyor" demişti.

Bu minval üzere gitmekte iken günün birinde bir de baktık: Bir Güneş-Dil Teorisi ortaya çıktı. Bu teori sayesinde, Türkçede 'yabancı' olduğu iddia edilen ne kadar kelime varsa aslında bunların Türk köklerinden gelmekte olduklarının anlaşıldığı ileri sürülüyor, dolayısıyla bu kelimeleri dilimizden atmaya gerek olmadığı havası her tarafa yayılmaya başlıyordu. İşte bu sıralarda Falih Rıfkı Atay'a dil inkılâbına dair yeni haberlerin ne olduğunu sormaya gittiğimde, "Arkadaşlara söyle, yeni kelimeler üzerinde fazla durmasınlar, konuşulur gibi yazmaları kâfidir" dedi. Bu da gösteriyor ki, Çankaya'da dil inkılâbı hareketi yumuşamış, tasfiyecilik hızını kaybetmiş, dilde normal bir sadeleştirmeye doğru gidilmesi tercih edilir olmuştu. Nitekim Falih Rıfkı Atay meşhur "Çankaya" adlı kitabında Mustafa Kemal'in kendisine: "Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Dili bir çıkmaza sokmuşuzdur; maksatlarımızı anlatamaz olmuşuzdur" dediğini yazmıştır.

Şüphesiz aziz Atatürk dilde tasfiye hareketinin içine girdikten bir müddet sonra, büyük bir imparatorluğun dili olan Türkçenin yabancı asıllı kelimelerden büsbütün temizlenmesinin mümkün olamayacağını, eğer bu yolda ısrar edilirse birbirimizi anlamanın zorlaşacağını bütün açıklığıyla görmüştü. Nitekim ondan sonra dili yabancı kelimelerden tamamıyla temizleme hareketinde ısrar edenlerin eskilerin yerini tutmak üzere ortaya attıkları yeni kelimeler, türlü politika dalgaları arasında ders kitaplarına kadar sokulduğu için bu gün bazı gençler, okuma yazma bilmeyen köylülerin anladıkları konuşulan Türkçeyi anlayamaz olmuşlardır. Hatta ne yazık ki, yalnız pek genç olanlar değil, 1. Millî Kültür Şurasının son toplantısında Genel Kültür Komisyonunun konuşulan dille pek sade olarak yazılmış raporu okuduktan sonra söz alan bir zat:

"Ben kırk yaşındayım ve üniversitede doçentim. Atatürk'ün cümlelerinde olduğu gibi burada okunan rapordaki kelimeleri de anlamıyorum" dedi. Kırk yedi yıl önce, dil inkılâbı henüz başında iken "Maksatlarımızı anlatamaz olmuşuzdur" diyen Atatürk bakın bu hazin sonu ne kadar erken görmüştür! Zaten çektiklerimiz hep onun gösterdiği yoldan gitmeyişimiz yüzünden değil midir? (Tercüman, 7 Kasım 1982)

**RADO, Şevket, Türk Dili, Sayı 437, Mayıs 1988*

Osmanlı Türkçesi

Osmanlıca ne Farsçadır, ne de Arapça! Onların bir türevi, bozuk bir biçimi de değildir. Osmanlıca, Türkçenin ümmet dönemine mahsus bir bileşimidir ki, bu bileşim o dillerden yapısına elverişli kelime ve kavramları pek güzel içine almış, havasına uydurmuş, yapısını yeterince değiştirip eğreti durmasını önlemiştir. (İlhan, 1998:271)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki toprakları da Anadolu kadar geniştir. Türkçenin bu devresine Osmanlı Türkçesi adı verilmesi, Türkçeden ayrılan veya Türkçe olmayan bir ismi değil, çok geniş coğrafyalara hâkim olan Türkçenin belirtici ismidir. Osmanlılar döneminde bir imparatorluk dili haline gelen Türk dili, kendi sentaksına sadık kalarak millî yapısını korumuş; bununla birlikte toraklarına sahip olduğu milletlerin ve medeniyetlerin dillerinden kelime alarak zenginleşmiştir.

Osmanlı Türkçesi, Türk dilinin tarihî devirlerinden bir devirdir. Osmanlıca olarak söylendiğinde sanki Türkçeden farklı bir dilden bahsediyormuşuz gibi anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türk dilinin bu devresine Osmanlı Türkçesi denmesi bu yanlış anlamaları bir nebze de olsa ortadan kaldıracaktır.

"Batı Türkleri'nin millet dönemine girer girmez, Osmanlıcadan bu kere yeni bir Tükçe bileşimini ayıklayacakları, belli değil mi? Hemen de başlamışlardır. Üstelik çoğu şaşkının sandığı üzere, Dil devriminin başlangıcı Cumhuriyet yıllarına düşmez, milliyetçilik fikirlerinin yeşermeye başladığı ilk yıllara düşer, demek ki Balkan Savaşı öncesine, Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar uzanır. Yapılacak olan neydi? Türklerin ümmet dönemini, her şeyiyle, bu arada diliyle, inkâr etmek mi? Yoksa

bu döneme yaslanarak, bu dönemin verilerinden yeni dönemin koşullarına uygun dili (giderek kültür bileşimini) üretmek mi? Elbette ikincisi! Bizden önce bu dönüşümü yaşamış olanlar, böyle yapmışlar. Her şeyde gözümüzü Batı'ya çevirmiyor muyuz? Batılı toplumların yaşadığı deneyim budur. Oysa, belirli bir yerden başlayarak, net bir şekilde ikinci bir yol bırakılmış. Türk milletinin on yüzyıllık birikimi yadsınıp, işe sıfırdan başlaması istenmiştir. Çektiğimiz bunun belâsı." (İlhan, 1998: 272)

Millet, TDK Türkçesiyle yapılan edebiyatı reddediyor. Bunca yıllık ısrara rağmen, o türden hiçbir eser, kalabalığa yayılmamıştır. Gençlerimiz, 'yabancı' dilleri şakır şakır belliyorlar; oysa en basit Osmanlıca bir cümle karşısında, hepsi dut yemiş bülbül. Bunu ilericilik sanan da çok. Sanatçı, bin yıllık sanat geçmişini okuyup anlayamazsa, âlim, bin yıllık ilim geçmişini inceleyemezse; geleceğimizin, ilim ve sanat sentezlerini nasıl üreteceğiz? 'Batılı'yı, 'kopya' ederek mi? Cumhuriyet kültürünün, Osmanlı/Selçuklu kültür sentezinden geliştirileceği kesindir; o sentezin dilini bilmezsek, bunu nasıl başaracağız? (İlhan, 1998:285). İnönü Cumhuriyeti, ilk bakışta, Atatürk Cumhuriyeti'nin bütün özelliklerini taşır gibi görünür. O da lâiktir, halkçıdır, milliyetçidir. Ne var ki, kültür devrimini çağdaşlaşarak ulusallaşmak diye değil, uluslaşırken Batılılaşmak diye anlamıştır. İnönü döneminde, Rönesans'ta olduğu gibi, büyük bir çeviri faaliyeti başlanır: Yunan/Lâtin klasikleri Türkçeye mal edilir; o kadarla yetinilmez, liselerde okutulur, köy enstitüleri ve halkevleri aracılığı ile, halka ulaştırılmak istenir. Mitologya, başköşeye konulmuş; kültür devriminin, 'Yunanca Lâtince öğrenmek, Avrupalıların eğitiminden geçmek' olduğu, açıkça savunulmuştur.

Atatürk Cumhuriyeti için, kültür devrimimiz, 'seciye-i milliyemizle ve tarihimizle mütenasip, bir kültür yaratılmasını öngörüyordu. Buysa, ümmet tarihini ve kültürünü reddetmez; o tarihin ve kültürün içinden, ulusal bir kültür damıtılmasını gerektirir. Oysa İnönü Cumhuriyeti'nin istediği, 'bu ülkeyi, Batı ülkelerine benzetmektir'; bunun için de, ümmet kültürünü ve tarihini reddedecek, Yunan/Latin kültürüne yaslandıracak 'devşirme' bir kültür taklitçiliğine yönelecektir.

Dil sorunu bu noktadan itibaren özel bir önem kazanıyordu. Osmanlıca, ümmet dilidir, Arapça/Farsça/Türkçe bileşimine dayanır; Osmanlıcadan damıtacağınız ulusal Türkçeyle ne kadar uğraşırsanız uğraşınız, 'seciye-i milliyemizden ve tarihimizden', dolayısıyla Doğu/İslam çerçevesinden çıkamazsınız; gerçekleştireceğiniz bileşim özgün, yeni ve ulusal olabilir, fakat gelişme zincirinizin üst düzeydeki yeni bir halkası olacaktır. Oysa İnönü Cumhuriyeti bunu istemiyor, o zaman ne yapılacak, Türkçenin Osmanlıcadan damıtılması bir kenara bırakılıp geçmişten hiçbir çağrışım yükü olmayan çıplak ve bakir kelimelerle yeni bir Türkçe uydurulacak! İşte Türk Dil Kurumu'nun, ana amacını şaşırması, bundan sonradır. (İlhan,1998:275).

III. DİLİN VE EDEBÎ METİNLERİN KÜLTÜREL BOYUTLARI

"Kelimeler merceklere benzer, berrak gösteremediklerini bulandırırlar."

(Joseph Jacobes)

DİL, KÜLTÜR VE EDEBİYAT ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dil, insanların duygu, düşünce ve isteklerini karşısındakine iletme aracıdır. Dil, bu anlamda insanların birbirleriyle iletişimde bulunmalarını ve bir toplum oluşturmalarını sağlar. Kültür ise, bir milletin dil, din, ortak duygu, düşünce ve kabullerinin terkibidir. Milleti meydana getiren fertler, konuştukları ortak dil sayesinde 'ortak duygu ve düşünce'ye sahip olurlar ve bunları toplum olarak paylaşırlar. Bu yönüyle dil, milletin ve kültürün temel taşıdır. Konuştuğumuz dil, binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Dil, tarihte olan bazı kültür değerlerini bugüne taşıyarak geçmiş ile bugünkü ve gelecekteki nesiller arasında sağlam bağlar kurar. Dildeki her kelimenin kültürel bir değeri vardır. Söz gelimi, 'akıl' kelimesi, sözlükteki anlamının yanı sıra 'akıl akıldan üstündür', 'aklını peynir ekmekle yemek', 'aklını çelmek', 'akıl hocalığı yapmak' gibi deyim ve atasözlerinde de kullanılır. Bu deyim ve atasözlerinden hareketle Türk milletinin hayat tarzı ve değerleri hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Dil, edebiyatın da ana malzemesidir. Bu malzemenin en küçük anlama birimleri ise kelimelerdir. Ancak edebî eserlerde bu kelimeler, sözlükteki anlamları ile yer almayabilir. Çoğu

zaman şair ve yazarlar, kelimelere sözlük anlamlarının yanı sıra, yeni ve farklı anlamlar da yüklerler. Böylece bir dildeki kelimelerin anlama bakımından zenginleşmesini sağlarlar. Bir milletin dilini, o milletin şair ve yazarları âdeta bir kuyumcu titizliği ile işleyerek güzelleştirirler. Edebî eserler, bir milletin dilinin en güzel şekilde temsil edildiği ve işlendiği ürünlerdir.

Dil, edebiyatın ana malzemesi; edebiyat ise, o dili konuşan milletin bilgi ve kültür seviyesinin, zevk ve güzellik anlayışının göstergesidir.

Bir dilin günlük ihtiyaçlar alanındaki kelimeler ve kavramlar dünyası, argo, meslek jargonları, mahallî kelimeler ve ifadeler olmak üzere farklı görüntüleri vardır. Edebiyatçı bir dönemin içine ve içinde doğduğu için, o dönemin günlük ihtiyaç saydığı kelimeleri, bugün eski kelime hâline dönüşen kelime, kavram ve söyleyiş biçimlerini kullanabilir. Bir topluluğun ve toplumun kullandığı kelimelerin, bir döneme ait duygu, hayal ve düşünceyi karşılayan kavramların bir kısmı daha sonradan ya büsbütün ortadan kalkar veya kullanım alanı daralır. İşte bu kullanım alanlarından biri de edebî metinlerdir.

Dil, edebiyatın temelidir; edebiyat ise bir milletin ruhudur. Edebiyata sahip olmayan veya edebiyatları gelişmemiş olan milletler, millî birlik vücuda getiremezler.

"Edebiyat dile dayanır. Bir şiirde, hikâyede, romanda, tiyatroda bize heyecan veren o derin ve ulvî hisler, kafamızın içinde bir dünya yaratan hayaller ve tasvirler, varlıklarını ve tesirlerini kelimelere borçludur. Musikîde ses, resimde boya, mimarîde taş ne ise, edebiyatta da kelime odur. Dil, insanın ve hayatın en canlı parçasıdır. Kelime ile hayat arasında çok ince damar ve sinir ağları ile örülü münasebetler vardır. Dilde on binlerce kelime, tabir ve ifade şekli vardır. Bunlardan her birinin huyu ve suyu farklıdır. Hiçbir dilci bunları bir yazara öğretemez. Yazar onları bizzat yaşayarak öğrenir. Edebiyatta 'şahsî üslûp' denilen şey bu tecrübenin bir neticesidir. Seçtiği kelime, yaptığı cümle bir edebiyatçıyı yaşatır veya öldürür. Namık Kemal bir yazısında, "edebiyatsız millet dilsiz insan kabilindendir" der. Gerçekten de edebiyatları milletlerin dili saymak doğru bir görüştür. Fertler nasıl karşılarındaki insana duygu ve

düşüncelerini dil ile anlatırlarsa, millet ve insanlık plânında edebiyatlar da aynı vazifeyi görürler. Yalnız bu düşünceye şu fikri de eklemek lâzımdır: Edebiyat, duygu ve düşünceleri, günlük dilden kat kat daha kuvvetli ve daha güzel bir şekilde ifade eder. Hangi dindar, duygularını Mevlana ve Yunus Emre'den daha güzel ve tesirli bir tarzda anlatabilir?" (Kaplan, 1992:161-162). Milletler kendilerini en iyi bir şekilde edebiyatlarıyla ifade ederler.

Her edebiyat belli bir kültürel ortamın ürünüdür. Yazarın fantezileri de o kültürel ortamın ürünü olarak ortaya çıkar. Bu sebeple bir edebiyat eserini, ait olduğu kültürün bir göstergesi olarak kabul edebiliriz. "Hiçbir kültür bulunduğu yere leylekler tarafından havadan bırakılmamıştır. Geçmişini inkâr etmiş olan veya geçmişiyle irtibatını kopartmış olduğunu ileri süren bir kültürün arkasında da kendi geçmişi durur ve her şeye rağmen hâlihazır kültürü bir biçimde beslemeye başlar. Divan edebiyatı, Osmanlı Müslüman kültürünün bir hâsılasıydı. Bu edebiyatın anlaşılması, onu İslâm kültüründen yalıtarak bakıldığında imkânsız kalır." (Özdenören, 2001:55-61)

Edebî esere yansıyan kültür, milletlerin iyiye ve kötüye yönelmesinde çok etkili bir güçtür. Bu gücün olumlu yönde kullanılabilmesi için, siyasîlerin kültürlü olmaları gerekmektedir. "Türkiye'de ciddî bir kültür siyaseti olabilmesi için, ilkin siyasîlerin kültürlü olmaları ve bu kültürün mana ve ehemmiyetini anlamaları lâzımdır. Kendi ruhunda bir şiir, bir tiyatro, bir roman veya bir kitabın büyüleyici tesirini hissedememiş bir insana kültürün tesir gücünü anlatmak hemen hemen imkânsızdır. Dil, edebiyat veya kültür, inançları yayarak onları yakıp yıkan bir fırtına hâline getirebilir veya onlara karanlık gecelerinde yol gösteren bir ışık olur." (Kaplan, 1992:120).

DİLİN SÖZ VARLIĞININ EDEBÎ METİNLERE YANSIMASI

"Bir yazar, dili kullanırken dürbünle dünyayı seyreden biri gibi dikkatini kelimelere değil, varlığa çevirir. Dünyayı seyredecek yerde dürbünün kendisine bakan biri dünyayı değil, dürbünü görür."

(Mehmet Kaplan)

Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca, o dilin kelimelerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz.

Bir toplumun hayat tarzıyla birlikte dini inançları, hangi milletlerle ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, hatta nükteye olan eğilimi hep söz varlığının incelenmesiyle ortaya çıkar. Her dili konuşan toplum, çevresini, çevresindeki olayları, gerçekleri kendince algılamakta ve ana dilinde oluşmuş kavramlarla anlatmakta; kısaca, dünyayı kendi dilinin penceresinden görmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan dil, o toplumun bireylerini, düşünce biçimi açısından da şartlandırmaktadır. Dilin söz varlığının edebî metinlere nasıl yansıdığını Mehmet Kaplan şöyle örneklendirir:

"Hikâyelerinde günlük konuşma dilini en iyi şekilde kullanan M. Şevket Esendal'ın bir hikâyesinden aldığım aşağıdaki cümlelerde kelimelerin tek tek manaları ile metindeki manaların arasındaki farkı görmek mümkündür:

"Efendim tütün tabakasını ortada unutmağa gelmiyor. İnsafsız herif, tütünün ne kadar saçak yeri varsa içti, tozları bana kaldı. Çok otlakçı gördüm ama böylesine hiç rast gelmedim."

"Efendim" sözü ve onun taşıdığı manalar, büyük bir lügat sayılan Şemseddin Samî'de yoktur. Dil Kurumu'nun çıkardığı Türkçe Sözlük'te ona dört mana verilmiştir. Bu bir zenginliktir. "Efendim" sözü kullanıldığı yere göre ayrı bir mana taşır, hatta ayrı bir ses ile söylenir. Memduh Şevket'in cümlesinde, Dil Kurumu lügatinde belirtilmeyen bir mana, bir şikâyet ve tenkit edası vardır. Ona bu edayı veren metindir. Tabaka kelimesi Ş. Samî'ye göre Fransızca 'tabac' kelimesinden, Dil Kurumu sözlüğüne göre Haiti yerlilerinin dilinden gelir; tütün veya sigara kutusu manasına. Dil Kurumu 'cepte taşınan' diye ilave etmiş. Metinde sarılı cigara değil de tütün kutusu manası bahis konusudur. Bu nüansı belirten de cümledeki diğer kelimelerdir. 'Orta' kelimesine Dil Kurumu lügatinde beş mana verilmiştir. Burada ikinci mana kast olunmuştur. 'Unutmağa gelmiyor' cümlesi bir bütün olarak kullanılır. Onu ne Şemseddin Samî'de ne de Türkçe Sözlük'te bulabildim. Konuşma dilinde ve edebî

eserlerde böyle lügate girmedik nice deyimler ve ifade şekilleri vardır. 'İnsafsız herif', 'tütünün saçak yeri' tabirleri, sözleri de tek kelimeden ayrı bir mana ifade ederler. O sevimli 'otlakçı' sözü Şemseddin Samî'de yoktur. Dil Kurumu almış, argo demiş ve geniş bir mana vermiş. 'Çok otlakçı gördüm ama böylesine hiç rastlamadım' cümlesinde kelimelerin tek tek manalarını aşan bir feryat, tenkit, küçümseme, yerme havası vardır. 'Çok gördüm ama böylesine hiç rastlamadım' cümlesi konuşma dilinde bir bütün olarak kalıp hâlinde kullanılır. Daha ziyade münferit kelime, terkip ve deyimleri alan lügat kitapları, günlük dilde çok çeşitli duyguları ifade eden 'kalıplaşmış cümle şekilleri'ni almazlar. Halbuki biz tek tek kelimelerle değil, çok defa kalıplaşmış cümle şekilleriyle konuşuruz ve bu kalıplaşmış cümle şekilleriyle toplumun, hükûmetlerin davranış tarzlarını benimseriz. Konuşulan dildeki bu nevi 'basmakalıp ifadeler' bizde ortak bir dünya görüşü, kıymetler sistemi, duyuş ve düşünüş tarzı yaratır.

Bazı edebiyatçılar dildeki bu 'basmakalıp ifadeler' ile eserlerini vücuda getirirler, bazıları da 'yeni ifade şekilleri' yaratırlar. Bu sonuncuların yarattığı 'yeni ifade şekilleri'nden bir çoğu, esas metinlerinden koparak, ortak dilin durmadan akan ve zenginleşen sularına karışır. Ortak dil, halk edebiyatı gibi 'anonim'dir. Konuşma dili, milletin ortak malıdır. Hepimiz onunla besleniyor, onunla duyuyor, düşünüyor ve yaşıyoruz. Edebiyatçı bu ortak mala her gün yeni bir şeyler katar ve onu zenginleştirir. Bundan dolayı 'yeni ifadeler' yaratan edebiyatçılara karşı saygı duymalıyız." (Kaplan, 1992: 164-165).

Mustafa Necati Sepetçioğlu, bir kelimenin Türk milleti için nasıl alâmet-i farikalardan biri hâline geldiğini 'ayran' kelimesinden hareketle şöyle ortaya koyuyor:

"Millet olarak bugüne gelebilmiş neyimiz varsa, hemen hemen tümünü birden varlığına borçlu bulunduğumuz Türkçemizde dünyanın en zengin deyimleri ve en hulyalı benzetmeleri vardır. Rumeli ve Anadolu topraklarımızda yaşayan insanlarımızın ekmeğini banarak karınlarını doyurabildikleri için 'katık' da dedikleri 'ayran' sözü üzerine türetilmiş ve geliş-

tirilmiş deyimler böyleleri arasında ancak küçük bir yer tutar. 'Ayranı kabarmak' genellemesinden 'Türk'ün ayranı kabarmaya görsün' hatırlatmasındaki özel dikkate inebilen ifade gücü, 'Kimse ayranım ekşidir demez', 'Ayranım ekşi mi ki gocunayım' deyimlerinde daha da zenginleşir ve o pek ünlü mizah hazinesi karşılaştırmayla insanın toplum içindeki tutumunu bir çırpıda tespit ediverir: 'Ayranı yoktur içmeye'.

Ana dilimize, ruh ve toplum belirtilerini ifadede güç katan ayran sözü, besleyici ve yatıştırıcı bir nefis içecek olarak üç beş bin yıldan beri de milletimiz insanlarının beslenmesinde içile gelmiş, hatta, insanlarımızla birlikte düşünülmesi ve hatırlanması şart yedi sekiz temel unsurdan biri diye bilinmiştir. Bu sebepten büyük şehirlerimizin dışında, daha çok köylük yerlerimizde hâlâ içilmekte, sevilmekte ve benimsenmektedir. Bugün bile herhangi bir köye konuk olunduğunda ikram olarak ilk akla gelen içki, ya bir tas yayık ayranı, yoksa hemen hazırlanıp sunulan çalkama olacaktır." (Sepetçioğlu, 1987: 85–92)

SÖZ VARLIĞININ İÇERDİĞİ ÖGELER

Dil bilimci Doğan Aksan, kelime hazinesi, sözcük dağarcığı, sözcük dağarı, sözcük gömüsü, vokabüler ifadeleri yerine "söz varlığı" ifadesini tercih ediyor.

Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddî ve manevî kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir. Örneğin toplum hayatında aile ilişkilerinin güçlü olduğu Türk dünyasında bu ilişkiler kavramlaştırılmakta; elti, görümce, baldız, yenge gibi ayrı ayrı kavramlar belirlenmiş bulunmakta, buna karşılık Hint-Avrupa dil ailesinin Roman ve Germen kollarının her birinde bu kavramların tümü tek bir kelimeyle anlatılmaktadır. Fransızcada belle-soeur, İngilizcede sister-in-law, Almancada schwagerin kelimesi Türkçedeki elti, baldız, yenge, görümce kavramlarının karşılığı olarak yer almaktadır. Aksan'a göre bir dilin söz varlığı şunlardan oluşmaktadır (Aksan, 1996:26-38):

Temel Söz Varlığı

Bir dilin söz varlığının hangi ögelerden oluştuğu üzerinde durulurken ilk anılması gerekenler, temel söz varlığı ya da çekirdek kelimeler adını verdiğimiz ögelerdir. Bunun sınırı çizilirken de insanın odak olarak alınması doğru olur: İnsanın organları başta olmak üzere onun en doğal ihtiyaçlarını karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar, ona en yakın kişileri gösteren akrabalık adları, sayılar ve insanın maddî ve manevî kültürü içine giren çeşitli kavramlar sayılabilir.

Yabancı Kelimeler

Bir toplumun, bir milletin başka toplumlarla hiçbir ilişki kurmadan yaşamasına imkân yoktur. Milletler arasındaki ticaret, siyaset, kültür ve sanat ilişkileri hemen dile yansımakta ve yeryüzündeki bütün dillerde, başka dillerden alınma ögeler bulunmakta, kimi zaman bunlar bir dili bütünüyle yabancılaştıracak kadar artabilmektedir.

Bir yabancı dilden alınan ögeleri iki başlık altında incelemek mümkündür:

a. Sözcük bilimde alışılmış terimleriyle yerleşmiş yabancı kelimeler, bir dilin ses eğilim ve kurallarına uymuş, yabancılığı artık belli olmayan ögeler. Farsça kaynaklı köşele, çerçeve; Arapça kaynaklı sabun, surat, sandık; Hollandaca kaynaklı ortanca (hortensie) gibi ögelerdir.

b. Yerleşmiş yabancı kelimeler olarak nitelediğimiz örnekler ise dilin ses eğilim ve kurallarına uymayan, yabancılığını hemen belli eden, Türkçedeki oksijen, lokomotif, devalüasyon gibi kelimelerdir.

Deyimler

Bir dildeki kavram, bazen bir kelimeyle, bazen de bir kelime grubuyla karşılanır. Bir kavramı karşılayan kelime gruplarından en önemlileri deyimlerdir. Deyimler, az sözle çok şey ifade etmek maksadıyla kullanılır. Meselâ, 'kızdırmak' kavramının karşılığı 'damarına basmak' deyimidir. "Deyimler, bir milletin gelenek ve göreneklerini, inançlarını ve hayat felsefele-

rini yansıtırlar. Meselâ 'ortadan kaybolmak' anlamında kullanılan 'kırklara karışmak' deyimlerinde inançlarımızın; 'yüz görümlüğü, tuz etmek hakkı, sofrası açık deyimlerinde gelenek ve göreneklerimizin, hayat felsefemizin izlerini görebilirsiniz. 'Kazan kaldırmak' deyimi; bize tarihimizdeki Yeniçeri isyanını, 'ye kürküm ye' deyimi de büyük Türk düşünürü Nasreddin Hoca'yı hatırlatır." (Karahan, 1994:158).

Bir dildeki deyimler dili kullanan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan ögelerdir. Deyimler kimi zaman yüzyıllar boyunca hiç değişmeden, kimi zaman da kelimelerde yenilemelerle yaşamakta, yeni deyimlerle aktarılabilmektedir. Bundan aşağı yukarı 1300 yıl önce kullanıldığını Köktürk Yazıtları'ndan bildiğimiz " (birinin) sözünü kırmamak" anlamına gelen deyim o çağda "söz" demek olan, bugün sav biçiminde geçen sab ile kurulmuştu: "Menin sabımın sımadı" (Benim sözümü kırmadı), (Kültigin, Güney, 11).

Her dilde, somutlaştırma adını verdiğimiz anlam olayına, anlatım biçimine uyan deyimler vardır. Türkçenin bu yoldan yararlanarak anlatımı zor, ayrıntı sayılabilecek durum ve olayları çok ince benzetmelere yer vererek, âdeta sahneye koyarak dile getiren bir dil olduğunu görüyoruz. Yazı dilimizde altı bine yaklaşan, ağızlarda beş bin beş yüz dolayında olan deyimlerimizin büyük bir bölümü böylece ince, somut ve dikkati çeken bir anlatıma ulaşmıştır. Bir pire için yorgan yakmak, öküz altında buzağı aramak vb.

Atasözleri

Bir dilin söz varlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, tecrübelerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir. Tıpkı, deyimlerde olduğu gibi atasözleri de aynı dilin değişik lehçelerinde varlığını sürdürmekte; böylece bir milletin, değişik lehçeleriyle aynı dilin öz malı olduğunu göstermektedir. Meselâ, "Gülme komşuna, gelir başına" atasözümüzü bugün Türkiye Türkçesinden çok uzaklaşmış olan Kazak lehçesinde hemen hiç değişmeden kalmış biçimiyle görmekteyiz.

Bir kültür hazinesi olan atasözleri toplum bilgeliğinin ürünleridir. Her milletin dünyayı algılama ve olayları yorumlama şekli kendine özgüdür. İnsan ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya çıkardığı tesirleri ifade eden atasözlerimizden hareketle, toplumumuzun sosyal durumu hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür: "Üzüm üzüme baka baka kararır.", "Kır atın yanında duran ya huyundan, ya suyundan.", "Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim" vb.

İlişki Sözleri

Söz varlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun fertleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir. Sabahleyin karşılaşıldığında 'günaydın'dan başlayarak bir toplumda değişik durumlarda söylenmesi gerekli hâle gelmiş olan 'afiyet olsun, affedersiniz, güle güle' gibi kalıp sözler, toplumun kültürel hayatını yansıtmaktadır.

Kalıplaşmış Sözler

Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler, ünlü kişilerin, hükümdarların, düşünürlerin, sanatçıların belli bir durumda, belli bir olay dolayısıyla söyledikleri, evrenselleşmiş sözlerdir. Bir dilin söz varlığında ya özgün biçimiyle ya da olduğu gibi çevrilerek yerleşmiş durumda görülür. Sezar'ın "Sen de mi Brütüs!", Diyojen'in "Gölge etme başka ihsan istemem" biçiminde Türkçede de kullanılan kalıplaşmış sözleri çeviri yoluyla aktarılmıştır. Kanunî'ye ait "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" dizesi, Osmanlı tarihindeki bir olaya dayanan "Vermeyince mabut, neylesin Mahmut" sözü, yine bir olayı yansıtan "Atı alan Üsküdar'ı geçti" ifadesi de Türkçedeki kalıplaşmış sözlerdendir.

Terimler

Her dilde fizik, matematik, felsefe ve toplum bilim gibi bilim dallarından sahne sanatlarına, mimarîden kuyumculuk, marangozluk gibi zanaatlara kadar uzanan geniş bir çerçeve içinde yer alan, bu dallara ait kavramların oluşturduğu bir terim söz varlığı bulunur. Bir ülkede bilim, teknik, sanat ve zanaat dalları ne ölçüde gelişip bu dallarda ürünler verilirse, o ülkenin dilindeki terim söz varlığı da o ölçüde gelişir ve genişler.

Çeviri Kelimeler

Diller arasındaki alış verişlerde en geniş yer tutan ögeler, kelimelerdir. Ancak, bir başka dille ilişki söz konusu olduğunda bir dil kimi zaman bu kelimelerin dışındaki bu ögeleri, hatta kuralları da alabilmekte; bu etkilenme, ilişkinin ölçüsüyle doğru orantılı olmaktadır.

Bir dile giren yabancı kelimelerin yanı sıra, kavramların aktarılması yoluyla dile yerleşen 'çeviri kelimeler' de vardır. Bu kelimeleri a. Tam çeviri, b. Yarı çeviri, c. Bağımsız çeviri, ç. Anlamı etkilenenler olmak üzere dörde ayırıyoruz.

Tam çeviri olarak 'yüz suyu' tamlaması ve 'yüz suyu dökmek' deyimi (Farsça: Ab ruy-ı rihten ve ab ruy) , yarı çeviri olarak da 'gam yemek (Farsça: gam horden) gösterilebilir. Bağımsız çeviri olarak Fransızcada chef d'oeuvre, Türkçeye başyapıt olarak çevrilmiştir. Bankanın para ile ilgili işlerin dışında alanlarda da kullanılması; örneğin, göz bankası, organ bankası gibi kullanımlar, yabancı dillerdeki kullanımlardan dolayı anlamı etkilenen ifadeler grubuna girmektedir. Televizyon filmlerinin çevirisinde kimi zaman özensiz davranılması bir takım anlatım kalıplarının da (Türkçede başka şekillerde anlatıldığı hâlde) dile yerleşmesine neden olmuştur. Örneğin, "Kendine iyi bak" (İng. Look after yourself), Türkçede imdat kullanılırken "Yardım edin" (İng. help), iki kişi ayrılırken, Allah'a ısmarladık, Allah'a emanet ol, demek yerine "Kendine iyi bak" ifadelerinin kullanmaları, yanlış çevirilerin dilimizi ve kültürümüzü nasıl etkilediğini göstermektedir." (Aksan, 1982:31-44, 1996:41-42).

Doldurma Sözler

Genellikle konuşulan dilde bir şeyi hatırlamak üzere zaman kazanma, söyleneni pekiştirip kesinleştirme gibi amaçlarla, konuşan kimsenin kullandığı, çoğu kez gereksiz olan kelimelere ve anlatım kalıplarına 'doldurma sözler' diyoruz. Şey, tamam mı, sonracığıma, efendime söyleyeyim, var ya gibi sözler bir şeyi hatırlamak ya da zaman kazanmak için kullanılan doldurma sözlere örneklerdir. (Aksan, 1996:199-200).

Argo

Doğan Aksan'ın 'Dilin Söz Varlığı' başlığı altında değerlendirmediği 'argo', bizce yaşayan dilin söz varlığından önemli bir kısmını oluşturur. Bu nedenle argoyu, ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. (Bkz. Argodaki Kültür).

Jargon

Her uğraşın ve her organizasyonun, teknik terimlerden, kelimelerin ilk harfleri yan yana getirilerek oluşturulmuş adlardan, unvanlardan ve özel anlamları olan kelimelerden meydana gelen bir jargonu vardır. Bir iletişim ağı içindeki herkes bu kelimelerin anlamını biliyorsa, zamandan tasarruf etmek, açıklık sağlamak ve hatta grup üyeleri arasında bağlılığı güçlendirmek bakımından jargon kullanımı yararlıdır. Ama jargon bu grubun dışında kullanıldığında, bunların tam tersi söz konusu olur. Üstelik, söylenen şeyi anlamayan kişi, kendini dışlanmış hissederek rahatsız olabilir.

EDEBÎ ESERLERDE TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞINA ÖRNEKLER

Temel Söz Varlığı

"*Dili* mi paslı, boğazı mı kuru ne, ***sesi*** çıkmıyor bir türlü." (İlhan, 1996:25).

"Şiir ***yazdığını*** herkes ***biliyor*** ama, kimse bildiğini ***açıklamıyor.*** O da hiç kimseye hiçbir zaman ***okumuyor.***" (İlhan, 1996:28).

"Nihad vapurun İstanbul'a ***girişini görmek*** için geceleyin ***uyandı,*** güverteye ***çıktı,*** hasretini çektiği İstanbul'a ***gözlerini*** kırpmadan ***baktı***". (Peyami Safa, 1996:7).

"***Yaşadığımız*** toprakların bu kanımızı uyuşturan büyüsünü ***tanımak*** için ***geçmişe gitmek gerekir.***" (Yalçın, 1997:41).

"Dayandığı kapı ***büyük*** bir takırtıyla açılırken, bir kâbustan ***uyanıyormuş*** gibi silkindi." (Ömer Seyfeddin, 2000:204).

"Körkuyu'dan ***gidiyoruz*** sevincinden bütün gece uyuyamamış, ezanla ***kalkmış,*** hazırlanmıştım. Bir an önce gidelim ***istiyordum.***" (Alatlı, 1999:208).

"Her insan ***kendini söyler.*** Her ***ölüm*** bizedir aslında." (Özbay, 2001:137).

"Bir süre ***sessizce yürüdüler.*** Üçü de gülümsüyordu." (Miyasoğlu, 1980:42).

Yabancı Kelimeler

a. Yabancılığı Belli Olmayan Kelimeler

"***Aklım*** sana emanet yarabbi!" (Güntekin, 1999b:53).

"Kızarmış bir ***surat***, çarpıntılı bir ***yürek*** ve titrek adımlarla koridora çıkıyor." (Kutlu, 1990:22).

"*O* ***zaman*** çetrefil, dar bir lisan olan Türkçe, bu ulumun nakli ***vesilesiyle*** güzelleşti, genişledi, zenginleşti." (Yahya Kemal, 1985:94).

"***Reddetmek*** kolay mı sanıyorsun?" (Miyasoğlu, 1980:47).

"O ihtiyardı. Zaten birkaç günlük ***ömrü*** kalmıştı." (Ömer Seyfeddin, 2000:195).

b. Yabancılığı Belli Olan Kelimeler

"***Esasen İttihat ve Terakkî*** teşkilatında en çok sevimsiz ***galiz*** ve ***zilletâver*** bulduğu şey bu ***âvam-firibâne militanlık***, daima bu cinaî roman ***eşhasına*** mahsus tavırlardan hareketlerden, bu dört tarafı çamur, fesat ve iftira sisteminden bu ***müteaffün suizan ve suikast*** zihniyetinden başka ne idi?" (Karaosmanoğlu, 1927:31).

"Ah... Ah... Şimdiki yeni moda kadınların çarşafları ***mesturiyet*** değil birer dar kılıf, vücutlara geçilirmiş birer eldiven. Etekler âdeta birer ***köstek-i pâbend-i şekâvet*** olmuş. Şu âhir zamanda her şey ***müzmen*** olmuş." (Gürpınar, 1339:38).

"-Hâlim gecikmişti. Ya ***dublaj***dan aldığını ***pasaj***da içiyordu, ya da ***ilân***ı vermek için gazeteye gitmişti." (İlhan, 1996:51).

"***Âciz*** sayıklamalarım bir ***itiraf perişanlığının*** resmidir" (Özbay, 2001:139).

"***Teşrisâni*** ortaları. Havada azgın bir yağmura hazırlık var." (Peyami Safa, 1996:10).

"Arabasının ***torpido*** gözü ***arabesk kasetlerle*** doludur." (Alatlı, 1999:259)

Bale şarkıcısı, Sami Bey'in tanzimat usûlü "***galantrielerine***" (züppeliklerine) soğuk karşılık veriyordu." (Sodom ve Gomore, 226).

Deyimler

"Celal Sahir işin acemisi olduğu ve bu yolda hiçbir tecrübesi bulunmadığı için ***işi yüzüne gözüne bulaştırmıştı.***" (Sertel, 1977:67).

"Çocukların ***tepesi attı***, herifleri boks yumruklarıyla yere sermeğe kalktılar." (Güntekin, 1999b:53).

"Şimdi ***ayıkla pirincin taşını.***" (Kutlu,1990:29).

"Peder Rahmet-i Rahmana kavuşursa biz konuyoruz. Konduk mu ***şeytanın bacağını kırdık*** demektir." (İlhan, 1996:56).

"... ***ayağını denk al!*** Seni yemeyi ***kafaya koyduysa***, yapamayacağı yoktur keratanın" (İlhan, 1996:25).

"Nihad, gözlerini süzerek ***içini çekti.***" (Peyami Safa, 1996:7).

"Onun için böyle, işlemeli kazaklar içinde, ***iki dirhem bir çekirdeksin***, değil mi?" (Kısakürek, 1997:100).

"Boynu bükük gibi dururdu, ama ***keçi gibi de inatçıydı.***" (Alatlı, 1999:453).

"Bir saat sonra Akşemsettin başını secdeden kaldırmış, mübarek ***gözleri kan çanağını*** andırır bir şekilde başında bekleyen genç Fatih'e..." (Yahya Kemal, 1985:131).

"***Geri tepen*** teknik değil, tekniği insanoğlunun hizmetine vermeyi beceremeyen Batı kültürü!" (Alatlı, 1999:192).

"***Gözü*** bu kadar ***pek*** bir adamla rezalet çıkarmayı kim ister?" (Kısakürek, 1997:175).

"Her şey istediğin gibi olmuyorsa, suç bizim mi? ***Her yiğidin ayrı bir yoğurt yiyişi oluyormuş.***" (Miyasoğlu, 1980:191).

"İboş'un eski ülkesinde tuhaf bir ünü vardı: Ona, '***Bir pire için yorgan yakan***' derlerdi." (Ömer Seyfeddin, 2000:111).

Atasözleri

"***Gün doğmadan neler doğar,*** dedikten sonra gülümseyerek yaklaştı." (Peyami Safa, s.13).

"Bunlar böyle işte! Ömür törpüleri!" diyordu Müjgan, "Ne olacak işte, armut uzağa düşmez, ***armut dibine düşer***!" (Alatlı, 1999:459).

"***Mızrak çuvala sığmaz***" sözüne uygun olarak yavaş yavaş Amca Bey üzerine Şemi'nin dikkati, Amca Bey'in de Şemi'nin sevda işlerine dair gözü, her ikisinin de Sadri üzerinde çekemezlik gözleri açılmaya başlamıştı. (Mürebbiye, 82).

İlişki Sözleri

"***Eh, artık bana müsaade***..." (İlhan, 1996:132).

"***Kusura bakmayın artık! Derhâl geldiğinizi bildireyim.***" (İlhan, 1996:214).

"Müjgan ablaya da söyledi, '***Allah size kolaylık versin***' dedim." (Alatlı, 1999:278).

Genç kız da Nihad'a baktı, yeniden gözlerini önüne eğdi ve kekeledi:

-***Rahatsız olmayınız, oturunuz efendim***..." (Peyami Safa, Mahşer, s.37).

"***Zahmet etmeyin,*** ne söyleyeceğinizi biliyorum." (Güntekin, 1999b:18).

Kalıplaşmış Sözler

"***Olmak veya olmamak? İşte bütün mesele!*** Her canlının canbazlanmak hevesinde oynadığı ip oyunu: ipin sırtı." (Sepetçioğlu, 1989:119).

"Bu sözlerin üzerine kızcağız başını önüne eğmiş, 'Her insanın ameli boynuna asılmıştır' demiş,"***Görelim Mevla'm neyler, neylerse güzel eyler.***" (Alatlı, 1999:44).

"Eskilerin de dediği gibi, ***düşmez kalkmaz bir Allah***; bu skandalın, çünkü başka bir kelime yoktur, hakikaten skandaldır." (Güntekin, 1999b:14).

"***Şecaat arz ederken merd kıpti sirkatin söyler.***" (Taner, 1996:39).

Terimler

"Ama dünya metaıdır. ***Helâl***inden olsun, temiz olsun, ***sünnet***e uygun olsun." (Kutlu, 1990:6).

"İnsan bedeninde trilyonlarca ***hücre***, insan hücresinde on binlerce ***molekül*** var." (Alatlı, 1999:163).

"Hükûmet konağındaki küçük ***mahkeme salonu***nda idiler." (Ömer Seyfettin, 2000:112).

Çeviri Kelimeler

"Evet, o kesif dehasıyla doğmuş adamdı ve ben de onun kıyafetine büründüğüm için bunu ***keşfetmiştim***." (Tanpınar, 1992:17).

"Sağduyusu kendine ***mübarek olsun!***" (Tanpınar, 1992:229).

"Nevzat Hanım, kendisini yapmadığı şeylerden mücrim ***addedenlerdendi.***" (Tanpınar, 1992:255).

Doldurma Sözler

" ***Neyse***... Suyu indirdik." (Kutlu, 1990:7).

"***Var ya***... Su azaldı." (Kutlu, 1990:7).

"***İşte böyle***... Efendiyi kapı önünde görünce..." (Kutlu, 1990:8).

Argo

"... ***hortlayası*** kocam rahat rahat denizin dibinde yatıyor, piçlerinin belâsını bana çektiriyor." (Güntekin, 1999a:126).

"İhtiyar, gülerek: -Gelmeyip de ne ***halt edeceğim***, Allah cezanı versin." (Güntekin, 1999b:10).

"***Benden paso,*** kovarlar beni bu kıyafetle götüreceğin yerden." (Güntekin 1999b:9).

"İlk dolmuşu ***enseleyip*** Beyoğlu'na çıkıyor." (İlhan, 1996:128).

"Allah aşkına alsana şu çıkını önümden, amma ***tıkındım*** ha, size bir şey kalmadı yahu!" (İlhan, 1996:50).

"Şimdi ben ***tüyüyorum.***" (İlhan, 1996:136).

"***Tıraşa karnımız tok!***" (İlhan, 1996:382).

"Liseyi zorla bitirmiş bu ***dangalak***; ite kaka. Sonra bir özel yüksek okula ***kapağı atmıştı.***" (Kutlu, 1990:24).

"Ben sonra gelirim manasına bir işaret yapıp ***sıvışıyor.***" (Kutlu, 1990:25).

"Bakın kadın olduğum için biliyorum, birisine 'Haysiyetsiz adam!'desem , 'Ne oldu, ***sana mı sarktı***?' diye cevap alabilirim." (Alatlı, 1993:210).

"Kendi iç huzurunu, kendi cinsel dengesini sağlayamamış ***manyaklar*** hangi alanda verimli olabilir?" (Taner, 1996:82).

SERBEST OKUMA PARÇASI

ABAYI YAKMAK

"Bu deyim mecazen 'birisine âşık olmak, tutulmak, gönül vermek' gibi anlamlar ihtiva eder. Dervişler arasında birilerinin aşkının büyüklüğünden bahsedilecekse eskiden ' Ooo! Abası hayli yanıktır!' gibi ifadeler kullanılırmış.

Eski tekkelerin mimarî kompleksi içinde bir mescid (veya cami), ortada şadırvanı olan bir avlu avluyu çevreleyen derviş hücreleri, büyükçe bir dershane, mutfak, kiler, ambar vs. bulunduğu bilinmektedir. Bilhassa kış aylarında dershanenin ocağı harlı ateşle yakılarak dervişânın burada toplanmaları sağlanır. Böylece hem iktisat yapılır, hem de uzun saatler mürşitten istifade ortamı oluşturulurdu.

İşte böyle bir kış gecesinde, yün abalarına bürünmüş dervişler dershanede halka olup şeyh efendiyi dinlemeye başlamışlar. Efendi hazretleri coştukça anlatmış; anlattıkça coşturmuş ve dervişler kendilerinden geçecek derecelere gelmişler. Bu sırada ocağa sırtı dönük dervişlerden birisinin

abasına ateş sıçrayıp dumanı tütmeye başlamışsa da dervişin sıcaklığı hissettiği yok!.. İçindeki ateş, dışındakinin sıcağını bastırmış durumda. "Pir aşkına, Yar aşkına (Allah aşkına)!" yanmaya devam ediyor. Nihayet şeyh efendi dumanı fark edip bu müridini ikaz ile yanmaktan kurtarıyor ve arkadaşları arasında mahçup olmasın diye onu diğerlerine 'gerçek Hak aşığı' olarak tanıtıyor. Şimdi argo lisanında kullanılan 'abayı yakmak' deyimi, işte o hadisenin yadigârıdır." (Pala, 2003:15).

ARGO DİLİ VE KÜLTÜR

"Yaa, aabi! Eleman bi daldı içeri, var yaa koptum. Paso marka giyinmiş. Sıyırmış yaa!.. Aynen dumur oldum."

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi argoyu şöyle tanımlanmaktadır:

1. Bir toplumda, içe dönük yaşayan ve toplumun geri kalan kesimlerinden ayrılmak ve/ya da korunmak isteyen bir grubun kullandığı özel sözcükler bütünü. 2. Kaba, küfürlü söz, sözcük, deyim. Okullar, esir kampları, hapishaneler, güçlü bir dayanışmayı gerektiren kimi meslek grupları gibi, toplumun öteki kesimlerinden az çok kopuk, kapalı çevrelerde doğar. Bir dil oyunu olmasının dışında, argonun işlevi, grup üyelerinin birbirini tanımalarına yardımcı olmak, aynı topluluktan olmayanlara üstünlüklerini kanıtlamak ve bir tür dil bağıyla grubun sürekliliğini sağlamaktır. Sabıkalılar çevresi, ayak takımı, toplum içindeki davranışları bakımından bir tür azınlık oluşturan gruplar, çeşitli argoların doğuşuna uygun ortamlardır. Argo, dil bilimsel anlamda bir "dil" değildir. Özgünlüğü yalnızca sözcük düzeyinde gerçekleşir. Söz dizimi, ortak dilin söz dizimi ile aynıdır." (Cilt 2, s.778)

Argoyu, toplumda belli bir gruba veya sosyal sınıfa özgü, genel dilin kucağında asalak bir dil olarak tanımlayan Iskender Pala (Pala, 1994:178), argo kullananların kültür seviyelerinin düşük olduğunu da ima etmektedir. Günlük konuşma dilinde argo kullanımı, dile yerleşmiş olan pek çok kalıplaşmış ifadeleri de yok etmektedir. Örneğin konuşma sırasında örnek vermek için kullanılan "Atıyorum" ifadesi, "varsayalım ki, diyelim ki, örnek verecek olursak..." şeklindeki söz kalıplarını yok ettiği gibi düşünmeden desteksiz konuşmak anlamını da çağrıştırmaktadır.

Argoyu herhangi bir alt-gruba ait grup içi konuşmanın indeksi olarak adlandıran Condon, argolu konuşmanın konuşanlara iki şekilde hizmet ettiğini şöyle izah ediyor: "Sembolik olarak *'içeridekiler'*i *'dışarıdakiler'*den yani bizim gibi konuşanları bizim gibi konuşmayanlardan ayırır ve bu şekilde konuşurken, gruba özelliğini veren gerçeklik algılarını ve ilgilerini pekiştirir. Aynı şey, bir bütün olarak kültürler için de söylenebilir. Tespit edilen hemen her grup, hareket tarzları kadar konuşma tarzlarıyla da kendi özel karakterini dışa vurur." (Condon, 1995:57).

Konuşma dilinde kullanılan argo kelimeler, kaba olmakla beraber sanatlı yönü de olan kelimelerdir. "Argonun söz varlığı, ortak dilin sözcüklerine özel anlamlar vermek, kimi sözcüklerde bilinçli değişiklikler yapmak, eskimiş ögelerden, aynı dilin lehçelerinden ve yabancı kökenli ögelerden yararlanmak yoluyla meydana getirilir. Fransızcada genel dilde *'geveze'* anlamına gelen *'bavard'*, Fransız argosunda *'avukat'* anlamında kullanılır. Türkçede belli anlamları olan *'okutmak'* ya da *'mektebe başlatmak'* eylemleri argoda satmak anlamında, bir şeyi elden çıkarmayı anlatmak üzere kullanılır. Öğrenci argosunda *'çakmak'* sınıfta kalmak, şoför argosunda *'gazlamak'* acele uzaklaşmak anlamında yaygın olarak kullanılmaktadır." (Aksan, 1987:89). Argo, yerine göre kullanıldığında dili zenginleştirir. Meselâ hayret ve şaşkınlık belirten 'vay anasına!' diye bir deyim vardır. Şimdi bu deyim unutuldu, Amerikancadan özenti 'vaavvv!' diye ulumaya benzer bir şey onun yerini aldı. Argoyla başlayan genellikle küfürle biter.

İslam'ın söze getirdiği normlar ve sözün ölçülü söylenmesi konusundaki hassasiyeti, argoyu biraz gizli ve gizemli bir çehreye büründürmüştür. İslami söz terbiyesinden uzaklaştıkça argo ile küfür birbirine karışmıştır. Son yıllarda argo-küfür karşımı bir dil türemiştir ve özellikle gençler arasında çok yaygınlaşmıştır. Aslında bunları argo saymak, "vay canına, vay anasını be" gibi güzel argo deyişlere hakaret olur. Argo kullanmanın da bir raconu vardır ve edep dairesinden çıkmaz. Argo sözlü dile ait bir kullanımdı, ama günümüzde bu küfürlü sözler yazıya geçmiş durumdadır. "Edebiyatta argonun yer alması, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlar. O dönemlerde pek çok şair ve yazar,

eserlerinde tek tük argo kullanmaya başlamışlardır. Ancak argonun revaç bulması, bizde mizah ile paralel yürümüştür. Son yıllardaki mizah dergilerimizin denetimsiz yayını, argo ile birlikte bir küfür edebiyatını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde ise artık şiirlerimiz, romanlarımız, hikâyelerimiz, denemelerimiz vs. pornografik bir küfürler argosunun tasallutu altında kalmıştır." (Pala, 1994:180). Bugün gençlerimizin konuşmalarına kulak veriniz: "Accayip, ıhh, oho, yuhuu, vaavvv, yaani, şeyy, yemezler, atıyorum" gibi üç beş argolaşmış kelime dışında bir kelime kadrosuna sahip olmadıklarını görürsünüz.

Gençlerin dilinde yerli yersiz kullanılan argo kelime ve kelime gruplarından bazıları şunlardır:

"Şey yani, hadi yaa!, yapma be!, abi be!, oha!, abisi, hıı! Süper bi olay!, bittim yaa!, yok bee!, acayip güzel!, sinir oluyorum, yetti bee!, süpper!, süpperr!, çok adîsin, herıld yani (*her halde* anlamında), kek (*saf* anlamında), eee!, zıt tokai, zonk, küt, vaav (*şaşma sözü*), kıro, hanzo, maganda, bana işlemez, gerzek, manyamış, saloş (*salak*tan türemiş), çok kazık, baydın (*bıktırdın* anlamında), höst; hödük, okey, dehşetsin (*takdir* sözü), keşkem, kafayı yemek (*aptallaşmak*), çakmak, kıl, takılmak, kelek, naabersin? İyisin mi?, apıştım kaldım, çok kıl bir tip, gıcık kaptım bee!, jeton düşmedi, jetonu köşeli, ultra mega kupon, bastır parayı, hayret bir şey! Selam millet, kuş (*saf, deneyimsiz* anlamında), sapına kadar, bayağı matrak bi olay, adi herif, papaz gibisin, ful dolu, kıl kapmak, kıllanmak (*kızmak, tedirgin olmak* anlamında), kafa çocuksun yani, helal bee!, Atma bee!, yemezler (*inanmadım* anlamında), öl yani, çaktın mı?, sinir tip, atmasyon, kabız, kafalamak, harbiden, yamuk yapmak (*hoşa gitmeyen bir davranış ya da söz* anlamında), kafaya almak, kafalamak (*alay etmek, eğlenmek* anlamında), koçum, ofkorssunuz (*İngilizce 'of cours' :tamam*), hıyarto, yemedi di mi?, şokelemek, uçuk, cins adam, ötmek, armut, ot, takıl bana!, sıyırmış!, dont panik!, canısı!, Burası Türkiye, yok ööle!, no problem, benden kaçmaz!, bunalım takılıyor, fri takılıyorum, ne iş?, morcivert oldu, çok kafa çocuk vs. "

İmlâ, dil ve telâffuz hataları bir yana bu kelimelere argodan da öte Tarzanca demek daha uygun olur kanaatindeyim.

Bu Tarzanca kelimeler gençlerimizin dilini zehirli birer ayrık otu gibi sarmış durumdadır.

Argodan anlamayan kişilerle konuşulduğunda argo, yanlış anlamalara sebep olabilir. Bu sebeple; kullanılacaksa da argo kelimeler sadece bu dili anlayan özel gruplar içinde kullanılmalıdır. Aksi halde argo konuşan kişi hafif meşrep biri olarak değerlendirilir.

Argo kelimeler kullanan kişinin muhatabına hakaret etme niyeti olmayabilir. Ancak argo kelimeler uygun olmayan ortamlarda kullanıldığı zaman hakaret anlamına gelebilir ve kullananı zor durumlara düşürebilir. Argonun bir de doğrudan hakaret amaçlı olanı vardır ki tutum ve davranışlarıyla saldırganlıklarını dışa aksettiren kişiler, acizliklerinin sonucu olarak bu kelimeleri kullanırlar. Tutum ve davranışlarıyla saldırganlığı dışa yansıtan insanlar, bunları itici sözler, mimikler, jestler ve hareketlerle gösterebilirler. Bunlar başkalarına ilgi ve sevgi duymayan bencil kişilerdir. Dünyada sadece kendilerinin yaşadığını kabullenmiş gibi davranırlar. Günlük konuşmalarda sıklıkla kullandıkları aptal, avanak, enayi, kaz kafalı, mankafa, sersem, hayvan gibi sözcüklerle başkalarına saldırıp onları küçülterek kendi bencil kişiliklerini yücelttikleri inancındadırlar.

Acizliğin ve saldırganlığın bir ifade biçimi olan küfürlü sözler, esasında bir kişilik ve davranış bozukluğunun neticesi olarak ortaya çıkar. Başkalarına hakaret ederek kendilerini yücelttiklerini zannedenler, bu tür konuşmalarıyla hem toplumdaki itibarlarını kaybederler, hem de muhatapları ile sağlıklı iletişim kuramazlar. Kişilerin kendilerine göre haklı gerekçeleri olsa da küfür içerikli argo kelimelerle konuşanların şahsiyetleri zedelenir ve onları toplum da affetmez. Argo dilini oluşturan kelimelerin büyük çoğunluğu, sövgü içerir. Cemil Meriç'in ifadesiyle kanundan kaçanların dili olan argo, günahları gizleyen peçe, yaralı bir vicdanın sesidir.

Hayatta trafik kuralları düzen için ne kadar gerekli ise, dil kuralları da o kadar gereklidir. Kimsenin kendine göre kural koymaya hakkı olmadığı gibi, mevcut kuralları da kendine göre değiştirmeye hakkı yoktur. Kanundan kaçanların dili olan argo, kullanıldığı zaman dil bilincine ulaşmış kişilerin uyarıla-

rıyla karşılaşırsa, onu kullanan kişi de iletişim sorunu yaşadığı için doğal olarak vazgeçecektir.

SERBEST OKUMA PARÇASI

BİR YERİNDEN BAŞLANMALI - Halûk KALAFAT

Dil toplumların ortaklaşa ürettiği en doğrudan iletişim aracıdır. Toplumun genel kültür yapısı, dilin genel geçer yapısını belirler. Ama toplumların alt gruplarının (alt kültürlerinin), profesyonel meslek birliklerinin kendilerine özgü konuşma ve dili kullanma biçimleri vardır. Yani tribündeki seyircinin kullandığı deyimler, kısaltmalar kısacası argosu ve jargonu, tribünün oluşturduğu sosyal yapı dışındakiler tarafından genelde bilinmez ya da bilinse de kullanılmaz. Çünkü bu deyimleri ve kısaltmaları kullanacakları yaşam pratiğinin içinde değillerdir.

İnternet'in de toplumsal bir yapı olduğunu söyleyebiliriz. Sonuçta onun da kendine özgü söyleyiş biçimi, deyimleri ve özellikle kısaltmalardan oluşan kodlanmış bir dili var. İnternet'in dili iki şekilde oluşuyor: Birincisi gerçekten profesyonel bir alan. Yani yenilikler barındırıyor, toplumların eskiden kullandıkları kelimeler ve deyimler bu yenilikleri karşılamıyor ve yeni deyimler, sözcükler türetiliyor. Bunlar arasında kabul görenler yaşıyor. Örnek vermek gerekirse 'net'in anlamı ağ, bunun yanında 'web' de ağ demek ama örümceklerin ördükleri ağ için kullanılıyor. Her ikisi de İnternet jargonunda kullanılıyor. İnternet'in içindeki birisi için 'web', doğrudan İnternet'e göndermne yapar, akla örümcekler gelmez.

İkincisi chat gibi insanların bir araya gelip yazıştığı ortamlarda doğan bir argo ve jargon var. Örneğin 'op' dendiğinde, İnternet ahâlisi ne kastedildiğini bilir. Bunun yanında bu tür ortamlar sokak dilinin refuze edilmiş biçimini de İnternet'e taşıyor. Belki de sohbet odalarına İnternet'in sokakları diyebiliriz.

Toplumun genel yapısının ortalama insanları, yabancısı olduğu hukuk, tıp, futbol fanatikliği, çingene mahalleleri gibi ortamlara girmek istediklerinde önlerine ilk çıkan engel bu nedenle dildir. Çünkü aynı dili konuşmazlar. Bilişim dünyasının hâlâ dışında kalanların, bence en zorlandıkları konu işte bu dil engeli. İngilizcesi olanların biraz daha avantajlı olduğu bu engeli aşmak için bir yerinden başlamaktan başka yol yok. Öyle ya yabancı bir dil en iyi, o dilin konuşulduğu ülkede yaşanarak öğrenilir.

hkalafat@hurriyet.com.trhttp://arsiv.hurriyetim.com.tr/tekno/turk/99/02/27/yazarlar/73yaz.htm

IV. DİL BİLİM VE DALLARI

Dil bilimin en kısa tanımı, "dili inceleyen bilim, dilin bilimi" biçiminde yapılabilir. Dil nasıl insanın fizik, düşünce ve ruh yapısıyla ve çeşitli eylemleriyle ilişkili ise, dil bilim de bütün bu eylemleri kendisine konu olarak alan öteki bilim dallarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Konuları bir yandan -konuşma eylemi bakımından-fizik ve fizyoloji, bir yandan da felsefe, ruh bilim, toplum bilim, insan bilim ile ilgili ve kimi zaman ortak olan dil bilim ayrıca budun bilim (etnoloji), coğrafya, matematik gibi çeşitli araştırma alanları içine giren çok çeşitli sorunlara eğilmek zorundadır. Kişisel dilin, sanatçıların dilinin incelenmesine yönelen anlatım bilimden (stilistik) dil öğrenimine değin pek geniş alanlara yayılır. Son yıllarda başlı başına bir araştırma alanı durumuna gelen sibernetikle (sibernetik, canlılarda ve makinelerde çeşitli hareketleri ayarlayan bir bildirişme düzeninin bulunduğunu varsayan yeni bir bilim dalı) ve genel olarak bildirişme konularıyla da yakından ilgisi vardır.

1950'den sonra dil bilim, bir pilot bilim rolü üstlenerek, insanî bilimler arasında ayrıcalıklı bir yer kazanmıştır. Bugün budun bilim, ruh bilim, psikanaliz dil bilimin yöntem ve terminolojisinden büyük ölçüde yararlanmıştır.

"Yüzyılımızda, özellikle yüzyılımızın ikinci yarısına doğru dil bilim dallanmış, budaklanmış, yeni akımlar, yeni buluşlar, yeni inceleme alanlarıyla büyük bir aşama geçirerek bilimler arasında seçkin bir yer kazanmıştır. Dil bilgisi ve filoloji araştırmalarıyla geçirilen yüzyıllar sonunda, insanın iç ve dış dünyasıyla ilgili çok çeşitli sorunları içine alan, dil denen kurum büyük bir önem kazanmış, bazı görüşlere göre, insanın

edindiği bütün bilgileri, her alanda ortaya koyduğu yapıtları, anıları kapsayan ve birçok bilimleri çerçeveleyen bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle XX. yüzyılın ortalarında birdenbire gelişen, önem kazanan anlam bilimi birçok bilimlerin temeli sayanlar bile görülmüştür.

Ivıc, XX. yüzyıl biliminin karakteristik niteliklerinden biri olarak yüzyılımızın alanlar arası ortak çalışma dönemi oluşuna değinir. Dilin özellikleri dikkate alınınca, değişik disiplinlerden uzmanların dilbilim alanında çalışmalara yönelmesini tabiî karşılamak gerekir. Amaç ve yöntem açısından kimi zaman değişik tutumları ve yaklaşımları bulunmakla birlikte, farklı alanların uzmanları için dil, her yönü kapsayan, her adımda karşılaşılan, her alanın önde gelen sorunlarından biri olarak belirmektedir.

"Dil bilim, kendi konu alanının özelliklerine göre kabaca şöyle ayrımlanabilir: Genel dil bilim, dilin işlevleri, yapısı, gelişmesi, toplumsal olarak ayrışması ve toplumsal etkisiyle ilgilenir, ortada var olan örneklerin genel yasallıklarını ortaya koymaya çalışır. Tikel yönleriyle ele alındığında an-lam bilim, sözlük bilim, tümce bilim, biçim bilim, ses bilim gibi geleneksel alt dallara ayrılır. Son zamanlardaysa dil tarihi, lehçe bilim, dil tipolojisi, üslûp bilgisi (deyiş bilim) gibi çok daha kendine özgü dallar ortaya çıkmıştır. Yeni gelişmelerde tipik olarak görülen şey, geleneksel alt dalların sınırlarının yavaş yavaş ortadan kalkarak, yeni oluşan dalların bileşken parçaları hâline gelmesidir. Genel dil bilimin kapsamına dilin ortaya çıkışı, toplumdaki işlevi, dil ve düşünce, ses oluşumunun fizyolojik ve fiziksel kaynakları, dil bilim tarihi, dil felsefesi, dilin var oluşu ve işleyişi açısından bunların önemi vb. konular da girmektedir. Bu arada yeni ara kesit ya da bütünleşik dallar da ortaya çıkmıştır." (Çalışlar, 1983: 70-72).

Dil bilimin görevini Saussure şu başlıklar altında vermektedir:

a) Ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihini incelemek, bir başka deyişle dil ailelerinin evrimini göstermek, her ailedeki ana dillerin ilk biçimlerini olanaklar çerçevesinde ortaya koymak;

b) Bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak;

c) Kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamaktır." (Sausure, www.turkdilivekulturu.com).

BUGÜNKÜ DİL BİLİMİN DALLARI

Bugünkü dil bilimin dalları ve akımları konusunu işlemeden önce şunu özellikle belirtmeliyiz: Gerek dil bilimle ilgili çeşitli kavramları açıklayan terimlerde, gerekse doğrudan doğruya dil bilim terimi üzerinde, bu konularla uğraşan çevrelerde tam bir anlaşma olmadığı görülür. Öyle ki, bugün kimi ülkelerde ve çevrelerde lengüistik adı altında daha çok ses bilim konuları, dilin dış yönü üzerindeki çalışmalar ele alınmakta ve öğretim yapılmaktadır. Şurasını da özellikle belirtmeliyiz ki, dil bilim aşağı yukarı her ülkede, hatta her üniversite kürsüsünde başkalarından az çok farklı biçim ve doğrultuda ele alınmaktadır. Bu yüzden dil bilimin dalları, sınıflandırılması da birbirinden az çok ayrılmaktadır.

Berke Vardar, dil bilimi; ses bilim, sözcük bilim ve tümce bilim olmak üzere başlıca üç başlık altında incelemektedir. (Vardar, 1982:112-114).

Doğan Aksan dil bilim teriminden, dilin bütün genel ve özel niteliklerini, yani herhangi bir dile, bir dil öbeğine özgü ya da bütün dillerde görülen özellikleri, dil olaylarını araştırma konusu edinen, dilin ortak ya da tek özelliklerini inceleyen, konuları birçok bilim dallarıyla ilişkili ve geçişme hâlinde bulunan, geniş çerçeveli bir bilim olarak anladığını belirttikten sonra, bugünkü dil bilimin dallarını şu ana başlıklar altında vermektedir (Aksan, 1987:24-33):

Ses Bilim (Fonetik)

Ses bilim, ses ögelerini bildirişimdeki işlevleri açısından inceleyen dil bilim dalıdır. Artzamanlı ses bilim, eşzamanlı ses bilim, genel ses bilim, karşıtsal ses bilim, üretici ses bilim şeklinde alt kollara ayrılan ses bilim, insan dilinin seslerinin nasıl meydana getirildiğini, ne gibi nitelikleri olduğunu, ses dalgala-

rıyla nasıl aktarılarak dinleyene nasıl ulaştırıldığını, dinleyenin bu sesleri alışını; kısacası, dilin ve bildirişmenin ses yönünü inceleyen bilimdir. Burada söz konusu edilen inceleme gereçleri tek bir dile ait değildir. Ses bilim, yalnızca bir dilin ses yönünden incelenmesine yönelirse ona ses bilgisi adını vermek daha doğru olur. Ses bilim bütün dünya dillerindeki sesleri bir bütün olarak ele alır; bütün dillerde ortak olan nitelikleri, eğilimleri olayları, yasaları araştırır. Konuları ve yöntemleri daha çok doğal bilimlerin çerçevesi içine girer.

Dil konusuna eğilenler ta Eski Hint'ten, Eski Yunan'dan beri, çoğunlukla köklü bir yöntemden uzak olarak dil seslerinin nitelikleri üzerinde durmuşlardır.

Ses Bilimin Kolları:

1. Durgun ya da betimsel ses bilim: Durgun ses bilim, fonem adını verdiğimiz dil seslerinin konuşma organlarımızın neresinde, hangi şartlar altında nasıl meydana geldiğini bütün ayrıntılarıyla ve değişmeleri bir yana bırakarak tespit eden betimsel bir bilim dalıdır.

2. Gelişmeli ya da tarihsel ses bilim.

3. Deneyli ses bilim.

Fonoloji

Saussure'ün kuramından yararlanan ve 1926 yılında ortaya çıkan Prag Okulu, dildeki ögelerin incelenmesi sırasında tek tek fonemlerin birer görevleri bulunduğu görüşünden hareket ederek dil seslerini bu görevleri açısından incelemiş, fonoloji terimini bu anlamda kullanmıştır.

Fonoloji, doğrudan doğruya dildeki ögelere eğilerek bu ögelerdeki fonemlerle, onların görevleriyle ve sıralanışlarıyla uğraşır. Ses bilim, konuşma sırasında konuşanda, dinleyende meydana gelen eylemleri ve bildirişmenin fiziksel özelliklerini ortaya koymaya çalışırken fonoloji, seslerin bildirişmede nasıl etkili olduğunu, nasıl anlam farkları doğurduğunu, kısacası, ses özelliklerinin anlaşmaya katkısını anlatmaya çalışır. Fonolojiyi görevsel ve yapısal ses bilim olarak niteleyebiliriz. Dilimizdeki kayık, kaşık, katık ya da yel, sel, kel kelimelerindeki

seslerin fiziksel özelliklerini incelemek ses bilimin konusudur. Ancak bunları birbirinden anlamca büsbütün ayrı birlikler hâline getiren özellikleri, fonem birleşmelerini fonoloji inceler. Örneğin, ordu (ilk hecesi vurgulu) ile ordu (ikinci hecesi vurgulu) kelimeleri arasındaki anlama farkını yaratan vurgunun görevini, çeşitli incelik ve ayrıntılarını tespit etmek fonolojinin görevidir.

Biçim Bilgisi (Morfoloji)

Kökler, ekler, bunların birleşme yolları, eklerin çeşitli görevleri incelenerek dilin türeme ve çekim özellikleri, biçimle ilgili değişik sorunlar morfolojinin alanına girer.

Dillerin biçim açısından özelliklerinin incelenmesi, dil tiplerinin belirlenmesi bakımından önemlidir. Karşılaştırmalı dil bilim çalışmalarında özellikle bu nedenle biçim bilgisine ilgi gösterilmiştir.

Son yıllarda biçim bilgisi çalışmalarının yanı sıra, fonemlerin kelime yapısı içindeki yerini belli etmek üzere incelemelere yönelen morfofonoloji adında bir yeni alan ortaya çıkmıştır.

Türkçedeki "araban" kelimesinde tek bir /n/ sesi, belli bir görevi yerine getiren bir biçim birimdir. (Arabanın sana, 2. tekil kişiye ait olduğunu göstermeye yarar). Boyamak'la boyanmak arasındaki anlam ayrımını sağlayan /n/ ise dilimizde iki ayrı görevi birden görür: Hem dönüşlülük anlatır, hem de eylemin edilgen olduğunu belirtir. (1. kadın süslendi, boyandı, 2. parmaklıklar boyandı, örneklerini inceleyiniz). Tekil 3. kişiyi gösteren ve aynı zamanda bir gösterme sıfatı olarak da kullanılan "o" kelimesini çoğul yaparken –lar ekinin yanı sıra kullandığımız /n/ sesi ise bambaşka bir nitelik taşır; böyle hiçbir görevi yoktur, yalnızca sesle ilgilidir.

Dizim Bilgisi /Tümce Bilim /Söz Dizimi(Sentaks)

Dil bilimin cümlelere ilişkin olguları inceleyen bölümüdür. Çok eskilere uzanan dizim bilgisi çalışmalarında, öteden beri kelimelerin cümle içinde sıralanmaları, dillerin cümle yapılarının belirlenmeleri, işlenen başlıca konular arasındaydı. Özne, tümleç ve yüklemin bir dildeki sıralanışı ve adların sıfat-

larla bir araya geliş biçimleri, başlıca sorun sayılırdı. Günümüz dilbiliminde dizim bilgisi birden bire ön plâna geçmiştir. Yapısal dil bilimin bir uzantısı olan dönüşümlü-üretimsel dil bilim, özellikle Amerikalı dil bilimci Noam Chomsky'nin kuramı ile gelişmiştir.

Yapısal dil bilim, dili bir dizge olarak kabul ettiği için dildeki kelimelerin birbirleriyle hangi ilişkiler içinde bulundukları, nasıl sıralandıkları, bir dilde kurulması mümkün olan bütün cümle tiplerinin tespit edilmesi, bu yeni akımın başlıca uğraşısı olmuştur. Dildeki söz örgüsünün aydınlatılması, aynı zamanda dili çevreleyen sırların da büyük ölçüde çözülmesi olarak görülmüştür. Bu görüş ve yöntemin önem kazanması dolayısıyla bugün bütün dilbilim kitapları doğrudan doğruya sesbilim ve dizimbilim konularına öncelik vermekte, birçok dil bilgisi kitabı da yalnızca sesbilim ve dizim bilgisi konularından oluşmaktadır.

Anlam Bilim (Semantik)

Anlam bilim; anlamı, göstergenin gösterilen kesimini ya da içeriği inceleyen dil bilim dalıdır. Dil, bir ucunda ses bilim bir ucunda anlam bilim olan geniş bir alandır. Bir yanda sesler ya da işaretler öte yanda ise bu ses ve işaretlere yüklenmiş olan anlam vardır. Modern dil bilimdeki tüm çabalar anlamların seslere ve işaretlere, ses ve işaretlerin de anlamlara nasıl çevrildiğini ortaya koymaya yöneliktir. Ancak mevcut sorunlar oldukça büyüktür. Eğer anlam bilim alanındaki sorunlardan bahsetmek gerekirse, öncelikli problem bunun dilbilimi hangi ölçülerde ilgilendirdiğidir. Çünkü söz konusu olan anlamalar ise, bu aşamada başta felsefe olmak üzere birçok alanın söyleyeceği şeyler olacaktır. Gerçekte bizim için anlam, dil bilimin konuyu ele aldığı tarzdan çok farklı bir içerik taşır.

XIX. yüzyılın ortalarına doğru bilim dünyasında beliren ve yüzyılın sonlarında gelişen anlam bilim, dilin, o zamana kadarki çalışmalarda önemsenmeyen bir yanını ele alıyor, dilin doğrudan doğruya anlam yönüne eğiliyordu. Ses bilim, dilin dış yönüyle; anlam bilim ise, dilin iç, yani düşünce yönüyle ilgilenir. Yüzyılımızda gelişen dil bilim çalışmalarının yanı sıra, bu dalda da büyük gelişmeler kaydedilmiş, bir yandan

dilbilim alanındaki ilerlemeler, bir yandan da felsefede, mantıkta ve ruh bilimdeki gelişmeler anlambilimin çerçevesini genişlettiği gibi, öteki alanlarla ilgisini ve önemini de arttırmıştır.

Doğan Aksan, anlam bilimi;

1. Durgun anlam bilim, 2. Gelişmeli anlam bilim

biçiminde tasnif etmektedir: "Bu iki daldan birincisi içine, gelişme ve değişmelerden uzak olarak kelime, kavram, anlam, kapsam konularıyla, eş anlamlılık, eş adlılık ve çok anlamlılık sorunlarının alınabileceğini sanıyoruz. Gelişmeli anlam bilim alanı içine ise anlam olayı olarak nitelendirdiğimiz anlam değişmelerinin ve söz sanatı sayılabilecek olan deyim aktarması, ad aktarması gibi sorunların ele alınabileceğini düşünüyoruz." (Aksan, 1987:30).

Dil bilim, anlamın felsefî ya da sosyolojik içeriğine fazla girmeden, anlamın ifade edilme biçimi ile ilgilenir. Burada söz konusu olan anlamın ne olduğu değil, nasıl bir yapı ile ifade edileceği sorunudur. Bu yaklaşım problemi tanımlamamızı kolaylaştırıyor. Ama geriye kalan çalışma hiç de azımsanacak kadar az değil. Anlamı nasıl ifade edeceğiz? Hangi araçlarla anlamları tanımlayıp dilin diğer aşamalarında kullanılabilecek şekle sokacağız?

Öncelikle bir saklanma (storage) sorunu var, ardından işlenme sorunu. Bir anlamı nasıl bir yapı kullanarak bir hafıza modülünde tutabiliriz? Bu yapıyı işleyecek işlemcinin kapasitesi ne olmalıdır? Diyelim ki bu sorunlar çözümlendi. Bu sefer de anlamların gramatik yapılara çevrilmeleri gerekiyor. Ya da tersi, gramatik yapıların anlama çevrilmesi....

Görüldüğü üzere anlam bilim üzerindeki çalışmalar oldukça büyük sorunlarla uğraşmak zorunda. "Binlerce yıllık bir geçmişi olmasına karşın dil biliminin en az başarı kaydettiği alanı belki de anlam bilimdir. Bu sorunlar göz önünde bulundurulursa, çok da şaşırtıcı sayılmaz bu durum. Ama şimdilik anlam bilimin kendine özgü teorik sorunlarından uzaklaşıp bir mucizeye bakalım. Tanımlamakta zorlandığımız anlamlar, her nasıl oluyorsa oluyor, önce gramer aracılığıyla cümlelere, son-

ra morfoloji ile sözcüklere, sözcükler harflerle yazıya ya da seslerle konuşmaya çevriliyor. Bu noktadan sonra, ortaya çıkan sözleri ve sesleri elektriksel dalgalara çevirip çok uzaklara göndermek mümkün oluyor. Karşı tarafta ise bütün bu işlemler tersinden gerçekleştirilerek, bizim ifade etmek istediğimiz anlamlara ve bilgiye çevriliyor. Dışarıdan bakıldığında son derece basit gibi görünen bu işlemler bütünü, tek tek her aşamanın gerektirdiği işlemlerin karmaşıklığı düşünüldüğünde ne kadar güç ve zahmetli bir iş olduğu ortaya çıkıyor. Böylece insan bir başka insana fikirlerini, duygularını, düşüncelerini, korkularını, heyecanlarını, beklentilerini, bilinçaltındaki karmaşık süreçleri; uyarma, yönlendirme, etkileme, hipnotize etme gibi işlevleri gerçekleştirebilir. Anlamlar da cümlelerin kuruluşundaki gibi yaratıcı bir şekilde kullanılır. Yani bir anlamsal yapıyı bir diğeriyle birleştirerek doğada hiç olmayan farklı bir yapı elde edebiliriz. Mitolojide sıkça yapılan bu işlemi, günlük yaşamımızda çoğu kez farkına bile varmadan uygularız. Hemen hemen herkes bu özelliği kullanarak yeni anlamlar üretir ve doğanın içerisinde farklı bir boyuta dikkat çekebilir. Sanatçılar anlamları bu amaçla bilinçli bir şekilde değiştirip yeniden yaratmaya çalışırlar. Bilim adamları yeni bir olgu bulduklarını zaman bunu anlamlardaki bu üretsel özellikten yararlanarak ifade ederler. Böylece dilin söz dizimi seviyesindeki sonsuz büyüme kapasitesi anlamlar tarafından doldurulur ve kullanılır. Gerçekte bilgimiz ve sanatsal ürctimlcrimiz arttığı ölçüde dilimiz de büyür, genişler ve zenginleşir. Anlamların sonsuzluğu ile söz diziminin üretimsel özellikleri bir araya geldiği zaman dildeki mucize gerçekleşir ve beyinsel kapasitemizi hem geliştirmek hem de etkin bir şekilde kullanmakta yararlanılabilecek bir araç ortaya çıkmış olur." (Altunel, 1999b).

Sözcük Bilim (Leksikoloji)

Sözcük bilim yakın zamana kadar genellikle dilin söz varlığına, söz hazinesine eğilen ve dildeki ögelerin özellikle biçimbilgisi açısından niteliklerini, kökenlerini, tarihsel gelişmelerini, kısacası, inceleyen bilim olarak tanımlanıyordu. Son yıllarda bu dalda da yeni gelişmeler olmuş, yapısalcılık akımının yankısı olan toplumsal sözcük bilim adlı yeni bir inceleme alanı kuramından yararlanan toplumsal sözcük bilimin yönte-

mi, her sözcüğün, kendisinin de bulunduğu anlam alanı içinde ele alınması ve toplumla sıkı ilişkili bir biçimde, bu alan içinde, bir değer dizgesi olarak düşünülmesi, incelenmesidir.

Sözlük Bilgisi (Leksikografi)

Sözlük bilgisi, sözcük bilimle yakından bağlılığı olan, ancak yalnızca kelime hazırlama yolları, yöntemleri ve tekniği konularını işleyen bir daldır.

Ad Bilim (Onomastik)

Özel adların kökenini inceleyen sözcük bilim dalı. Bu ad altında gözden geçirilebilecek dil çalışmaları, bizce başlıca iki grupta toplanabilir:

1. Anlam bilimle yakınlığı olan, ancak yöntem bakımından ondan ayrılan ve kelime-kavram ilişkisine önem veren bilim dalı. Bu daldaki çalışmalarda herhangi bir kavramdan (örneğin güzellik, balık, zaman) hareket edilerek bu kavramın herhangi bir dilde nasıl anlatım bulduğu ve anlatımda hangi etkenlerin rol oynadığı incelenir. Bu alana geniş ad bilim adını verebiliriz. Çünkü ele alınan kelimeler genellikle dil bilgisinde ad sayılan ögelerdir ve bu bilimin bu türü doğrudan doğruya adlara yönelir.

2. Genellikle her dilde özel ad sayılan ögeler üzerinde duran dalı (yer ad bilim) olduğu gibi, kişi adları, coğrafya adları üzerinde çalışan dalları da vardır. Örnek olarak nehir, ırmak, göl gibi su adları üzerinde duran hidronimi, dağ adlarını inceleyen horonimi dallarını gösterebiliriz. Bu alanın çeşitli sorunları lehçebilimle geçişme hâlindedir.

Lehçe Bilim (Diyalektoloji)

Bir dilin ayrıştığı lehçelere, ağızlara ilişkin olguların tespiti ve tasviri ile ilgilenen dilbilim dalıdır. Bir dil içinde, bir ülkede ya da dilin yayıldığı değişik yerlerde, çeşitli etkenlerle meydana gelen değişiklikler ve bir dilin farklı biçimleri, lehçebilimin araştırma alanıdır. Dil olayları ve dilin genel nitelikleriyle olduğu kadar, çeşitli yerleşme, kültür, toplumbilim sorunlarıyla da yakından bağlantısı bulunan bu araştırmalar lehçe, ağız gibi dil birliklerinin incelenmesine yönelir. Bu çalışmalar-

da değişik yöntemler uygulanarak bir dilin ya da bir dil grubunun, ailesinin belli bir süre içinde ya da tarih boyunca gösterdiği değişmeler tespit edilir; birtakım kuralların konulması imkânı doğar. Birtakım özelliklerin yer yer tespit edilmesi ve bunlardan yararlanılarak dil haritalarının, dil atlaslarının hazırlanması yoluyla, yerleşme tarihi, tarih ve kültürle ilgili birçok ipuçları elde edilir. Günümüzde, bir dilin lehçelerinin ana dilden ya da birbirinden ayrılmalarının tarihini tespit etmek üzere birtakım denemelere de girişilmektedir.

Gösterge Bilim/İşaret Bilim (Semiyoloji)

Sosyal hayatın ürünü olan dilsel ya da dil dışı gösterge dizgelerini inceleyen daldır. Konusu bakımından dil bilimi de kapsamına alan gösterge bilim, yöntemi açısından dil bilime bağlanır.

İnsanoğlu bir göstergeler dünyasında yaşar. Bu bilgi insanın, dünyayı; bir "kendiliğinden varlık" olarak değil kendi aralarında bağlantıları olan bir dizgeler toplamı olarak görmesine ve algılamasına yol açacaktır. Gösterge bilim de, insanı saran bu göstergelerin anlamlarını kavramakla kalmayıp bu anlamların kökeninde yatan ortak manaları da anlamaya çalışmaktadır. Gösterge bilim, insana değişik bir bakış sunmuştur. Öncelikle ona, bir göstergeler âleminde yaşadığını hissettirmiştir. İletişimin yalnızca dil ile değil göstergeler denilen araçlarla da sağlandığını ve bu yolla anlamın daha etkili olarak iletilebildiğini de ortaya çıkaran yine gösterge bilim olmuştur. Ancak şunu da unutmamalıdır ki; bütün bu göstergeler dil ile kaynaşmış durumdadır. Göstergelerin kendi başlarına bağımsızlığı söz konusu değildir. Sonuçta her gösterge dile dayanır.

Barthes, gösterge bilimin ilkelerini şu başlıklar altında toplamıştır: 1. Dil ve Söz, 2. Gösterilen ve Gösteren, 3. Dizge ve Dizim, 4. Düz anlam ve Yan anlam. (Barthes, 1979:2). Gösterge bilimin esasları ikili karşıtlık biçiminde ele alınmıştır.

Dilbilim, psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve davranış bilimleri gibi sosyal bilimlerle ortak yanları olan göstergebilim, dil-kültür-toplum-iletişim ilişkisine bu bilimlerden daha genel bir yaklaşım sergilemektedir. Zira araştırma konusu işaretler-

dir. İşaret, dili de kapsayan ve ilk insanla başlayan bir anlaşma aracıdır. "Yazılı veya sözlü metinler, grafikler, müzik parçaları, resim, el işaretleri, filmler semiyotik değeri olan birer metin, birer işarettir. Bu işaretlerin çoğu, insanî faaliyet ortamlarında tezahür ederler. Yani, bunların makam ve muhtevalarını insanların davranış, tutum, inanç ve dünya görüşleri belirler. Bu yüzden işaretbilim; sanat eserlerinden reklâmlara, konserlerden spor müsabakalarına, siyasî propagandalardan duvar yazılarına kadar bütün hâdise, oluşum, faaliyet, eser ve davranışları tetkik eder." (Beaugrande ve Dressler'den aktaran: Alan, 1995:105-107).

Gösterge bilim günümüzde en çok görsel basında kullanılmaktadır. Televizyonda görsellik, akış, kurgu, kamera açıları, görüntüye uygun söz/sözc uygun görüntü, müzik ve arka ses gibi unsurlar, metni yeniden anlamlandırma sürecinde dil ve aracın gösterge bilimsel özelliklerinin önemi görülebilmektedir.

Günümüz iş dünyasında ve insan ilişkilerinde önemli bir yeri olan '***beden dili***', gösterge bilimin inceleme alanına girmektedir. Reklâm teknolojisinde çok yoğun bir şekilde kullanılan beden dili, davranış bilimleriyle gösterge bilimin ortak konularındandır.

Duvar yazıları ve tuvalet yazıları da, gösterge bilimin alanına girmektedir. Tıpta 'duygular için söz yokluğu' manasına gelen 'aleksitimi' adlı bir hastalık vardır. Aleksitimik bir toplumda yaşadığımızı söyleyen Kemal Sayar, dili elinden alınan bir toplumun kendini ifade etmek için çözüm olarak tuvalet yazılarına başvurduğunu belirtmektedir: "Çalıştığım hastanenin yanında bir cami var. Bu caminin bir tuvaleti, bu tuvaletin yazıları var. Aleksimitik toplum sokaklarda bağırmaya korkuyor. Arkadaşının yüzüne söyleyemediğini gidip tuvaletin kapısına karalıyor. Gencecik ömründe bir kez bile olsun gidip bir kıza ilân-ı aşk edememiş delikanlı, hınçla, tuvaletin kapısına organ resimleri kazıyor. Bir küfür silsilesi, yazanların en yakın akrabalarını içine alarak uzayıp gidiyor. Sokakların yılmış ve sindirilmiş insanı, üç duvar ve bir kapı arasında haşin bir ideo-

log, bir süper erkek oluveriyor. Sokaklarda bağıramayan, öğretmenine karşı çıkamayan, babasından daima zılgıt yiyen, daima sessiz ve uzaktan seven delikanlı, duvarlara öfkesini kusamayınca gitti, tuvaletin kapısında sağa sola küfretti. Ayıp resimler çizdi." (Sayar, 1992:102-103).

Gösterge bilimin bir bilim olup olmadığı konusunda tartışmalar hâlâ sürmektedir. Göstergelerin anlamlarının kültürden kültüre değişmesi ve bu yüzden de evrensel bir nitelikten çok, bir göstergebilimsel incelemenin, lokal değerler taşıması tartışmanın temel noktasını oluşturmaktadır. Buna göre, "gösterge bilimsel bir çözümlemenin, öncelikle içinde bulunduğu toplumun kültürünü ve bu kültürle oluşmuş kodları dikkate almak zorunda olacağından genel geçer yasalara hiçbir zaman ulaşamayacağı ve salt bu yüzden de bir bilim olarak kabul edilemeyeceği söylenmektedir. Ayrıca bir diğer konu da; göstergelerin incelenmesi sırasında ortaya çıkan verilerin (yazılı hâle getirildiğini düşünürsek) yine başka bir göstergeler topluluğuyla (dille) ifade edilmesi durumudur. Böyle bir durum başka hiçbir bilim dalında görülmez. Bu konuda Roland Barthes şöyle demektedir:

" (Gösterge bilimin)..., pozitif bir bilim olduğuna şu önemli nedenden dolayı inanmam ve böyle olmasını da istemem : Bu neden, kendi öz söylemini tartışma konusu yapmanın gösterge bilime ve belki de bütün insan bilimleri arasında günümüzde yalnızca gösterge bilime düşüyor olmasıdır. Gösterge bilim; dil yetisinin, dil yetilerinin bir bilimi olarak, kendi dil yetisini bir veri, bir saydamlık, bir araç, kısacası bir üstdil olarak kabul etmez. (...), içinde bulunup konuştuğu yer hakkında kendi kendini sorgular, (...) bu bakımdan kendini yazı olarak kabul etmek zorundadır." (ARICI, Gösterge bilim, http://www.anaserve.com/~dersaadet/cogito03.htm).

İnsan, hayat, toplum ve kâinat arasındaki ilişkiyi ve iletişim gerçeğinin ne kadar renkli ve karmaşık olduğu gerçeğini anlamada göstergebilimin tespitlerinden faydalanmak mümkündür.

UYGULAMALI DİL BİLİM

Dil bilimin ilke ve bulgularından yararlanarak dilsel bildirişimi daha etkin kılmayı, eğitsel ve öğretimsel gereksinimleri karşılamayı, bilgisayar çevirisinden dil öğretimine değin uzanan çeşitli alanların sorunlarına uygulama düzleminde çözüm getirmeyi amaçlayan daldır. Görsel-işitsel yöntemler uygulamalı dil bilim çalışmalarından kaynaklanır. Çağdaş uygulamalı dil bilim, dil öğretimi alanında öğretilecek konuyu tespit etmeye ağırlık vermekte; öğretimin nasıl, niçin, kime yapılacağını belirlemeyi başka dallara bırakmaktadır. "Dil bilim ilke ve yöntemleriyle dile ilişkin çalışmalardan yararlanarak, özellikle dil öğretimiyle ilgili birçok gereksinimi karşılamaya, bildirişimi kolaylaştırıcı önlemler almaya, birtakım bilim dallarının dil olgularına değgin sorunlarını aydınlatmaya ya da onlarla iş birliği yaparak dallar arası araştırma düzlemleri yaratmaya vb. dönük etkinlikler, uygulamalı dil bilimin sınırlarının ne denli geniş, amaçlarının ne denli çeşitli olduğunu gösterir. Bir başka bilimden, örneğin bilişimden, sayılama bilimden vb. dil bilimde yararlanıldığında da uygulamalı dil bilimden söz edildiği olur." (Vardar, 1982:117).

DİLBİLİM VE ANTROPOLOJİ

Her sosyal ve kültürel sistemde kişiler ve kurumlar arası ilişkiler dille kurulur. Diller, sistemdeki ilişkileri kurmakla kalmaz, sistemdeki fonksiyonel ilişkileri ve yapıları, bunların değişmelerini de taşır, yansıtır ve kendi arşivinde uzun süre muhafaza eder. "Linguistler, dilleri, onların ögelerini, yapılarını ve yapısal değişmelerini inceleyerek, karşılaştırmalı sistem araştırmaları yaparlar. Bu yaklaşım da bir çeşit antropolojidir. Sosyal/kültürel değişmeler nasıl dilde izler bırakıyorsa; dilde ölçülebilen değişmeler de, karşıt olarak, sosyal/kültürel değişmelerin belgeleri olarak değerlendirilebilir. Dil, dünden gelen, bugün kullanılan ve yarına kalacak olan, söylenir-duyulur; yazılır-okunur, anlatılır-anlaşılır son derece zengin, sürekli ve güvenilir bir kültür hazinesidir. Yaygın hâle gelen bilgi-işlem tekniği(elekronik beyin), bu alanda yepyeni bir araştırma ufku açmaktadır." (Güvenç, 1972:71)

Dil, kişiye değişik seviyelerde yeni dil bilimsel yapılar üretme imkânı sağlar. Sesbilim (fonoloji) seviyesinde bu üretsel özellik son derece sinirliyken, söz dizimi (sentaks) seviyesinde hemen hemen tüm dillerde en üst seviyesine çıkar. Hangi sözcüğün hangi yapılarla ne şekilde kullanılacağına karar vermekte konuşmacı olabildiğince özgürdür. Bu üretsel özelliğin bir diğer ilgiye değer noktası, mesajı alan kişide gerçekleşir. Kişi hayatında ilk defa duyduğu bir cümleyi hiç zorlanmadan anlar. Oy-sa daha alt seviyelerde, örneğin biçim bilgisi (morfoloji) seviyesinde, yeni üretilen sözcüğü anlamak çok daha zordur. İlk duyulan kelimenin anlamını kavramak çoğu zaman uzun bir süreç alır. Buna karşın söz dizimi seviyesinde duyduğumuz her cümle yenidir. Ama bu cümleleri anlamakta çoğu zaman hiçbir zorluk çekmeyiz. Bir yabancı dili öğrenmeyi güçleştiren en önemli etken, yeni sözcüklerin öğrenilmesindeki zorluktur. Söz dizimi kurallarının öğrenilmesi görece daha kolaydır.

ÖTEKİ ALANLAR

Dil bilimin bu sıraladığımız dalları dışında daha pek çok alanı vardır. Dil yeteneği, konuşabilme yeteneği ruh bilim ve dil felsefesinin konuları sayılır. Bu bakımdan, başka dil sorunlarıyla birlikte, dilin çeşitli özellikleri bu iki bilimin başlıca konuları olmuş, ayrıca ***dil psikolojisi*** ve ***dil sosyolojisi*** dallarıyla anlam analizleri, duygusal anlam dizgesi araştırmaları yeni birer dal olarak meydana çıkmışlardır. Pek çok sorunları ruh bilimle ilişkili olan, aynı zamanda, dil denen kurumun çeşitli sorunlarına, dilin kaynağı konusuna ışık tutan çocuk dili de dil bilimde ayrı bir alandır.

"Dil bilim, bazen veriler sunduğu, bazen de verilerinden yararlandığı başka bilimlerle çok sıkı ilişkiler kurar. Dil bilimi onlardan ayıran sınırlar her zaman açık seçik değildir. Örneğin, dil bilim, budun bilimle (etnografyayla) tarih öncesini inceleyen bilimden titizlikle ayrılmalıdır. Çünkü bu bilimlerde dilin yalnız belge değeri vardır. Dil bilim insan bilimden (antropolojiden) de ayrılmalıdır: Bu bilim, insanı tür olarak inceler, oysa dil toplumsal bir olgudur. Öyleyse dil bilimi toplum bilime mi bağlamak gerekir? Dil bilimle toplumsal ruh bilim arasında ne gibi ilişkiler vardır? Gerçekte, dildeki her şey ruhsal-

dır: Ses değişimleri gibi dilin özdeksel ve bilinçsiz görünüşleri bile bu özelliği paylaşır. Dil bilim, toplumsal ruh bilime bu denli değerli veriler sunduğuna göre onunla birleşmez mi acaba? İşte, burada şöyle bir dokunup geçtiğimiz ve ilerde yeniden ele alacağımız bir yığın sorun. Dil bilimle fizyoloji arasındaki ilişkileri açıklamak ise o denli güç değil: Çünkü bu ilişkiler tek yönlü. Dil incelemeleri ses fizyolojisinin sunduğu bilgilere başvurursa da ona hiç bir yardımda bulunmaz. Kısacası, iki dalı birbiriyle karıştırmak olanaksız: İlerde göreceğimiz gibi, dilin öz niteliği dil göstergesinin ses özelliğiyle ilişkisizdir. Betikbilime gelince: Daha önce bu konuda aydınlandık. Dil bilimden apayrı bir şey bu. İki bilim arasındaki alış veriş ve karşılıklı yardımlaşmalar durumu değiştirmez." (Saussure, www.turkdilivekulturu.com).

Bu alanlarda olduğu kadar, eğitim bilimle, aynı zamanda dilin ayrıntısı sayılabilecek incelikleriyle bağlılığı bulunan ***dil öğretimi*** alanı da bugün dilbilimde önemli bir yer almış, çeşitli bilimsel kurultaylarda bu dala büyük önem verilmeye başlanmıştır. Bugün dil öğretiminin de içinde bulunduğu uygulamalı dilbilim dalı aynı zamanda makinelerle gerçekleştirilen çeviri konusunu, hatta reklâm sorunlarını da içine almaktadır.

Filoloji çalışmaları da bugün bütün dünyada yürütülmektedir. Dil bilimin kurmaylığı altında elde edilen yöntemler, varılan sonuçlar, tek bir dilin, onun dil ve edebiyat ürünlerinin incelenmesini amaç edinen filoloji çalışmalarına da ışık tutmakta, bu alanda da etkili olmaktadır. Genellikle bireyin diline yönelen ve edebiyatla ilgisi meydanda olan anlatım bilim de (stilistik) bugünkü dil bilimin bir dalıdır.

Bugün dil bilimle edebiyat, dili işleyen, dil yaratımlarını konu edinen iki bilimsel araştırma alanı olarak birbirlerine gittikçe yaklaşmışlar, birçok çevrelerde edebiyat bir *"**metinler bilimi**"* olarak görülmeye başlanmıştır.

Bütün bu çalışmalarla, dil bilimin dünya üzerinde bugün çok değişik alanlarda ve değişik doğrultularda gelişen, dallanmış budaklanmış bir bilim olduğu görülecektir. Teknikteki gelişmeler dil bilime bütünüyle yansımıştır. Ses bilim ve makineli çeviri alanlarında olduğu gibi, istatistik dil bilim dalında

ve daha birçok dallarda, teknikteki ilerlemelerden yararlanılmaktadır.

Helbig, günümüzdeki dil bilim akımlarını tümüyle gözden geçirdikten sonra bunların başlıca iki doğrultuda görüldüklerini belirtmekte, bu akımları özetleyerek birbirleriyle olan ilişkilerini göstermektedir. Bilgine göre, birbirine karşıt olan iki eğilimden biri, Humboldt'un etkisi altında, dil olaylarının içeriğine, onların nitelik ve etkilerine yönelir. Öteki ise, önce Saussure kuramının, sonra da mantık ve matematiğin etkisiyle biçimlere ve yapılara yönelen eğilimdir. Başka bir deyişle, bunlardan birincisinde, dildeki tek tek ögelerin bir yapı ilgisi içinde, yapıyla ilişkili olarak yaşadıkları, öbüründe, dilin başlıca zenginliklerini bu ögelerin kavram-anlam yönlerinin oluşturduğu görüşü egemendir.

Bizce, kimi bilginlerin de belirttiği gibi bu iki eğilim birbirine karşıt değildir. Dildeki ögelerin biçim, yapı ve anlam yönlerini ayrı ayrı değil, birlikte ele almak, hem bu yönlerini, hem de onların öteki ögelerle ilişkilerini birlikte gözlemlemek en doğrusudur.

BİLDİRİŞİM SİSTEMİ OLARAK DİL

Temel İngiltere'ye gitmiş. Arkadaşları Temel'e:

-İngilizce bilmezdin. İngiltere'de çok sıkıntı çektin mi, demişler.

Temel:

-Hayır! Sıkıntıyı asıl İncıluzlar çekti, demiş

Dil, alışılmış genel anlamı ile "insanlar arasında bildirişim sağlayan sözlü göstergeler sistemi" olarak tanımlanmaktadır. Son derece karmaşık ve çok yönlü olan dil üzerine şüphesiz başka şeyler de söylenebilir. Meselâ onun düşünce ilişkisinden, kültür taşıyıcı niteliğinden, toplumların varlıklara ve olaylara bakış ve bunları kavrayış tarzını yansıttığından, hatta karakterlerini belirttiğinden, insanın iç âlemini dış âleme bağladığından söz edilebilir.

Yalnız sözlü göstergelere değil, başka gösterge sistemlerine de "dil" dendiği görülmektedir. Fakat bizim amacımız, bil-

dirişim aracı olarak dilin bazı temel kavramlarını açıklığa kavuşturmaktır. Bu nedenle bildirişim ve sözlü gösterge kavramları üzerinde duracağız.

Bildirişim

Dört arkadaş vardı: Bir Türk, bir Arap, bir Rum ve bir Fars. Bunlar bir gün bir yerden para buldular. Canları üzüm istiyordu. İranlı, "Bununla engüra alalım" dedi. Türk "Benim canın üzüm istiyor" dedi. Arap itiraz etti: "Hayır ben onu istemiyorum, bence ineb alalım" dedi. Rumı ise, "Bunları bırakın, bence islafil alalım" dedi. Anlaşamadılar, kavgaya tutuştular. Neydi mesele? Mesele, isimlerin anlamlarından haberleri olmamasıydı. Aslında hepsi de kendi dillerinde üzüm istediklerini söylüyorlardı. O para ile hepsinin istekleri karşılanabilirdi. Niyetlere ve anlamlara bakmayıp söze bakarsak savaş olur. İnsanların çoğu da böyledir. (Mesnevî'den).

Bildirişim, gelişmiş canlılar âleminin en yaygın olaylarındandır. Topluluk hâlinde yaşayan hayvanların (meselâ arıların) belli yöntemlere başvurarak birbirlerine belli bilgiler iletikleri bilimsel incelemelerle ortaya konulmuştur. İki cinsiyetli olan hayvanlarda türün varlığını sürdürebilmek için gerekli olan birleşmelerin önce şu veya bu biçimde bildirişimlerle başladığı da bilinmektedir. İnsanlar arasında bildirişim ise, toplum içinde yaşamanın getirdiği vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.

Bildirişim kelimesini Batı dillerinde ortak bir terim olan communication kelimesinin çeşitli anlamlarından biri olan, "bilgi alış verişi" anlamının karşılığı olarak kullanıyoruz. Türkçede bu anlamda "haberleşme, bildirişme, anlaşma, iletişim" gibi kelimeler de kullanılmaktadır.

Buradaki bilgi (information) kelimesi de dar anlamda alınmamalıdır. Başkalarına anlatılmak istenen (bildirilebilir) her şey bunun içine girer. Bir düşünce, bir duygu, bir yargı, bir soru, bir uyarı, bir istek veya bir isteksizlik, bir buyuru, bir çağrı vs. bildirişime konu olabilir. "Toplumsal nitelikli dilin birincil işlevi, insana özgü eklemli seslerle bir dilsel toplulukta bildirişim ya da iletişim sağlamaktır. Dil herşeyden önce bir bildirişim aracıdır. Bu gerçeği özellikle, Saussur ile Prag Dil bilim Çevresi'nin uzantısında yer alan işlevsel dilbilim vurgulamış, bildirişim sağlayan ögelerin, bu ögelerden oluşan dilin

yerine getirdiği 'işlev'i dil bilim kuramına yön veren bir kavrama dönüştürmüştür." (Vardar, 1982:41).

Dil ile sağlanan sözlü bildirişim, şüphesiz en yaygın ve en önemli bildirişim aracıdır. İnsanlar arasında başka bildirişim sistemleri de vardır: Trafik işaretleriyle, gemicilikte flamalarla veya ışık işaretleriyle, sağır-dilsizler arasında el hareketleriyle yapılan bildirişimler gibi.

"Hiç kuşku yok ki bildirişme işlevi, dilin özünü gün ışığına koyar. Gerçekten de dilin en önemli yanı, insan dünyasında aracılık etmek, insanı insanla birleştirmektir. Genellikle konuşma ve bildirişimle insan insana ulaşır. İnsanı insana vardıran, insanı insana götüren dildir. Ancak dille toplum üyesi olur insan, ancak dille zengin birtakım nitelemelerle bezenir. Bu konuda herkes Montaigne'e hak verir kanısındayım: 'Bildirişme olmadıkça hiçbir hazzın tadı yok benim için'." (Uygur, 1984:16-17).

Sebati Ataman, bildirişimin özelliklerini şöyle sıralamakta ve açıklamaktadır. (Ataman, 1981:7-9):

Bildirişimin Özellikleri

1. Bildirişim tek bir olay değil, belli bir noktadan başlayıp adım adım gelişerek belli bir noktada sona eren bir "olaylar dizisi", art arda sıralanan bir "olaylar zinciri"dir; bir süreçtir.

2. Bildirişim, biri bilgiyi veren, öbürü de bilgiyi alan olmak üzere en azından "iki taraf"ın varlığını gerektirir. Sözlü bildirişimde bu taraflara kısaca "söyleyen" ve "dinleyen" diyoruz. Söyleyen ve dinleyen birden fazla olabileceği gibi, bunlar sık sık yer değiştirebilirler de. Fakat her bildirişimde mutlaka iki taraf vardır. Biz, biriyle konuşurken, ileti değil, ileti-ş-im kurarız

3. Bildirişim söyleyenin beyninden başlar. Dinleyene ulaştırılmak istenen "bilgi"nin kaynağı söyleyenin beynidir. Bildirişimin konusu olan bilginin, başka bir deyişle anlam veya kavramın (içeriğin) önceden söyleyenin beyninde var olması ve açıklıkla bildirilebilir nitelikte olması

şarttır. Hiç kimse bilmediği veya iletilebilir bir biçime sokamadığı bir "bilgi"yi bildiremez.

4. Bildirişimin yürüyebilmesi için, söyleyenle dinleyen arasında kanal adı verilen maddî/fiziksel bir bağlantı kurulmalıdır. Sözlü bildirişimde kanal, işitme duyusunu etkileyen "ses dalgaları"dır. Başka bildirişim biçimlerinde, meselâ trafik işaretleriyle bildirişimde kanal, görme duyusunu etkileyen "ışık dalgaları"dır. Kanalın, insanın duyu organlarını etkilemesi şarttır. Nitekim elektrik akımı veya radyo dalgalarıyla da bilgi iletilebilirse de, bildirişim bir yerde bunların ses dalgalarına dönüştürülmesiyle gerçekleşme yoluna girer.

5. Söyleyenle dinleyen arasında fiziksel bir bağlantı/bir kanal bulunması yeterli değildir. Bilginin kanal üzerinden söyleyenden dinleyene iletilmesi lâzımdır. Bu iletme, kanalı oluşturan ses dalgalarının söyleyen tarafından dinleyenin işitme organlarına belli bir etki yapacak özel bir biçime sokulmasıyla sağlanır. Bu özel biçime işaret/signal adı verilmektedir. İşaret, konuşulan dildeki seslerin o dilin geçerli saydığı biçimde sıralanması ile meydana gelen ses dizisidir.

6. Bildirişim, kanal üzerinden gönderilen işareti dinleyenin "duyması" ve duyduğu ses dizisini bir anlama/kavrama bağlaması ile sona erer. İşaretle anlamın birbirine bağlanmasından meydana gelen bildirişim birimine "gösterge" denir.

Bildirişimin Gelişmesi

Şimdi bildirişimin gelişmesini, yani nasıl başlayıp nasıl yürüdüğünü ve nasıl sona erdiğini ana çizgileriyle göstermeye çalışalım.

Gerçekte bildirişim genel olarak hemen daima bir göstergeler dizisi ile yapılırsa da, burada açıklamayı kolaylaştırmak için tek bir göstergeyi ele alacağız.

Bildirişim beyinde başlar. Bu başlangıç, sırf zihnî nitelikte bir işlemdir. Bu işlem, ana çizgileriyle, söyleyenin zihninde bir

bildirişim konusunu (anlamı/kavramı) canlandırması ve onu bir işarete bağlayarak bir "dil göstergesi" hâline getirmesinden ibarettir. Meselâ Türkçe konuşan bir söyleyen, zihninde sürekli yağmurlardan veya birikmiş karların kısa bir sürede erimesinden meydana gelen suların coşkun akışını, daha doğrusu böyle bir akış kavramını canlandırır ve bu kavramı "s", "e", "l" seslerinin buradaki sıra ile dizilmesinden oluşan bir işarete bağlayarak bir gösterge hâline getirir. Bildirişimin sırf zihnî nitelikte olan ilk işlemi burada biter ve bunun ardından he-men ikinci işlem başlar.

Söyleyenin beyni konuşma organlarına bir uyarı göndcrir. Bu uyarı üzerine konuşma organları (soluma mekanizması, ses telleri, gırtlak, damak, dil, dişler, dudaklar) çıkardıkları ses dalgalarını Türkçedeki s, e, l sesleri biçimine sokup bunları s-e-l sırasıyla art arda dizerek zihinde canlanan dil göstergesinin işaret kısmını oluşturur. Böylece belli ve özel bir biçim almış olan ses dalgaları havaya yayılarak dinleyenin işitme organlarına ulaşır. Bu ses dalgaları dinleyenin işitme organlarını ve o yolla beyninin işitme merkezini etkileyerek orada belli bir "işitme izlenimi/hayali" meydan getirir. Yani dinleyen "sel" işaretini duyar.

Bunun ardından bildirişimin yine sırf zihnî nitelikte olan son işlemi gelir: Dinleyen duyduğu "sel" işaretini beyninde daha önceden var olan "suların coşkun akışı" kavramına bağlar. Yani duyduğunu anlar. Böylece bildirişim de gerçekleşmiş olur.

Burada açıkça görülüyor ki, dinleyene "sel" kavramının kendisi değil, sadece işareti gönderilmektedir. İletilen şey, belli ve özel bir biçime sokulmuş ses dalgalarından ibarettir. Eğer işaret değil de kavramın kendisi iletilebilseydi, her toplumun ayrı bir dili bulunmaz, bütün insanlar birbiriyle doğrudan doğruya (aracısız) anlaşabilirlerdi. Nitekim bazı kurgubilim romanlarında hepsi de "telepathe" olan, yani kafalarındaki kavramları hiçbir kalıba sokmaksızın birbirlerine ulaştırabilen yaratıkların yaşadığı dünyalardan söz edilmektedir. Ne var ki bizim dünyamız, düşüncelerini, duygularını, bir kelime ile kafalarındaki kavramları başka insanlara ancak "ambalajla-

yarak" gönderebilen, yani ancak kavramların işaretlere bağlanmasından oluşan göstergelerle bildirişim yapabilen, bu yüzden de her biri içinde yaşadığı topluma göre çok çeşitli diller konuşan insan topluluklarının yaşadığı bir dünyadır. (Ataman, 1981:10-11).

Ortak Kaynak (Göstergeler Deposu)

Açıktır ki, bildirişimin gerçekleşmiş sayılabilmesi için, dinleyenin duyduğu işareti bağladığı kavram, söyleyenin o işarete yüklediği kavramla "aynı" olmalıdır. Bu aynılık ise, ancak söyleyenle dinleyenin işareti ve onun gösterdiği kavramı "ortak bir kaynaktan", içinde bildirişimde kullanılan bütün "işaret/kavram" bağlantılarının bulunduğu "aynı göstergeler deposundan" almalarıyla sağlanabilir. Gerçekten örneğimizde "suların coşkun akışı" kavramını bağladığı ve dinleyene ulaştırdığı "sel" işareti, dinleyen tarafından ortak bir kaynaktan değil de, başka bir kaynaktan alınan başka bir kavrama, meselâ, "yemeklere katılan toz hâline getirilmiş bir madde" kavramına bağlanırsa bildirişim gerçekleşmiş olmaz. (Sel, Fransızcada tuz demektir). Dinleyen kendi kafasındaki kaynakta veya kendi göstergeler deposunda bu işarete bağlanabilecek herhangi bir kavram veya anlam bulamazsa sonuç aynı olur. Bildirişim zinciri kopar; söyleyenle dinleyen arasında bağlantı kesilir.

Demek ki bildirişim, söyleyenle dinleyen arasında ikili bir bağlantının kurulmasını gerektirmektedir. Bunlardan biri, işareti ileten "kanal" bağlantısı, öbürü de söyleyen ve dinleyenin aynı işareti aynı anlamla birleştirmelerini sağlayan "ortak kaynak" bağlantısıdır. Birinci bağlantı fiziksel nitelikte, ikincisi ise toplumsal niteliktedir. (Ataman, 1981:11-12).

Sözde ve Dilde Değişme

Her dilde yeni kelimeler ve terimler meydana getirmek gayet tabiî bir iştir. Ancak, yeni kelimeler hem bir ihtiyaçtan kaynaklanmalı, hem de bu işin uzmanları tarafından gerçekleştirilmelidir. Yeni kelimeler meydana getirirken, bunların dilin bünyesine ve kurallarına uyması göz önünde bulundurulmalıdır.

"Sosyal bir müessese olan dil durgun, değişmez bir varlık değildir. Türlü sebeplerle, en başta canlı bir uzviyet olması dolayısıyla değişmekte, gelişmekte ve zaman zaman kendini yenilemektedir. Fakat bu yenilenme ve değişme tamamıyla başkalaşma demek değildir. Bu hadise, ağaçların yaprak ve çiçeklerini mevsim mevsim değiştirmesine, yenilenmesine benzetilebilir. Dildeki değişme fertlere, kurumlara doğrudan doğruya bağlanamaz; anonim bir mahiyet taşır." (Timurtaş, 1977:110-111).

Dildeki değişmeyi bir ağaçtaki değişmeye benzeten Timurtaş, bu benzetmeyi şöyle açıklıyor: "Değişme ve yenilenme sonunda ortaya çıkan yapraklar ve açan çiçekler, eskilerinkinden başka ve farklı değildir. Kök ve gövde, dallar aynı kaldığına göre, yaprak ve çiçekler de aynı kalacaktır. Gül ağacından elbette karanfil beklenemez. Dilde de kelimeler, deyimler, terimler zaman zaman değişecek, yerlerini yenileri alacaktır. Başka bir kökten, ayrı bir ağaçtan yaprak ve çiçek gelip bunun üzerine konmayacaktır. Ağaçlar arasında aşı yapılmaktadır ama bunların aynı aileden olması gereklidir. Ağaç için söylediklerimiz, dil için de aynen vakiidir. Dilin kendi kanunlarına bağlı içtimaî ve tabiî canlı bir varlık olduğu bilinmediği ve kabul edilmediği içindir ki, yapılmak istenilen yenilik başarıya ulaşmıyor." (Timurtaş, 1977:113).

Dildeki değişme kanunları aynen bir toplumun değişme kanunları gibi kendine hastır ve o dili kullanan milletin tarih içindeki gelişmesi ve değişmesi ile sıkı sıkıya ilişkilidir. "Milletlerin gelişmesine ve diğer milletlerle münasebetlerine paralel olarak diller de başka dillerden sesler, kelimeler, deyimler ve terimler alır, bunları kendi öz potalarında eritir, sindirir ve hazmederek kendilerine mal ederler. Böylece zaman içinde tıpkı büyüyüp serpilen çocuk gibi gelişir, büyür, zenginleşir, hatta bir zaman sonra da ölürler. Dilleri de, bütün canlı varlıklar gibi bazı dış müdahalelerle öldürmek, fakirleştirmek, dumura uğratmak mümkün olabildiği gibi, 'dil hastalıkları'nı tedavi etmek de kabildir. Dil de âlemşümul tekâmül kanununa tâbidir. Tekâmül kanunu, kâinattaki bütün varlıkların sürekli bir şekilde 'basitten mürekkeb'e, 'kendi kendinelik'ten 'irade-

li'ye, fakat 'sağlam'dan 'kolay bozulabilir'e doğru tekâmül ettiğini söyler." (Songar, 1986:14-15).

Yol işaretleri değiştirilirse, trafik karmakarışık olur, arabalar birbirine girer ve yüzlerce insan ölür. Telefonda yanlış bir rakam çevirirseniz, karşınıza bir başkası çıkar. Karmaşık bir işaret sistemi olan dil de öyle. "Bu millet, Tanzimat'tan sonra 'hürriyet' kelimesine mukaddes bir mana vermiştir. Onu halkın kafasına yerleştirmek için yüzlerce şiir, makale, hikâye, hatta piyes yazılmıştır. Bu kelime telaffuz edilince herkesin kafasında ona bağlı fikirler, eserler kahramanların hayali uyanmıştır. Fakat Türkiye'de demokrasi başlarken biri çıkmış, bu zengin çağrışımlı kelimenin yerine uydurma 'özgürlük' kelimesini icat etmiştir. Nasılsa, okul kitaplarında 'hürriyet' kelimesi 'özgürlük' ile değiştirilmiş, böylece yüzyıllık geleneği olan bir kavramın muhtevası boşaltılmış; çıplak, zıpçıktı, kendisinden başka sadece densizleri hatırlatan bir teneke-kelime madalya diye yakalara asılmıştır. Cumhuriyet devrinde belli bir tarihten sonra yetişen nesilleri eski kültürden uzaklaştırmayı gaye edinen insanlar, milyonlarca insanın bildiği kelimeleri değiştirmeye kalkışmışlardır. Türkçede karşılığı bulunmayan kelimelere Türkçe karşılık bulmak faydalı, müspet bir iştir, fakat düşünce trafiğini düzenleyen kelimelerin hoyratça değiştirilmesi Türkiye'de nesillerin kafasını karıştırmış, kültür akışına sekte vurmuş, kavram kargaşası doğurmuştur. 'Öztürkçe' tarih ve kültür düşmanlarının elinde bir beyin yıkama vasıtası hâline gelmiştir. Eline baltayı alan yüzlerce yıl dantel gibi işlenen Türk kültürünü yıkmış, harabeye çevirmiştir. Faciayı düşününüz: Bugünkü nesiller için Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Hâlide Edip, Yakup Kadri, Reşad Nuri, Peyami Safa, A. Hamdi Tanpınar hatta Sait Faik'in eserleri anlaşılmaz hâle gelmiştir. Bir milletin kütüphanesi ancak böyle yıkılabilir." (Kaplan, 1992:177-178).

Dil-söz ayrımı, özellikle sözdeki ve dildeki değişmelerde kendini gösterir. Bu değişmeler aynı zamanda sözle dil arasındaki farklılığı da ortaya koyar. Söz ferdin iradesine bağlı olduğu için değişmeye açıktır ve çok kolay değişir. Her konuşan onu kendine göre her zaman değiştirebilir. Kişiler birbirlerinden farklı biçimde konuştukları gibi, kendi durumlarına göre,

hatta dinleyenin durumuna göre, söz üzerinde işlerine gelen her değişikliği serbestçe yaparlar.

Söyleyenin maksadı, duyguları, içinde bulunduğu şartlar, kullandığı göstergenin veya gösterge dizisinin anlamını değiştirir, hatta bazen tersine çevirir. Gösterge, ancak fert kullanımında, içinde yer aldığı söz bütününde az çok bir anlam açıklığı kazanır. Anlamdaki bu değişkenlik ve esneklik, sözün ferdin iradesine bağlı bir eylem olma niteliğinin kaçınılmaz sonudur. Fakat bu dili kullananları çoğu zaman tedirgin eden, sıkıntıya sokan bir durumdur. Bunun içindir ki, insan konuşurken, el-kol hareketleriyle, mimiklerle anlamdaki belirsizliği gidermek ister. Sık sık "yani, demek istiyorum ki" gibi sözler söylemek, tekrarlar yapmak zorunda kalır. Söylediği sözün kafasındaki düşünceyi/kavramı tam anlatamadığını sezince de onu değiştirmek, başka sözler seçmek yoluna gider. Sadece bu durum dahi "sözün hür iradeyle bir seçme eylemi" olduğunu açıkça ortaya koyar. Fakat ferdin istediği sözü seçmesi, onu istediği gibi değiştirmesi, dilin de değişmesi demek değildir. Fert ancak sözü değiştirebilir, dili değiştiremez. Çünkü dil ferde değil, topluma bağlıdır. Dildeki değişme, zaman içinde ve ferdin iradesine bağlı olmaksızın meydana gelen toplumsal olaydır. Sözde yapılan bir değişikliğin dilde değişiklik hâline gelebilmesi için, toplumun değişikliği benimsemesi lâzımdır. Bu benimseme de ancak zaman içinde olur.

Söz Seçme Özgürlüğünün Sınırları

Sözü seçme özgürlüğü, işaretle kavram arasındaki bağlantıyı koparmak özgürlüğü demek değildir. Hiç kimse "ağaç" işaretini "bildiğimiz bitki" kavramından koparıp meselâ "akarsu" kavramına bağlayamaz. Bağlamasına bağlar ve meselâ "Ağacı yüzerek geçtiler" gibi bir söz söyleyebilir. Ama o zaman sözü seçme özgürlüğünü değil, anlamsızlığı ve anlaşılmamayı seçme özgürlüğünü kullanmış olur. Seçilecek şeyin "söz" olması, yani konuşulan dilde anlam taşıması şarttır. Sözün dinleyen tarafından anlaşılması, yani onun bildiği bir dilden seçilmesi de gereklidir. Meselâ bir kimse Almanca bilmeyen bir Türk'e "yemeğe buyurun" diyecek yerde "Bitte zu Tisch" derse sözü seçme özgürlüğünü kullanmış olmaz, başka bir dil kullanmış olur.

Peki sözü seçme özgürlüğünün sınırları nedir? Başka bir deyişle sözde neyi değiştirebiliriz, neyi değiştiremeyiz?

Bir örnekle devam edelim:

"Sakın orada kalma, hemen gel", şeklinde bir cümlemiz olsun.

1. Bu sözdeki göstergeleri oluşturan sesleri ve onların sırasını değiştiremeyiz. Meselâ "sakın" göstergesinin başındaki "s" sesini değiştirip yerine "b" veya "f" koyamayız. Birinci halde başka bir gösterge (bakın) meydana gelir, söz anlamsızlaşır. İkinci halde ise gösterge (fakın), işaret+anlam bütünü olma özelliğini kaybeder. Ses sıralamasını da değiştiremeyiz. Meselâ bu göstergedeki sesleri "s-a-n-ı-k" veya "n-ı-s-a-k" biçiminde sıralamayız. Birinci halde başka bir gösterge söz söylemiş oluruz, ikinci halde de söylediğimiz Türkçe bir gösterge olmaz.

2. Buna karşılık bu sözdeki bir gösterge yerine bambaşka bir gösterge, hatta bir göstergeler dizisi kullanabiliriz. "Sakın" göstergesi yerine "zinhar", "aman", rica ederim", "emrediyorum", kesin olarak söylüyorum"vb.; "kalma" yerine "oyalanma", "durma", "eğlenme" vb. diyebiliriz. Aynı şey öteki göstergeler için de geçerlidir. Onların yerine de başka göstergeler seçebiliriz.

3. Göstergelere dokunmadan sözdizimini değiştirebiliriz. "Orada kalma sakın, hemen gel", "Gel hemen, orada kalma sakın" diyebiliriz.

4. Nihayet sözü tümüyle değiştirebiliriz. Temel anlamdan büsbütün uzaklaşmaksızın, bu sözün yerine başka bir söz seçebiliriz: Meselâ, "Olduğun yerden derhâl ayrıl, seni burada acele bekliyoruz" gibilerden bir şey söyleyebiliriz.

Fakat göstergenin yapısında anlamı kökten değiştirecek veya ortadan kaldıracak değişiklikler yapamadığımız gibi, sözdiziminde de bu biçim değiştirmeler yapamayız. Örneğimizdeki göstergeleri "Sakın orada gel, kalma hemen" biçiminde sıralayamayız.

Görülüyor ki, gerek tek göstergelerde, gerek göstergeler dizisinde yapabileceğimiz ve yapamayacağımız değişiklikler vardır. Başka bir deyişle seçme özgürlüğümüz sınırlıdır. Bu sınırlılık, bir yandan dilin bir sistem olmasının sonucudur, öte yandan da dilin bir sistem olduğunu ispatlayan bir olgudur. Sözü seçme özgürlüğü, sözün anlatım değerini kaybettiği, toplumsal bildirişim aracı olma niteliğinin ortadan kalktığı noktada bu sınırı aşmış olur (Ataman, 1981:23-25).

Dil Değişmelerinin Sevk ve İdaresi

Diller değişirler; günlerin, gecelerin, insanların ve toplumlarının değiştiği gibi değişir dil. Eğer bir dilin kullanıldığı ve yaşadığı bütün durumları kaydedebilsek, sonra bu kayıtlardan dilin durumuna bakarak, dilin herhangi iki zaman dilimindeki durumuna eşit diyemeyiz. Bu anlamda zihinlerdeki değişim, ileriye veya geriye devam ettikçe dilin de değişmesi mukadderdir. Bunun önüne geçilmesi muhâldir.

Ancak bu değişim tabiî ki belli etkenlere tâbidir. Diller hiçbir sebep olmadan başıboş akıp gitmezler. Diller en başta bünyesinde yaşadıkları toplumun hayatından şekil alır. Hayattaki her zenginlik dile de sirayet eder, her kısırlaşma dili de kurutur, her fidan dil için yeni bir neşedir, her budama dilin bir kısmının da budanması anlamına gelir. Bununla beraber en ortak anlaşma aracı olduğunu ilân ettiğimiz dildeki değişim de, toplum hayatını etkiler ve bu iki değişim bir tenis topunun tenisçiler arasındaki seyahati gibi ortak bir değişim meydana getirerek, başta yekdiğerini sonra kendisini değiştiren bir 'döngü'ye girmesini akıp giden zaman içinde her cemiyet için kaçınılmaz görmek gerekir.

Dilde Değişme

Değişme, varlığın temel yasasıdır. Dil de her varlık gibi durmadan değişir. Fakat sürekliliği kesintiye uğramadan, kuşaklar arasında bağlılık kopmadan değişir.

Dilin sürekliliği demek, onun değişmezliği, taşlaşmışlığı demek değildir. Aksine, zaman kaybetmeksizin değişmesi demektir. Dil sürekli olmasaydı, toplumda dili değişmeye yönelten itici güçler harekete geçmek ve dil üzerinde etkili ola-

bilmek için gerekli zamanı bulamazlardı. Meselâ sürekli bir elektrik akımında voltajı değiştirebilen etkenlerden hiç biri bir yıldırımın voltajını etkilemek için vakit bulamaz. Yıldırım, etki kendisine ulaşmadan geçip gider.

Kuşaklar arasında bağlılık demek de, her kuşağın kendisinden önceki bütün kuşaklarla aynı dili konuşması demek değildir. Böyle bir şey zaten dilin değişkenlik niteliğiyle bağdaşmaz. Kuşakların dil bakımından birbirinden kopmaması başka bir şeydir, aynı dili konuşmaları başka bir şeydir. Kimse dedesinin, hatta babasının konuştuğu dilin tıpkısını konuşamaz. Ama bu, onların ne dediğini anlamasına, kendisinin ne dediğini de onlara anlatmasına engel değildir. Böyle bir karşılıklı anlama, elbette dede, baba ve oğuldan oluşan üç kuşağı birbirine bağlar. İşte dilin değişmesinde kopmayan bağ budur.

Dikkat edilirse "anlaşma" demedik, "karşılıklı anlama" dedik. Bizim için asıl mesele, kuşaklar arası anlaşmadan daha çok, birbirini anlama ve bu birbirini anlamanın meydana getirdiği kuşaklar arası bağlılıktır.

Toplumun gelişmesiyle dilin gelişmesi arasında çok sıkı bir bağ vardır. Millet ilerleyip geliştikçe, o milletin dili de gelişir. Gelişmiş ve zenginleşmiş bir dil de milletin her alanda ilerlemesini kolaylaştırır. Zayıf bir dille yüksek bir kültür meydana getirmek mümkün değildir. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarabilmek için dilimizi ileri seviyede bir bilim ve kültür dili hâline getirmemiz şarttır.

Ortak Dil / Millet Dili

Bir toplulukta tam bütünleşmenin gerçekleşmesi, o topluluğun tam bir millet hâline gelebilmesi ve millet olarak varlığını ve birliğini koruyabilmesi, ancak "ortak dil"e sahip olmasıyla mümkündür.

Dil bir milletin en değerli hazinesidir. Bu hazinenin kapısı milletin bütün fertlerine açık olmalıdır. Bazı odalarına yabancıların temsilcisi durumuna düşmüş imtiyazlı kimselerin dışında öteki millet çocuklarının giremediği bir hazineye millet hazinesi denemez.

Gerçek bir millet dili, yalnızca bir aydınlar azınlığının değil, bütün milletin malı olan ve bütün millet tarafından kolaylıkla kullanılıp anlaşılabilen dildir. Yabancı dillerin etkisi altında kalmış, onların boyunduruğu altına girmiş olan bir dilin milletin büyük çoğunluğunca anlaşılması elbette mümkün olmaz Böyle bir dil de ortak dil kabul edilemez. (Ataman, 1981:32-33).

SERBEST OKUMA PARÇASI

*TÜRKİYE'DEN TÜRK DÜNYASINA TÜRKÇENİN GELECEĞİ**

Oktay SİNANOĞLU

1956'da Amerika'ya ilk gittiğim yıllarda, o sıralarda yeni basılmış bir kitap okumuştum; adı: "Pantürkizm". Kitap, Amerika'nın Türk dünyası üzerine, daha o zamanlar araştırma yapan belli başlı evrenkentlerinden birinde verilmiş bir doktora teziydi. Amerikan hükûmeti, çoğu kez onun istihbarat ve gizli eylemler kolu olan CIA, böyle çeşitli evrenkentlerde, seçtiği profesörlere araştırma fonları tahsis ederek araştırmalar yaptırır.

Kitapta, Türkiye dışındaki diğer -o zaman Sovyetler Birliği'nde olan- Türk ellerinin kültür, dil, eğitim durumları uzun uzun inceleniyor ve kitabın sonunda şöyle bir sonuç çıkarılıyordu: Amerika, İngiltere, Türkiye halkını Anglosaksonlaştırıyor; eğitim dilini İngilizce yapacak. Türkçeyi unutturacak, halkın dilini İngilizce yapacak. Sovyetler'de ise Ruslar Türk halklarını Ruslaştırıyorlar, orda da Rusça eğitim yapan okulların sayısını arttırıyorlar, halkı böyle okullara özendiriyorlar. Rusça okullara ve mezunlarına tüm imkânlar sağlanıyor. Türkçe okullar gittikçe söndürülüyor. Böylece birkaç nesil sonra dünyada ne Türkiye Türkçesi, ne diğer Türk lehçeleri kalacak. Zaten Amerikan nüfuzunda olsun, Rus nüfuzunda olsun Türk ellerinde Türk Dünyası kavramına biraz merak salanlar derhâl cezalandırılıyorlar. Dolayısıyla, Pantürkizm gibi bir tehlike kalmadığı gibi yakında Türk dilleri de biteceği için Türk lafı bile tarihe kavuşacaktır. Hititler ve Keltler gibi... 1956'dan bu yana Anglo-Sakson gayesi yolunda ne kadar mesafe kat edilmiş olduğunu okuyucularınız takdir edeceklerdir. Yalnız, 90'larda Sovyetler dağıldı, Türk Dünyası önünde birden beklenmedik imkânlar belirdi. Ama Türk Dünyası hazırlıklı değildi. Amerika ise hazırdı. Amerika, İngiltere ve İsrail hemen onlara el attılar: Özellikle Amerikan misyonerleri, çok iyi Kazak Türkçesi öğretilmiş Amerikan ajanları Türkistan ellerinde yoğun faaliyete giriştiler. Geçen yıl (1996'da) Kazakistan'da iken Çimkent şehrinde 1 ay içinde 3.000 Kazak'ın Hıristiyan edildiğini öğrendik. Derhâl Amerikan okulları açıldı, bizdeki Robert Kolej gibi tohumlar atıldı.

Türk Dünyası İçin Uzun Vadeli Gayelerimiz

Siyasî birlik hayalleri üstünde durmaya hiç gerek yok. Zaten kendi iç siyaset durumumuz ne halde ki, bir de birçok hastalıkları onlara bulaştıralım. Önce Türkiye kendisini toparlamalıdır. Ancak, şimdiki fırsatlardan faydalanarak uzun vadeli meseleler üzerinde durmalıyız. Bunların başında Türk dil birliği gelir. Onun için de Türk dilini, önünde hazırlanmış korkunç uçurumlara düşüp yok olmaktan korumak gerek. Bir dilin yaşayıp gelişmesi eğitime bağlı. Eğitim düzenini yabancı boyunduruklara kaptırıp sömürge eğitimine geçen, yani yabancı dilleri ayrıca öğretmek yerine, tüm derslerini kendi dilleri yerine yabancı bir dilde veren, hele hele bunu ana okullarına kadar indirmek ihanetine uğrayan ülkelerin dili, dolayısıyla önce kimliği, sonra bütünlüğü ve nihayet adları ve varlıkları tarihten silinip gidiyor. Türk dilinin çeşitli lehçeleri var. Bunlardan Azeri Türkçesi, 50 yıl önceki Türkiye Türkçesi'nin hemen hemen aynıdır. İçinde biraz Osmanlı Türkçesi var. Türkmen Türkçesi ile de fark fazla değil. Kazak, Kırgız, Tatar, Başkır lehçeleri, İslâm öncesi saf Türkçe gibi. Nitekim doğru olarak Cumhuriyet Türkiyesi'nde Türkçeye ağırlık verilip Türkçenin eşsiz matematik gibi kurallarına uygun kelimeler türetilirken bu lehçelerden de birçok kökler yeniden alındı, en eski Türkçe böylece geri geldi. Kimse, hele Türk Dil Kurumu bu güzel Türkçeye 'uydurukça' diye iftira etmesin. Ama kimse de Osmanlı atalarımızın Arapça, Farsça kök ve kurallarla türettikleri güzelim Osmanlı Türkçesi'ne de düşmanlık etmesin. Eskisi de, yenisi de Osmanlısı, Çağatay'ı da hepsi hepsi Türkçedir. Yeter ki sözcükler dilimizin kurallarına uygun biçimde türetilsin ve kullanılsın.

İşin ilginç yanı, Türkçe 1980'lere kadar çok güzel bir gelişme içinde iken, son yıllarda Türkçe bütünüyle baltalanmış, eskisiyle, yenisiyle pek güzel Türkçe kelimeler varken ve herkes tarafından kullanılırken, birden İngilizcesini sokuşturmak moda edilmiştir. Bunda yabancı dille eğitim yapan okulların artmasının, dolayısıyla Türkçeyi pek bilmeyen yeni nesillerin yetişmesinin de büyük payı var. "Mebus", "milletvekili" olmuşken birden "parlementer" oluverdi.

Türkçenin ve de Türk dil ve kültür birliğinin önündeki en büyük düşman, en büyük tehlike, bugün İngilizce ile eğitim yapan okulların hızla yayılıp Türk okullarının yakında hiç kalmaması, yeni nesillerin Türkçe hiç bilmemesi ve bu afetlerin Türkiye taşeronluğu ile diğer Türk ellerine de taşınmasıdır. (s.177-185)

SİNANOĞLU, Oktay, **Bye-Bye Türkçe, Otopsi Yay., İst.,2001.*

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÜLTÜR

"İrfan asaletini kaybetti. Hafızaya çakıl taşı gibi saplanan bilgi kırıntılarına yeni bir ad bulduk: Kültür. Genç kuşaklar, Batı'nın bit pazarlarından ithâl edilmiş bu ha-zır elbiselere küçümseyerek bakıyor. Hoca, öğretmen oldu; talebe, öğrenci. Ne soğuk, haysiyetsiz, çirkin kelime. Hoca, öğretmez, yetiştirir, aydınlatır, yaratır. Öğrenci ne demek? Talebe isteyendir; arayan, susayan." (Cemil Meriç).

"Doğumdan ölüme, sabahtan akşama kadar ve hatta uykuda bile bir halkın sahip olduğu inancı bir bakıma, 'bütün bir yaşama şekli' olarak görebiliriz ve bu hayat şekline de kültür diyebiliriz." (T.S. Eliot).

KÜLTÜR TANIMLARI

Kültürün tanımı, Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe Sözlük'te şu şekildedir:

1. Tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çerçevesine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.

2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.

3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi.

4. Bireyin kazandığı bilgi (Tarih kültürü kuvvetli bir kişi).

5. Biy. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme.

6. Tarım. ---akımı. Bir toplumun kültüründen bazı ögelerin başka bir topluma geçişi: "Yeryüzünde gelişmiş ve az gelişmiş toplumlar bulundukça, ister istemez gelişmişten az gelişmişe doğru bir mal ve kültür akımı olacaktır." O. Rıfat ---bitkileri. İnsanlarca yetiştirilen bitkilerin bütünü.

Kavram olarak kültürün yüzlerce tanımı yapılmış, ayrıca kültür bazı deyişler içerisinde yer alarak yeni anlamlar da kazanmıştır. Söz gelimi halk arasında "kültürlü" ya da "kültürlü adam" deyişlerinde olduğu gibi "edinilmiş, kazanılmış bilgilerin tümü" anlamı yüklenmiş.

Filozof John Dewey'e göre kültür, "Her şeyi taşıdığı değer ve amaçlarına bakarak algılama ve değerlendirme alışkanlığı"dır. Sosyolog Ali Şeriatî, daha geniş bir çerçeveye oturtarak, kültürü, "tarih boyunca bir toplumda meydana gelen bütün maddî ve manevî değerler toplamı" olarak tanımlar. Ali İzzetbegoviç'e göre kültür, semadaki prologla başlamıştır ve dolayısıyla semadan gelen insan sema ile olan münasebetiyle daima uğraşacaktır. Kültürde her şey insanın semavî menşeini ya teyit ya inkâr etmek; ya şüphe ile karşılamak ya da onu hatırlamak demektir. İbn-i Haldun ise kültür ve medeniyet karşılığı olarak "ümran" kelimesini kullanır: "Ümran, bir kavmin yaptıkları ve yarattıkları, sosyal ve dinî düzen, örf, âdet ve inançların bütünüdür. Cemil Meriç'e göre ümran, geniş manasıyla kültür demektir; buna ilerlemiş bir kavimde rastlarsak, medeniyet dememiz gerektiğini söyler.

Ziya Gökalp, "kültür" kelimesine karşılık olarak "hars" kelimesini kullanır. Gökalp'e göre, kültür kelimesinin iki ayrı anlamı vardır: Bu anlamlardan birini "hars", diğerini ise "tehzib" (terbiye etme, eğitim) tabiriyle Türkçeye çevirmek gerektiğini söyler. Gökalp'e göre, hars, halkın an'anelerinden, eğilimlerinden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, estetik ve iktisadî ürünlerinden ibarettir." Bu tanımı yaptıktan sonra Gökalp, tüm bu güzellikler hazinesinin ve müzesinin halk olduğunu söyler.

Atatürk, kültür ve medeniyet konusunda, Gökalp'le benzer düşünceye sahiptir. Atatürk bir konuşmasında "Bence medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu nokta-ı

nazarımı izah için hars ne demektir, tarif edeyim: Bir insan cemiyetinin devlet hayatında, fikir hayatında, yani ilimde, sosyal hayatta ve güzel sanatlarda, iktisadî hayatta, yani ziraatte, sanatta, ticarette, kara, deniz ve hava ulaşımında yapabildiği şeylerin bütünüdür. Hulâsa, medeniyet harstan başka bir şey değildir."

Buradan da anlaşıldığı gibi Atatürk, Gökalp'ın "hars" adını verdiği millî kültürü, bir toplumun ürettiği maddî ve manevî değerlerin tümü olarak değerlendirmektedir.

Mümtaz Turhan, şöyle bir kültür tanımı yapar: "Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddî ve manevî değerlerden oluşan öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, kıymet ölçülerini, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder." (Turhan, 1969:56).

Emin Bilgiç kültürü, "Bir millete şahsiyetini veren, diğer milletlerle arasındaki farkı tespite yarayan, tarihin seyri içerisinde teşekkül etmiş, kendine has maddî ve manevî varlık ve değerlerin ahenkli bir bütünüdür" şeklinde tarif etmektedir. (Bilgiç, 1986:27).

Cemil Meriç ise kültürü, Avrupa'nın düşünce sefaletini belgeleyen tarımdan idmana, balıkçılıktan medeniyete akla gelen ve gelmeyen düzinelerce manası olan karanlık, kaypak, samimiyetsiz bir bukalemun olarak tanımlar. (Meriç, 1986:9). İrfan asaletini kaybedince, hafızaya bir çakıl taşı gibi saplanan bilgi kırıntıları için bulunan kültür kelimesinin, bizim aydınlarımız nezdindeki cazibesini kelimenin Avrupalı olmasına bağlayan Cemil Meriç bu kelimeye sıcak bakmaz. Batı dillerinden Türkçeye geçen "kültür" kavramıyla karşılaşan aydınımız, bir ikilem karşısında bulur kendini: Kabul mü etsin red mi etsin? Yoksa yerine bir başka kelime mi bulsun? Bu konu uzun süre tartışıldı. Kültürün karşılığı olarak Ziya Gökalp, "hars"ı önerirken, Cemil Meriç, "irfan"ı tercih eder. C. Meriç'e göre irfan, insanoğlunun has bahçesidir. Bu has bahçede kinler susar, duvarlar yıkılır, anlaşmazlıklar sona erer. İrfan, kendini tanı-

makla başlar. Kendini tanımak, önyargıların köleliğinden kurtulmaktır. İrfan, düşüncenin bütün boyutlarını kucaklarken; kültür, irfana göre katı, fakir ve tek boyutlu bir kavramdır. İrfan, insanı insan yapan ilim, iman, edep gibi vasıfların bütünüdür. Batı, kültürün, Doğu ise irfanın vatanıdır. Ona göre, kültür, hafızaya çakıl taşı gibi saplanan bilgi kırıntılarıdır. (Meriç, 1992:99).

Toplum kültürünün hem sınıf kültürünü hem de fert kültürünü belirlediğini ve şekillendirdiğini söyleyen Eliot, bir kişinin kültürünün grup ve sınıf kültüründen, bir sınıfın kültürünün de bütün toplumun kültüründen soyutlanamayacağını vurgular. (Eliot,1981:14)

Nevzat Kösoğlu'na göre kültür, maddesi ve üslûbu ile bir iman çerçevesinde gerçekleştirilen bütün bir hayattır. (Kösoğlu, 1996:8).

Kadir Cangızbay ise kültür hakkında şunları söyler: "İnsan tarihsel/kültürel bir varlıktır. İnsan birey olarak hayata başladığında kendisinden önceki atalarının başarılarını miras alır. Bu miras alma süreci öğrenme ile mümkün olur. Tecrübelerin bir sonraki nesle aktarılması işi de öğrenme ile gerçekleşir. Bütün bu tevarüs edilen tecrübelerin toplamına "kültür" adını veriyoruz. Kültür aktarımını mümkün kılan yegane vasıta ise "dil"dir. Eğer dil olmasaydı, insanlık, toplu halde yaşayan herhangi bir canlı topluluktan farklı olmayacaktı." (Cangızbay, 1998:128).

Sadık Tural, yapılan pek çok tanımı ihtiva eden kapsamlı bir kültür tanımı yapar:

"Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesle aktardığı manevî ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma benlik, kimlik ve kişilik ile mensubiyet şuuru kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir." (Tural, 1992b:109).

İnsanlar, sosyal münasebetler esnasında bir sonraki nesle kültürel değerlerini devrediyor. Değerlerin sonraki nesillere devri, öncelikle aile içinde başlamak üzere ya örgün eğitim kurumları olan okullar yoluyla ya da yaygın eğitim kurumları olan camii, eğlence ve kültür merkezleri, radyo, televizyon, sinema, tiyatro vasıtaları ile gerçekleşiyor.

Bir kelime, ona yüklenen anlamlarla kavramlaşır. Anlatmak istediğimiz kavramı hangi kelimeyle karşılayabiliyorsak, onu kullanmalıyız. İster kültür, ister irfan, isterse hars densin biz bu kelimelerle anlatılmak istenen kavramlar üzerinde duracağız.

İlk insanların sade yaşantılı toplumlarından günümüzün karmaşık toplumlarına kadar her toplum, kendi ihtiyaçları çerçevesinde kendine özgü kültürünü de meydana getirmiştir. Mağara döneminde olsun, daha sonraki dönemlerde olsun, insan içinde yaşadığı tavır ve davranış bütününün adını koymamış olsa bile, bu onun kendine özgü bir kültür ortamı içinde yaşamadığı anlamına gelmez.

İnsan davranışlarının tezahür şeklinin, onların yaşadığı kültürel ortamla yakından ilgili olduğunu söyleyen Rasim Özdenören, bu konuda şu örneği verir: "Amerikalıların gelenekleri arasında bulunan "good night kissing" (iyi geceler öpücüğü) yerine getirilemediği takdirde bunu ihmal edene kaba insan gözüyle bakılır. Oysa aynı hareket İslâmî telâkkilerin geçerli olduğu bir muhitte haram sayılır. Böylece birbirini tanımayan bu iki farklı telâkkiye sahip insanlar karşılaştıklarında, bunlardan biri diğerini günahkâr, diğeri de berikini kaba görecektir. Batı toplumunun normlarına göre, davranışını, tutumunu, tavrını, hatta edasını biçimlendiren insan, gide gide, her yanıyla Batı insanına benzeyen, onunla özdeşleşmiş bir yapıya da sahip olur. Dış davranış biçimleri, insanın iç yapısını, düşüncesini, zihniyetini de etkiliyor. Bizim insanımızın, Batı'nın toplumsal manevî normlarını benimser hâle gelmesi, Batı'nın bu davranış biçimlerini taklit etmeye başlamasıyla vuku bulmuştur. Yalnız kişisel davranış biçimlerimiz değil, hukuk kurumları bile, başta, böyle biçimsel bir sürece itilmekle kendine ait muhtevayı kaybetmiştir." (Özdenören, 1990:80-81).

Özdenören'e göre kültürle din arasında da çok güçlü bir bağ vardır. "Müslümanların yaşadığı bir toplumda sırf kıble olayı dolayısıyla farklı bir kentleşme, yerleşme vakıası vardır. Evlerin tuvaletini kıbleye karşı veya ters yönde inşa edemezsiniz. Gene aynı toplumda evlerinizi haremlik-selâmlık diye bölersiniz, iç mimarî de böyle oluşur." (Özdenören, 1985:122).

Kültür nasıl tarif edilirse edilsin, Özdenören'e göre şu özellikleri mutlaka kapsayacaktır: "Kültür, bir milletin tarih boyunca biriktirip kendine özgü bir şekil verdiği zihnî, manevî, tarihî, edebî, dinî ve sanatla ilgili birikimlerinin semboller, işaretler, gelenekler, âdet, sosyal hayat ve eserler şeklinde ortaya çıkmasıdır."

Bu birikimler, o milletin acılarını, karakterini, sosyal özelliklerini, hayat tarzını, sosyal ilişkilerini ve ekonomik yapısını temsil eder.

Kültür kavramını kendi uzmanlık alanlarına göre tanımlayan düşünürlerin, sosyologların, psikologların, filozofların, eğitimcilerin, toplum bilimcilerin ve antropologların tanımlarını Güvenç, şu şekilde tasnif etmiştir:

Sosyal Miras ve Geleneksel Sistem Olarak Kültür

"Kültür, varlığımızın yapısını(dokusunu) belirleyen, sosyal bir süreçte öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddî ve manevî ögelerin birliğidir." (Sapir).

Hayat Yolu ve Biçimi Olarak Kültür

"Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir" (Linton).

"Kültür, bir grubun yaşama biçimidir." (Maquet).

İdealler, Değerler ve Davranışlar Olarak Kültür

"Kültür, sosyal-kültürel evrendeki açık-seçik eylemlerin ve diğer araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği, anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır." (Sorokin).

Çevreye Uyum Olarak Kültür

"İnsanların (içinde bulundukları) hayat şartlarına uyumlarının toplamı onların kültürüdür." (Sumner ve Keller).

Geniş Anlamda Eğitim Olarak Kültür

"Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara iletilen davranış kalıplarıdır" (Tozzer).

Bireysel Psikoloji Olarak Kültür

"Kültür, büyütülerek ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir." (Benedict).

Oluşumu ve Kökeni Bakımından Kültür

"Kültür, sosyal etkileşimin ürünüdür" (Winston), "Kültür, çevremizin insan yapımı olan kısmıdır" (Herskovits), "Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir" (Marx).

Sembol Olarak Kültür

"Kültür, maddî eşyanın, davranışların, fikir ve duyguların sembollerden oluşan ve sembollere dayanan bir örgütlenmesidir" (White). (Güvenç, 1972:102).

Kültürü, "unutturulamayan şeyler" olarak tanımlayan Yusuf Kaplan, bu kültür tanımlamasını şöyle açıklıyor:

"Bir kültür'de değişen ve değişmeyen şeyler nelerdir? İşte bu soru, tanımlamamızı daha iyi anlaşılabilir kılabilecek bir ilk adım olabilir. Kültürün iki temel ekseni vardır: Birincisi, aslî (kurucu) eksen, ikincisi ise arızî (aslî unsurları veya dinamikleri taşıyıcı/değişken) eksendir. Bir kültürde değişen şeyler, o kültürün arızî unsurlarını; değişmeyen şeylerse, kültürün kurucu ve dolayısıyla aslî unsurlarını oluşturur. Tartışmamızı son noktadan yani aslî/kurucu unsurlardan sürdürelim. Bir toplumun Tanrı, insan, kâinat, toplum, tarih/zaman anlayışını kültürün aslî/kurucu dinamikleri tanımlar, belirler ve ifşa eder (ele verir ya da dışa vurur). Bu dinamikler, kurucu dinamiklerdir ve kültürün aslî unsurlarını oluşturur. Kültürün aslî/kurucu unsurları veya dinamikleri, bir toplumun ruhunu belirler ve şekillendirir; anlam haritalarını sunar. Anlam haritaları toplumun zihin ve davranış kalıplarını yönlendiren bir yol haritası işlevi görür. Kültürün arızî (değişken) unsurları ise, bir toplumun iskeletini oluşturur. Siyasî, toplumsal ve ekonomik

yapılar/pratikler, kültürün arızî unsurlarıdır. Bir kültürün aslî/kurucu unsurları ile arızî/taşıyıcı unsurları mutlaka etkileşim hâlinde olmak zorundadır. Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi; kültürde, sanatta, düşüncede dünyaya özgün şeyler armağan edebilmesi; kültürün aslî unsurlarını, kurucu dinamiklerini, anlam haritalarını dolayısıyla toplumun ruhunu sürekli canlı tutabilmesi ile mümkündür. Bir toplumun ruhu demek olan ait olduğu kültürün aslî unsurları veya kurucu dinamikleri, varlığını ve canlılığını sürdürebildiği ölçüde ve oranda, o toplum, dünyada yaşanan yeni gelişmeleri ve oluşumları anlamlandırabilir ve karşı karşıya kaldığı sorunları hâl yoluna koyabilir. Bir toplumun aslî/kurucu dinamiklerinin yansıma alanı olan kültürel süreçle; arızî/taşıyıcı dinamiklerinin siyasî, toplumsal ve ekonomik süreci aynı şeyler değildir. Kültürel sürecin var oluş alanı, siyasî/toplumsal/ekonomik sürecin varoluş alanından daha geniş ve kapsamlıdır. Kültürel süreç, belli bir 'zaman'la ve 'mekân'la sınırlı değildir. Oysa siyasî, toplumsal ve ekonomik süreçler/yapılar her zaman belli bir zamanla ve mekânla sınırlıdır. Kültürel süreç (=anlam haritaları/kurucu-aslî dinamikler) her ne suretle olursa olsun yok edilemez; sadece bastırılabilir. Bastırılan aslî dinamikler, bilinçaltında varlığını sürdürürler ve toplumun davranış ve zihin kalıplarını belirlemeye devam ederler. " (Kaplan, 2002).

1969 yılında toplanan 5. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Özel İhtisas Komisyonu'nun raporunda yer alan Unesco uzmanlarının kültür tarifi de şöyledir: "Kültür, bir insan topluluğunun kendi tarihî tekâmülü hususunda sahip olduğu şuur demektir; o suretle ki, bu insan topluluğu bu tarihî tekâmül şuuruna atfen varlığını devam ettirme azmini gösterir ve gelişmesini sağlar." (Ankara, 1983). Bu tanım, kültürdeki sürekliliği ve millîliği vurgulaması bakımından dikkate değerdir.

Bütün bunlardan hareketle kültür hakkında şöyle bir tanım yapabiliriz:

"Kültür, bir milletin geçmişe ait maddî ve manevî yaşantılarının toplamı; bugüne ait olarak da milleti oluşturan fertlerin duyuş, düşünüş ve davranış birliği içinde olmasıdır.

KÜLTÜRLÜ İNSAN VE ARİF ADAM

Örf, maruf, marifet, arif, tarif, irfan kelimeleri hep aynı kökten türetilmiştir. Bu kelimelerin kavram çerçevesi, irfan kelimesi ile kesişmektedir.

Özdenören'e göre "İrfan, insanın, bildiklerinden kalkarak bilmediklerine varabilme yeteneğini ifade ediyor. Daha doğrusu irfan insana böyle bir meleke kazandırıyor. Günlük dilde kullanılan "kültürlü adam" sözü, daha çok aydın (entelektüel) yerine geçmektedir. Oysa irfan kavramı daha yüksek bir anlamı ifade etmektedir. Toplumda yerleşmiş belirli kıstaslara göre kültürlü veya aydın dediğimiz kimse, aslında hiç de irfan sahibi (arif) olmayabilir. "Arif olan anlar", "Arife tarif gerekmez" gibi atasözlerimiz "irfan"ın toplumumuzdaki yüksek değerini ifade eder.

Sosyolojide kullanılan "kültür" terimi, daha çok maddî bir olguyu dile getirir. İnsanların tavır ve davranışlarından başlayarak, bu insanların ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmiş, oluşturulmuş araç ve gereçleri, çeşitli kurumları, yani bütün bu maddî vakıaları ifade etmek için kullanılan bir terimdir kültür. Oysa "irfan", daha çok ruhî bir vakıayı dile getirmektedir. İnsanın bildiklerinden hareket ederek bilmedikleri hususunda da belli bir kavrayış düzeyine ulaşmasını sağlayan ruhî bir olgudur irfan. İnsanın kavrayış düzeyinin yüksekliği ile ilgilidir. (Özdenören, 1990:72). İrfan, daha çok kalbin bir kazanımıdır.

İrfan sahibinin (arifin) zihnî melekelerinin çalışma tarzıyla herhangi bir entelektüelin zihnî melekelerinin çalışma tarzı arasında da fark olduğunu söyleyen Özdenören bu farkı şöyle açıklar: "Entelektüelin zihnî çalışması mekaniktir. Nereden kalkıp nereye gideceğini veya gittiğini bilirsiniz. Belli malûmat verilerini kullanarak belli çıkarımlar yapar, belli sonuçlara ulaşır. Mekanik bir süreçtir bu. Bu süreçte "kalbin" kavrayışına herhangi bir fonksiyon yüklenmemiştir. Oysa arif, dış maddî şartlardan, maddî malûmat unsurlarından çok içsel sezgilere dayanır. Elinden alet edevatı (laboratuvarı, kitapları) alınmış bir entelektüel birden bire hiçleşir." (Özdenören, 1990:73).

Bir insanın her alanda bilgili ve başarılı olması da mümkün değildir. Toplumda medenî ilişkiler bakımından gelişmiş, farklı konularda az da olsa bilgisi olan ve kendi alanında da aranan vasıflara sahip birine 'kültürlü insan' ifadesini kullanırız. Bir ülkenin kalkınmasında rol alan en önemli insanlar 'kültürlü insanlar' denilen kesimdir. Bir şey bilmeyen insanların ne kendilerine, ne de başkalarına faydası olur. Mehmet Kaplan, kültürlü insan yetiştirmede öğretmenlerin önemine dikkatlerimizi çekmektedir: "Öğretmenler kültürlü insanlar yetiştirmek suretiyle milletin kültürünü zenginleştirirler. Keşfedilecek kabiliyetli bir genç, yarının bir Ziya Gökalp'i, bir Yahya Kemal'i olabilir. Diyarbakır'da Ziya Gökalp'in kabiliyetini tabiat dersleri veren bir Rum doktor keşfetmiştir. Öğretmenler herkese ortak ders verirken, kabiliyetli gençlerle ayrıca meşgul olmalıdırlar. Zira onlar bire bin verirler. Kabiliyetleri geliştirilirse, onlardan bütün millet ve insanlık faydalanır. Kültürün gerçek işçileri, üreticileri ve çoğaltıcıları öğretmenlerdir. Türkiye'yi ileri götüren onların öğrencileridir. Yüz öğrenciden en az iki-üç tanesi mutlaka üstün bir kabiliyet taşır. Hayatı boyunca, beş-on kabiliyet keşfetmeyen ve onların gelişmesine yardım etmeyen öğretmen kendisini başarılı saymamalıdır." (Kaplan, 1987:52).

GELENEKTEN GELECEĞE: KÜLTÜR

Gelenek, sözlükte şu anlama gelmektedir: "Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, an'ane: Bir ulusu oluşturan etkenlerden biri de gelenektir. *"Şair yeni bir dil yaratabilir ama bunun için gereken gücü gelenekten alır."* N. Ataç.

"Gelenek, kültürün kuşaktan kuşağa geçerek zamanımıza ulaşmış inançlar, pratikler ve âdetler gibi ögelerinde varlığını sürdürmektedir. Bu ögeler, dolayısıyla da gelenek, değerini ve gücünü hem eskilikten, hem de öteden beri çeşitli durumlarda denendikten sonra geçerli kalmış olmaktan alır. Buradaki eskilik, geçerli kalmışlık ile birlikte ve daimîlik boyutunda alınınca, aslında, eskimezlik anlamına gelir. Böylece, kültürdeki eskimezlerden oluşan gelenek, geçmişten gelmekle birlikte, geçmişte kapanıp kalmayan 'kökü mazide olan ati' gibi anlaşılmak

istenmektedir. Bu eskimezin eskimezliği, tükenmez kalemin tükenmezliği ile benzeşik olabilir." (Ertürk, 1993:50).

Geleneğin yenilik karşısındaki duruşu, onun nasıl anlaşıldığı ile doğrudan ilgilidir. "Geleneği işe koşmada tutulacak yol, geleneğin yenileşmeye ilişkin etkisine belli bir yön verecektir. Eğer eski, yeni her türlü sorun için geçerli bir 'hazır çözümler dağarı' gibi anlaşılır ve işe koşulursa gelenek, fonksiyonu bakımından yenileşmeyi köstekleyici bir zincire dönüşebilir. (Geleneği, böyle anlayıp da işe koşmayı uygun bulan görüşe gelenekselcilik deniyor). Yok, öyle değil de, bir ön şartlar dağarı gibi anlaşılır ve işe koşulursa, gelenek ve geleneksel davranış, diğer aletler yanı sıra, yenileşmenin ön şartı ve hazırlayıcı temeli olarak işe yarar. Böyle anlaşılıp işe koşulan geleneğin ve geleneksel davranışın gerek kişisel, gerek toplumsal bakımdan insan yaşamında vazgeçilmez bir yeri vardır." (Ertürk, 1993:55).

Dünyayı, gelenek açısından değerlendirmeyi kültür açısından değerlendirmeye tercih eden Abdurrahman Arslan, kültür-gelenek karşılaştırmasını şöyle yapmaktadır: "Kültür bir kanaat olarak gelenekten kopuş şeklinde ortaya çıktı. Kültür içerik anlamıyla, insanın nasıl yaşayacağına ilişkin kodlar taşımaktadır. Ama onların nasıl yapılacağına ilişkin bize herhangi bir ipucu vermemektedir. Oysa gelenek, insanlara bilginin yanında onları nasıl kullanacaklarını, nasıl hayat biçimine dönüştürüleceklerinin formunu veriyordu. Dolayısıyla çok daha kimliğe sahip bir olaydı. Oysa kültür bu kimliğinden sıyrılarak çok daha gizli bir amaçla yeryüzünde bulunmaktadır ve 200 yıldan beri de bu dünyayı bu şekilde şekillendirdi." (Arslan, 1997:164-168).

Toplumsal gerçek, hızlı bir değişim içindedir. Bu hâl beklentiye uygun olarak, yeni problem durumları ortaya çıkardıkça, geleneğe dayanmak isteyenler, bunların çözümlerini gelenekselcilere uyarak, büyük bir ihtimalle, geleneğin şimdiki içeriğinde arayabilirler. Oysa, gelenek içeriğinin zamanla ve en azından bazı kısımlarıyla yetersizleşmiş veya gereksizleşmiş olması ihtimal dahilindedir.

Gelenek içeriğini, esas itibariyle, geçmişteki problemlere çare olmuş çözümler olarak gören Ertürk, geleceğe doğru yol alındıkça karşılaşılacak problemlerin değişik olmalarının da, eski çözüm yollarını bir noktada battal kılabileceğini belirtmekte ve: "Bu yüzden de, geçmişteki durumlarda işlemiş olmak, hiçbir ilkenin her zaman işleyeceğinin bir garantisi gibi alınamaz" demektedir. Devamla: "Bu husus gözden kaçırılırsa, geçmiş kuşaklardan gelen inanış ve davranış örüntülerine saygı ve denenmişe güven duyguları, gelenekselcilik ile kaynaşarak, karşılaşılan yeni problemleri çözmenin güçlüğü karşısında, âdeta ilerlemekten kaçıp statükonun kucağında barınma özlemi içinde kaybolan davranışlara yol açabilir. Oysa, sürekli değişme sonucu bugünkü gerçek dünkü gerçeğin özdeşi olmadığı; insanların değer ve bilgi sistemleri başkalaştığı; üstelik hem gerçeğe, hem de bu sistemlere erişme derecesi ve biçimi değiştiği için, karşılaşılan yeni problemlerin çözümleri de -ister istemez- değişik olacak" demektedir. (Ertürk, 1993:59).

"Yeni çözümlerin eskilerle özdeşlik taşımaması, gelenek ile bağlantının tamamıyla kesilmesi anlamına gelmez; 'geleneğin son ucu'ndan başlayarak ve eldeki gelenek içeriğini, hazırlayıcı ön şartlar gibi işe koşarak, 'yeni çözümleri' oluşturmak anlamına gelir. Geleneğin sondaki ucu, dinamik anlamda, bugüne eklemlenmiş olmak ve böyle kalmak zorundadır. Unutmayalım ki şimdiki bugün, düne dönüşecek ve nice yarınlar bugün olacaktır. Şu halde, geleneğin son ucundan kopuk olmamak, geleceğe dönük bir sıra atılımlar içinde bulunmak gibi anlaşılmak gerekir. Bu demektir ki, 'geleneğin büyüyen ucu' hazırda değildir; kısmen bizim eserimiz olacaktır. Bu durum karşısında bir yandan gelenekselci davranışın yetersizliği hatta gelişmeyi engelleyiciliği belirirken, öte yandan gelenekten hepten kopma çabasında olan davranışların gerçekçilikten uzaklığı ve zararlılığı da ortaya çıkıyor. Değişmeye hazır bulunuşluk düzeyini hesaba katmayış, devrimci atılımların içinde çalkalandıkları güçlüklerin önemli nedenlerinden biridir." (Ertürk, 1993:60).

Geleneği bir hazır çözümler dağarı gibi kullanmaya çalışmak ne kadar yanlışsa, onu bir ön şart dayanak olarak işe koşmayı ihmal etmek de, o kadar yanlıştır. Geleneği bir ön şart

dayanak olarak almamak, kişiyi hazırdakinden yararlanmayışın yanı sıra, bir de, geleneğin son ucundan kopuk, gerçekçi olmayan hamlelere itebilir.

KÜLTÜRÜ OLUŞTURAN UNSURLAR

1. Din: Kültür, bir toplumun yaşama biçimidir. Din de öyle. Bu anlamda din ile kültür aynı şeydir. Eliot, "Avrupa kültürünün, Hıristiyanlık ortadan kalktıktan sonra yaşayacağına inanmıyorum" diyor ve ekliyor: "Buna sadece Hıristiyan olduğum için değil, sosyal biyoloji çalışmış bir kişi olarak da inanıyorum." Din, kültüre kaynaklık yapmaktadır.

2. Dil: Kişi, her şeyden önce ait olduğu toplumun diliyle tanışır. Önce dilini öğrenir. Her toplumun duyuş, düşünüş ve davranış özellikleri vardır. Bunun ifade yolu ise ancak dil ile mümkündür. Dil, bir ifade vasıtası olmanın yanında bir kültür taşıyıcısıdır da.

3. Tarihî Miras: İçinde bulunduğumuz kültürün büyük bir bölümü, bize öncekilerin mirasıdır. Zamanla bazı kültürel değerler toplumun ihtiyaçlarına hitap etmez olur, kaybolup gider; bazıları ise biçim değiştirir. Bir Fransız atasözünde ifade edildiği gibi atalara sahip çıkmak onların külüne değil, koruna sahip çıkmaktır.

4. Savaşlar: Kültürün zenginleşmesinde, gelişmesinde ve değişikliklerle yeniden yapılanmasında, aynı zamanda tahrip edilmesinde savaşların büyük rolü vardır. Haçlı Seferleri vesilesiyle Batı dünyası, İslâm medeniyetiyle karşılaştı. Bu karşılaşma, Rönesans'ın temelinin atılmasında önemli bir rol oynadı.

5. Göçler: Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesi, Hz. Musa'nın Mısır'dan Filistin'e göç etmesi, Avrupalı beyazların Amerika'ya göç etmeleri, Türkler'in Anadolu'ya göç etmeleri yeni bir kültürün ve medeniyetin başlangıcı olmuştur.

6. Ziraat: Tarım ve hayvancılık, insanlığın temel beslenme kaynağıdır. Bu kaynağı kullanmak, belli bir kültürel birikimi gerektirdiği gibi, bu alandaki araçlar da kültürlere göre farklılıklar arz eder.

7. Ticaret: Kendine özgü kuralları vardır. Bu kurallar, kültürden kültüre değişiklik gösterir.

8. Ekonomi: Üretim, tüketim, pazarlama, sigortacılık, bankacılık, gümrük vs. gibi ekonomik faaliyetler bir takım kurallar çerçevesinde yapılır. Her toplum kendi ekonomi kültürünü oluşturur.

9. Politika: İç ve dış politik anlayışlar, kültürlerin çeşitli düzeylerde oluşmasına ve etkilenmesine yol açar.

10. Sanat: Resimden tiyatroya, musikîden mimarîye kadar tüm sanat dalları kültüre kaynaklık eder.

11. Edebiyat: Edebiyat, toplumun yaşama şeklini yansıtır.

12. Hukuk: Hukukun dayandığı temel unsurlar din, gelenek ve göreneklerdir.

13. Coğrafya: Kültürlerin oluşumunu, toplumların yerleştikleri, vatan edindikleri coğrafyalar da etkiler. Ekvator'da yaşayan bir toplumla, Hint yarımadasında yaşayan bir toplum, ya da Arap yarımadasında yaşayan bir toplum kültür bakımından farklılıklar gösterir.

14. Çevre: Goethe'ye göre kültür, çevre ile fertler arasında var olan düşüncelerin, zevklerin, alışkanlıkların ortaklığıdır. Çevre, aile, sokak, mahalle, iş yeri, okul, şehir, bölge, ülke ve içinde yaşadığımız tabiattır.

15. Ahlâk: Her kültürün kendine özgü bir ahlâkî değerler sistemi vardır. Ahlâkî değerler, kültürün oluşmasında önemli bir belirleyicidir.

KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ

Etimoloji Sözlüğü'nde kültür değişmesi şöyle tarif ediliyor: "Kültür değişmesi, bir kültürün davranış modellerinde ve tiplerinde meydana gelen değişim sürecidir. Kültür değişmelerinde rol oynayan etkenler iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılır: İcat, yenilik, çeşitleme, ihtiyaç iç; kültür teması, ya-yılma, kültür alma da dış etkenlerdir. İçeriden ya da dışarıdan bir zorlama olmaksızın alınarak benimsenen kültür ögelerinin oluştur-

dukları değişmeler serbest; iç ya da dış baskılar sonucu alınan kültür ögelerinin oluşturdukları değişmelerse zorunlu kültür değişmeleridir." (Örnek, 1971:150).

Değişme, hayatın temel kanunlarındandır. Değişmenin hangi istikamette olacağı ve değişimin temel saikleri önemlidir. Güçlü kültürler, bu değişmelere kendi üslûbunu kazandırarak, kendi renklerini katarak değişimin yönlendiricisi olurlar. Güçlü kültürler, değişmekten ve yabancı kültürlerle karşılaşmaktan çekinmezler.

Kültür meselesi ile uğraşan sosyologlar kültür etkileşiminin üç şeklinden bahsederler: "Kültür etkileşiminde birinci yol, kolonileştirmedir ki, bunda, bir kültürün bir bölgeden başkasına taşınması söz konusudur. Bu, bir tür kültür istilâsıdır. Batılı sömürgecilerin, sömürge ülkelerinde, ekonomik imkânlarını soyduktan sonra, geride bıraktıkları kültür tortuları bu türdendir. Kültür etkileşiminde ikinci yol "aşılama"dır. Meselâ bir kültür devrimcisi çıkar, kendi toplum kültürüne yabancı bir dünyadan kültür aşılaması yapmak ister. Böylece kendi toplumunun da bir sentez içinde, daha ileri olarak değerlendirdiği diğer toplumla bütünleşeceğini, belki de, ileri bir yapıya kavuşacağını düşünür. Sosyologlar, aşılamada, aşılanan kültürün yerli kültürü bir gıda olarak kullandığını ve o kültür bünyesinde asalakça bir gelişme sürdürdüğünü belirtirler. Sosyologlara göre, aşı dalının, yerli kültüre hiçbir faydası olmuyor. Yerli kültür malzemelerini sırf kendi güçlenmesi için kullanıyor. Aşılama yoluyla kültür aktarmaya çalışanlardan, yerli kültür adına başarılı olan çıkmamıştır. Kültür etkileşiminde üçüncü yol olarak karşılıklı beslenmeden bahsedilmektedir. Bu, dikkat çekici ve hassas yoldur. Belli bir orijinal kültür, başka bir kültür-medeniyet malzemesini kendi kalıp ya da tipini bozmadan besin olarak kullanır ve kendisini zenginleştirir. Bu da, daha çok özellikle bilim ve teknoloji alanlarında, herhangi bir kültür-medeniyet grubuyla sınırlı kalmayan başarılmış sonuçlarından ödünç alma gibi. Bu renksiz unsurlar herhangi bir kültür-medeniyet grubunun orijinalitesini etkilemez veya kendi tipini silmeye veya bozmaya yol açmaz. Bir kültür, bir başka kültür-medeniyet grubunun ilim, felsefe, toplum, insan, ahlâk ve sanat sistemleri gibi renksiz olmayan unsurlarını da yutabi-

lir ancak bunları kendi kültür kalıpları içinde yeniden yorumlayarak ve şekillendirerek." (Taşgetiren, 1982:106).

Dikkat edilirse kültür alış verişinde bize çıkış imkânı veren yol, üçüncüsüdür. Ancak sosyologlar, bu tarz bir beslenmeyi gerçekleştirecek kültürün, yüksek derecede seçici bir organizma olmasını; bir sistem hâlinde bulunmasını gerekli görüyorlar. Sosyologlara göre, anlamlı bir sistem oluşturamayan toplumlar, gelişmiş, güçlü kültür-medeniyet grupları için etnografik malzeme olarak kullanılmaktan kurtulamazlar. Son iki yüz yıldır yaşadığımız Batılılaşma serüvenimizde Batı kültürüyle bir alış veriş yerine, sadece 'alış' ilişkisi içinde bulunduk. Bu ilişki, bize ait temel kültür dinamiklerimizi de büyük sarsıntıya uğrattı.

Kültür değişmesini, bir milletin kendi kültürünü bırakarak yabancı bir kültürü alması şeklinde anlamamak gerektiğini vurgulayan Mehmet Kaplan, bir kültürün özünü teşkil eden değerlerin, esas itibariyle değişmeyeceğini söyler: "Onlar, tohum gibidir. Tohum, kendisi gibi varlıklara şekil verecek olan genleri ihtiva eder. Fakat buğday toprağa, çocuk ana rahmine ekildikten sonra, karşılaştıkları şartlar onların gelişmesini kolaylaştırır veya durdurur. Çürüyen tohumlar, ölü doğan, doğduktan sonra ölen çocuklar da vardır. Kültür demek olan bakım, bitkiyi de çocuğu da en iyi şekilde geliştirir. " (Kaplan, 1992:79). İyi bakım ve iyi terbiye, çocukların maddî ve manevî yönden iyi yetişmeleri için şarttır.

Köklü kültür değişiklikleri, zorla ve ani değil, toplumların isteğiyle ve zamana yayılarak gerçekleştirilmelidir. Batıcı aydınlar, kendi 'geri'(!) insanlarını kötüleyip Batı'ya öykünmeyi ve onunla özdeşleşmeyi, onun bir parçası olduklarını göstermeyi fanatik bir alışkanlık hâline getirmişlerdir. Kültürde radikal kopuş sanıldığı kadar kolay olmadığı gibi arzulanır bir şey de olmamalıdır. Zira böylesi bir yaklaşım kendi kültüründe ve geçmişinde hiçbir olumlu unsur bulunmadığı anlamına gelir. Aynı şekilde bu, özenilen kültürün de 'sütten çıkmış kaşık' gibi saf, temiz olduğu gibi saçma bir düşünceye dayanır. Zaten kültürel alanda 'radikal kopuş', geçmişle, seçici olmayan, toptan bir kopukluk yaratır. Oysa eski olanda da, geçmişte ya-

şanmış olanda da olumlu yanlar mutlaka mevcuttur. Bunların yeni durumda korunmaları, sürdürülmeleri gerekir.

Kültür değişmelerine öncülük eden bir kısım aydınların kendi kültürlerini geri olarak görüp başka kültürlere yönelmelerini aşağılık kompleksiyle açıklayan Fikret Başkaya, hiçbir kültürün bütünüyle geri ve gerici olamayacağını söylemektedir:

"Kültür, çok uzun bir geçmişin ürünüdür. Mekanik bir anlayışla, bir tüketim malı ithâlinde olduğu gibi kültür ithâl etmek doğru değildir. Bizim aklı evvellerimiz, zaten kültürün Arap ve Fars karması, melez bir kültür olduğunu ve Türk kültürünün baskı altında tutulduğunu, dolayısıyla bu kültürden radikal bir kopuşun ileri bir adım olduğunu ısrarla ileri sürüyorlar. Osmanlı kültüründen radikal bir kopuşla 'boşalan yerin' nasıl doldurulacağı sorusuna ise inandırıcı cevap veremezler" diyen Başkaya devamla: "Doğu İslâm kültüründen kopuş 'milliyetçilik' sayılırsa, kendini emperyalist kültürün kucağına açmak ne olur?" sorusunu sormakta ve boşluğun Batı burjuva kültürüyle doldurulmuş olacağını belirtmektedir." (Başkaya, 1991:99). Maziyi ölçülü olarak bilmek, eskilerin tecrübelerinden faydalanmak, bize, ölçülü olmayı ve 'biz' olmayı öğretir. Geçmişe sahip çıkmak, geçmişe ait ateşi bugüne taşımaktır, külü değil.

"Toplumların hayatında kültür değişmeleri çok önemli bir yer tutar ve bir kültür, en çok şu üç kanaldan yayılır: 1. Alıcı toplumların resmî okulları ve kurumları, 2. O kültürü yaymaya çalışan yabancılar ve yabancı okullarla kurumlar, 3. Verici kültürü benimseyen gönüllü temsilciler ve yerli aydınlar. Uzun yüzyılları içine alan bizdeki Batılılaşma hareketlerinde her üç kanal da rol oynamıştır." (Kavcar, 1985:262).

Ekonomik, sosyal ve politik bakımdan küreselleşme taraftarı olup da kültür yapımızın bu küreselleşmeden uzak kalacağını düşünmek mümkün değildir. Her alandaki kültür değişmeleri dil ile başlar. Önemli olan yaşanan etkileşimin hegemonya doğuracak nitelikte tek taraflı olmamasıdır.

Günümüzde kültürel değişimi sağlayan temel etkenler şunlardır:

1. Kitle iletişim araçları,

2. Turizm sektörü,

3. Yabancı dil eğitimi-öğretimi ve bu amaçla açılan kültür merkezleri,

4. Çeviri faaliyetleri,

5. İthâlat ve ihracat faaliyetleri,

6. Sanat dalları ve sanat elçileri.

KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİN SEVK VE İDARESİ

Kültür değişmeleri bir nevi sosyal kan naklidir ve nakledilen kanın bünyeye uygun olması gerekir. Kültür değişmelerine öncülük edenlerin empoze edilen kültürle yerli kültürü iyi bilmeleri ve her iki bünyeyi de iyi tanıyan bir doktor gibi bu konuda uzman olmaları gerekmektedir. Ne yazık ki, toplumumuza kültür empoze edenler, kültür naklinin gelecekte sosyal bünyede ne gibi rahatsızlıklar doğuracağını hesap etmeden hareket etmişler ve sosyal dokumuzun bozulmasına yol açmışlardır.

"Yerli ve yabancı kültürü iyi tanımadan, bünye farkları dikkate alınmadan ve tedrice riayet edilmeden kâh dış baskılar, kâh aşağılık kompleksi neticesinde başlayıp devam eden kültürel değişim, aynı yanlış çizgide devam ederek günümüze kadar gelmiştir." (Temel, 1998:15-18).

Serbest kültür değişmeleri dışında devlet müdahalesiyle gerçekleşen kültür değişmelerinin büyük tahribatlara yol açtığını söyleyen Şükrü Elçin, geçmişle kültürel bağımızın kopmasında en önemli etkenin alfabe değişiklikleri olduğunu; dört defa yaşanan alfabe değişikliğinin, kültür halkasının dört defa kopması anlamına geldiğini, yakın zamanda yaşanan dil tahribinin, âdetlerde ve kanunlarda Batı taklitçiliğinin Türk cemiyetini kökten sarstığını söylemektedir. (Elçin, 1980:69). Erol Güngör ise, Türkiye'de devlet eliyle yapılan mecburî kültür değiş-

melerinin, Sovyet Bolşevik İhtilâli de dahil, dünyanın hiçbir yerinde eşine rastlanmayan radikal değişmeler olduğunu söylemektedir. (Güngör, 1980:72).

Batı düşünce ve hayat tarzı edebiyata, musikîye, mimarîye, kılıkkıyafete, yeme-içmeye, dile, özetle bütün ferdî ve sosyal ilişkilere damgasını vurmuş; yerli olan her şey tabiî bir afete maruz kalmış mahsul gibi büyük zarar görmüş; neredeyse Batı müziği Türk müziğinin, yabancı paralar Türk parasının, İngilizce Türkçenin, dans ve baleler halk oyunlarının, alkol ayranın, hamburger, lahmacunun yerini almış; böylece sıcak savaşa gerek kalmadan gönüllü sömürge konumuna düşülmüştür.

İletişim yüzyılında yabancı kültürlere kendimizi kapatmamız mümkün olmadığı gibi doğru da değildir. Fakat bu durum, yerli kültürün hâkim kültür olmaktan çıkıp âdeta azınlık kültürü hâline gelmesine yol açmamalıdır. Bu, misafirin ev sahibini kendi hanesinden kovması gibi garip bir durum ortaya çıkarır. Her millet ancak kendi öz kültürünü koruyarak dünya milletleri arasında saygın bir yer alabilir.

MİLLÎ KÜLTÜR -EVRENSEL KÜLTÜR

"Millî kültür, bir millet tarafından kendi tarihi boyunca tasavvur edilmiş veya tatbikat sahasına konulmuş maddî, fikrî ve manevî hayat formlarının ve değerlerinin tümü olarak tarif edilebilir." (Lahbabî, 1980:15). Millî kültürlerin insanlığın ortak mirası olduğunu söyleyen Aziz Lahbabî, aralarındaki bölgesel farklar olmakla birlikte hepsinin aynı gayeye yöneldiğini belirtmektedir. Lahbabî'ye göre bu gaye, insanları, onlara mümkün olan en iyi şekilde yükselme imkânı verecek, en hakikî vasfıyla onlara bir şahsiyet kazandıracak ve Descartes'in deyişiyle, onları 'tabiatın sahibi ve hâkimi' kılacak medenî, fikrî ve manevî en emin istidatlarla teçhiz etmektir".

Batılıların kendi kültür ve medeniyetlerinin evrensel olduğunu iddia etmeleri, onların sömürgeci zihniyetini gizlemek için uydurdukları bir tuzaktır. Batı dünyası dışındaki ülkelerde bu iddiayı benimseyenler ise, aşağılık kompleksi ile hareket etmektedirler.

Evrensel kültür ifadesinin düşünceyi bulandırmak gibi bir olumsuzluğuna dikkat çeken Sadık Tural, hususîlik arz eden her unsurun millî, asıl kimliğine yabancılaşmadan alınan ve uyum gösterebilen unsurların evrensel olduğunu söyler: "Tamamen millî olan kültür de, nispî ölçüde millî olan medeniyet de, bütün insanlığın hür, bağımsız, şahsiyetli bir şekilde bir arada yaşamasına yardım eder. İşte bu 'yardım etme' keyfiyeti, evrensel değerleri tayin etmektedir; sömürerek yardım etme, tamamen ele geçirme, kayıtsız kalma vb. durumları görüp düşünenler bilirler ki, bütün insanlığı birleştiren 'evrensel bir kültür' bulunmamaktadır. 'Allah inancı' dışında kalan evrensel nitelikli değer ve normlar diplomatik bir tavır olmaktan ileri gitmemektedir." (Tural, 1992a:73).

Millî kültür-evrensel kültür tartışmasına farklı bir bakış açısından bakan Rasim Özdenören evrensel olanı yaygın olanla karıştırmamak gerektiğini belirtir: "Kültür bir yaşama biçiminin, bir yaşama üslûbunun ifadesidir. Benim kültürümün temelini İslâmiyet oluşturuyorsa, ben onun gereklerine göre yaşarım ve onun gerektirdiği bir kültürel ortam oluştururum. Dinimizde su bir kere kullanılınca, mekruh olur. Yani o suda bir kere daha yıkanamazsınız. Dolayısıyla o suyu akar halde bulundurmanız gerekir. Bunun pratiğe yansıyan sonuçları var. Lavaboya veya küvete su doldurarak yıkanılmaz. Oysa Batı'da bu anlayış olmadığından küvet kullanılmaktadır. Şimdi bunların hangisine evrensel diyeceğiz? Evrensel denilen fenomen öyle bir şey olmalı ki, bütün kültürleri kapsayabilsin. Şimdi bugünkü modern Türkiye'de küvet içinde yeni bir yıkanma usûlü ortaya çıktı. Küvetin içine iskemle koyup sonra da atadan gelme su dökünerek yıkanma usûlü. Peki bu nedir? Şimdi bu yıkanma usûlü bütün dünyada yaygınlaşsa ona evrensel mi diyeceğiz? Eğer bütün insanlar için genel geçerliliği olan ortak fenomenler bulabiliyorsak, orada bir evrensellik var demektir. İnsanın gülmesi gibi, acıma, feragat, fedakârlık, çeşitli tutkularımız gibi... Bu temel duygularımız evrenseldir. Ama benim güldüğüme bir başka kültürün adamı gülemiyorsa, burada, o kültüre özgü bir başka olayla karşı karşıyayız demektir. Evrensel olanı, yaygın olanla karıştırmamalıyız. Bugün Batı kültürü şu veya bu sebeple dünya ölçüsünde bir yaygınlık kazanmış

olsa bile, bu onun illâ da evrensel olduğu anlamına gelmez." (Özdenören, 1995:121).

Evrensel kültür ifadesinin emperyalist güçler tarafından uydurulan bir kavram olduğunu vurgulayan Attilâ İlhan bu konuda şunları söylüyor: "Evrensel kültür kavramı, bir tuzak gizliyor. Kabataslak denebilir ki, evrensel kültür, yeryüzünden gelmiş geçmiş ve geçecek uygarlıkların, heyet-i mecmuasıdır. (Toplamıdır demiyorum, çünkü toplam yekûnun karşılığı, oysa evrensel kültür bir yekûn olmaktan çok, bir heyet-i mecmua). Gel gör ki, terimi ısrarla kullananlar, bunu böyle anlamıyorlar. Onların evrensel kültür dedikleri, birkaç yüzyıldır, Yahudi/Hıristiyan tabanlı Batılı emperyalizmin, dünyaya 'evrensel' diye, 'cebren ve hile ile' kabul ettirmeye uğraştığı, Yunan/Lâtin kökenli Batı kültürü-kendi kültürü. O bunu elbette gizler, kültür değerlerini toplumsalın dışında ve üstünde bir değerler sistemiymiş gibi sunar." (İlhan, 1998:15). Batı'nın kendi medeniyetine uygun düşmeyen kültür sistemlerini geçersiz saydığını söyleyen İlhan, bu anlayışın tam olarak 'kültür emperyalizmi' kavramına denk düştüğünü söyler.

Son yıllarda Batılılar, Batı kültürünün dünya kültürü olacağı ve olması gerektiği şeklinde yorumlar yapmakta, buna kendilerini inandırmakta, Batılı olmayanları da öfkelendirmektedirler. Huntington, bu böbürlenmenin iki türlü izah edilebileceğini söylüyor: "Birincisi coca-colanisazyonu tezidir. Tezin iddiasına göre, Batı'nın özellikle de Amerika'nın popüler kültürü dünyayı sarmaktadır. Amerikan yemekleri, giyimi, müziği, sineması ve her türlü tüketim eşyası her kıtada günden güne yayılmakta ve benimsenmektedir. İkinci tez ise modernleşmeyi konu edinmekte, Batı'nın bütün dünyayı modernleşmeye yönelttiğini söylemekte; bununla kalmayarak, başka uygarlıklara mensup olanların da modernleştikçe giderek Batılılaştığını, kendi geleneksel değerlerini, kurumlarını, örf ve âdetlerini Batı'nınkilerle değiştirdiklerini ifade etmektedir. İki tez de, evrensel ve homojen bir Batı dünyası hayal etmektedir ve her ikisi de değişik ölçülerde de olsa övünmeci, yanlış, hatalı ve tehlikelidir. (Huntington, 1997:99-100).

'Medeniyetler Çatışması' projesinin mimarlarından olan Huntington bile Batı kültür ve medeniyetinin evrensel olmadığını söylerken, bizim Batıcı aydınlarımızın Batı'yı evrensel görmeleri, hangi bilimsel mantıkla izah edilebilir?

Güçlü ve köklü kültürler, etki alanlarını yerellikten evrenselliğe yükseltirler. Bir kültürün tarihin karanlıklarında yitip gitmesi ya da evrensel bir değerler manzumesi olarak yaşaması, onun mensuplarının kültür bilinciyle doğrudan ilgilidir.

Kültürlerin, maddî ve manevî sayısız etkenin buluşmasıyla ortaya çıkan olgular olduğu düşünülürse, küreselleşmenin millî kültürleri benzeşmenin ötesinde bir bütünlüğe götürebileceğini kabullenmek mümkün değildir. Her kültür, ister istemez daha doğuşunda özgündür ve bu özelliğinden, küreselleşme içinde bir şeyler kaybetse de, bütünüyle ne içerik, ne de üslûp olarak kaybolması mümkündür. Millî kültürler daima var olacak; ancak, insanlık kültüründeki ortak değer ve yönelişler alanı genişleyecektir, diye düşünebiliriz. Bu konudaki duyarlılığımızı yüksek tutmak ve katkılarımız üzerinde sürekli düşünmek gerektiğini de unutmamalıyız. (Kösoğlu, 2001). Küreselleşmeyi Batı yayılmacılığının bir başka yüzü olarak değerlendiren Kösoğlu, Batı'nın "tek dişi kalmış canavar"lığını unutmamamız gerektiğini vurgulamakta ve küreselleşmenin dayattıklarının dışında bir hayat tarzına imkân tanınmadığını belirtmektedir. Tarihî birikimimiz ve Türk dünyasındaki açılımlar değerlendirilebildiği takdirde, bizim de dünyaya teklif edeceğimiz değerlerimiz vardır.

YERLİ KÜLTÜR-YABANCI KÜLTÜR

Yerli kültür ve yabancı kültür diye birbirinden tamamen farklı kültürlerden söz etmek mümkün değildir. Hiçbir kültür, başkalarıyla temastan ve onların etkisinden müstağni kalamaz. Bununla birlikte her kültürün kendine has bir yapısının olduğu da bir gerçektir.

Her şeyden önce teknolojik değişmenin yarattığı sosyal ve kültürel değişmelerle karşı karşıyayız. Türkiye'nin bu kültür karşılaşmasında esas itibariyle alıcı durumunda olduğunu belir-

ten Erol Güngör, yabancı kültürlerin yayılması hakkında şunları söyler:

"Yabancı kültürün yayılması ve yerleşmesi zihin değişmesinden davranış değişmesine doğru olduğu gibi, bazen davranış değişmesinden tavır değişmesine doğru olmaktadır. Bu türlü değişme genellikle mecburî kültür değişmesi meydana getirmek isteyen devlet idarecilerinin başvurdukları bir yoldur. Türkiye'de bunun en açık örneği kanunları değiştirmek suretiyle yeni bir örf ve âdet sistemi yaratmanın denenmesi olmuştur. Batılı ülkelerden kanun tercüme ederek bir hukuk sistemi meydana getirme teşebbüsü imparatorluğun son devrinde başlamış, Cumhuriyet'te bütün hızıyla devam etmiştir. Bu kanunların Türkiye'nin kültürel bünyesinde ne gibi değişmelere yol açtığına dair hiçbir araştırma yapılmış değildir. Belki de bunların inkılâp kanunları sayılması dolayısıyla, üzerinde söz edilmesinin açabileceği tehlike araştırma ve tartışmayı engelleyici bir faktör olmaktadır." (Güngör, 1982:162).

Meseleye çok geniş bir perspektifden bakıldığında, millî kültür davasının Batılılaşmanın bir gereği sayılabileceğini söyleyen Güngör, Batı ülkelerinin millî kültür esasına göre kurulduğunu belirttikten sonra kültür sahasındaki faaliyetlerin büyük kısmının da yeni nesilleri bu kültürün temel kıymetleriyle yetiştirmek olduğunu ifade etmektedir: "Bu ülkelerde bütün ilk ve orta tahsilin ana gayesi topluma yeni giren büyük kitlelere ortak değerler vererek bir şekil kazandırmaktır. Bu değerlerin tespiti, ilerlemesi ve aşılanması ise yüksek seviyede eğitim ve ihtisas görmüş seçkin gruplara düşen bir vazifedir. " (Güngör, 1982:174).

"Kültür veya uygarlık kavramları bugün bazı aydınları ürkütür hâle gelmişse, bunun sebebini biraz da bu kavramların Batı kültürünü ve uygarlığını hatırlatmasında aramalıyız" diyen Rasim Özdenören, bizim kendimize özgü kültürümüzü yitirdiğimiz için şimdi bu kavramlardan da kaçtığımızı söylüyor ve devamla: "Biz ondan kaçsak da, bu, herhangi bir biçimde herhangi bir kültür ortamında yaşadığımız gerçeğini değiştirmez. Öyleyse mesele, bir kavram olarak kültür hadisesini reddetmekle çözümlenmez. Mesele kendi kültür ortamını

meydana getirme çabasında yoğunlaşır. Bu bakımdan yerli kültür dediğimizde önemli olan, söz konusu kültürün kapsamını net biçimde belirleyip belirlememekte ortaya çıkar. Kendi kültürümüzün kapsamını ve özünü bütün boyutlarıyla iyice belirlemişsek, bu kavrama karşı çekingen bir tavır içinde bulunmamız gerekmez. Yerli kültür derken kendi ihtiyaçlarımızın karşılanması doğrultusunda meydana getirilmiş araçları ve bu doğrultudaki yaşama tarzını murat ediyorsak, bu araçlara ve bu yaşama tarzına ait olamayan unsurları, kendi kültür kapsamımızın dışında tutuyor olduğumuzdan, sanırım tereddüt doğuracak bir problem de kalmayacaktır ortada. Kültür ve uygarlık kelimeleri kavram olarak Batı kökenli olsa da bu kavramların özü ve kapsamı her toplumun kendi ihtiyaçlarına göre değişen bir nitelik göstereceğinden bu kelimelerle anlatılmak istenen hadisenin ille Batı kültürünü ve Batı uygarlığını hedef tuttuğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Mesele böyle anlaşılınca, mücerret kültür ve uygarlık kavramlarını reddetmeye kalkışmak gereksiz ve neticesiz bir gayretkeşlikten öteye geçmez." (Özdenören, 1990:80-81).

Günümüzün insanı, bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen şartlarda kendini yenileyebilen özgür, barışçı, hoşgörülü, kendi toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının da gelişmesine katkıda bulunan, doğruların başkalarında ve başka yerlerde de olabileceğine inanan biri olmak durumundadır. Bu insan, çağdaş dünyanın zengin kaynaklarından beslenirken kendi öz kaynaklarından kopmamış insandır.

İnsan, içinde yetiştiği çevrenin ürünüdür. Benzer şartları paylaşanlar, benzer biçimde düşünürler ve yaşarlar. Kültür, bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliği ise, tabiî olarak bir kültürün şekillendirdiği insan, başka kültürlerin şekillendirdiği insandan farklı olacaktır.

Toplumlar arasındaki kültür alış verişlerinin artması, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına, ortak yanlarını bulmalarına, evrensel barışın sağlanmasına katkıda bulunacağı gibi, toplumların 'en iyi bizde' anlayışının getirdiği kısırlıktan da kurtulmalarına vesile olacaktır.

KİTLE KÜLTÜRÜ

Kitle kelimesi, basit anlamıyla bilinçsiz fertler topluluğu yani yığın demektir. Bu yığını oluşturan kişilerin cinsiyetleri, meslekleri, yaşları önemli değildir. Önemli olan onları bir araya getiren yönlendiricilerdir. Kitleyi oluşturan bireylerin her birinin şüphesiz kendine özgü bir kimliği vardır. Ama belli güçlerin etkisiyle aynı duygu ve düşünceyle, belli davranış kalıplarını benimseniş olan kitle, bilinçsiz ve kimliksiz bir topluluğa dönüşmüş olur. Bu topluluk, eskilerin ifadesiyle bir "güruh"dan başka bir şey değildir.

Bugün için kitle iletişim araçlarıyla ve bu araçlarda üretilen kültürle doğrudan doğruya yeni bir kültür yaratılmakta ve başka toplumların kültürleri empoze edilmektedir. TV' de izlenmiş olan 'Zengin ve Yoksul', 'Dallas', 'Flamingo Yolu' gibi dizileri hatırlamak yeterlidir. "Hiç kuşkusuz kitle kültürü çerçevesinde demokratikleştirici ve özgürleştirici ögeler taşıyan yapıtlara da rastlanabilir. Hatta muhalif yazarların yapıtları dahi kitle iletişim araçlarıyla sunulabilir. Gel gelelim, üretilen yapıtla algılanan yapıt bambaşka şeyler olmuşlardır burada. Bu nedenle, aracın bütününde ürettiği ideoloji ve yapıtı sunuş biçimi yapıtta içerilen düşünceyi dönüştürür ya da çarpıtır. Böylece bilginin iletişimi manipüle edilmiş olur. Kitlelerin artık gündelik yaşamlarına karşı iyiden iyiye kuntlaştığı, umutsuzluğa bile kapılmak yetisinden yoksunlaştırıldığı söylenebilir. Çünkü kültür ürünleri, tefrika romandan sinemaya, hemen hemen tümüyle emeğin gündelik üretiminin girdisi olarak 'eğlenceye' dönüşmüş bulunuyor." (Oktay, 1994:42).

"Batı dünyasını istilâ eden kapitalizm ve Doğu Avrupa'yı kaplayan komünizm, Birinci Dünya Savaşı sonrası faşist ve Nazi ideolojileri kitle kültürünün birer görüntüleridir. Çoğu ülkelerde eğitim sisteminin siyasî ideolojilerin güdümünde bulunması, doktirinel şartlandırma kitle kültürü oluşumunu ortaya çıkarmıştır." (Türkdoğan, 1998:556).

Kitle kültürünün öznesi, topluluk ve kalabalıktır. Başka bir ifadeyle, kitle veya 'insan kitle'dir. Oysa kültürün öznesi fert veya özgür şahsiyettir. "Bu yüzden insanın ruhu, kitlenin ise sadece ihtiyaçları vardır. Her kültür insanın yücelmesi,

mükemmelleşmesi sürecini yansıttığı halde; kitle kültürü ihtiyaçların doyurulmasına yöneliktir." (İzzetbegoviç, 1987:103).

Kitle kültürü öğretir, eğitmez; manevî değerlerin seri halde, kopyalarla, zevk ve değerlerden yoksun ürünlerle ve ferdiyete karşı ilgisizliğiyle, bizleri kişiliksizleştirmeye götürür. Kitle kültürü yeknesak bir yapısıyla insan hürriyetini daraltır.

Millî kültür, bir toplumda halkın tarihten süzülüp gelen değerleridir. Bu kültürün her unsurundan nesilden nesle aktarılan gelenek, inanç, değerler sistemi, fertlerin dünya görüşü ve hayat tarzları fonksiyonel bir ilişki hâlindedir. "Millî kültür canlı, sürekliliği olan bir değerler sistemi, öğrenilmiş davranış biçimleridir. Biz onu doğuştan hazır buluruz. Hayatımızın her safhasında bu kültür norm ve değerlerine uymak suretiyle kişilik kazanırız, toplumdaki yerimizi alırız. Millî kültürle sosyalleşiriz. Oysa kitle kültürü, uygarlığımızın bunalımlı bir yansımasıdır. Bu yüzden kaba, zevksiz ve ruhsuz maddî kimliğiyle millî kültürün karşıtıdır. Millî kültür rafine bir kültür yaratması olduğu halde, kitle kültürünün belirleyici özelliği manipülâsyondur. Bu kültür eğitimle kazanılmış bir kültür değildir. Kitleleşmenin veya kitle yaşantısının mekanik bir aracıdır." (Türkdoğan, 1988:558).

Kitle kültürü, kişinin ne olduğunu değil, ne yaptığını ele alan yapısıyla insanları, kitlelerin ve modanın peşinde koşan taklitçi ve tutsak insanlar hâline getirir.

Kitle kültürünün en tipik özelliklerinden biri, geniş yığınların anlık tüketimine elverişli olmasıdır. Müzikte, edebiyatta, giyimde, beslenmede ve hayatın diğer alanlarında bunu hep gözlemleriz. Ve yine kitle kültürüne özgü bir karakter yeni/farklı olma özelliğidir. "Çoğunlukla büyük sermayenin endüstriyel ortamlarda ürettiği bu kültür herkesin olma (dolayısıyla hiç kimsenin olmama) özelliği taşır. Böylece temelde tüketilebilirdir ve çoğunlukla tüketicisine geçici tatminler sağlar. Kitle kültürünün bir başka temel özelliği de modern kitle iletişim araçları tarafından biçimlenmesidir. Modern medya ortamlarında oluşturulan kitle kültürü ziyadesiyle, imgeler, imajlar, markalar, rozetler, sloganlar içinde yüzmektedir. Gü-

cünü ise egemenlikleri pekiştirmekten ve bağımlılıkları sürdürmekten alır." (Güneş, 1997).

"Kitle kültürü sosyal hareketlerin, ideolojilerin bugün daha ziyade at oynattıkları bir arena hâline dönüşmüştür. Zevklerde, renklerde, dünya görüşünde, hayat tarzında, konut ve yerleşim biçiminde, giysilerinde, eğlence ve oyunlarında, evlerinin donatım plânında, okuduğu kitap, kullandığı yiyecek tiplerine varıncaya kadar hemen her şeyde kendine özgü bir yapılaşmayı gündeme getirmiştir." (Türkdoğan, 1988:563).

POPÜLER KÜLTÜR

"Kimliğimiz toplumsal rollerimize göre oluştuğu için, bugün, kişi olarak kendimizi gitgide dalıa büyük bir anonimleşme içinde bulmakta, bunu önleyebilmek için sahip olduğumuz nesnelere bireysellik vererek, kendimize kimlik edinmeye çalışmaktayız. Fakat bulduğumuz bu kimliği, satın aldığımız kitlesel üretim mamüllerine duyduğumuz saygı sayesinde kazanabilmiş olmaktayız. (Spencer C. Bennetlı).

Sözlüklere göre popüler, "halkça, halkın anlayış ve zevkine uygun, halk tarafından benimsenip tutunan her şey" manalarına gelmektedir. Popüler kültür ise, geniş halk kitlelerinin zevkine uygun oluşan ve onları etkileyen olgular diye tanımlanabilir. "Popüler kültür ile kitle kültürü birbirine yakın anlamlara sahip olmakla birlikte aralarında iki önemli fark vardır: Birincisi, popüler kültür zamana bağlı bir olgu iken, kitle kültürü belli bir zamanla sınırlı değildir. Popüler kültürde güncellik vardır. Bu "moda" kültürel olgu, geçici de olabilir kalıcı da. İkinci fark, popüler kültürde bilinçli bir tercih, halkın zevkine uygun bir sesleniş söz konusu iken, kitle kültüründe böyle bir bilinç söz konusu olmayabilir. Moda merkezlerinin şekillendirdiği popüler kültür, halkı bir zaman meşgul eder, oyalar. Daha sonra büyük bir kısmı kaybolup gider. Popüler kültürden klâsik kültüre pek az şey kalır. Örneğin Yunus, Mevlânâ, Fuzulî, Hacı Bektaş, Mehmet Akif, Itrî, Dede Efendi vb. bizim klâsik kültürümüzün büyük değerleridir. Bugün kitle yönlendiricileri tarafından geniş kitlelere sunulan Tarkan, Atilla Taş gibi isimler ne kadar klâsik kültürümüzün değerleri arasına gireceklerdir? (Kasır, 1993:73-74).

Popüler Kültürün Dönüşümü

Egemen kültüre karşıtlık içinde oluşan geleneksel popüler kültür, ezilenlerin egemenlere karşı mücadelelerinin kültürüydü. Avrupa kültüründe Robin Hood neyse, Anadolu'da da Köroğlu oydu. Ezilenlerinin daha iyi bir dünya umutlarının, bu yönde direniş ve mücadelelerinin ifadesiydi. "Köroğlu Destanı, Çakırcalı Mehmet Efe Hikâyesi, Yunus Emre, Anadolu ağıtları, ağalara, paşalara karşı direnen efelerin, çobanların, yoksulların dağa çıkış ve merkezi otoriteye 'kafa tutuş' öyküleri popüler kültüre ait görünümlerdi. Bugünkü dünya düzeninde gelişmiş kapitalist ülkelerde ve sistemini bu ülkelerin izinde ve güdümünde, kapitalist yaşama ve düşün biçimine göre düzenleyen ülkelerde popüler kültür, muhalefet karakterini büyük ölçüde kaybetti. Sınıf egemenliğinin, mevcut toplumsal ve ekonomik düzenin, verili olanı haklılaştırarak ve yaygınlaştırarak ve mistifiye edilerek devam ettirilmesinin güçlü ve etkin bir aygıtı hâline geldi. Yaşadığı dönemin egemenlerine, ağalarına, paşalarına karşı durarak dağa çıkan, o dönemin popüler kültürünün bir örneği olan Kiziroğlu türküsünün ve hikâyesinin bugün medya eliyle alabildiğine ve yeniden popüler oluşu ve karmaşık yapının içinde bir 'mal' olarak alınıp satılması, popüler kültürün geçirdiği evrimi özetlemesi bakımından son derece ilginçtir." (Özkan, 1998:69-70).

Kitle iletişim araçları günümüzde en etkili kitle kültürü üretme aracıdır. Kitle iletişim araçlarıyla yayılan kültür, malmülk edinimini kışkırtmakta, "kullan-at" ideolojisini pekiştirmekte ve anlık mutlulukları ön plâna çıkarmaktadır. Buradaki ideolojik işlev, hayatın gerçekleri yerine başka türlü bir hayat olabileceğini düşünmenin yollarını, var olanın benimsenmesini sağlamaktır. Bunun için de gerçek hayatın olumlanması amacıyla kurgulanmış biçimleri aracılığıyla, alt gelir gruplarına, daha çok küçük burjuva kesimlere, başkalarının hayatları, evleri, işleri, zevkleri sunulmaktadır. Magazinlerde, filmlerde, romanlarda karşımıza çıkan, üst kültürlere ait değerlerin empoze edilmesidir. İnsanlar reklâmlardaki malları tüketme, falan dizideki gibi bir hayat sürme, dergilerdeki ünlüler gibi giyinme çabasına girerler. Kendilerine sunulanları eleştirisiz, tartışmasız kabul ederler. Popüler kültür, bir tüketim kültürüdür.

Günümüzde insanlar kendi ihtiyaçlarını karşılamak yerine, kapitalistlerin ürettiği ürünlerini sürekli tüketen bir tüketim virüsü hâline getiriliyorlar.

Popüler Kültür ve Moda

Günümüzde popüler kültür deyince sürekli gelip geçici olgular anlaşılmaktadır. Kültür üretim merkezlerinden kitle iletişim araçları, bir şeyi bugün moda hâline getirip yarın onu kolayca eskitebiliyorlar. Bu anlamda, popüler kültür ile moda kavramı özdeşleşmektedir. Moda, bir toplumdaki değişim ihtiyacını karşılar. Değişim ise, hayatın temel yasalarındandır. Kültür değişmeleri de doğru yönlendirilmek kaydıyla gereklidir. "Değişme kültür için bir zarurettir ve kültürün canlılığı ile ilgilidir" diyen Nevzat Kösoğlu, bu değişimin kendi başına iyi veya kötü olmadığını söylemekte ve şu açıklamaları yapmaktadır: "Kültürün imanına sahip, mukaddeslerine bağlı, değişme yahut moda hareketleri, yenileme, tazelenme olarak görülmelidir. Bu tür modalar yahut değişmeler kültürün gelişmesine katkılar sağlayan, üslûbunu zenginleştiren sosyal hadiselerdir ki, aynı zamanda kültürün canlılığının ifadesidir ve onun canlı kalmasına hizmet ederler". Kösoğlu devamla; modanın millî kültürün öz değişme hareketleri değil de, yabancı kültür değerlerinin taşıyıcısı olan bir değişme ise, bunun bir kültürel yozlaşmaya, üslûpsuzluğa ve kültürün imanını da zedeleyen bir olumsuzluğa yol açacağını vurgulamaktadır. (Kösoğlu, 1995:132-133).

MÜZİK DİLİ VE KÜLTÜR

"Müziğin etkilemediği insan, taşa, oduna benzer."
(Martin Luther King).

"Müziği değiştirirseniz, sitenin duvarları yıkılır." (Eflatun).

"Nerede köleleriniz olmasını isterseniz, orada müziğe elinizden geldiğince çok önem vermelisiniz." *(Maksim Gorki).*

Müzik en eski çağlardan beri insanoğlunun hayatında önemli bir yere sahiptir. Tarih öncesi devirlerden, kuşların ötüşünden, yağmurun sesinden, rüzgârın ve deniz dalgalarının uğultusundan esinlenerek, içi boş bir kütüğe deri geçirip vura-

rak, hayvan bağırsaklarından yapılan ipleri çekerek, boynuz, kemik ya da odunlardan boruları üfleyerek tabiattaki seslere kendince bir renk ve canlılık katan insanların hayatında müzik en eski ve en etkili bir zevk ve güç aracı olmuştur. "Müzik bebekler için 'ninni', kırsal kesim insanı için 'iletişim', varoşlarda yaşayanlar için 'deşarj', sevgililer için ise 'aşk' aracıdır." (Yeniçeri, 1999:162).

Gözlerimizi dünyaya ilk açtığımız günlerde annelerimizin ninnileriyle tanışırız. Daha sonra duyduğumuz şarkıları, sözlerinin anlamını kavramadan tekrarlar, melodisini yakalamaya çalışırız. Bir tencereye ya da masaya vurarak ilk kez kendi kendimize müzik yapmanın tadına varırız. İlkokulda mandolin ya da flüt gibi gerçek bir müzik aleti çalmaya başlamaktan ayrı bir mutluluk duyarız. Müzikle tanışıklığımız arttıkça müziğin coşku, sevinç, korku ve keder gibi duyguların anlatımındaki gücünü keşfederiz. Kültür dünyamıza ait değerlerimizi, müzikle ifade etmeye başlarız.

"Ses aralıkları, melodik kıvrımlar, kullanılan ritimler bir müzik eserini meydana getiren bütün bu ayrıntılarda bir toplumun hikâyesi, upuzun geçmişi gizlidir. Dikkatlice dinlendiğinde, uzun toplumsal geçmişin hüzünlü, sevinçli bütün seslerini duyabilmek, müthiş bir yaşam zenginliğiyle karşılaşmak mümkündür. Melodik bir tarih ya da tarihin melodik anlatımı niteliğini taşır toplumların müzikleri." (Çetinkaya, 1998:3012-3017).

Her milletin müzik kültürü, müzik anlayışı ve müziğe olan ilgisi farklıdır. Müzik, içinden çıktığı milletin bütün özelliklerini taşır. O milletin kaderini, kederini ve neşesini ifade eder. Hatta kullanılan müzik aleti bile o mille-tin karakterini ve kültürünü yansıtır. Bir Türk için bağlama ile gitar, trampet ile davul, saksafon ile zurna, flüt ile kaval arasında çok fark vardır. Hatta aynı boydan ve soydan olan Türk toplulukları arasında bile farklı bir müzik kültürüyle birlikte farklı müzik aletleri oluşmuştur. Bir Kazak için 'dombıra', bir Azerî için 'tar', bir Anadolu Türk'ü için 'bağlama' müzik zevkindeki farklılığın aletlere yansımasını gösterir.

Müzik toplumsal bir dil olarak, çeşitli toplulukların kendilerine has değer yargılarının, yaşama biçimlerinin sözcüsü

konumundadır. "İnsanlar arasında duygu ve düşünce etkileşimi oluşturan bir 'dil' olan müziğin, günümüzdeki yaygın kullanımı itibariyle iki temel unsurdan oluştuğunu söyleyen Murat Ural, bu unsurları şöyle izah eder: "Melodik form(beste) ve sözel içerik(güfte). Bu iki unsurun estetik bir şekilde birleştirilmesiyle, kitleler üzerinde büyük etkileyiciliğe sahip 'sanatsal bir ifade biçimi' olan müzik olgusu ortaya çıkmaktadır. Dünya üzerindeki bütün müzik türleri gerek formları, gerekse içerikleri açısından belirli dünya görüşünü yansıtmaktadırlar. Farklı görüşler, farklı form ve içerikleri oluşturmuşlardır. Örneğin, sert bir melodik forma ve protest bir içeriğe sahip olan heavy-metal müziği, her türlü otoriteye başkaldıran bir felsefenin ve bu felsefeye sahip kişilerin kendilerini ifade etme aracı olarak değerlendirebiliriz." (Ural, 1995:52-55). Müzik türü, bir hayat felsefesinin ürünüdür. İçinden çıktığı kültürü yansıtmaktan öte bir dönüştürücü gücü olan müzik, onu dinleyenlere bir hayat tarzı da sunmaktadır.

Özünde bireyin derin acısını yansıtan bir protesto müziği olan heavy metalcilerin müziği, yine bir dünya görüşünün, bir kültürün ve hayat tarzının yansımasıdır. "Toplumun değer yargılarına, yerleşik düzenine, bireyin kurumlar eliyle bir sosyal kukla gibi kullanılmasına; beton, demir, kablo ve dumandan ibaret can sıkıcı bir dünyaya karşı, Batı toplumunun alt-kültür grupları arasında yer alan metalciler isyan, şiddet, korku, vahşet, kural tanımazlık, kan, seks, cinsel sapmalar ve kötülüklerle kuşatma altına alınmış bir dünyaya büyük kötülük mesajlarıyla karşı çıkıyorlar" (Bulaç, 1992:242). Batı değer yargıları üzerinde kurulan bu başkaldırı müziğinin kısa zamanda çevreci hareket gibi modern devletler tarafından kontrol altına alındığını, hatta onlar için yeni ve geniş bir ekonomik pazara yol açtığını söyleyen Bulaç, gitarlar, rengârenk takılar, blucinler, tişörtler, elektronik araçlar, metaller, plâk, kaset vb. araçlarla büyük bir pazar oluştuğunu belirtmektedir.

"Cumhuriyetle birlikte operalar kurmuşuzdur, baleler, orkestralar, konservatuvarlar kurmuşuzdur, ama devlet eliyle sahip olduğumuz, öz kültürümüzün temsilcisi mukabil kurumlar ya hiç olmamıştır, yahut olsa bile devlet babadan hep öksüz çocuk muamelesi görmüştür. Meselâ, devletin radyo ve

televizyonunda yerli müzik, yabancı kaynaklı müzik programlarının yanında hep devede kulak mesabesinde kalmıştır. Okullarımızda sadece Batı müziği okutulmuştur. Türk müziğinin radyolardan tümden kaldırılmasına teşebbüs bile edilmiştir." (Beyazıt, 1984:87). Klâsik Batı müziğini Türk kültürüne sokma gayretlerine halkın tepkisi çok manidardır: "Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Cumhurbaşkanlığı filârmoni orkestrası, klâsik Batı müziğini halka sevdirmek ve yaymak üzere Anadolu şehirlerinde konserler vermektedir. Sivas'ta halk, galiba biraz da hükûmet zoru ile sinema salonuna doldurulur. Birkaç saat süren gayet başarılı bir konserden sonra şef, sokakta rastladığı Sivaslı'ya, konseri nasıl bulduğunu sorar ve şu cevabı alır: "Vallahi beğ, Sivas, Sivas olalı Topal Timur'dan bu yana böyle zulüm görmemişti." (Kösoğlu, 1996:118).

Pop Müzik ve Kültür

Pop kültürünün öne çıkan en önemli olgularından biri müzik oldu: Arabesk ve pop müzik. Pop müzik, ezgi ve armoninin içselleştirilerek benimsendiği ve sözlerin kolayca bellekte kaldığı bir müzikal formdur. "Özünde kısa süreli tüketim müziği olarak tanımlayabileceğimiz pop, İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika ve Avrupa'da 'caz'dan 'swing'e geçişle birlikte ortaya çıkmış ve dinleyicinin/tüketicinin rahatlaması, dinlenmesi, eğlenmesi, sosyal yaşamdaki sorunlarını unutabilmesi gibi unsurlara dayanarak gelişim göstermiştir." (Öcal/Tellan, 2000:287-310).

Türkiye'de giderek büyüyen bir özel radyo ve TV enflâsyonu var ve her gün binlerce saatlik müzik yayını yapılmaktadır. Bu, en dayanıklı şarkıları bile kısa sürede eskitecek bir tempo demektir. Öyle bir üretim tezgâhı kurulmalıydı ki az hammaddeyle çok mal üretilebilsin ve piyasa hiçbir zaman boş kalmasın. Bu malların en önemli adayları ise arabesk ve pop müzikti. İkisine de çok yüklenildi, bu arada arabesk biraz poplaştı, pop müzik de dönemin merkezi kültürüne uygun bir biçim aldı.

1960'lardan 1970'lere kadar arabesk, taşrada ve kentlerin varoşlarında yaşayan alt-gelir gruplarının hicranını dile getiriyordu ve bir isyanı açığa vuruyordu. Arabeskin belirgin ögesi

'acı'dır. Mesele, acı çekmenin nasıl engellenebileceği değil, nasıl acı çekileceğidir. Umutsuz aşk, ölüm gibi temalarla acı ifadesini bulmaktadır.

1980'li yıllardan sonra acının algılanış biçiminde değişiklikler meydana geldi ve mutluluğa dönüşüm eğilimi başladı. Arabesk de ticarileşmeye başladı, poplaştırıldı. Giderek arabesk de pop müzikte görülen züppeleşmeye ve boş vermişliğe yöneldi.

Ülkemizde son yıllarda ortaya çıkan ve gençleri çok etkileyen pop müzik, hem dilimizi hem de kültürümüzü bozmaktadır. Seren Serengil bir şarkısında "Bu gecenin hatırına giriver koynuma, sana yapacaklarım var", bir başka popçu "Ölür müsün sevgilim, azıcık ucundan versen", diyor ve hiçbir sosyal tepki görmüyor. Tarkan, bir klibinde özgürlük kavramını cinsellikle yoğrulmuş bir iletişim aracı olan cep telefonuyla özdeşleştiriyor; 'özgürlük' kavramının içeriğini tamamen değiştiriyor, kültürümüze aykırı anlamlar ve değerler yüklüyor. Başka bir popçumuz "I'm the bombacı" adıyla İngilizce Türkçe karışımı (Türkilizce) garip bir dil ortaya çıkarıyor ve hiçbir tepki görmüyor.

Pop müziğin popüler olması ya da rastgele şarkıların liste başı olması yeni bir şey değildir. Yeni olan pop müziğin bir kültüre, bir kimliğe denk düşmesidir. Pop müzik, pek çok kitle için kente uyum sağlama ve 'modernleşme' aracı oldu. Şehirdekiler olsun, buralara göç edenler olsun, hepsi modern bir kimlik peşindedirler. Bunu da yeni tüketim biçimleriyle ve yeni bir müzikle elde etmeye çalışıyorlar. Artık her hafta birkaç yeni kaset, tezgâhtan yeni çıkmış imajlarıyla birkaç yeni şarkıcı ve bir sürü yeni klip çıkıyor pazara. Buna da 'pop müzik patlaması' deniyor.

Popüler kültür yalnız pop şarkıcılarını değil, herkesi benzeştirdi ama birleştiremedi. Bu benzeştirici kültür, çeşitlilik diye bir şey bırakmadı. Aksine, oluşan abuk sabuk kimlikler sayesinde bireyler, kendilerine daha çok yabancılaştı, farklılıklar giderek büyüdü.

Arabesk Müzik ve Kültür

1960'lardan itibaren arabesk, özellikle büyük şehirlerin gecekondularında yaşayan alt gelir gruplarının hicranını dile getirmektedir. Arabesk müzik olarak adlandırılan bu türün, Türk klâsik ve halk müziği ile Batı ve Mısır unsurlarının iç içe geçtiği bir karma tarz olduğunu belirten Meral Özbek, başlangıçta bu popüler şarkıları belirtmek için icat edilen arabesk teriminin daha sonraları büyük şehirlerin kenar mahallelerinde oluşan bütün bir göçmen kültürünü betimleyen bir anlam kazandığını söylemektedir. (Özbek, 1999:168).

"Arabesk, yukarıdan aşağıya empoze edilen bir kitle kültürü değil, halka ait direnme ve kabullenmelerin, isyan ve boyun eğmelerin ideolojik ifadesini bulduğu; hâkim sınıfların hegemonik projesine eklemlenebileceği gibi alternatif bir hegemonik projeye de eklemlenebilecek çelişkili popüler çağrışımlar taşıyan bir popüler kültürdür." (Özbek, 1991:95).

Arabesk deyince ilkin bir 'müzik' türü anlaşıyor. Ama olay müzikten ibaret değil. Arabesk, ev eşyası, çeşitli süsler, resimli halılar, filmler ve başka şeylerden oluşan bir dünya, bir hayat biçimidir.

"Arabesk dediğimiz müzik ve yaşam biçimi, Türkiye'nin hızlı ve sarsıcı bir değişim geçirdiği dönemde patladı. İnsanlar, oyuncakçı dükkânına girmiş yoksul çocuk gibi şaşkın ve hayata hayrandılar. Kendilerine sunulan dünya nimetlerinin tam olarak neye yaradığını, nasıl kullanılması gerektiğini bilmiyorlardı. Renge, sese, pırıltıya, cafcafa yöneldiler. Almak ve sahip olmak istediler. Çoğu da sahip olamadı. Bir rüya gibi yaşandı bu dönem." (Belge, 1997:358).

Meral Özbek, Türk devletinin kültür politikasının arabeski sansür edip yayılmasını engellerken Türk klâsik müziğini, halk müziğini ve Batı müziğini desteklemekle, aslında arabesk müziğin gelişmesine ve toplumsal önem kazanmasına katkıda bulunduğunu belirtir. (Özbek, 1999:184).

Arabeskin yıllarca susturulmuş bir halk için kendini dışa vurma aracı hâline geldiğini, popülaritesini de buna borçlu olduğunu söyleyen Belge, arabeskin günlük hayattaki yansı-

maları hakkında şu tespitlerde bulunuyor: "Çoğu arabesk şarkılardan alınmış sözler kamyonlara, minibüslere asıldı. 'Sollama beni, sollarım seni', 'Sollamayı zevk edindim kendime, sağda neşe ne arar' gibi espriler de vardı. Yıllarca suskunluk içinde yaşayan bir halkın elinden geldiğince kendini dışa vurmasının, dile getirmesinin işaretiydi. Bizim geleneksel müziğimizde, bol miktarda kahır vardı. Bir uzun havadan sonra oynak bir türküye atlanır, fasılda ağırdan hızlı tempoya geçilirdi. Böylece keder ve neşe değerlendirilirdi. Ama aslolan hüzündü. Arabesk de bu geleneği devam ettirdi. Sadece, o geleneksel müziklerde bilinen biçimini değiştirdi. Daha açık, daha 'ah'lı, 'vah'lı, alabildiğine yoğun bir keder getirdi." (Belge, 1997:347). Kendisi yasaklı olsa da melodileriyle, ritimleriyle ve sahneleniş biçimleriyle arabesk müzik, Türk sanat müziğini, halk müziğini ve pop müziği büyük ölçüde etkiledi. "Arabesk şarkılar, 1980'lerin ortalarından sonra siyasal kampanyalarda ve futbol maçlarında kullanıldı, yasal eğlence dünyasına tam anlamıyla girdi ve kültür sanayiince özümsendi. Öte yandan Orhan Gencebay 'klâsik' konumuna yükseltildi. Ferdi Tayfur arabeskin ikinci büyük yıldızı olarak kabul görüp yaygınlık kazanırken, Müslüm Gürses bir kült müzisyenine dönüştü. Ama arabesk 'protest' şarkıcılar üretmeye devam etti; bunların başında da müziğini 'duyguların muhalefeti' olarak tanımlayan Ahmet Kaya gelmekteydi. Gürses gibi Kaya'nın da en çok ilgi gördüğü kesim çeşitli marjinal gençlik grupları, egemen kültürden dışlanan 'delikanlılar'dı. Medya, Kaya'nın müziğine 'devrimci arabesk' demeye, diğer versiyonlarından da 'İslâmcı' veya 'milliyetçi' diye söz etmeye başladı." (Özbek, 1999:179).

Popüler müzik, insanlara fantezi sunmakla birlikte günlük hayatın gerçeklerine karşı, hayalî bir sığıntı haline gelmiştir.

Türkü Kültürü

Kul olayım kalem tutan ellere

Kâtip arzulıâlim yaz yâre böyle...

İnsan, dile olduğu gibi musikîye de potansiyel bir kabiliyetle doğar. Bu potansiyel kabiliyetin tezahürünü, içinde yaşanılan kültür ortamı belirler. "Çocuk hangi çevrede doğup bü-

yürse, oranın dilini konuşur; ana dili o olur. Dil, öğrendiğini söyler. Kulak da dil gibidir; terbiyesini gördüğünü, alıştığını dinler. Müzik, eğitimle kazanılan bir kulak terbiyesidir. Onun için, çocuklarımızın başka şeylerden hoşlanmadıklarını, ne yapalım zamanın böyle olduğunu, gençlerin zevklerinin farklı olduğunu söyleyerek hiç kimse sorumluluğundan kurtulamaz. Çocuklarımız artık ninni dinleyemeden büyüyorlar, uykularında bile radyo ve televizyonlardan yabancı müzik dinliyorlarsa ne yapsınlar, neyi sevsinler? Onları bir ölçüye kadar mâzur görmek için bir şeyler söyleyebilirsiniz, ama siz sorumluluğunuzu unutamazsınız" diyen Nevzat Kösoğlu, birlikte türkü söyleyebildiklerim benim milliyetimdendir. Aynı şeylere gülüp, aynı kederleri yaşayabildiklerim ve yürekten aynı duayı yaptıklarımla aynı milliyettenim" diyerek bizleri türkü dinlemeye ve çocuklarımızı türkü dinleyerek büyütmeye davet etmektedir. (Kösoğlu. 1995: 24).

GERİ KÜLTÜR İLERİ KÜLTÜR

Kültür, bir sosyolojik grubun önemli yapılarından biridir. Sosyolojik bir kimliğin olabilmesi için bir kültürün de olması gerekir. Etnik yapı, kültürle doğrudan ilintilidir. Kültür dediğimiz şey, sosyolojik grubun dilinden, alışkanlıklarından, yaşama biçimlerine kadar ya da dinî inancından, her türlü insanî ve doğal ilişkilerini kapsayan bir bütün ya da bu ilişkilerden ortaya çıkan sosyolojik bütüne verilen addır.

Toplumların gelişmişlik düzeyleri kültürleri ile ölçülemez. Yani, başka bir deyişle, ileri kültür ya da geri kültür gibi bir tanımlama herhangi bir sosyolojik birim için yapılamaz. Böyle bir tanım çok fazla sübjektif (muğlak) ve üstelik yanlış olacaktır. Genellikle, pek çok bilim adamı da dahil olmak üzere, hepimiz bu hataya düşeriz.

Bir toplumun ileri ya da geri kalmış olarak tanımlanması, o sosyolojik birimin bugün olması gereken şartlarıyla doğru orantılıdır. Bu şartları belirleyen ise kültür değil, ekonomik, teknolojik-bilimsel düzeydir. Ancak, biz bir sosyolojik yapının yaşam standardını bu şekilde, yani geri-ileri olarak tanımlayabiliriz. Bilimsel ve teknolojik olarak gelişmiş bir toplumun

doğal olarak yüksek bir yaşam standardına da sahip olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Geri kültür-ileri kültür tartışmasına farklı bir yorum getiren Fikret Başkaya konuyla ilgili şu önemli soruları sormaktadır: "Kültür sorununa yaklaşım nasıl olmalıdır? Bir toplumun kendi geçmişini ve kültürünü, top-tan mahkûm etmesi bilimsellikle bağdaşır mı? Toplum kendi öz geçmişiyle bağlarını bu biçimde koparırsa ne gibi sonuçlar ortaya çıkar? Bir toplum kültürünü, gericidir, diye inkâr ederse, tarihsel süreklilik nasıl sağlanır? Tarih, sonuç itibariyle toplumun geçmişiyle bir diyalogu değil midir? Böyle bir diyaloğun kesilmesi arzulanır bir şey midir? Toplumu, kötü alışkanlıkları olan bir çocuk gibi görmek bilimsel bir tutum mudur? Tüm elemanlarının (yapıcı unsurlarının) geri ve gerici olduğu bir kültür düşünülebilir mi? Aynı şekilde tümüyle ilerici bir kültür söz konusu olabilir mi? Öte yandan tarihsel olarak geride kalmış olan bir kültür toptan geri, bugün yaşayan da mutlaka ileri midir? Eğer geçmişle bağlar böylesine kesilirse, bunun ortaya çıkardığı boşluk nasıl doldurulur?" (Başkaya, 1991:20).

20. yüzyıl boyunca ve 21. yüzyılın yaşandığı bu zaman parçasında hâlâ dünyanın birçok yerinde etnik savaşlarda insanların ölmesi, öldürülmesi, farklı kültürlerin yok edilmeye çalışılması, farklı etnik yapılara tahammül edilememesi gibi bir çıkmazla karşı karşıyayız. Herhalde, insanoğlunun çözemediği önemli sorunlardan biri de bu. Aslında bir çeşit çelişki diyebiliriz. İnsanoğlu, bir yandan kendi mensubu olduğu etnik kültürünün diğerlerinin üzerine yerleşmesini sağlamak isterken, diğer yandan aynı isteği hisseden diğer etnik kültür mensubunu yok ediyor. Hoş olmayan ve kısır bir çelişki.

Değişen ekonomik ilişkilere bağlı olarak, elbette sosyolojik yapıda da değişme olacaktır. Ekonomik ilişkiler, toplumu değiştiren en dinamik faktördür. Sosyoloji, insanoğlunun üretim çeşitliliğine ve ilişkilerine bağlı olacaktır diğer her şey gibi. Üretimin çeşitlenmesi, üretim araçlarının gelişmesi ve el değiştirmesi, sosyolojik yapıyı da değiştirecektir. Sosyolojik yapının değişmesi yeni bir kültürel değişmenin önünü açar. Yeni üretim ilişkileri, yeni alışkanlıklara, farklı hayat tarzlarına yol açar ve hatta konuşulan dilin dahi değişmesini gerektirir. Bu da,

kültürün değişmesi demektir. Yani, insanoğlu kültürünü yaşadığı sosyolojik evreye uyar ve onun gerektirdiği gibi yaşar.

Bu açıdan bakıldığında ileri kültür ya da geri kültür tanımlamalarının yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü, her sosyolojik birim ait olduğu dünyanın hayat tarzı ile maruftur. Yani, başka bir şekilde ifade edecek olursak, her toplumsal aşama kendi kültürünü yansıtır. Bu kültür, o sosyolojik grubun içinde bulunduğu şartlara göre değişiklik gösterse de, genel hatlarıyla aynı karakteri yansıtır.

ŞİDDET KÜLTÜRÜ

Şiddet ile genellikle fizikî saldırı, silahlı eylem ve benzeri hareketleri anlıyoruz. Oysa şiddetin çok çeşitli biçimleri var. Modern ve müreffeh bir dünya kurmak adına tabiata karşı giriştiğimiz sistematik şiddet eylemi, bugün yeryüzündeki varlığımızı tehdit eder noktaya geldi. Kapitalizmin doyumsuz kazanç hırsından kaynaklanan şiddet güdüsü, dünyada mutlu bir azınlığın refahını temin ederken, insanlığın önemli bir kısmının fakirlik sınırında yaşamasına neden oluyor. Bir takım ideolojik sloganlar adına insanlara yönelik baskı politikaları, modern devletler eliyle meşrulaştırılıyor. Hollywood merkezli eğlence kültürünün ürettiği sapık tipler ve senaryolar, şiddeti estetize ediyor ve bunun neticesinde insanlar şiddeti, kanı, vahşeti kanıksar hâle geliyorlar. Zengin, fakir ayrımı yapmadan dünyadaki bütün ülkeler, bütçelerinin önemli bir kısmını silah sanayiine ayırıyorlar. Japonya'da İkinci Dünya Savaşı'nda gördüğümüz gibi, on binlerce insanın hayatı bir düğmeye basmak suretiyle söndürülebiliyor.

Bütün bunları alt alta koyduğumuzda, modern yaşama biçiminin özünde şiddete dayalı olduğunu görüyoruz. Modern hayat tarzının ürettiği bu kültürü anlamadan, Nagazaki saldırısının, Halepçe katliamının, başta Amerika olmak üzere süper devletlerin masum Afgan ve Irak halklarına bomba yağdırmalarının ve hatta 11 Eylül saldırılarının iç mantığını kavramak mümkün olmayacaktır. Bu yüzden dünyadaki pek çok yorumcu, yaşanan bu trajedide Amerika'nın da payının olduğunu söylemekten çekinmiyorlar. Amerika dünyanın en büyük

silah ihracatçısı olmaya devam ettiği müddetçe, bu tür saldırılara hedef olmaktan kurtulamayacaktır. Bu, yapılan saldırının hunhar yüzünü hiç bir şekilde meşrulaştırmaz. Fakat bu ölçekte bir hadiseyi, gözü dönmüş birkaç teröristin hareketi olarak tanımlamak büyük hata olur. Sadece Amerika değil, şiddetin yerel ve uluslar arası her tür biçiminden acı çekmiş toplumların, şiddet kültürünün ürperti verici boyutları üzerinde düşünmesi gerekiyor.

KÜLTÜR MODASI, NOSTALJİ VE KÜLTÜREL KORUMACILIK

Kültürel olgular sırayla sahneye çıkıp, birbirinden iddialı bir şekilde yarışıyorlar. Son dönemlerde Avrupa devletlerinin özellikle de teknoloji ve ekonomik imkânlarla öne geçtiği platformda, sanat alanında da yayılmacı bir politika izlediklerine şahit olunuyor. Farklı kültürlerde doğmuş ve gelişmiş olan insanlar hem kendilerinden ödün vermeden hem de kendilerinden bir şeyler katabilecekleri düşüncesiyle, etkileşim içerisinde oluyorlar. Uzay çağı denilen bu çağda artık küreselleşen bir sanat akımından söz edilirken, özellikle de Batı'nın Doğu mistisizmine yönelmesinin sebepleri üzerinde durulmalıdır. Günümüzde en çok tartışılan konulardan biri olan bu mistisizm takıntısının Avrupa'da giderek yayılıyor olması fikrini açıklamak için, tarihsel gelişimleri doğru tespit etmek gerekir.

Kapitalizmin dünyayı kasıp kavurduğu çağımızda artık, paranın satın alabileceği yığınlarca "yeni" şey üretilmektedir. İnsanlar kendi konforlarını yaratmak için alım güçlerini artırmak ve piyasada kendilerine önemli bir yer edinmek zorundadırlar. Bu anlamda dışa açılan Avrupa, bireylerini mutlu edebildiği tek öge olan paranın yerini, Doğu'da mistik inançların aldığına şahit olmuştur ve bu anlamda Doğu'yu taklit etmeye başlamıştır. Elbette insanoğlu farklı kültürlerden çok beğendiklerini, hayranlık duyduklarını ve şaşırtıcı bulduğu değişiklikleri alıp kendisi de kullanmak ister.

Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe Sözlük'te, "geçmiş bir zamana duyulan aşırı özlem" olarak tanımlanan nostalji, sosyal değişmelerin her zaman ileriye doğru olmayabileceğini, bazen

de geriye doğru bir değişim olabileceğini gösterir. "Birey kendi geçmişine özlem duyabileceği gibi, içinde doğduğu kültürün geçmişte kalan değerlerine yönelik bir özlem de duyulabilir. Bu özlem bireyselliği aşıp tüm bir yaşam biçimine, geçmişe ait bir değerler sistemine, kaybolmuş bir medeniyete özlemi ifade ettiği zaman, buna kültürel nostalji adı verilmektedir."(Tezcan, 1991:248).

Sanayileşme ve modernleşme olumlu sonuçlarının yanında olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Monoton ve mekanik bir hayattan bıkan insanlar, geçmişteki daha sıcak ve samimî dostlukları arar olmuşlardır. Ülkemizde insanların evlerinde ve iş yerlerinde şark köşeleri oluşturmaları, geçmişe özlemin somut göstergeleridir.

Modern toplumlarda her şeyin bir satış değeri vardır. Nostalji de artık satış değeri olan bir sanayi ürünü hâline gelmiş, bu amaçla geçmişi andıran birçok fabrikasyon eşya üretilmiştir. Şömine önüne konan yanan odun ve kömürü andıran elektrikli sobalar buna örnektir. Günümüzde artık eski modele göre yapılan eşyalar, en pahalı eşyalar arasına girmiştir.

Kültürel nostalji, bir millet için tarihî mirasa sahip çıkmanın bir başka şeklidir. Modernleşme olgusunun hiç şüphesiz devam edeceğini söyleyen sosyal psikolog Klineberg, fakirliğe, cehâlete, eşitsizliğe karşı savaşım verebilmek için bu değişimin gerekli olduğunu, ancak, dünya milletlerinin kendi millî değerlerini koruyarak bu değişime ayak uydurmaları gerektiğinin önemine vurgu yapmaktadır. (Aktaran: Tezcan, 1991:251).

Kültürel kimliğin korunması ve yayılması için en etkin kurumlardan biri şüphesiz ki okullardır. Kültür bilinci, genç kuşaklara okullarda sağlam bir biçimde verilirse, bugünü ve yarını anlamak için dünü bilmenin önemini kavrayan gençler, hem mensubiyet şuuru ile daha bir güçlenirler, hem de güç kaynaklarının nerede olduğunu hatırlayarak yabancılaşmadan azamî oranda uzak kalırlar.

"Gelişen teknoloji ve medya sayesinde âdeta büyük bir köy hâline gelen dünyamızda, malların ithâlât ve ihracâtında uygulanan gümrüğün aynısının, kültür alış verişinde uygu-

lanması mümkün değildir. Bütün kapıların dış dünyaya açık olduğu günümüzde yasakçılığın bir işe yaramayacağı, kapalı rejimlerin bile kültürel etkileşimlere engel olamayacağı bir gerçektir. Komünizmin çöküşü bunun en canlı misâlidir." (Temel, 1998:15-18). Sınır tanımayan bilgi akışı ile güçlü devletler kendi kültürlerini kolayca başka milletlere cazip bir şekilde sunabiliyorlar.

Küreselleşme adına, bizi biz yapan kültürel farklılıklarımızın yok edilmesine göz yumamayız. Yerli kültürün korunması ancak yaygın ve örgün eğitim kurumlarında millet fertlerine sağlam bir millî ve dinî şuur vermekle mümkündür. Kültürde korumacılık derken geçmişimizin külüne değil, koruna sahip çıkılması gerektiğini kastediyoruz. Mikroba karşı nasıl aşı yapılıyorsa, millet fertlerinin de dışarıdan gelen ve bünyeye uymayan zarar veren mikroplara karşı 'kültürel aşı' yapılması gerekir.

Millî kültürü oluşturan kültürel miras, asırların süzgecinden süzülüp nesillerin ortak malı hâline gelen değerler bütünüdür.

Bugünün sorunlarını düne ait yöntemlerle çözümlemek bütünüyle mümkün olmayabilir, ama dünden bugüne taşıyabileceğimiz tarihî değerlerimiz içinde bazı sorunlarımıza çözümler bulmamız mümkündür.

KÜLTÜR YOZLAŞMASI

Hızlı sanayileşme ve teknoloji kullanımına bağlı arzuların doğurduğu 'tabiî sosyal değişmeler' bazen mahallî bir kesime ait, farklı alt kültür gruplarının ortaya çıkmasına sebep oluyor.

"Türkiye hem rejim değişmelerinin, hem jeopolitik savaşın hem de hızlı sanayileşme arzusunun tesirleri yüzünden kültürel zenginleşme değil, karışma, bozulma, yabancılaşma ile karşı karşıyadır." (Tural, 1985:125).

"Melâli anlamayan nesle aşina değiliz" diyen A. Haşim, aşinalık için bir kültür birlikteliğinden söz ediyor. Çanakkale'den, Yemen'den ve Tuna'dan bahseden türküleri anlamayan biriyle ne kadar ortak kültürel paydamız söz konusudur aca-

ba? Oratoryo, Hıristiyan dinine ait bir dinî müziktir. Yunus Emre'nin şiirlerinin oratoryo kilise müziği eşliğinde bestelenmesi müzik alanında yaşanan kültür yozlaşmasına bir başka örnektir.

Buram buram tarih kokan bu kültür hazinelerinin yerini şimdi, ruhsuz ve edepsiz sözlerden oluşan pop müzik parçaları almaktadır. Bu türküler yerine ahlâk sınırlanırını zorlayan "Yakalarsam", "Azıcık ucundan..." gibi sözlerin yer aldığı pop müzikler, kitle iletişim araçlarıyla gençlere şırınga ediliyor. Bunlara şarkı ya da türkü demek doğru değildir. Çünkü "şarkı"nın ve "türkü"nün bir asaleti vardır. Bu sözlerin yer aldığı müzik parçalarında ise asalet değil, rezalet vardır. Bu sözlere şarkı ya da türkü değil, ancak pop diyebiliriz. Müziğinden tıraşına kadar Amerika'yı taklit eden bir neslin kendi kültürünü yaşaması ve bu kültürü bir sonraki nesle aktarması da mümkün olamaz.

GENÇLİK KÜLTÜRÜ VE YABANCILAŞMA

Kurt bunalınca şehre iner, insan bunalınca dağa çıkarmış. Kültürümüzdeki dağlarla ilgili türkülerin çokluğu da bu görüşü pekiştirmektedir. İçindeki potansiyel enerjiyi, kinetik enerjiye dönüştürme imkânı bulamayan genç, 'ferman padişahınsa dağlar bizimdir' diyerek kendince bir çıkış yolu bulur. 1980'lerde, dünyada duvar yazıları moda olduğunda, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde revaçta olan bir slogan vardı: 'İyiliğimizi istiyorlar, vermeyeceğiz!'. Bu sloganla gençlerin vermek istediği mesajı Tanıl Bora şöyle dile getiriyor: "Kendi iyiliğimizin ne olduğunu biz biliriz; baştan bilemesek bile biz buluruz; başarılamasa bile, iyiyi bizzat bulmaya çalışmak, başlı başına iyidir, değerlidir. Hakkımızdaki kararlar beşikten mezara kadar veli toplantılarında (aile meclisi, öğretmenler kurulu, fakülte kurulu, parlamento vs. de) çıkmasın, kararlarımızı kendimiz verelim, bari karara katılalım; bari dinleyin yahu!" (Bora, 1992:13-14).

Gençlik kültürü, ergenlikle yetişkinlik arasında bir orta duraktır. Bu aşamada genç kendi statüsünü öğrenir, değişik deneylere girişebilir ve bunları yaparken, ailesi ve akranları

gibi birincil grupların kendisine sağladığı güvenceden fedakârlık etmek zorunda kalmaz. "Gençlik kültürünün değerleri, toplumun değerleriyle uyum içinde olduğu ölçüde gelecekteki hayata hazırlık olarak düşünülebilir. Eğer bu değerler toplumun değerleri ve kültürü ile kesin bir çatışma içinde ise, o zaman uyumsuzluğa neden olabilir." (Rogers'dan aktaran: Bayhan, 1997:228). Bu uyumsuzluk, yabancılaşmanın göstergesidir.

Berger'e göre, gençlik kültürü, her türlü plânlamaya, hesaba ve sistematik projelere karşı, -bütün bunlar doğal yaşamın özgürce ve kendi kuralları içerisindeki akışına karşı 'bağlayıcı' olarak nitelendirildiği için-, düşmanca hisler beslemektedir. Bütün bu düşünce yapısı, gençliğin dil, davranış ve giyinme tarzına yansımaktadır. Bu anlamda dilde kurallara uymadan konuşma, yürüyüşte sallapatilik, saç şeklinde, vücut süsleme işinde hiçbir kısıtlamaya, hiçbir kurala rağbet etmeme ve her çeşit giysiyi düğme kullanma gereksinimi duymadan giyme vb. davranışlar bu düşünce yapısının fiziksel bir ifadesi olarak sergilenmektedir." (Bayhan, 1997:229).

Gençlik kültüründe yabancılaşmanın olmaması için, öncelikle aile kurumundaki eğitimle resmî eğitim kurumları arasında bir uyum olması gerekir. Genç insanların kendini ifade etmesine imkân ve ortam hazırlayan bir toplumda gençlik kültürü ile toplum kültürü arasındaki mesafe ortadan kalkar.

II. İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE KÜLTÜR

'Kültür Sözlüğü' adlı kitapta kitle iletişim araçları şöyle tanımlanıyor: "Toplumsal iletişim süreçlerini, kurumsallaşmış, örgütlü bir biçimde, sınaî üretim ve yeniden üretim teknikleri-nin yardımıyla ileterek milyonlarca insana seslenen basın, radyo, televizyon, sinema, plâk, ses bandı gibi medya araçları için kullanılan genel deyiş." (Çalışlar, 1983:253).

Kitle iletişim araçları, geniş halk kitlelerini ideolojik ve kültürel olarak biçimlendirmesinin yanında, bir kültür üreticisidir. Kısa zamanda büyük kitlelere yeni üretilen bilimsel buluşları aktarması bakımından da bu araçlar büyük önem taşır. Teknolojik yeniliklerin kitle iletişim araçlarında kullanılması, televizyonculuğu bir toplum mühendisliği rolü ile devlet yönetiminde önemli bir belirleyici hâline getirmiştir.

TELEVİZYON VE KÜLTÜR

> *"Tanrılar bir kimseyi mahvetmek istedikleri zaman ona televizyon vermekle işe başlarlar."* *(Arhur C. Clarke).*

Günümüzde gerekli gereksiz her yerde ve her biçimde tartışılan televizyonu, iki körün dokunarak tarif ettikleri fil örneğine benzetmek mümkündür. Her kesimden insanın kendi düzeyi ve beklentileri çerçevesinde konuya yaklaşımları farklı olabilmektedir.

Sözün demini bilip kemini söylemekten kaçınan yazarların yerini, şimdi medya da, sözünü ruhsatsız bir silah gibi kullanan, sözün demini bilmediği gibi keminden de kaçınmayan medya tetikçileri aldı.

"Televizyonda yer alan bütün programları bir arada düşününce, sanki insan beyninin bir haritası yapılmış, beyin çeşitli bölgelere ayrılmış ve her bölüme, kendisine uygun düşecek bir program hazırlanmış izlenimi edinilebiliyor. İnsan zihninin bütün ihtiyaçlarına, eğilimlerine cevap verilmiş oluyor." (Belge, 1997:446). Medya da haber programlarıyla, reklâmlarıyla, yerli ve yabancı dizileriyle, müzikleriyle ve kullanılan diliyle yeni bir insan inşa ediliyor.

İnsan-insana ilişkilerin temelini yıkan televizyon, kitlelerin zihinlerini uyuşturuyor, onlara tek bir merkezden ortak bir gündem sunuyor, sonra bütün bireysel, şahsî, bölgesel, zümresel farklılıkları yok ederek toplumu bir bütün içinde standartlaştırıyor. Bu olgu, siyasal iktidarların ve pazar için üretim yapan sermayenin işini kolaylaştırıyor. Bizim gibi gelişmekte olan toplumlarda televizyona karşı çıkmak uygarlığa ve tekonolojiye karşı çıkmakla eş anlamlıdır.

Halk üzerinde hükmetmek için artık kaba kuvvete hiç lüzum yoktur. Şimdi halkın iradesini dumura uğratmak, yorgun halk kitlelerine hazır hakikatler sunmak suretiyle bu hedefe 'yasal yolla' ulaşılabiliyor. Kişilerle olaylar hakkında kendisinin hüküm vermesi için lâzım olan serbest zaman çalışma, toplantılar, ucuz ve bayağı eğlencelerle doldurulуyor. "Kitle iletişim vasıtaları ve bilhassa televizyon psikolojisi öyle hesaplanmaktadır ki, insanın yalnız şuuru değil, insiyakî ve hissî tarafı da tâbi kılınmış olsun ve bu şekilde zorla yaptırılan seçimin kendi seçimi olduğu hissi veya alışkanlığı da meydana gelsin. Totaliter rejimler televizyonun kitleler üzerindeki bu gücünden her zaman yararlanmışlar, televizyonları temerküz kampları gibi kullanmışlardır. (İzzetbegoviç, 1987:106-107).

Yirmi yıl önce 'televizyon kültürü şekillendirir mi, yoksa yalnızca yansıtır mı?' sorusu pek çok araştırmacı ve toplumsal eleştirmen tarafından ilginç bulunuyordu. Ancak, televizyon zamanla bizim kültürümüz hâline gelmeye başladıkça, bu soru da geçerliliğini ve ilginçliğini büyük oranda kaybetmiştir. Televizyon insanı pasifliğe itmekte ve insanda güçsüzlük hissi doğurmakta; sürekli dünyanın sadece ya lüksünü ya da şidde-

tini göstermekte, kendi doğurduğu ve beslediği kitlenin ahmaklığını her hareketine temel almaktadır.

Nimet Önür tarafından yapılan 'Küreselleşme ve Kültürlerarası Etkileşim Sürecinde Televizyon" konulu bir araştırmaya göre, kentlileşme aşamaları içinde ortaya çıkan kültürel değişmelerin, medya kültürüyle küreselleşme yönünde ivme kazandığı görülmektedir. Buna göre toplum ımaddî anlamda endüstrileşirken, medya kültürü bu sürecin manevî kültür alanını hızla değiştirmekte ve yönlendirmektedir. Yeni toplumsal değerler ve normlar, yeni davranış kalıpları empoze ederek kent ortamında doğabilecek kültür boşluklarını gidermektedir. Çocuklar (ya da bireyler), kente yerleşmeksizin ya da kentsel ilişkilerin dışında kalarak kendi yerel kültürel ortamlarından da kentlileşme sürecine girmekte, modern kültürel değerler ve normları özümseyebilmektedirler. (Önür, 1999:189-211).

Televizyon ve Okuma Kültürü

Bilindiği gibi yazılı kültür, düşünmeyi, yorumlamayı ve sorgulamayı sağlar insanlara. Oysa televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte bir "gösteri" çağı başlamış, bu eğlence ve gösteri çağının başlamasıyla birlikte insanlar sadece gösterilenleri almakla yetinir olmuşlardır. Artık bırakın yorumlamayı, düşünmek bile en son düşünülen şey olmaya başlamıştır. Kırk yılda bir düşünmeye iten bir program olsa bile insanlar "bütün gün yoruluyoruz zaten" diyerek eğlenceyi ve gösteriyi tercih etmektedirler. Oysa bilindiği gibi "Antik Yunanda, boş zamanda yapılan tek şey düşünmekti. Öyle ki 'boş zaman' ya da 'serbest zaman'ı karşılayan *leisure,* okul için kullanılırdı" (Postman, 1995;18).

Çocuğun aşırı bir biçimde televizyon izlemesi, onu okumaktan, sinema ve tiyatroya gitmekten, hatta çoğu kez oyun oynamaktan bile yoksun bırakmaktadır. Çocuğun sosyal ilişkileri zayıflamakta ve içe kapalı bir hâle gelebilmektedir. Öyle ki çoğu kez yemek yemek için bile anne babasının yanına gitmemekte ve yemeği tepsi içinde sunularak televizyonu izlerken yemesi sağlanmaktadır.

Çağımızda insanlar, hayatın nihaî anlamını bize öğreten asıl meselelerle uzun uzadıya uğraşmak, bu meseleler üzerinde kafa yormak istemiyorlar. Kitle kültürü üreten modern iletişim araçları, tüketim toplumunun genel yapısına uygun, bilgiyi de bir nesneye dönüştürüp üretiyor, sonra kitlesel tüketime sunuyor. Herkes bir tür bilgi hapı istiyor âdeta. Kestirmeden, çabuk, kullanışlı ve yorucu olmayan bilgi hapları. İşte ansiklopediler, el kitapları, cep kitapları, kasetler, bilgisayarlar vb. bütün bunlar en kısa yoldan üretilen pratik bilgiyi tüketime sunulmak üzere her gün biraz daha geliştirilen araçlar.

Televizyonun günlük hayatımıza girmesiyle birlikte okuma kültürünün azaldığını söyleyen iletişimbilimciler, televizyonun matbaanın devamı değil, olsa olsa fotoğraf makinesinin devamı olabileceğini, dolayısıyla zihne hitap etmek yerine, göze hitap ettiğini belirtmektedirler: "Televizyon okuma-yazma kültürünü genişletmez ve pekiştirmez. Tersine, okuma-yazma kültürüne saldırır. Televizyon, herhangi bir şeyin devamıysa eğer, on beşinci yüzyıldaki matbaanın değil, 19. Yüzyılın ortasında telgraf ile fotoğrafın başlattığı geleneğin devamıdır." (Postman, 1994:96).

"Basılı sözcük, okuyucudan 'doğruluk içeriğine' tepkisel bir cevap vermesini gerektirir. Fakat resimler, gözlemcinin estetik bir tepki vermesini gerektirir. Resimler, aklımıza değil, duygularınıza seslenir. Bizden düşünmemizi değil, duyumsamamızı isterler. Rudolf Arnheim, resmin zihnimizi uyutma potansiyeline sahip olduğunu söyler. Ona göre iletişim, parmakla dokunularak başarılabildiği zaman ağız sessizce büyümekte, yazmak için el durmakta ve zihin büzülmektedir. TV, öncelikle bir görsel araçtır. İzleyicinin bilincine egemen olan görüntülerdir. Insanlar TV'yi izlerler, okumazlar; hatta dinlemezler de. Onu sadece izlerler. İzledikleri şey, saniyede 1200 kadar çok farklı dinamik ve sürekli değişen resimlerdir. TV, anlamayı değil, algılamayı gerektirir. TV izleme hiçbir beceri gerektirmez, aynı zamanda hiçbir beceriyi de geliştirmez. Reginald Damerll'ın işaret ettiği gibi, 'hiçbir çocuk ya da yetişkin, TV izlerken daha fazla TV karşısında kalarak daha iyi konuma gelmez. Gereken beceriler o kadar basittir ki henüz yete-

neksizliğinden dolayı TV izleyemeyen bir çocuk duymadık." (Postman, 1995:101-102).

Belki de tarihte 20. Yüzyıl insanında gözlenen zihnî tembellik ve geriliğin bir benzerine daha önce rastlanmamıştır. İnsanoğlu modern iletişim teknolojilerinin etki alanı içine girdikçe hikmetle düşünme ve hakikati arama melekelerini kaybediyor. Televizyon, radyo, gazete, dergi gibi araçlarla zihnî uyuşturulan insan, kolayca hem sistem içinde sürüleştiriliyor, hem de sürü içinde programlanıyor. Programlanan insan ise özgürlüğünü ebediyen kaybediyor.

Kültürün tek taşıyıcısının kitap olduğunu söyleyen Cemil Meriç, 'televizyon kültürünün kültür değişimini hızlandırması karşısında neler önerirsiniz?' sorusuna şu cevabı veriyor: Televizyon kültürü diye bir mefhum tanımıyorum. Televizyon, aylak, şuuru iğdiş edilmiş, hiç bir zaman okumak ve düşünmek alışkanlığı kazanmamış sokaktaki adam için icat edilmiş bir nevi afyondur. Televizyon seyrederken şuurumuz yarı uykudadır. Bu itibarla seslerin ve renklerin cümbüşü ile bir kat daha sarhoşlaşır ve kendimizden geçeriz. Televizyon, şuurdaki son pırıltıları da yok eden bir cehennem makinesidir. Kişiyi gerçek hayattan koparan ve bir hayal dünyasında yaşatan hissî bir istimna, tam bir kaçıştır televizyon. Yokluğa, boşluğa, şuursuzluğa açılan bir kapı... Bu korkunç tiryakilik, kurbanlarını Batılılaştırmaz, batırır. Kültürün dün de, bugün de, yarın da tek taşıyıcısı vardır: Kitap. Televizyon kültürü, kültürle münasebetlerini kesmeye karar verenlerin uydurduğu bir yalandır. Batı'nın bütün fuhşiyatını haremimize taşıyan bu kanalizasyonunun hayırlı bir işe yarayacağını ummak büyük iyimserlik olur. Eskiler 'medenîleşmek, frengileşmektir' demişler. Televizyonun cömertçe dağıttığı medeniyet de bu çeşit bir medeniyet." (Meriç, 1986:404).

Televizyon ve Eğlence Kültürü

Televizyon her şeyi seyirlik birer nesneye dönüştüren bir eğlence aracıdır. Şiddet ve porno görüntülerle hep uç noktalarda yaşayan bir insan tipi ortaya çıkarmıştır televizyon. *'Öldüren Eğlence: Televizyon'* adlı eserinde Neil Postman, televizyonun bir eğlence aracı olmasının ötesinde her şeyi eğlenceye

dönüştüren bir eğlence üretme aracı olduğunu söylemektedir: "Yaşam çiçeklerle kaplı bir yol değildir. Şuraya buraya atılmış birkaç çiçeğin görüntüsü, yolculuğumuzu bir parça daha çekilir hâle getirebilir. Ancak benim burada ileri sürmek istediğim nokta, televizyonun eğlendirici olmasından öte, eğlenmeyi, her türlü deneyimlerimizin temsilinin doğal çerçevesi hâline getirmesidir. Sorun, televizyonun bize eğlendirici temalar sunması değil, bütün temaların eğlence olarak sunulmasıdır ve bu da bambaşka bir sorun oluşturur. Eğlence, televizyondaki her türlü söylemin üst-ideolojisidir. Neyin gösterildiğinin ya da hangi bakış açısının yansıtıldığının hiç bir önemi yoktur; her şeyin üstünde tutulan varsayım, hepsinin bizim eğlenmemiz ve haz almamız gözetilerek sunulmasıdır." (Postman, 1996:100).

"TV, izleyicileri tarafından öncelikle bir eğlence aracı olarak algılanmakta; haberler, belgeseller ve siyasî yayınlar da dahil olmak üzere bütün programlar hakkında son adımda 'eğlence' değeriyle hüküm verilmektedir. Bunun sonucunda ise gerçek dünyadaki olaylar hakkındaki bu malzemeler, kitlelerin ortak gündemlerini üreten ve biteviye yayılan kurmaca malzemelerle rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Böylesi malzemelerin sonu gelmez akıntılarına gömülen, TV makinesinin çerçeveli sahnesinden göze çarpan bu gerçeklik parçaları TV'yi dolduran fantezi dünyasında erimektedir. Hayal ile gerçek arasındaki çizgiler bir kere daha bulanıklaşmakta ve bozulmaktadır." (Esslin, 1991:59).

Televizyonun ürettiği insan tipi alıcı ve pasif insandır. Bu insan, çevresindeki olaylara karşı aktif değildir ve gücü oranında müdahale etme düşüncesi de kaybolmuştur. Çünkü televizyonda o kadar çok hızlı akmaktadır ki görüntüler, hiçbirini kaçırmak istemeyen izleyici sonunda hiçbirine karşı duyarlı bir tepkide bulunamaz. Zaten televizyonun verdiği mesaj, Postman'ın da belirttiği gibi şudur: "Dünyada olaylar o kadar hızlı gelişiyor ki sen tek başına bütün bunları takip edemezsin. Biz senin adına takip ediyoruz. Sen bizi izlemeye devam et, yeter.' "Televizyonla ilgili en önemli tespit, insanların onu izlemeleridir; adına 'tele-vizyon' denmesinin nedeni de budur. İnsanların izledikleri, izlemekten hoşlandıkları şey, hareketli (kısa süreli ve durmadan değişen milyonlarca) resimlerdir.

Görsel ilginin gerekliliklerini karşılamak, yani gösterinin değerlerini karşılamak amacıyla fikirlerin içeriğinin geri plana atılması zorunluluğu, bu aracın doğasından gelmektedir." (Postman, 1994:104).

Teknolojinin nimetlerini savunan bazı insanlar, bu nimetlerin en önemlilerinden biri olarak iletişim imkânlarını zikretmektedirler. Bugünkü teknoloji sayesinde dünyanın bir ucunda meydana gelen hadiseyi dünyanın diğer ucunda izleyebilmek, bu hadise hakkında anında bilgi alabilmek mümkünmüş! Doğru mu? Medyanın sansürünü ve sansürden de beter olan çarpıtıcı yorumunu dikkate almayacak olursak doğru!

Televizyonun, bireysel pasifliği teşvik eden araçların en etkini olduğunu söyleyen Schiller, televizyonla üretilen Amerikalı insan tipini şöyle tanımlamaktadır: "Amerikalılar her hafta yüz milyonlarca, her sene milyarlarca saatlerini parmaklarını bile oynatmadan akıl almaz bir üşengeçlik içerisinde televizyonlarının karşısında geçirmektedirler. İş, milyonlarca insanın fiziksel açıdan pasifizme itelenmesi ile de bitmemektedir. Zihinsel faaliyetler dumura uğramakta, ardı arkası gelmez saçma sapan programlar, izleyenlerin zekâsını köreltmektedir. İnsanlar etraflarına kritik eder bir gözle bakamamakta, yaşanmlardan farklı olanların yaşanabilmesinin imkân dahilinde olabileceğini aklının ucundan bile geçirmemektedir." (Schiller, 1993:50).

Pembe diziler, üçüncü dünya halklarının tüm hayatını kuşatmış durumda. Öyle ki, önemli programlar ve hatta savaşlar bile bu dizilere göre programlanıyor. "Rusya'da gösterilen 'Zenginler de Ağlar' adlı dizi yayınlandığı sırada Gürcü ve Abazalar savaşı bırakıyor, filmi seyrediyor, sonra tekrar cepheye gidiyorlar" (Demir, 1995).

Kültür Alış Verişi ve Medya

İnsanlar ve toplumlar birbirleriyle daima bir alış ve veriş hâlindedirler. Her hususta olduğu gibi kültür alış verişinde de güçlü olan, daha çok veren olur. Güçlü olmak ifadesiyle kültürel zenginliğin yanında medya gücünü de kastediyoruz. Gü-

nümüzde medyanın gücünden daha çok, gücün medyasından söz etmek mümkündür.

Kültürdeki alış veriş teknolojiden farklı olarak tek yönlü değil, iki yönlü olmalıdır. Teknolojinin yönü, daima geleceğe dönüktür. Kültür ise kökü toprağın altında, gövdesinden aldığı güçle dalları gökyüzüne serpilmiş gür bir çınar gibidir. Bir ağacın toprağı ne kadar zenginse, toprağın üstündeki kısmı da o kadar gür ve güçlü olur. Kültürün fonksiyonunu dikkate almadan sosyalleşme olmayacağı gibi, sosyalleşip bir bütünlük kuramamış toplumların ileriye dönük hamleler yapması da mümkün değildir. Kültürle ilgili çalışmalar, hem geçmişe hem de geleceğe yönelik yürütülmelidir.

Televizyon dünya kültürü üzerinde tek türe indirgeyici bir etkiye sahiptir. Bu özelliğiyle standart insan tipleri oluşturabilmektedir. Dünyanın pek çok ülkesindeki televizyon kanallarında Hollywood yapımı ürünlerin gösterime sunulması ve popüler olması, dünyanın pek çok yerinde insanları aynı şekilde davranmaya yönlendirmektedir.

Bugünkü hâliyle medya, toplumumuzda bir kültürel intihara yol açmış; kendi kültürüne tamamen yabancı, yabancı kültürlere de hayranlık derecesinde bağlılık içinde olan bir nesil yetiştirmiştir. Medyadaki programların büyük bir kısmı Batılı ülkelerin televizyonlarındaki programların kötü bir kopyası durumundadır. Medya, kültürü koruyan ve kültür aktaran bir araç değil, kültür üreten bir araçtır. Medya da üretilen kültür, tüketim alışkanlığından yatma ve kalkma saatine kadar hayatın bütününü kuşatıcı bir özelliktedir.

Televizyon Kültürü ve Aile

"Kültürün bir nesilden ötekine iletilmesinde en önemli ortam ailedir. Hiçbir kimse, ilk çevresinden aldığı kültürün niteliklerinden kaçıp kurtulamaz ve onu tamamen aşamaz." (Eliot, 1981:38). Ferdin toplumdaki kültürel değerleri özümsemesinde en etkili faktör ailedir. Televizyon aile içi iletişimi yok etmiş ve aile içi şiddetin kaynağı hâline gelmiştir. Yapılan araştırmalara göre en çok izlenen programlar "Sıcağı Sıcağına", "Baskın", "Yakın Takip" gibi şiddet içeren ve şiddeti en açık hâliyle gör-

sel bir malzeme hâline getiren programlardır. Her türlü müdahaleci tutumuyla aile mahremiyetini ayaklar altına alan medyatörler, Orwell'ın Bindokuzyüzseksendört adlı kurgu romanındaki teleskrinin (tele ekranın) görevini üstlenmiş durumdadırlar. Ülkemizin aile yapısı üzerinde büyük olumsuz etkileri olan Dallas, Yalan Rüzgârı gibi Hollywood yapımı Amerikan dizileri, yüzyılların birikimi olan tarihî ve geleneksel değerlerimizi de alt üst etmiştir. Büyükler için uykudan önce masalları gibi sürükleyici bir şekilde hazırlanması, bu filmleri hem farklı kesimlerce, hem de uzun süre izlenebilir kılmıştır. "Dallas ve diğer soaplarda en fazla dikkati çeken konular, kadının aile ve toplumdaki konumu, cinselliği ve aile mitleri ile ilgilidir. Örneğin Sue Ellen, Dallas'taki rolü ile ataerkil aile anlayışının kurallarını yıkan bir kadını temsil etmektedir. Bu dizide evlilik ve mutlu yaşam hemen tüm oyuncular tarafından sürekli arzulanmasına rağmen, kalıcı evliliği ve mutluluğu pek azı gerçekleştirebilmiştir." (Özsoy, 1998:377).

Batı'da 'soap opera' diye adlandırılan diziler, bizde pembe dizi olarak adlandırılıyor. Bu diziler, Türk aile hayatında köklü değişikliklere yol açtı. "Brezilya, Arjantin ve benzerlerinden gelen pembe diziler nispeten daha sıcak, bize daha yakındı. Çünkü bu ülkeler gelişmelerini henüz tamamlamamışlardı, biz de öyle. Toplumsal değerler (namus, aile kurumu, şeref vs.) Türkiye gerçeğine uygun sayılırdı. Orada da mutlu bir azınlık vardı, bizde de. Bu tür benzerlikler ortak problemleri de doğurmuştu. Dolayısıyla Türk seyircisi Brezilya dizilerini çok fazla kayıp vermeden izliyordu. Ama Amerikan dizileri tam bir faciaydı. Çapraşık gönül ilişkileri, tamamen para ve iktidar hırsını gösteren tavırlar, binlerce bölümlük diziler, Türk ailesine bir şeyler vermekten çok uzaktı ve gerçekten ondan çok şey götürüyordu. Garip ilişkilerin olağanlaştırıldığı görüntüler körpe beyinlerin kıvrımlarına da yerleşiyor, gönül çekici oluyordu. Belki artık namus cinayetleri, kan davaları gibi birçok acı olay peş peşe gelecekti ki, geldi de. P.Ö. 17 yaşında, lise öğrencisi. En yakın arkadaşını 'kız' yüzünden öldürmüş. Bir genç hapiste, diğeri mezarda, gerçek suçlular evlerimizin başköşesinde." (Demir, 1995).

Aile, tüm toplumların çekirdeğidir. Televizyonların porno ve şiddet içerikli programları karşısında savunmasız kalan aile yapımız değişmekte ve bütün kültürel değerlerimiz savrulmaktadır. Yaşanan bu kültür erozyonu karşısında eğitimcilere büyük görevler düşmektedir. Çok etkili ve aynı zamanda ucuz bir eğitim aracı olarak kullanılması da mümkün olan televizyon, kitlelerin eğitimi için kullanılabilir. Ruh kirlenmesini önlemek için psikologlar, dil kirlenmesini önlemek için dilciler, görüntü kirlenmesini önlemek için televizyoncularımız üzerlerine düşeni yerine getirmelidirler. Sağlıklı toplum, sağlıklı insanlardan oluşur. Sağlıklı kişilerin yetiştirileceği en verimli kültürel zemin ise aile kurumudur.

Televizyon Kültürü ve Çocuk

Televizyonlardaki şiddet unsurunun çocukların ruh sağlığına olumsuz tesiri var mıdır? Televizyon, çocuğun sosyal ilişkilerine nasıl tesir etmektedir? Televizyon, eğitim aracı olarak kullanılabilir mi? Bu sorulara ve bunlar gibi televizyonla alâkalı birçok soruya doğru cevaplar bulabilmeliyiz. Eğer farklı yaş gruplarına göre, çocukların davranışları ve çeşitli sorulara verdikleri cevaplar iyi analiz edilebilirse, bu konularda tutarlı ve sağlam bilgiler elde etmek elbette mümkündür.

Çizgi filmler, cazip resimler ile hayal âleminin birleştirilmesi olan bir harikalar dünyasıdır. Çizgi filmlere hâkim olan ana tema, bütün dünyayı ele geçirerek insanlara hükmetme ve bu amaç uğrunda her tür şiddet unsurudur. Olaylar hep iyi ve kötünün çatışması üzerine kurulmuştur. Çizgi filmlerde iyi ve kötü diye ikiye ayrılan, çok keskin ve net olan, gri tonun olmadığı bir dünya vardır. Kahramanların kötülüklere karşı olağanüstü güçlerle donanması, iyi ve kötü karakterlerin çatışmalarında, iyilerin hep daha güçlü olmalarından dolayı kazanması sonucu çocuklar, gerçek hayatta bunlarla başa çıkmanın imkânsızlığını bilinçaltlarına yerleştirirler. Her verileni sorgulamadan benimseyip kabullenen çocuklar, hedefe ulaşmanın tek yolu olarak 'gücü' görürler. Aynı zamanda iyi kahramanların uyguladıkları şiddet, çocuklar üzerinde daha etkili olur ve şiddet bu yolla çocuklar için meşruluk kazanır. Tom ve Jerry, Buggs Bunny gibi çok izlenen ve görece daha sevimli çizgi

filmlerdeki vurma, çarpma, düşme gibi tüm olumsuz olayların karakterleri etkilememesi ve esprili bir şekilde verilmesi bir tür gizli şiddet içerir.

Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri giderek artmaktadır. Bir gazeteden alınan aşağıdaki bilgiler bu konudaki acı gerçekleri gözler önüne sermektedir:

"Norveçte ninja kaplumbağalar filminden etkilenen iki çocuk arkadaşlarını tekmeleyerek öldürdü. ABD'de 13 yaşındaki Mitchel Jackson, önce yangın alarmını çaldı, ardından da gizlendiği çalılıkların arasından dışarıya çıkan öğrencilerin ve öğretmenlerin üzerine ateş açtı. ABD' de bir genç kız, üyesi olduğu bir çete ile üç kişilik bir aileyi hunharca öldürdü. Türkiye'de 'Pokemon' gibi uçmak isteyen 7 yaşındaki kız çocuğu kendisini 5. kattan aşağıya attı. Bu olayların yaşanmasında büyük bir etkisi olan, sihirli kutu yani televizyon, artık her eve girdi ve kendini o ailenin bir 'ferdi' durumuna getirdi. Son yıllarda yayın dünyasına yeni TV kanallarının da katılmasıyla çocuklar ve de yetişkin insanlar eskisine oranla daha fazla televizyon izler duruma geldiler. Yapımcılar için en ideal 'hedef kitle' olan çocuklar ise bu durumun asıl ceremesini çekenler. (www.yenigundem.com/2001/01/03/haber040)

Bir yaşından itibaren televizyonun bu büyülü gücünü fark eden çocuklar, üç yaşına geldiğinde artık televizyonu kendisi açıp kapamaya başlamaktadırlar. Böylece televizyon, çocuk üzerindeki anne baba egemenliğine son vermiş oluyor. Anne ve baba egemenliğinden kurtulan çocuğa televizyon 'sansürsüz' bir dünya sunar. Bu sansürsüz dünya içerisinde savaş, şiddet, cinsellik ve ölüm vardır. Çocuk için dünya tanımı, karmaşık hâle gelmektedir. Bu dönem içerisinde hayal ile gerçek kavramını birbirinden ayıramayan çocuk için en iyi yöntem taklittir. Çocuklar, düşmanca duygular taşımasalar dahi örnek aldığı karakterin saldırganca davranışlarını uygulamaya çalışırlar. Yapımcılar, çizgi filmlerde çocukları eğlendirme adına bombalama, ateş etme, kesici aletleri kullanma gibi olaylara yer veriyorlar. Çocuklar ise bu olaylara gülüyor ve inanıyorlar.

Çizgi filmlerde çocuğu olumsuz etkileyen bir diğer faktör de farklı kültür değerlerinin çatışmasıdır. Ülkemizdeki çizgi

filmlerin çoğu Amerikan ya da Japon yapımıdır. Çoğu çizgi filmde Noel Baba, kilise, dua, vaftiz gibi dinsel unsurların sıkça işlenmesi, Batılı değerlerin ve hayat tarzlarının yansıtılması, çocukların kendi değerlerine yabancılaşmalarına yol açıyor. Filmlerde gördüğü hayatı, içinde yaşadığı ortamda uygulamak isteyen çocuklar, bir kültür çatışması yaşıyorlar. Örneğin, Hollywood Yaramazları adlı çizgi filmde sergilenen hayat tarzını kendilerine örnek almak isteyen çocuklar için gerçek hayatın engelleri karşılarına dikiliyor. Bu çizgi filmde karakterler, son derece lüks bir hayat sürmektedirler ve paranın nereden geldiği belli değildir. Hollywood sokaklarındaki sorumsuz ve eğlence üzerine kurulu hayat, çocuğun aile yaşantısına, çevresine, kültürel değerlerine ters düşüyor. Oysa çocuğun ailesinde geçinmek için sürekli çalışmak zorunda olan bir babası ya da annesi vardır.

Çocuğun iç dünyasını alt üst eden çizgi filmler diğer faaliyetleri de etkilemektedir. Bu tür yayınlar, çocukların ilgilerinin TV'ye endekslenmesine ve oyuna, eğlenmeye daha az vakit ayırmalarına yol açıyor.

Çocuklarımızın çok izlediği çizgi filmlerden biri de Amerikan yapımı He-Man'dir. Çoğunlukla tüm Amerikan çocuk çizgi filmlerinde görüldüğü gibi, bu dizide de çözüme vurdukırdı ve büyü ile gidiliyor. Başka dünyalardaki olaylar, olağanüstü güçlerle anlatılıyor. Dizide hem geleceğin sözde teknolojik dünyası, hem de çok eski geçmişin gizemli çapraşıklığı var.

Televizyonlardaki "He-Man"ler ile sinemalardaki "Rambo"lar o denli etkileyici ki, bunlarla geleceğin terörü besleniyor ve potansiyel teröristi de yetiştirilmiş oluyor.

"Amerika Çocuk Hastalıkları Akademisi ve Amerika Psikoloji Birliği, televizyonun çocukta saldırgan davranışlara neden olan kötü etkileri olduğunu bildirdi. Aileler, çocukların nasıl programlar izlediği ve kaç saat televizyonun karşısında olduğu konusunda dikkatli olmalıdırlar. Ailelerle ilgili yaptığımız araştırmada aile, çocuğun televizyon izlemesiyle ilgili kurallar koyduğunda çocuklar dünyayı başka gözle görmeye başlar, alternatif bakış açıları ve oyunlar geliştirirler." (Singer/Singer, 1998:242).

Kültürel semboller her toplumda farklı farklıdır ve o toplumun dünya görüşünü, hayata bakışını yansıtır. O toplumu bir arada tutan değerleri besler, destekler. Toplumda yaygın olan mitoslar, efsaneler bu simgeler sisteminin önemli bir bölümünü temsil eder. Çocuklarımız, çizgi filmlerle, giysilerde kullanılan resim ve amblemlerle ve çeşitli aksesuarlarla yoğun bir yabancı sembol bombardımanı altındadırlar. "Anlam yükü bakımından daha yoğun ve daha dinamik olduklarından, yabancı bir kültürü yaymak için ilk önce semboller kullanılır. İşte bu amaçla Batı, son iki yüz yıldır evrensel kültür olma çabasıyla tüm dünyaya kendi kültür sembollerini yayıyor. Özellikle çocuklar, bu sembol bombardımanından ağır yaralar alıyorlar. Özel bir ana okulunda 4-6 yaş grubu çocuklara serbest çağrışım oyunu esnasında kullanılan kelimelerin arasına yıl başı, haç, çam ağacı, Noel Baba gibi sözcükler serpiştirildi. Bu kelimelere çağrışım olarak alınan karşılıklar değerlendirildiğinde özellikle 5-6 yaş grubunun yaklaşık olarak %70'inin bu kelimeleri doğru(bilinen) çağrışımlarıyla tanıdığı görüldü. Bu sembol Noel Baba olduğunda ise oran % 100'e yakındı." (Şişman, 1995:56-57).

Televizyonun çocuk üzerindeki etkilerini salt şiddetle sınırlamanın yanlış olduğunu söyleyen Huriye Kuruoğlu, bu ilişkilendirmenin doğru olmakla birlikte eksik olduğunu belirtmektedir ve bu etkiyi onbir başlık altında toplamaktadır:

1. Tüketim toplumu bireyi olmaları üzerine etkileri,
2. Cinsel kimliğin oluşması ve karşı cinsle olan ilişkiler üzerine etkisi,
3. Anne ile ilişkisi üzerine etkisi,
4. Baba ile ilişkisi üzerine etkisi,
5. Şiddet eğilimlerine etkisi,
6. Okumaya, düşünmeye ve başarıya etkisi,
7. Kültürel yabancılaşmaya etkisi,
8. Dildeki yozlaşmaya etkisi,

9. Kendi kimliklerinin bağımsız ve özgün bir biçimde oluşmasına etkisi,

10. Çocukluğun yitirilişi ve masumiyetin yok oluşuna etkisi,

11. Tüketim toplumu bireyi olmaları üzerine etkileri.

Şu anda, televizyonu çocukların hayatından baskı yoluyla çıkartamayacağımıza göre, yapılabilecek şeyler bellidir. Aileler ve sivil toplum örgütleri bu konuda en başta gelen doğru adreslerdir. Kuruoğlu, burada önce ailelerin beklentilerini ve yapabileceklerini, daha sonra da sivil toplum örgütlerinin yapabileceklerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Televizyonda gösterilen vurdulu-kırdılı şiddet içeren filmlerin ya da reality-showların, yayından kaldırılması ya da geç saatlerde yayına konması,

2. Özellikle haberlerde, şiddet içeren ve üzücü görüntülerin yer almaması ve defalarca, üstü bantlı olsa da gösterilmemesi,

3. Çocuklara duygu ve davranışlarıyla örnek olabilecek çocuk oyuncu ya da oyuncuların rol aldığı yerli dizi filmlerin gösterilmesi,

4. Televizyonda çocuk programlarının ve çizgi filmlerin çeşidi ve süresinin arttırılması ve bu filmlerin arka arkaya değil de aralıklarla gösterilmesi,

5. Türk kültüründe yer etmiş halk tiplemelerinin çocuk programlarında daha çok yer alıp çocuklara tanıtılması,

6. Çocuk dizilerinde ve diğer çocuk programlarında argo sözcüklerin kullanılmaması,

7. Özellikle çocuk yuvalarına giden çocuklar düşünülerek çocuklara yönelik programların akşam 19.00 ile 21.00 arasında gösterilmesi,

8. Türk televizyon kanalları arasında sadece çocuklara yönelik ve çocukların sunduğu bir kanalın yer alması.

Ailelere düşen, öncelikle çocuğu televizyon karşısında yalnız ve savunmasız bir biçimde bırakmamak, mümkün olduğunca televizyonu birlikte izlemek. Konuşarak, anlatarak ve paylaşarak. Sonra da çocukları okumaya sevk etmek ve televizyon izlemelerine belli ölçülerde sınırlandırmalar getirmek.

Sivil toplum örgütleri birlikte hareket ederek en azından başlangıç olarak çocuklara yönelik tüm programlarda yer alan şiddet unsurlarının kaldırılmasını sağlamaları gerekmektedir. Şiddet ya da çocuklara zararlı olduğu düşünülen unsurların yer aldığı programlarda kodlama sistemi uygulanabilir.

Salt çocukların değil, yetişkin bireylerin de okuma alışkanlıklarının ve bunun uzantısında sağlanacak olan yetilerin kazandırılması gerekir. Yine bu çerçevede televizyonda izlenen görüntülerin anlamlarının okunması ve yorumlanması eğitimi verilmelidir. Başta yetişkin bireyler olmak üzere görüntülerin okunması ve yorumlanması öğrenildiği takdirde izleyiciler televizyon karşısında savunmasız ve bilinçsiz bir durumda olmaktan kurtulacakları için uğranılacak zarar ya da olumsuz etkilenmeler sıfırlanamasa da minimuma inecektir. (Kuruoğlu, www.cocukaile.com/sizden gelen.htm).

BİLGİSAYAR, İNTERNET VE KÜLTÜR

Teknolojideki değişmelerin insanların tavır, davranış ve düşüncelerinde de değişikliklere yol açtığı bir gerçektir. Teknolojinin onu üreten düşünce sisteminden ve hayat tarzından bağımsız olmadığını biliyoruz. Sosyal ve kültürel hayatta büyük değişikliklere yol açan teknoloji, kendine mahsus değerler sistemine sahiptir.

İnterneti bir bilgi yolları ağı, internete bağlanan kişiyi de bu bilgi yollarında çeşitli adreslerden çeşitli hizmetlere ulaşmak isteyen bir yolcu olarak düşünmek mümkün. İnternet, www görünüşüne uygun bir manzara arz edip bir örümcek ağı gibi bütün dünyayı sarmış durumda. Bu yeni iletişim biçimi sayesinde insanlık olağanüstü değişimler yaşıyor. İnsanlar, tarih boyunca, bu kadar kısa süre içinde bilgiye ulaşma ve zengin olma fırsatına hiç sahip olmamıştı. Elektronik bilgi-rakipsiz bir paket, oyun, yazılım vs.-üretiyorsunuz, evinizin bir

köşesindeki bilgisayarınızdan bunu bir gece satışa çıkarıyorsunuz, sabah olduğunda bir milyon kişinin ürününüzü satın aldığını görebiliyorsunuz.

İnterneti kavramak için bilgisayarın her şeyini bilmek gerekmiyor. Bir daktiloyu telefona bağladığınızı düşünün; karşı tarafla yazılı bir şekilde iletişim kurabiliyorsunuz. İnternet, dev bir bilgi bankasıdır; her tür bilgiye en kısa zamanda ulaşma imkânı var. Bir elektronik posta kutunuz varsa, elektronik posta kutusu olan herkesle bilgi alış verişinde bulunabilirsiniz. Randevuya, davete ve protokole gerek yok. Arama motorlarından istediğiniz konularla ilgili sitelere, kitaplara ve tüm özel çalışmalara ulaşıp birkaç dakika için yazıcınızdan çıktı alabiliyorsunuz. "12 cm. çaplı bir lazer disketine 20 ciltlik bir ansiklopediyi sığdırabilirsiniz. Üstelik bu lazer disketlerini hazırlamak Türkiye'de ufak bir şirketin bile yapabileceği bir iş. Basılı yazı, resim, birkaç yüz dolarlık bir tarayıcı (scanner) aleti ile kitap sayfasından doğruca bilgisayara geçirilebilir." (Sinanoğlu, 2001:104).

İnternete kültürel damgasını vuran, 21. yüzyıla da damgasını vuracaktır. Bu sadece interneti kullanmayı bilmekle olacak bir şey değildir. İçine koyacağımız bilgi birikiminin sosyal ve güncel boyutta ve içinde yaşadığımız topluma ait olması da önemlidir.

İnternet Ortamında Kültürel Faaliyetler

İnternet, bilgi bankaları, gazete ve dergi arşivleri, eğlence turizm rehberi gibi pek çok konuda hizmet sunan dünyanın 110 ülkesinden yaklaşık dört milyon bilgisayarı birbirine bağlayan dev bir kaynak, program bilgi ve ağı. İnternette kitap evleri ve elektronik kitap kulüpleri artık bilgiye ulaşma konusundaki tüm mazeretleri geçersiz hâle getiriyor.

İstenilen bir kitaba ya da dergiye ulaşmak artık sıradan bir olaya dönüşmüş durumda. Bir kitap, yazar ismine ya da konusuna göre aranabiliyor. Yeni yayınlanan kitaplar, ayrı bir kategoride kolayca bulunabiliyor. Dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir dilde, bir kitabı ya da bir derginin herhangi bir sayısını çok kısa bir sürede elde edebilir ya da yüzlerce gazete-

nin istediğiniz bir nüshasına 5-10 dakika içerisinde ulaşıp aradığınız bilgiyi elde etmeniz mümkündür. Dahası, yüzlerce forumda kültürel ya da siyasî konuları tartışmaya açabilir ya da açılmış tartışmalara katılıp düşüncelerinizi herhangi bir sansür ya da editör filtresine takılmadan sergileyebilirsiniz. Herhangi bir konudaki mesajınızı yüzlerce ya da binlerce dünya adresine postalayabilirsiniz.

"Belli ki gerçek bir kültürel karşılıklı etkileşim dönemine girmiş durumdayız. Bu, gerçek bir kültürel devrim atmosferinin, istenilse de istenilmese de tüm insanlığı etki alanı içine alması demektir. İddiası olana işte meydan. Egemenlerin müdahalede yetersiz kaldıkları ve muhtemel sonuçları üzerine endişelerini açığa vurdukları bu alana elbette yabancı kalamayız. Yabancı kalmak ne kelime, arayıp da bulamadığımız bir alan belki de bu. Kitabın niteliği önemli değil. İster bir roman olsun, ister teknik bir dalı ilgilendiren bir meslekî kitap olsun, fark etmez. Yeter ki aradığınız kitabın konusu, isminin içermesi muhtemel bir iki kelime ya da yazarının ismi konusunda bir fikriniz olsun. Girdiğiniz bu birkaç kelimelik bilgi sonucunda bazen onlarca, bazen yüzlerce kitap ismini (yayıncı, yayın tarihi ve yazarı gibi bilgilerle birlikte) içeren bir listeyi karşınızda bulacaksınız. Artık gerisi kesenize kuvvet. Seçecek olduğunuz posta servisi türüne bağlı olarak bazen birkaç gün içinde ve bazen de birkaç ay içinde sipariş ettiğiniz kitap elinizde olacaktır. Meselâ, http://www.amazon.com adlı elektronik kitap evi size kendisinin anlaşmalısı binlerce yayın evinin kataloğunu sunuyor. Sonuç olarak karşınızda bir milyon dolayında kitap ismi. Gerçi bazen bir kitabı sipariş ettikten bir iki hafta sonra kitabın mevcudunun bulunmadığı türden bir özür beyanıyla karşılaşsanız da sonunda çok büyük ölçüde istediğiniz kitaba kavuşuyorsunuz. 'Amazon Book' size kitapların hangi posta türüyle gönderileceği konusunda üç alternatif sunuyor. Normal posta servisi 8-10 hafta gibi bir vakit alıyor. Bu adreste ilginizi çeken bir kitapla ilgili olarak o kitabın yazarının ya da bazı okurlarının yorum ve düşüncelerine rastlayabileceğiniz gibi siz de listelerde rastladığınız bir kitapla ilgili kendi eleştiri ya da yorumunuzu yazabilirsiniz. Dünyada yayınlananlar arasında görmeyi ve izlemeyi istediğimiz çok sayıda dergi var.

Bunların hepsini izlemeye güç yetirebilmek ne mümkün. Peki, bu durumda yüzlerce dergi, gazete ve TV yayını metninin harman edildiği elektronik kütüphanelere ulaşmaya ne dersiniz? Böyle bir kütüphaneye ulaşıyorsunuz ve belli bir konu ismi, ya da bir yazar ismi girip yüzlerce dergi, gazete ve TV yayınını tarıyorsunuz. Batı'da yapılmış binlerce tez arasında sizi ilgilendirenlerin olup olmadığını merak ediyor da olabilirsiniz. (Yazar, 1997).

İnternet ile birlikte bir kısım insanların hayat tarzları da değişti. Eğlence dünyası listesinde artık 'internet' var. İş çıkışlarında, eş/dost sohbetleri için bir yerlerde buluşulurdu. Sinemaya, konsere, barlara, vs. gidilirdi. Şimdi artık internet kafelere gidiliyor. Göz kapaklarımızda bilgisayarımız resimleniyor, aklımızda elektronik arkadaşlıklarımız şekilleniyor. Ne trafik derdi, ne derslerden zaman bulamama gibi kaygılar var artık. Bilgisayarınızı açıp, internete bağlandığınız anda başka bir dünyaya ulaşıveriyorsunuz. İster araştırma için, ister 'geyik' için girmiş olun, önemli olan artık orada olmanız.

Her gün, yeni siteler ve kişisel sayfalar oluşturuluyor, her gün yeni bağlantılar kuruluyor. Kimi geyik muhabbeti için, kimi elektronik haberleşme, kimi araştırma için 'turluyor'! Ve insanlar birbirlerini sanal bir ortamda buluyorlar; kimi forumlarda, kimi sohbet odalarında, kimi mektup zincirlerinde... Yeni dostluklar başlıyor. İnternet ortamındaki tartışmalar bazen sokak kavgalarına dönüşüyor.

Milyonlarca insan, www ağına yakalanmış durumda. Bunun bir kültürleri yok etme ağı mı, yoksa yerel kültürlerin kendilerini dünya pazarında ifade edebilecekleri bir özgürlük ağı mı olduğunu zaman gösterecektir.

İnternet, Gizli Servisler ve Demokrasi Kültürü

İnternetle demokratikleşme arasında doğrudan bir ilişki var. Kolayca ve sansürsüz mesaj gönderme imkânı veren internetten bugün her konuda bilgiye ve yayına ulaşmak mümkündür. "İnternet, özellikle tartışma forumlarıyla farklı ilgiler çerçevesinde, kümeleşmelere zemin hazırlıyor. Yüz yüze olmasalar da bu insanlar için coğrafî, kültürel ve etnik sınırlar öne-

mini yitiriyor. Bir bakıma, internet topluluğu bünyesinde sayısız küçük cumhuriyet kendi egemenliğini ilân ediyor. Bilgiye ve habere ulaşma, aradaki mesafeye rağmen her konuda çok sayıda kişiyle bir arada (forum) çok ayrıntılı tartışma grupları oluşturabilmekte, bütün bunları küçük bir maliyetle sürdürebilme; internetin ana işlevi bu." (Selman, 1995).

Bilgisayar teknolojisi, en çok da gizli servislerin işine yaradı. Telefonlar dinleniyor, elektronik mektuplar(e-postalar) ve fakslar okunuyor, inanılmaz boyutta bilgiler toplanıp işleniyor. Elektronik casusluk artık kontrolden çıkmışa benziyor. Devlet adına çalışan bilgisayar casusları(hacker) bu yüzden ortalıkta istedikleri gibi cirit atıyorlar. İngiliz yazar George Orwell'in henüz 1948 yılında totaliter faşizmin etkisinde kalarak yarattığı korkunç Büyük Birader vizyonunun artık kısa bir süre içinde gerçek olacağından endişe edilmektedir. "Orwell; her şeyi duyan, gören ve bilen bir diktatör tarif etmişti. Günümüzde küresel iletişim ağlarından yararlanan gizli servisler, neredeyse istedikleri bütün kapalı veri bankalarına girerek gizli anlaşmalara ulaşabilmektedir. Kısa bir zaman zarfında firmalar, bankalar, telefon şirketleri, maliye ve sağlık daireleri, sigortalar, trafik kurumları, havayolları, emniyet güçleri birbirine elektronik şekilde bağlanacak ve devlet adına çalışan uzman casuslara karşı hiçbir korunmaya sahip olamayacaklardır. Artık hiçbir şey gizli kalmayacak, herkesin özel hayatı şeffaf bir hâle gelecektir." (Koch/Sperber, 1996:8).

İnternet yayıldıkça, sunduğu nimetlerin yanı sıra bazı tehlikeleri de beraberinde getirdi. İnternet ortamına açılan şirketlerin iç ağları kem gözlerin hedefi olmaya başladı. Alış veriş sitelerine bırakılan kredi kartı bilgileri çalınmaya başlandı. Bilgisayarlarda büyük çaplı hasarlar bırakan virüsler, elektronik postalar aracılığıyla tüm dünyada gezmeye başladılar. Dünyada hiçbir devlet henüz internet ortamında suçlulardan 'daha iyi' değil. Hatta güvenlik amacıyla kurulan şirketler bile birkaç çocuğun büyük yetenek gösterileri sonucunda yerle bir oluyor. Devletler ve işleri güvenlik olan sistem mühendisleri internet suçlularıyla başa çıkamıyorlar. "Yazılım sektörünün kalbi Hindistan'dır. Hindistan Yazılım ve Servisler Birliği kurduğu siber polis teşkilatına yaşları 14 ile 19 arasında değişen 19

hackeri (virüsçüyü) danışman olarak almış birliğin başkanı Dewang Mehta bakın ne diyor: "Bu çocuklar harika. Beş dakika içinde Hindistan Savunma Bakanlığı'nın sistemini yerle bir edebilirler. Bir internet suçlusunu yakalamak için onun gibi düşünmek lazım". Artık internette de bir derin devletten söz etmek mümkün. Önümüzdeki günlerde internetin derin devleti 'hesabına' çalışan bu gençler 'yoldan çıkıp', bu etkinlik alanlarını 'kendi emelleri' için kullanırlarsa hiç şaşırmayın." (Fındık, 2001:39).

ENFORMATİK KÜLTÜR

Enformasyon (information) ile bilgi (knowledge) kelimeleri arasındaki derin anlam farkına rağmen, İngilizcedeki 'information society' teriminin sürekli 'bilgi toplumu' olarak çevrilmesi büyük bir hatadır.

Bilgi, insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak bilginin varlığından ziyade hızlı bilgi akışı sebebiyle, yaşadığımız çağa bilgi çağı denmiştir.

Günümüzde, alabildiğine gelişmekte olan iletişim imkânları sayesinde, her türlü bilgi süratle çok geniş insan kitlelerine ulaştırılabilmektedir. Küreselleşme ile birlikte dünya insanlarının, dünyanın herhangi bir yerinde üretilen bilgiye hızla ve daha ucuz bir şekilde ulaşması imkânıyla birlikte, toplumların aynı kaynaktan beslenmeleri, kendi kültürlerini kaybetmeleri ve hâkim kültürlerin etkisi altında kalmaları gibi pek çok problemlerle de yüz yüze gelmeleri söz konusu olmuştur.

"İletişim şebekelerindeki hızlı gelişimi ve gelecekteki gelişmeleri de dikkate alarak, yeni bir toplum yaratılmakta olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Parmak ucu toplumu. İnsanlar artık TV'nin bir düğmesine basarak dünyanın herhangi bir yerindeki yayınları alabilmekte, telefonun bir tuşuna dokunarak kendisinden on binlerce kilometre uzakta insanlarla konuşabilmekte, bilgisayar terminalinde yine bir iki tuşlama ile ansiklopedi dolusu bilgilere ulaşabilmektedir. Zaman ve yer ile ilgili sınırlar ortadan kalkmış, dünyanın her yerindeki insanlar birbirleriyle serbestçe enformasyon alış verişlerinde bulunur hâle gelmiştir." (Rigel, 1998:1396-1400).

Enformasyon (bilgi) toplumunun en belirgin özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

1. Enformasyon toplumunda hizmet sektöründe çalışanların oranı, tarım ve sanayi sektöründeki istihdamdan daha fazladır.

2. Bilgi birikimi, teorik bilginin kodlanması ile teknoloji sayesinde daha da artarak gelişmektedir.

3. Enformasyon toplumunda teknolojik keşifler ve teknolojik üstünlük, geleceği belirler.

4. Tarım toplumunda ana kaynak toprak, sanayi toplumunda makine, enformasyon toplumunda ise bilgidir.

5. Ekonominin ve toplumun yönetiminde, entelektüel beyin gücü önem kazanmıştır.

6. İletişim ve bilgisayar teknolojisini iyi derecede kullanmak önem kazanmıştır.

7. Bilgi, alınıp satılabilen bir meta hâline gelmiştir.

8. Enformatik toplumda temel itici güç, maddî değerlerin değil, enformatik değerlerin üretilmesidir.

9. Enformasyon, toplumun gelişme dinamiğini, bilgisayar teknolojisi yönlendirecektir. (Bayhan, 1993:111-119).

ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

Bir toplumu oluşturan bireylerin ve grupların dil, din, ırk, tarih, coğrafya açısından farklı kökenlerden gelmesine dayanan çok kültürlülük, tek bir siyasal birim hâlinde ve ortak sınırlar içinde yaşayan toplumlarda söz konusudur. Bu farklılıklar kimi zaman, çöken Sovyetler Birliği'nde ya da bugünkü Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, değişik milletlere mensup insanların bir arada yaşaması biçiminde de görülebilir.

Bu iki ülkedeki deneyimler, aslında çok kültürlülük kavramının siyasal sonuçları açısından da oldukça öğretici olmuştur: "Toplumdaki çok kültürlülük olayını, bireysel özgürlükler bazında genel toplumsal ve siyasal yapının bir parçası olarak

algılayan ABD oldukça başarılı bir uygulama ile, hem siyasal kimliğini hem de özgürlükleri koruyan bir çizgi izlemiştir. Buna karşılık Sovyetler Birliği, bireysel özgürlükleri hemen hemen yok sayarak giriştiği deneyim çerçevesinde, sistemin karşılaştığı başka tür zorlukların sonunda, dağılıp gitmiştir. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya deneyimleri bize, bireysel özgürlüklerin güvencede olmadığı sistemlerde farklı kültürel kimliklerin korunmasının ve geliştirilmesinin ister üniter, ister federal devlet yapıları çerçevesinde olsun, olanaklı olmadığını göstermiştir. Bireysel özgürlüklerin güvence altına alınarak, "anayasal bir vatandaşlık bağı" çerçevesinde geliştirilemediği siyasal varlıklar, bütünlüklerini koruyamamaktadır." (Kongar, 1997).

Günümüzde kültürel durumun öz niteliği çoğunlukla 'karışım ve yayılma' şeklindedir. Homojenleştirmeye ve ayrımcılığa dayanan eski kültür düşüncesinin, kültürlerin dışa açılmalarıyla birlikte geride kaldığını iddia eden Wolfgang Welsh, günümüzde kültürlerin birbirleriyle son derece yakın ilişkiler içinde ve birbirine karışmış olduğunu söylemektedir: "Artık yaşam tarzları, bir ülkenin sınırlarında sona ermemekte ve o sınırların da ötesine geçmekte, diğer kültürlerde de aynı şekilde görülebilmektedir. Bir ekonomist, akademisyen ya da gazeteci bundan böyle Alman, Fransız ya da Türk değildir, belki Avrupalı ya da tüm dünyalıdır."

Günümüzdeki kültürler arası karışımların yeni biçimleri, göç hareketlerinin olduğu kadar dünyadaki fiziksel olan ve fiziksel olmayan iletişim araçlarının ve ekonomik bağımlılık ya da bağımsızlığın da sonucudur. Bu noktada güce kimin sahip olduğu hususu gündeme geliyor.

"Benim düşünceme göre artık, kesin bir biçimde yabancı olan hiçbir şey kalmamıştır." diyen Welsch, her şeyin ulaşılabilecek uzaklıkta olmasının millî kültürleri de geçersiz kıldığını belirtmektedir: "Aynı şekilde, tam olarak tek bir kültüre ait olan hiçbir şey mevcut değildir. Otantiklik ortadan kalkmaktadır" diyen Welsh, çok kültürlülüğü 'kültür ötesi' kavramıyla ifade etmekte; çok kültürlülükte çeşitliliğin yok olmadığını belirtmektedir: "Kültür ötesi ağlar, değişik davranışları değişik

şekillerde örer. Bu kültür ötesi ağlar, eski kültürel kimliklerden daha fazla birbirleriyle ilişki kurabilmektedir. Çünkü diğer ağlarda bulunan bölümleri içermektedir. Böylece değişik kültür ötesi biçimler arasında bağlantı noktalarını belirler. Bu sebeple farklılaşmanın yeni biçimi, yapısı dolayısıyla, mücadele etmek yerine işbirliği yapmayı tercih eder."

Dünya üzerindeki kültürlerin birbirlerine benzemeye başladıklarını iddia eden globalleşme, açıkça Batı modelini takip eden aynılaştırıcı/tektipleştirici bir kavramdır.

Welsch, 'kültür ötesi' kavraımının kültürler arası ilişkiler konusunda tecrit ve karmaşa yerine, karışma ve ortaklık kavramlarını öne çıkardığını söylemektedir. Ayrılığı değil, karşılıklı değişimi ve ilişkiyi desteklediğini söylediği çok kültürlülükte güçlü kültürün zayıf kültürlere galebe çalacağını üstü örtük biçimde kendisi de dile getirmekle beraber, bizce bu önemlidir. Zira, eşit ilişkilerin olmadığı yerde, zayıf olan güçlü olana benzemek durumundadır." (Welsch, 1997:141-151).

Hayatının 30 yılını Almanya'da geçiren Nermi Uygur, çok kültürlülük konusunda şunları söylüyor: "Bugünün insanına yaraşan şey, hem nesnel bilgilerle, hem amaca uygun araçlarla donanmış çok kültürlü bir yönelimdir; insana başka türlü bir gelişip serpilme olanağı aramak boşunadır. İnsan için: 'başka töreleri olan başka uluslar, birer düşman değil, Tanrı armağanıdır' diyor bilirkişi olan, bilge bir düşünür olan A. N. Whitehead." (Uygur, 1984: 29).

Başka milletleri düşman olarak görmek elbette yanlıştır. İnsanlığın, birbirlerinden başka alanlarda olduğu gibi kültür alanında da alış verişte bulunması tabiîdir. Başka kültürlere kendimizi kapatmak doğru olmadığı gibi, evrensellik ve çok kültürlülük adına yerellikten vazgeçmek de bir o kadar yanlıştır.

KÜLTÜR, TEKNOLOJİ VE MEDENİYET

Kültür ve medeniyet, aralarında karşılıklı ve sürekli ilişkiler bulunmakla birlikte, aslında birbirinden farklı olan şeylerdir. Medeniyet, milletlere ait bazı kültür değerlerinin birçok millet tarafından benimsenerek ortak duruma gelmiş bütününe

verilen addır. Başka bir deyişle, milletler arası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtalarının tümüdür. Bu ortak değerlerin kaynağı farklı kültürlerdir. Bu özelliği dolayısıyla kültür millî, medeniyetler milletler arasıdır. Söz gelimi Türkler, Araplar ve İranlılar birbirlerinden farklı kültürlere sahip oldukları halde, aynı medeniyete mensupturlar. Bunun gibi Alman, İngiliz ve Fransızlar farklı kültürlere ve aynı medeniyete mensupturlar.

Bir başka yönü ile medeniyet aklın, ilmin ve tekniğin ürünüdür. Bilimsel araştırmalar sonuçlarını teknolojiye, teknoloji de medeniyete aktarır. Bu bakımdan medeniyet, insanlara daha rahat ve konforlu yaşama şartları ha-zırlama hedefine yönelmiş teknik gelişmelerdir. Bundan dolayı medeniyetin milliyeti yoktur. Medeniyet, kültürün eseri ve sonucu olduğu için kültürde öncelik, medeniyette sonralık ağır basar. Yollar açmak, asfalt dökmek medeniyet meselesi iken, yerlere tükürmemek, yerlere çöp atmamak, temizlik konusundaki anlayış bir kültür meselesidir. Kültürün ağırlık merkezi geleneğe, medeniyetin ağırlık merkezi ise teknolojiye dayanmaktadır.

Aralarındaki bu ayrılığa rağmen, kültür ile medeniyet karşılıklı bir etkileşim hâlindedir. Çünkü insanın ve toplumun eseri olan kültür geliştikçe medeniyetin ilerlemesine yol açar. Buna karşılık medeniyet alanındaki gelişmeler, teknolojideki buluş ve yenilikler de kültür değişmelerinin şekillenmesinde ve değişmesinde rol oynar. Meselâ eskiden bir toplumda, o toplumun maddî kültür yapısına ve yaşayış tarzına uygun giyim kuşam şekilleri, barınaklar, banyo yapma, çamaşır yıkama, yemek pişirme ve saklama usûlleri bulunurken, bugünkü teknik gelişmeler ve moda, aradaki birçok ayrılıkları silerek onları, medenî imkânlar ölçüsünde ortak şekillenmelere bağlamıştır. Çamaşırları göl kenarlarında yıkamaktan çamaşır makinelerine, kara sabandan biçerdövere kadar hayatın her alanında teknolojik gelişmeler yaşama biçimini dolayısıyla kültürü de değiştirmiştir.

Kültür ve medeniyet arasında ayrım yapanlar, genellikle, Ziya Gökalp'ın kültür ve medeniyet tanımlarını esas almaktadırlar. Gökalp medeniyeti, 'usûlle yapılan ve taklit vasıtasıyla

bir milletten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin mecmuu' olarak tanımlarken; kültürü de 'hem usûlle yapılamayan, hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygular' olarak tanımlar. Gökalp bir başka kültür tanımında kültürün sınırlarını genişletmekte ve kültürle medeniyetin kesişim noktalarını çoğaltmaktadır. Gökalp'in genişletilmiş kültür tanımına göre kültür, halkın an'anelerinden, teamüllerinden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, lisanından, musikîsinden, dininden, ahlâkından, bedii ve iktisadî mahsullerinden ibarettir.' Bu tanıma göre teknolojinin ürünü olan medeniyetle (uygarlıkla), kültür arasında ayrım yapmak zorlaşmaktadır.

Gökalp'in kültür ve medeniyet tanımlarını sorgulayan Ahmet Arvasî, bu kavramların fen bilimlerindeki kavramlar gibi kesin ve tek bir tanımlarının olmayabileceğini belirtmektedir:

"Gökalp'e göre kültür -ki o, 'hars' tabirini kullanır- 'manevî', medeniyet 'maddî' içtimaî değerleri ifade eder. Meselâ ona göre dil bir kültür değeridir de maddî ve teknik yönleri ile 'mühendislik' bir medeniyet değeri itibar edilebilir. İşte bu noktada kafama takılan birkaç şüphe: Gerçekten de bütün kültür değerleri 'manevî' midir? Maddî kültür değerleri yok mudur? Meselâ, Türk'ün bağlaması, halısı, kilimi, sofrası, ev döşemesi, inşaat tipi ve mimarîsi vs. maddî olmakla birlikte, millî kültürü' ifade etmemekte midir? Öte yandan medeniyet, sırf maddî ve teknik yönleri içine alan bir tabir ise, medeniyetlerin manevî değerleri yok mudur? Bir milletin dini, dili, töresi ve zevkleri ile medeniyeti arasında irtibat olmaz mı?

Ziya Gökalp'e göre, 'hars'(kültür) millî, 'medeniyet' beynelmileldir. İşte bu tarif karşısında kafama takılan sorular: Gerçekten de her millet kültürünü kurarken, yabancı kültürlerden yararlanmaz mı? Neden, medeniyet beynelmilel olsun? Her milletin kendine mahsus bir medeniyeti yok mudur? Akraba medeniyetler gibi, akraba kültürler de yok mudur? Eğer medeniyet beynelmilel ise, bizzat Ziya Gökalp, bir 'Türk Medeniyeti Tarihi' yazmak ihtiyacını duymuştur. Daha nice sorular.

Gökalp'e göre, "kültür değerleri mübadele edilemez. Fakat milletler arasında medeniyet değerleri arasında mübadele vardır." Bu hüküm size doğru geliyor mu? Acaba bunun tam aksi doğru olmaz mı? Yani, milletler arasında kültür mübadelesi mümkündür de belki, milletlerin medeniyet değiştirmesi kolay değildir. Nitekim, kültür mübadelesinden ve temaslarından mahrum kalan cemiyetler kolay kolay gelişememektedir. Kültür ve medeniyet kavramları, farklı şeyler ifade etseler bile, birbirleri ile kaynaşıp çözülmez bir terkip meydana getirirler. Bu nedenle medeniyet değiştirme çabaları beraberinde kültür değişmelerini de getirmiştir." (Arvasî, 1989: 217218).

Teknolojideki değişmelerin, insanların tavır, davranış ve düşüncelerinde de değişikliklere yol açtığı bir gerçektir. Teknolojinin onu üretenin düşünce sisteminden ve yaşam tarzından bağımsız olduğunu söyleyenler, yanıldıklarının farkına vardılar. Sosyal ve kültürel hayatta büyük değişikliklere yol açan teknoloji, kendine mahsus değerler sistemine sahiptir. Eliot'a göre, belli bir kültürün ürünü ve sembolü olan en basit bir alet bile geldiği kültürün temsilcisidir. (Eliot, 1981:98). Teknolojinin başlı başına bir ideoloji olduğunu belirten Postman: "Bir teknolojinin kendine göre bir toplumsal değişim programıyla donanmış olduğunu fark edememek, teknolojinin tarafsız olduğunu iddia etmek, teknolojinin daima kültürün dostu olduğunu sanmak düpedüz aptallık olur" diyor. İletişim biçimindeki teknolojik değişikliklerin ulaşım biçimindeki değişikliklere göre daha fazla ideoloji yüklü olduğunu söyleyen Postman görüntülerin ışık hızıyla iletilmesinin bir kültür devrimine yol açacağını, bunun için de bütün gerekli olan şeyin ilerlemenin gerekliliğine körü körüne inanan bir halkın olduğunu söyler." (Postman, 1994:171).

Şüphesiz ki kültürel değişmeler toplumların gelişmesinde önemli bir etkendir. "Kültür değişmeleri, birbirinden farklı iki kültürü temsil eden ilk grupların karşılaşmasıyla başlamış, her yerde vukua gelmiş, fakat hiç bir vakit bugünkü kesafeti, şiddeti, vüs'ati bulmamıştır." (Turhan, 1972:17).

Bir ülkede medeniyet ihmal edilir ve kültüre medeniyetten fazla önem verilirse, o ülke geri kalır. Çünkü ilim ve tekno-

loji bir anlamda geri atılmıştır. Şayet medeniyete çok önem verilip kültür ihmal edilirse, o zaman da toplumda yozlaşma başlar; toplumda nesiller arası, değerler arası çatışmalar kaçınılmaz hâle gelir.

TEKNOLOJİ VE ÇAĞDAŞ KÜLTÜR

Geleneksel zaman-mekân algılarımızı derinden etkileyen hız, hayatımıza girdikçe, bizi bazı toplumsal kurumları, kuralları ve sınırları yeniden düşünmeye ve yeniden kavramaya zorluyor. Esasen, 'zaman' sürekli değişme demektir ve canlı bir kültürün bu değişmeleri sürekli gözlemesi, bunlar karşısında kendini sürekli yeniden değerlendirmesi, kurumların biçimlerini ve işlevlerini yenilemesi, yeniden yapılandırması gerekir. Kültürün çağdaş olması budur. Bunu başaramayan, yani değişmelerin farkına varıp kendini yenileyemeyen kültür, geleneksel kalıp ve işlevlerde takılı kalarak yozlaşmaya, anlamlarını yitirmeye ve sonuçta çağ dışı kalıp bir kenara atılmaya mahkûm olur. Bu uyumu sağlayan kültür ayakta kalır ve yaratıcılığına devam eder. Ama, nasıl bir uyum?

Kültür eğer değişmeye egemen ise; onun yönünü belirleyebiliyor ve yatağını çizebiliyorsa, ortaya çıkan bütün görüntüler o kültürün anlam haritasını ve üslûbunu yansıtır. Her kültür için en sağlıklı ve istenen gelişme süreci böyle olur. Acaba, günümüzdeki teknik gelişme ve buna bağlı değişmeler, bu kültürel çerçeveler içinde mi oluşmaktadır?

Bu sorunun iyice irdelenmesi gerekmektedir. Acaba teknik, içinde yeşerdiği kültürün kutsallarına, dünya görüşüne, bakış açılarına, iç taleplerine ve normlarına göre mi ortaya çıkıyor, yoksa bağımsız, kendi başına bir gelişme sürecine mi girmiştir? Eğer böyle ise, yani doğuşunda kayıtsız ise, sonrasında, kültüre etkisi tek yönlü müdür; yoksa, içine doğduğu kültür tarafından dizginlenebilir, belli bir yöne çevrilebilir mi; değerler, anlamlar yüklenebilir mi?

"Küreselleşmenin tartışılan temel sorunları, teknik değişmenin hızından ve bütün dünyayı birbirine açmasından doğmaktadır. İnsanlar ve toplumlar, tekniğin yol açtığı değişmelere yön vermek ve anlam yüklemekten çok, *uyum sağlayabilmeyi*

konuşmaktadır. Kurumlar ve insanlarla, geleneksel zihniyet ve tutumlarla yeni gelişmelerin yol açtığı ve talep ettiği zihniyet ve tutumlar, tavırlar arasında uyum sağlamak gerekmektedir. Olaya, özellikle kurumlar açısından baktığımızda, bunun bir çağdaşlaşma yahut çağdaş kalabilme sorunu olduğunu görebiliyoruz. Toplumsal kurumlar kültürün belirli bir döneminde, belli ihtiyaçları karşılamak üzere, belirli imkânlar kullanılarak ve yine belirli bir anlayış ve biçimle kurulur. Bütün bu 'belirli' diye nitelediğimiz unsurların bir veya birkaçı değişirse, kurumun da ona göre, yeniden değerlendirilip düzenlenmesi gerekir. Kültürün, yaşanan döneminde toplumun ihtiyaçları değişmişse, kurumda işlev düzeltmesi yapmak gerekir; imkânlar değişmişse, yeniden yapısal düzenleme gerekir; anlayış değişmişse, buna göre işlev ve yapı düzeltmesi gerekir. Kurumların sürekli yenilenmesi, yani çağdaşlaşma denilen olgu budur. Toplumun ihtiyaçları değişmiş, işletme teknikleri, imkânları değişmiş, anlayışlar değişmiş, fakat kurum, kurulduğu günkü işlev ve biçimi ile devam etmeye çalışıyorsa, giderek toplumun sırtında bir yük olmaktan öte anlam taşımaz olur. Bu yenilenmeyi yapabilmek, kültürün canlı, uyanık, sürekli kendini ve çevresini yeniden değerlendiren bir tutumda olabilmesi ile mümkündür. Bu da kültürün, kendine olan inancını hiç kaybetmemesi, sürekli diri tutması ile olur. Ancak kendine güvenen, diri bir kültür kendi gözü ile görebilir ve kendisi için değerlendirip düzenleyebilir. Biz, bu temel noktaya sadece işaret etmekle yetinerek, hızlı değişme ve küreselleşmenin getirdikleri üzerinde durmaya çalışalım. İnsanlardaki bağlanma duygusunun da, kent, ülke, komşular gibi toplumsal yapılardan kopup şirket, meslek gibi bağlılıklara dönüştüğü ileri sürülmektedir. Kentlerde de ilişkilerin parçalanıp soğuklaştığı, yabancılaşmaya gittiği ve önceden belirli modüler ilişkilere dönüşmekte olduğu ifade edilmektedir. Uzun süreli aile, akrabalık, arkadaşlık, dindaşlık gibi ilişkilerin azalıp kısa dönemli hizmet ilişkilerinin yoğunlaşması, sonuçta insanın çevresi ve çevresindeki insanlarla ilişkilerinin de giderek kısa süreli, geçici olmasına yol açmaktadır. Bu gelişmelerin bireyi daha özgür kıldığı ileri sürülebilirse de, soğuk, muhtevasız ve güven vermeyen bir ilişki biçimi olduğu açıktır" (Kösoğlu, 2001).

KÜLTÜR ALIŞ VERİŞİ VE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

Paul Valery, "aslanın vücudu, yediği hayvanlardan oluşur" diyor. Doğru olmakla birlikte yanlış anlamalara da müsait bir söz. Aslanın vücudunun yediği hayvanlardan oluştuğu inkâr edilmez bir gerçek olduğu kadar, bir aslanın kendi zevkine, sağlığına uygun olmayanı ve sindiremeyeceğini vücuduna almayacağı da bir o kadar gerçektir. Kültür alış verişlerinde de sosyal bünyemize uygun olanı alıp uygun olmayanı ayırt etmemiz gerekir.

Hâluk Gerger, Amerika'da öğrencilik yıllarında karşılaştığı bir olayı nakleder: "Şili'de Amerika'nın darbe yaptırdığı yıllarda Şilili bir milliyetçi genç, üniversitede bir konferans verecektir. Konferansta Şilili milliyetçi, Amerika'nın ülkesindeki çıkarlarını savunmaktadır. Gerger, dayanamaz ve salonu terk eder. Onunla birlikte salonu terk eden Amerikalı kıza salonu niçin terk ettiğini sorar. Amerikalı kız; adamın bir Şili milliyetçisinden çok bir Amerikan milliyetçisi gibi davrandığını, dahası bunu üç kuruşluk bir burs için yaptığından dayanamadığını ve açıkça iğrendiğini söyler." (Aktaran: Aydın, 1997:35-37). Kendisini sömürgeci devletlerin kültürüyle donatmış olan her insanda bu iğrençliği görmek mümkündür.

"Sömürgecilik, bir milletin ve devletin, yani sömürgecinin başka bir milleti ve ülkeyi kendi devlet ve milletinin çıkarları uyarınca işletmesi, tekeline ve boyunduruğuna alması, bir başka deyişle, ülkenin her türlü imkânlarıyla insanlarının emeğinden yararlanarak, kendine maddî ve manevî çıkar sağlamasıdır. Kültür sömürgeciliği, bir bütün olan sömürgecilik eyleminin bir yönden görünümüdür. Sömürgeci kültürü ile, sömürgeci kültürün değer yargılarını, inançlarını, musikî vs. sanatlarını, eğlencelerini, oyunlarını, beslenme alışkanlıklarını, giysilerini, ilişkilerini, toplum kurum ve görevlerini, ülkülerini kastediyoruz." (Akdeniz, 1988:3-4).

Yakın bir geçmişe kadar, kültür sömürgeciliği, Batı'nın sanayi ürünlerine pazar olan ülkelerde sömürgeciliğin daha kolay yürütülüp sürdürülmesini sağlama görevini yapacak bir araç olarak düşünülüyordu. Bugün ise kültür araç olmaktan

daha öte görevler üstlenmiştir. "Yılan nasıl yutmadan önce, kımıldayıp kurtulmaması için avını zehirleyip uyuşturursa, yeni sömürgeci de uyuşturduğu avını bu kültürle sokuyor. Yalnız yılanınkinden farkı, kültür zehri avı öldürmüyor, uyuşturuyor. Zehre alışkanlık, düşkünlük geliştiriyor ve onu yılanın sonsuz hizmetine koşuyor; kurtulması imkânsız bir köleliğe, köleliğin çağdaşına mahkûm ediyor. Belki eskisi kadar çirkin görünmeyen, ama daha az değil, daha da çok sömüren; sömürgelinin ruhunu da zincire vuran, aşağılatan kendi kültürüne, özüne, soyuna yabancılaştıran, kimliğini şaşırtan, onu kendine tutkunlaştıran, kurtuluş istek ve haysiyetini yok eden, sadece onu özlemeye, onu aramaya, onsuz olmamaya şartlandıran, sömürgeliyi hastalandıran yeni bir sömürgecilik türüdür bu." (Akdeniz, 1988:11).

Kültürün hem maddî, hem de manevî unsurları vardır. Milletler arasında 'kültür alış verişi' bulunmasına rağmen, her toplum, kendi kültür özünü korumak suretiyle ayakta durmaya çalışmaktadır. Kültür emperyalizmine dönüşmemek şartı ile kültür alış verişi faydalı olmaktadır. Milletler arası kültür alış verişleri elbette gereklidir ve faydalıdır. Müşahedeler göstermiştir ki, böyle bir alış verişten ve temastan mahrum kalan cemiyetler gelişmemektedirler. "Milletler elbette birbirlerinin tecrübelerinden yararlanacaklar. Bunu önlemek doğru değildir. Ancak bu çok hassas bir konudur. Çünkü, bu alış verişlerin ve temasların gerekli dikkat gösterilmediği takdirde, kültür emperyalizmine dönüştüğü de bilinmektedir. Nedir bu kültür emperyalizmi? Bu, bir milletin, çeşitli sebeplere bağlı olarak, kendi kültür ve medeniyet değerlerine 'yabancılaşması', kendi kültür ve medeniyet değerlerinden utanması, kendi kültür ve medeniyet değerlerini hor görmesi, yabancı kültür ve medeniyet değerlerine hayranlık duyarak kapılanması demektir. Kültür emperyalizmine maruz kalan cemiyetler, yabancı kültürler ve medeniyetler karşısında derin bir aşağılık duygusuna kapılarak kendi tarih köklerinden koparlar, millî ve mukaddes kültür değerlerini yaşamaktan ısrarla kaçarlar, hem millî ve dinî hüviyetlerini gizlemeye çalışır ve yabancılar gibi yaşamaya can atarlar." (Arvasî, 1989:241).

MEDENİYET VE MODERNİZM

- Hatça, duydun mu gız? Köye ceyran geliyomuş. Yaşadık valla. Ne gozel! Her yer ışıl ışıl olacalı.

- He gız Döne. Artık alırda bilem ışılı olacalı. Gecenin geç saatlerine kadar oya, işlengi yapabileciik.

Hatça'yla Döne boşuna ümitlendiler. Gerçi yıllardan sonra elektrik direkleri meydanlara dikildi, her yer ışıl ışıl oldu, inekler daha rahat yiyorlardı yemlerini. Lâkin ne kızlar gece yarılarına kadar oya işlediler, ne ocak başı muhabbetleri, ne de muradına ermişlerin masalı kaldı. Pembe diziler hepsini silip süpürdü.

Modernizmle eş anlamda kullanılan 'refah' insanları ne hâle getirdi? İhtiyaçlarının hepsini karşılayan tüketici bir varlık hâline geldi modern insan. Bu yaşama biçimi, insanların fizik ötesi âleme ait tasavvurlarını bile değiştirdi. "Erich Fromm'un dediği gibi artık modern toplumun insanı, cenneti her şeyin bulunduğu, kredi kartlarını kullanabileceği ve hatta sadece her istediğini değil, komşusundan biraz daha fazlasını alabileceği, devasa bir süpermarket olarak hayal etmekte. Artık insan kendi değerini sahip olduğu şeylerle ölçmekte. Onun için kendisinin ne olduğu değil, neye sahip olduğu önemli artık" (Köse, 1995).

Modernizm, hangi şekil ve düşünce yapısı içinde olursa olsun, Avrupalı olmayan bütün dünya halklarını kendi inanç, düşünce ve kişiliğinden koparacak en etkili silah idi ve Avrupalı olmayan bütün toplumların önüne 'modernleşme' akımını sürmek Avrupalıların biricik görevi hâline geldi. Doğulu herhangi bir kişide modernleşme arzusu uyandırabilirlerse, onun mazisinden devraldığı her şeyi koparıp atmak ve kendi kültür, din ve kişiliğini oluşturan bütün faktörleri yıkıp yok etmek hususunda kendileriyle iş birliği bile yapabileceğini kavradılar. Modernleşme, yalnızca tüketimde desteklenmiştir. Avrupa'dan ithâl edilen ürünleri tüketen birinin modernleştiği hikâyesi uydurulmuştur. Avrupalılar, kendinden olmayan toplumları istediği derecede modernleştirmek, yani yeni tüketim modelini onlara empoze etmek için, her insanın medeniyete

karşı bir sevgisi olduğundan 'medenîleşme'nin 'modernleşme'den hiçbir farkı olmadığını anlattılar.

Sosyolog Ali Şeriatî bu konuyla ilgili ilginç bir anısını anlatır: "Avrupa'da öğrenciyken, araba üreten bir fabrikanın yüksek maaşla sosyoloji ve psikoloji öğrencileri aradığına dair ilânını gördüm. Bir iş arıyordum. Bununla birlikte makine yapan bir fabrikanın sosyolog ve psikologlara ihtiyaç duyması ilgimi çekmişti. Gittim ve yaptığımız görüşmede, fabrikanın halkla ilişkiler görevlisi bana şunu söyledi: "İşimiz makine mühendisleriyle falan ilgili olduğu halde sosyolog aramamız seni şaşırtmış olmalı?" Cevap için beklediğimi görünce, aklımdaki sorunun cevabını verdi. Bir Asya ve Afrika haritası getirerek bazı şehirleri gösterdi. Söz gelimi A,B,C,D şehirlerinde pek çok tüketicisi olduğundan makinelerine büyük bir ihtiyaç duyuluyor ve çok miktarda satılıyordu. Fakat E,F,G şehirlerinde makineleri isteyen yoktu. Sonra dedi ki: "Bunun sebebini mühendislerden öğrenemiyoruz. Bu halkın neden hoşlandığını ve bu makineleri niçin sevmediklerini araştırmak sosyologun görevidir. Mümkün olursa makinenin şekil ve rengini değiştirebiliriz, yok, olmazsa onların zevkini değiştiririz." (Şeriatî, 1985:26-27).

POSTMODERNİZM VE KÜLTÜR

Gelenek, modern, postmodern tartışmaları son çeyrek yüzyılın odak konularını oluşturuyor. Beynimizin modernlikle yıkanmış olmasından mı bilmiyorum, hem geleneği çarpık olarak algılıyoruz, hem de postmodernlikle ilgili literatürü burun kıvırarak uzaktan izliyoruz.

Gelenek ile modernlik arasında yaşadığımız med-cezirin bedelini çok ağır ödedik; bugün artık "şizofrenik bir toplumuz"; bilincimiz yaralı, psikolojik yapımız ve sosyo-kültürel yapımız paramparça. Şimdi ise başucumuzda postmodernizm hayaleti dolaşıyor ve hayatımız her yönüyle postmodernizmin etki alanına giriyor. Eğer postmodernizmi tanır ve bilirsek gelenek ve modernlik arasında yaşadığımız çatışmaları çözme şansını bile yakalayabiliriz.

Postmodernleşen dünya bir biçimde bizi etkiliyor. Bu nedenle bu tartışmaların dışında seyirci olarak kalmak yerine aktif bir katılımcı olmamız da gerekiyor.

Modernlik, bir dünya görüşü, bir hayat felsefesi bir uygarlık tasarımıydı. (Hâlen de öyle ya). Bu durum postmodernlik için de geçerli denilebilir. Bunun anlamı, nasıl modernlik hayatın tüm alanlarına sızmışsa postmodernlik de böyle bir süreçtedir denilebilir.

Aslında tam burada postmodernizmin doğasını görmek mümkün; "her şeyin ölçülebilir ve tanımlanabilir" olduğunu vurgulayan modernizme karşı "belirsizliği ve tanımlanamazlığı" vurgulayan bir meydan okuma. Modernister, öncekilere meydan okurlar: Kariyer, büro, bireysel sorumluluk, bürokrasi, liberal demokrasi, hoşgörü, hümanizm, eşitlikçilik, değer içermeyen deneyler, değerlendirme ölçütleri, tarafsız prosedürler, gayri şahsî kurallar ve rasyonalite (aklîlik). Postmodernistler buradan yola çıkarak modernliğin ahlâkî iddialarına, geleneksel kurumlarına ve "derin yorumları"na güvenmemek için yeterince neden olduğu sonucuna ulaşırlar. Modernliğin artık özgürleştirici bir güç değil, bir boyun eğdirme, baskı ve ezme kaynağı olduğunu ileri sürerler.

Postmodernistler, bugünün geçmişten, modernin modern öncesinden üstün olduğu düşüncesini sorgularlar. Köylülerin rutin kır hayatı yerine entelektüellerin karmaşık, kentli hayat tarzını tercih etmeyi reddederler. Bu yüzden geleneksel, kutsal ve akıl dışı olana yeni bir önem atfederler. Duygular, coşkular, sezgiler, tefekkür, spekülasyon, kişisel deneyim, âdet, şiddet, metafizik, gelenek, kozmoloji, büyü, mit, dinî hisler ve mistik deneyim dahil modernliğin bir kenara attığı her şey yeni bir önem kazanır. Bazı postmodernistler geçmişi ve özellikle de modern öncesi zamanların "kendi kendini yönlendiren, kendi kendini yeniden üreten" popüler kültürü özlemle anarlar; hatta birkaçı insanların mağaralarda yaşadığı dönemi yüceltir. Postmodern kişi "hatırlar, anar" ve yeni olanın özel bir değeri olmadığını iddia eder.

"Postmodernistler, modernizmin kişiliği zedelediğini, bireyi kurumlar, rasyonelleşme ve fonksiyonel yapılarla yabancı-

laştırdığını öne sürerken, modernizmin aşıldığı postmodern toplumda bütün bunların da aşılacağını varsayarlar." (Bulaç, 1992:254). Bir an için, bu söylemin hastalıklı bir düzlemden sağlıklı bir düzleme geçiş ideolojisi olduğunu varsaysak bile, modernizmin ürettiği hastalıklardan bireyi nasıl kurtaracağını soran Bulaç, bunun araç, imkân ve yöntemleri konusunda bir açıklık olmadığını söylemektedir.

KALKINMA, MODERNLEŞME VE ÇAĞDAŞLAŞMA

Türkiye'de dayatılan şeyin esaslı bir yenileşme veya çağdaşlaşma projesi olmadığını, kültür ve medeniyet değiştirme projesi olduğunu Türk aydınları henüz anlayabilmiş değildirler. Türk toplumunun ancak kültür ve medeniyet değiştirerek modernleşebileceğine, çağdaşlaşabileceğine inan(dırıl)mışlardır. Yapılan veya yapılmaya çalışılan şeyin adı, modernleşme projesi değil; Toynbee'nin deyişiyle "kültür ve medeniyet değiştirme" projesidir.

Bir toplumun ancak kültür ve medeniyet değiştirerek, yani o güne kadar ortaya koyduğu ve insanlık tarihinin yapılmasında hiç de küçümsenmeyecek bir rolü olan tarihî, kültürel, siyasî birikimi ve tecrübeyi yok sayarak yepyeni, ufuk ve umut vadeden bir yenileşme hamlesi gerçekleştirebilmesi imkânsız bir şeydir. Böylesi bir projenin, bu toplumu götürebileceği tek yer vardır: Yok olmak; tarihten silinmek. Böyle bir şeyi savunan insanlar, eğer kötü niyetli (hain, işbirlikçi veya bencil) değillerse gerçekten acınacak, çocuk ruhlu ya da zavallı insanlardır.

Kalkınma, modernleşme, çağdaşlaşma gibi kavramlar kültür emperyalizminin sömürdükleri ülke aydınlarına hediye ettiği temel kavramlardır. "Kalkınma kavramı, 1940'larda ortaya atıldı. Kavram yeni olmakla birlikte, sömürgeciliğin başlangıcından beri, geçerli zihniyeti ve benzer içerikleri çağrıştırıyordu. Kalkınmışlığın karşıtı, kalkınmamışlıktı. Gelişmişler ve az gelişmişler vardı. Azgelişmişler de gelişmişler gibi olmalıydı... Aslında söz konusu olan dinsizin Hıristiyanlaştırılması, vahşinin uygarlaştırılması, Batılı olmayanın Batılılaştırılması problematiğinin yeni koşullardaki devamından başka bir şey

değildi. Eskiden uygarlaşmak, Batılılaşmak isteyenler ve bunun olanaklılığına ve gerekliliğine inandırılmış olanlar, şimdilerde de kalkınacaklarına inandırılmış durumdadırlar. Bütün bu döneme egemen olan yaklaşım, ikincilerin ne olduğuna ve nasıl olmaları gerektiğine birincilerin (uygar, kalkınmış, ileri olanların) karar veriyor olmasıdır. Üstelik bu durum beş yüz yıldır (1492'den beri) devam ediyor. Başlangıçta kurtuluş Hıristiyanlaşmaktaydı, daha sonra modernleşmekte, Batılılaşmakta, şimdilerde de kalkınmaktadır. Çağ atlama, çağı yakalama vb. gibi yenileri de üretilmeye devam ediyor. Batılılar kendi dışındakileri her zaman 'geri' olarak gördüler ve onları değişip kendilerine benzemeleri gerektiğine inandırdılar ve inanmaya zorladılar. Fakat çelişik olan bir durumu da aşmaları gerekiyordu. Doğalarından kaynaklanan bir geriliğe mahkûm olan bu halklar kendiliklerinden Batılılaşamazlar, kalkınamazlar ve Batılıya benzeyemezlerdi. O hâlde bu işi sömürgecilik, Batı'dan ihraç edilen mallar, sermaye, teknoloji, bilim, silâhlar vb. gerçekleştirebilirdi." (Başkaya, 1991:208).

"Bize göre çağdaş toplum, kimyasal -biyolojik silahlara, F-16'lara, nükleer füzelere, oto yollara, uzaktan kumanda aletine, Coca-cola'ya, robotlara vb. sahip olan değil; kendisi hakkında düşünme yeteneğine sahip olan, bugününü ve geleceğini tasarlayabilen toplumdur. Bunun da birinci koşulu, ideolojik köleliği aşmaktır." (Başkaya, 1991:218).

Türkiye'de yapılan şey, bir çağdaşlaşma projesi değildir; kültür ve medeniyet değiştirme; yani yenilgiyi kabul ederek teslim bayrağı çekme traji komedisidir.

Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin gerçekleştirdiği meydan okuma karşısında teslim bayrağı çekmesi değil; bu meydan okumayı püskürtebilecek bir yenilenme ve çağdaşlaşma hamlesi geliştirmesi gerekiyor. Böyle bir hamlenin olmazsa olmaz şartı, bir medeniyet bunalımı yaşandığı tespitini yapıp bu bunalımın kendi dinamiklerimizden yola çıkarak nasıl aşılabileceği sorunu üzerinde kafa yormaktan geçiyor. Böylesine esaslı bir bunalımı, kültür ve medeniyet değiştirme (kendinden nefret etme veya kendini inkâr) yoluna giderek aşmaya kalkış-

mak, bu toplumun söyleyeceği bir şey kalmadığını ilân etmek ve teslim bayrağı çekmekten başka bir anlam ifade etmez.

Kültür, sadece manevî ve folklorik bir 'geçmiş' olarak algılanmakta bizim aydınlarımız tarafından. Bizim, zengin bir kültürel birikimimiz var. Slogancı ve yabancılaştırıcı yaklaşımları bir yana bırakıp bir milletin kültür hazinesinin bugünkü değeri üzerinde ciddî olarak düşünmeye ihtiyaç vardır. Kültürümüzü yeniden üretebilmemiz için öncelikle kültür kavramını doğru ve geniş anlamda tanımlamak durumundayız.

KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR

Globalleşme, Türkçede küreselleşme olarak ifade edildi ve ne yazık ki birçok yabancı kelimenin Türkçeleştirilme gayretlerinde olduğu gibi yetersiz, hatta yanlış bir çeviriye uğradı. Özgün kelimenin kökeninde yer alan 'globe' kelimesi 'küre' anlamına geliyor, ama burada atıf yapılan küre, yerküre, yani dünya; nitekim bu kavrama Fransızlar dünyasallaşma (mondialisation) diyorlar. Bu durumda bizim de dünyasallaşma dememiz gerekirdi, ama bunun dünyevileşme'yle (laikleşme) karıştırılması tehlikesi karşısında, en azından yerküreselleşme veya yeryüzüleşme gibi karşılıklar üzerinde anlaşıma sağlamak, en azından tartışmak gerekirdi. Nitekim Fehmi Baykan, globalisation kelimesini Türkçeye 'küreleşme' olarak çeviriyor ve bu çevirinin mantığını da şöyle izah ediyor: "Glob, küre demek. Bu da bahsedilen bazı olguların küreye yayılması, dünya şümul olması anlamına gelir. Hâl böyle olunca oraya '-sel' takısı ilave etmek bence lüzumsuzdur." (Selvi, 2001:25-36). Biz, 'galat-ı meşhur lügat-i fasihten evladır' deyimine uygun olarak yanlış da olsa yaygın kullanımı olan 'küreselleşme' şeklindeki kullanımını esas alacağız.

Küreselleşmenin en çok hissedildiği alanlardan biri 'kültür' alanıdır. Özellikle iletişim araçlarının artması, iletişimin imkânlarını daha çok kullanan devletlerin kültürleri daha kolayca ve yoğun bir şekilde yayılma imkânı buluyor. Diğer kültürler ister istemez, güçlü devletlerin kültürlerinin etkisi ve baskısı altında kalıyor. Bu durum, yerel kültürleri tehdit ediyor. İyi ve güzel şeylerin yanı sıra pek çok istenmeyen ve top-

lumların bünyesine uymayan âdet ve davranışlar da iletişim araçlarıyla transfer diliyor. "Ekonomik ve siyasal küreselleşme kadar, kültürel küreselleşme de ciddi sorunlar yaratan ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir husustur. Hatta denebilir ki, belki de bu küreselleşme faaliyetleri ve olguları için-de en tehlikeli ve bir toplumun köklerine en yakın olanlardan birisidir." (Akgönenç, 1998:125).

Küreselleşme olarak ifade edilen olgu, çok yönlü bir gelişmedir; yani, etkilerini doğrudan yahut dolaylı olarak hayatın hemen her alanında hissettirmektedir. Olayı bütün olarak görmeye çalıştığımızda, karşımıza çıkan olgu, dünyanın daralıp küçülmesi ve ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Çeşitli tariflerin ortak noktası da budur: Dünya 'küresel bir köy' olmaktadır; yani, küçülmektedir. Bunun temelinde hız vardır; nesnelerin ve bilgilerin ulaştırılmasındaki hız; ulaşım, iletişim ve bilişim hızı. Dünyanın herhangi bir yerindeki olayı evinizden ve anında takip edebilirsiniz; dünyanın herhangi bir kütüphanesindeki kitaba anında ulaşabilirsiniz; evinizden alış veriş yapabilir yahut paranızı dünyanın herhangi bir yerindeki borsaya yatırabilirsiniz. Bütün bu gelişmeler içinde, zaman ve mekân kavramlarının da içeriği ve kavranışı değişmektedir. Geleneksel toplumlarda ancak belirli mekânlarda kurulabilen toplumsal ilişkiler, günümüz toplumlarında artık uzaktan da kurulabilmektedir. Bu gelişmenin, geleneksel toplumdaki cemaat ilişkilerini ve bundan doğan güven duygusunu yok ettiği gözlemlenmiştir. İletişim imkânları giderek insanların dünyayı bir bütün olarak algılamalarına yol açabilecektir. Dünyanın 'küresel köy' olarak ifadesi, bu bilinç hâlini ifade etmektedir. Bu köyde geleneksel ilişkilerin olduğu kadar mekânın da değer ve etkisi giderek azalmaktadır.

"Küreselleşme; haberleşme, ulaşım ve iletişim gibi temel hayat alanlarındaki teknik gelişmelerin başlattığı bir süreçtir. Ancak bu gelişmelerin önünü açtığı bazı güç merkezleri, kendilerini yeni durumlara göre sür'atle örgütleyerek gelişmeleri kendi yararlarına kullanmaya çalışmaktadır. Bunun için de, bu değişimler ideolojik bir üslûba dökülerek savunulmaya ve zihinler işgal edilmeye çalışılmaktadır. Böylece, küreselleşmenin, istedikleri ve bekledikleri yöndeki gelişimi karşısında

oluşması muhtemel dirençleri, önceden kırmak istemektedirler. Bu amaca yönelik açıklamaların arkasında, tek medeniyet şeklinin Batı olduğu varsayımı yatmaktadır; en iyi, en son çözümün Batı olduğu inancı. Toplum bilim gibi bazı disiplinler de bu anlayışı ispatlamanın gayretinde oldular ve her toplumun bu aşamadan geçmesi gerektiği yargısını yaygınlaştırdılar. Çağdaşlaşma yahut modernleşme açıklama ve gayretleri, bu sürece dahil olma çabalarıdır. Herkes, tek model olan Batı gibi olmalı idi. Bütün bu gayretlerin ardındaki gerçek, Batı'nın kendi dışına yayılması idi. Amaç, her türlü karşı koyımayı, katılmaıma ile sonuçlanabilecek dirençleri ortadan kaldırmaktı. Bunun için değişıme çok önemli idi. Toplumların kendilerini, Batı'nın istediği biçimde ve doğrultuda değiştirmeleri gerekiyordu. Değişim bir ideoloji hâlini aldı. Değişim rüzgârları her yerde alabildiğine esmeli ve gerekli açıklamalarla kaçınılmazlıkları savunulmalı idi. Zaten toplumlar değişmiyor muydu; değişim kaçınılmazdı, kimse karşı çıkamazdı ve çıkmadı da. Aydınlarımızı hüzünlendiren bu ilkel tutumu bir yana bırakırsak, sorunun, taraftar yahut karşı olmak değil, küreselleşıme denilen gelişmelerin önünde savrulup gitmek veya bu gelişmeleri gemleyerek, onlara imanımızın ve millî menfaatlerimizin gerektirdiği yönü verebilmek olduğunu kolayca görebiliriz. Yeryüzündeki bütün toplumlar için mesele, bu gelişmeleri kimin yönlendirebileceği ve bunlardan nasıl yararlanabileceğidir. Bu olgular karşısında, her toplumun kendi bakış açıları, değerleri açısından tavır alması, tutum takınması beklenir. Bunu başaramayanlar, kültürün her alanında kayıplar vermekten kurtulamayacaklardır." (Kösoğlu, 2001).

Küreselleşme, teknik gelişmelerin insanlığı zorladığı bir süreçtir; karakteristiği, dünyanın daralması, ülkelerin birbirine açılması ve hayatın hızlanmasıdır. Büyük ekonomik güç merkezlerinin, küreselleşme temayüllerini bir ideoloji hâline getirerek, bütün dünyada zihinlere yerleştirmeye çalışmaları bu gerçeği değiştirmez. Teknik gelişme kaçınılmazdır; ancak, yarattığı toplumsal ve insanî sonuçları bütünüyle kaçınılmaz görmek, insanın ve ilmin inkârı olur. Bu gelişmeler ister olağan kültürel süreçlerin sonucu, ister bir kısım milletler arası güç merkezlerinin ideolojik dayatmalarının sonucu, isterse her ikisi

birden olsun, kaçınılmaz, bütünüyle kabullenilmesi gereken değişmeler değildir; bütünüyle savaşılması gereken düşman oluşumlar da değildir. Her toplumun, her kültürün yapabileceği ve yapması gereken şeyler vardır.

"Küreselleşmeye yol açan ilmî ve teknik gelişmelere biçim ve yön verebilmenin ilk şartı, onun yaratıcısı olmaktır. Tekniği yaratan kültür, her şeye rağmen, daha kaynağında teknik gelişmeye yön vermek imkânına sahiptir. Belli bir yön ve biçimde ortaya çıkmış olan ilmî ve teknik gelişmeyi de, kendimize göre kavrayıp yeniden yorumlamak, kıblesini ve biçimini etkilemek; yani, kendimiz için onu yeniden inşâ etmek imkânsız değildir; ancak, çok zordur. Bunu yapabilecek güce ulaşan, yani manevî yapısı bu ölçüde güçlü ve sağlıklı olan kültür, zaten ilim ve teknik alanında da yaratıcı düzeye ulaşmış demektir. Bu düzeydeki bir toplumun yaratması ile, kendine mal etmesi arasında fazla bir fark yoktur. Yapılacak ikinci şey, küreselleşme olgusu ve ideolojik propagandaları neleri yıpratmaya çalışıyorsa, onları güçlendirmek, yıkılmaz hâle getirmektir. Her ikisi için de, toplumun güçlü ve soluklu bir kültür hamlesine girmesi gerekir! Toplum kazanacağı enerji ile hem varlık yapısını güçlendirir, hem yaratıcılık düzeyine yükselir. Türk toplumunun durumu ve sorunları epeyce farklıdır, iki bin beş yüz yıllık bir tarih ve kültürel birikime sahip olan Türk toplumunun, yeterli sağlamlıkta bir toplumsal yapıya ve değerler tabanına sahip olduğu kesindir. Ancak, iki yüz yıla varan bir süredir, toplumumuzun inanç, anlayış ve değerler sisteminin bir başka yöne çevrilmesi için uğraşılmaktadır. Osmanlı aydınlarından başlayan bu tutum, Cumhuriyet dönemi eğitim ve kültür çalışmaları ile bütün topluma mal edilmeye çalışılmıştır. Yanlış ve yıpratıcı tutumların da yer aldığı bu gayretler, toplumumuzu, temel değerler alanından koparmaya çalıştı; ama, Batı'nın değerlerini de egemen kılamadı. Bir toplum için en zayıf sayılabilecek bu dönemin ardından yaşanan hızlı şehirleşme ve bunlarla birlikte, köylerimiz dahil hızlı bir biçimde dünyaya açılma, toplumsal zaaflarımızı hem ortaya koydu, hem de derinleştirdi. Bu yüzdendir ki, bütün bunların üzerine gelen küreselleşme propagandaları çok daha yıkıcı olmaktadır. Miletler arası bazı kuruluşların bize önerdikleri yahut dayattıkları bir

kısım hukukî ve toplumsal değişmeler, bu yüzden bizim için çok ağır görünmekte ve sert tepkilere yol açmaktadır. Toplumsal bünyemizin rehabilite edilmesi gereken bir zamanda, iyi niyetli yahut teknik gelişmenin doğal sonucu da olsa, bu yapıyı yaralayacak her teklif, her olgunun tepkiyle karşılanması sağlık işaretidir ve bunun değerlendirilmesi gerekir. Kültürün gücünün yüksek olduğu dönemde, kültür yabancı dilden alacağını da ölçülü alır; ama, zayıf zamanlarında bu ölçüyü tutturamaz, direnemez, yaratamaz ve yabancı kelimelerin girişi bir istilâ hâlini alabilir. Bugün gözlemlenen odur. Küreselleşme olgusu ve ideolojisi karşısında kimlik ve kişiliğimizi korumaktan söz ettiğimiz bu zamanda, dilimizin kirlenmesi üzerine ne kadar söylesek az olur; çünkü dil doğrudan kimliğimizdir, milliyetimizdir; farklılık ve benliğimizi ilk hissettiğimiz hayat alanımızdır. Yukarıda kısaca dokunduğumuz yapılması gerekenlerin hepsi de dilden başlamak zorundadır." (Kösoğlu, 2001).

Çocukluğumuzda yerli mallar haftası kutlanırdı. Yerli malı olarak kuru incir, üzüm, fındık, pekmez, pestil gibi ürünler ile bazı dokumalardan başka bir şey bulunmazdı, ama yine de önemli addedilirdi. Bugün yapılan yerli malı haftalarında artık cipsler, coca-colalar getiriliyor. Bugün dünya markaları var. Yerli markalar onlara benzeyebildiği ölçüde rağbet görüyor. Ekonomik faaliyetlerin her safhası nerede daha kârlı, daha verimli ise orada icra ediliyor. Bir ürünün tasarımı Avrupa'da, üretimi Çin'de, pazarlaması Amerika'da olabiliyor rahatlıkla. Büyük sermaye dünyanın her yerinde borusunu öttürüyor. Küreselleşmenin ekonomik alanda çok yol aldığı ortada. Şimdi "devletlerin hükümranlık hakları" sarsılıyor. Küreselleşmenin öncüleri olan hâkim güçler diyorlar ki: "Artık kendi ülkende, kendi sınırların içinde de her istediğini yapamazsın! Uluslar arası kabul görmüş (!) normlara uymak zorundasın, yoksa..." Evet, yoksa silâhlı müdahale de dahil her türlü müeyyideyi uygulayabiliyorlar. Bugün gerekli donanıma sahip herkes, herhangi bir ülkenin TV kanallarını seyredebiliyor, gazetesini, dergisini okuyabiliyor, alış veriş veya borsasında yatırım yapabiliyor, hele internetin sunduğu imkânlar tek kelime ile müthiş. 2010'lu yıllardan sonra internet kullanmadan hiç bir

işin yapılamayacağı söyleniyor. Bu ve benzeri gelişmeler bize şunu düşündürüyor: Çok yakın bir gelecekte hükûmetler, sınırlar, gümrükler, millî paralar, ordular, mahkemeler ve hatta devletler önemini kaybedecek! Belki de dünya bilim-kurgu filmlerindeki gibi, tek hukuklu, tek ordulu, tek merkezden yönetilen bir federasyona dönüşecek. Hayâl mi dersiniz? Belki... Ama yine de biz şunu düşünelim: Böyle bir dünyada biz kim ve nerede olacağız? Kendimizi tanımlarken referanslarımız neler olacaktır? Her büyük dilin bir kültürü vardır ve dil bu kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Denebilir ki, globalleşme rüzgârı bu unsurları da tesir altına almayacak mıdır? Şüphesiz, bu yöndeki gayretler bütün şiddetiyle sürmektedir. İşte bizim tam da bu sebeple kuvvetli direnç oluşturmamız gereken noktalar bunlardır. 'Global kültür' veya 'Evrensel kültür' diye cazip ve itiraz edilmesi zor bir ambalaja sarılarak yutturulmaya çalışılan, aslında Batı'nın kültüründen başkası değildir. "Globalleşen dünyayı yöneten güçlerin kendi kültürlerini hâkim kılmak istemeleri de elbette normal karşılanmalıdır. Buna mukabil, şuurlu insanlar da bu oldubittiye var gücüyle direnmeli. Aslında bu direncin devlet politikası ile olması gerekir. Ne var ki, devletlûlarımız hayli zamandır 'Devletin kültür politikası olmaz' buyurarak bu emperyalist kültür saldırısı karşısında pasif kalmayı yeğlemektedirler. Bu sebeple, aynen din bahsinde olduğu gibi, kültür bahsinde de iş bu çilekeş milletin münevverlerine düşüyor. Vurdumduymazlığı bırakıp biraz gayret göstermekle, tevarüs ettiğimiz muhteşem kültürün yansımalarını bugüne taşımak zor olmayacaktır. Bundan da hiç şüphesiz bütün insanlık kazançlı çıkacaktır." (Türkmen, 2001: 50).

Küreselleşme olgusu karşısında 'kendimiz' olarak ayakta durabiliriz ancak. Kendimiz olmanın yolu ise, kültür değerlerimizi yaşamak ve yaşatmaktan geçer. Yeni Dünya Düzeni'nin dayattığı tek tip hayat tarzı, kültürlerin yok edilmesini hedeflemektedir.

Artık dünya hızlı bir şekilde giyimde, yemede, üretmede, tüketmede, ahlâk anlayışında, hatta dinî davranışlarda, toplumsal ilişkilerde, kısacası hayat tarzında her geçen gün, biraz daha Avrupalılara yaklaşıyor. "Batı medeniyetinin temsilcileri, Avrupa'ya karşı çıkanları veya çekimser bulanları kültürel

daku ve direncini siyasî, iktisadî ve ilmî/teknolojik gücü kullanarak, kendi içinde eritmeyi veya kendine uydurmayı bir çıkış yolu olarak kabul etmişlerdir. Millet ve toplumların yaşam tarzını belirlemede en önemli faktör olan kendi kültürleri, onların birer folklorik özelliğine dönüşmüştür. Batı tarzının, medeniyet olarak yerleşmesi tek tip ve monotonluğu beraberinde getirmektedir. Bu husus, Batı'da bile ciddî olarak sorgulanmaya başlamıştır." (Arslan, 2000:95-102). Batılı, kendisine benzeyenle bütünleşirken ve onu içinde eritirken, uzağında duranları parçalama politikası gütmektedir.

'Tarihin Sonu' teziyle meşhur Francis Fukuyama, küreselleşmenin rakibinin olmadığını söylediği makalesinde hâlihazırdaki küresel hareketin telefon, faks, radyo, televizyon ve internetle yeryüzünün en ücra köşelerine kadar haberleşme devrimi ile iyice güçlendiğini belirtmektedir. "Bugün dünya medyasından ve dış haber kaynaklarından tamamıyla kopabilecek hiçbir ülke yoktur. Dünyanın herhangi bir bölgesinde ortaya çıkan modalar, binlerce kilometre uzaklardan hemen taklit edilmektedir." (Fukuyama, 180: 1999).

Küreselleşmenin, farklı kültürleri bağrında barındıran bir toplum açısından iki tehlikeyi gündeme getirdiğini söyleyen Emre Kongar, bu tehlikeleri şöyle sıralıyor: "Bunlardan biri Yugoslavya örneğinde olduğu gibi bölünme yoluyla yok olmaktır. İkinci tehlike de, küreselleşmenin birörnekleştirici etkisiyle yok olmaktır. Bütün dünya büyük bir hızla aynı tür köfte yiyen, aynı marka ayakkabı giyen bir kültüre doğru hızla yol almaktadır.

Kongar, çözüm olarak ise farklılıkları zenginleştirerek bütünlüğü korumayı öneriyor: "Bu iki büyük tehlikeye karşı, özellikle bireysel özgürlükleri güvence altına alıp yayarak, toplumun etkileşimini güçlendirerek kültürel farklılıkları ve siyasal bütünlüğü korumak tek çıkar yol gibi görünmektedir. Geçmişimizi yadsımadan, ama gereken yerlerde ondan dersler alarak, güncel özgürlükleri eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde yaygınlaştırmak ve güçlendirmek bu çözümün en önemli yöntemidir. Bireysel özgürlüklerin güvencede olması, hiç kuşkusuz farklı kimlik mensuplarının tutum ve davranış alanlarını

zenginleştirerek, hem farklı kültürlerinin bir arada yaşamasını hem de birbirlerine hoşgörü ile bakmasını sağlayacaktır. Bu arada özenle sakınılması gereken nokta, sadece kültürler arası düşmanlıkların körüklenmesi değil, aynı toplum ve aynı devlet içinde farklı hukuk sistemlerinin uygulanması gibi, ayrımcı düzenlemelerdir. Cemaatlerin kendi inançlarına göre farklı hukuk düzenleri oluşturmaları, toplumu derhâl böler. Lübnan örneği unutulmamalıdır. Kendi din, dil ve ırk özelliklerini, üzerinde yaşadığı topraklar çerçevesinde dünyadaki öteki benzerlerinden farklı geliştirmiş olan Anadolu insanının bu hedefi gerçekleştirebilecek deneyim birikimine ve sağduyuya sahip olduğuna inanıyorum." (Kongar, 1997).

MEDENİYETLER ÇATIŞMASI (MI?)

"Benim faraziyem şudur ki, bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hâkim mücadele kaynağı kültürel olacak. Medeniyetler çatışması global politikaya hâkim olacak. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muharebe hatlarını teşkil edecek." (Huntington, 1997: 15-16).

Medeniyetler Niçin Çatışacak?

Medeniyetler Çatışması tezi, Amerikalı siyasetbilimci Huntington tarafından gündeme getirildi ve dünyada çok ses getirdi. Dünyadaki son gelişmeler ve uluslar arası savaşlar, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya yönelik çok uluslu güçlerin saldırıları ve uzun vadeli hesaplarının doğru anlaşılabilmesi için, bu tezin doğru okunması önemlidir. "Medeniyet kimliği, gelecekte gittikçe artan bir şekilde ehemmiyet kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı yedi veya sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunların içine Batı, Konfüçyüs, Japon, İslâm, Hint, Slav-Ortodoks, Lâtin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri giriyor. Geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir. Vaziyet neden böyle olacak? Birincisi, medeniyetler arasındaki farklı-

lıklar sadece hakikî değil, esaslıdırlar. Medeniyetler birbirinden tarih, kültür, gelenek ve en mühimi de din yoluyla farklılaşırlar. Bu farklılıklar, asırların ürünüdür. Farklılıklar illa da mücadele demek değildir. Ve mücadele de muhakkak manada şiddet manasına gelmez. İkincisi, dünya gittikçe küçük bir yer hâline geliyor. Farklı medeniyetlerin insanları arasındaki etkileşimler gittikçe artıyor. Bu artan etkileşimler, medeniyet şuurunu ve medeniyetlerin kendi bünyelerindeki müştereklikliklerin yanı sıra medeniyetler arasındaki ayrılıkların fark edilmesini güçlendiriyor. Üçüncüsü, dünya çapındaki sosyal değişme ve ekonomik modernleşme süreçleri, insanları çok eski mahallî kimliklerden koparıyor. Bunlar aynı zamanda, bir kimlik kaynağı olarak millî devleti zayıflatıyor." (Huntıngton, 1997:18-19).

"Tabiî ki dil, kültürün merkezidir ve hem Ajami, hem de Bartley Batı kültürünün evrenselliğinin delili olarak İngilizcenin yaygın kullanılışını zikrederler. Fakat (acaba) diğer dillere nazaran İngilizcenin kullanılışı artıyor mu, azalıyor mu? Hindistan'da, Afrika'da ve başka yerlerde yerli diller koloniyal yöneticilerin dillerinin yerini almaktadır. Sırplar dillerini artık Sırpça-Hırvatça değil Sırpça olarak adlandırıyorlar." (Huntıngton, 1997:69-81).

Huntington devamla; "Medeniyetler (Çatışması) Değilse Nedir?" sorusunu sorarak diyaloğa hiç vurgu yapmazken, çatışmanın mutlaklığını ve bunun da teknoloji ya da ideoloji çatışması değil, kültür ve medeniyet çatışması olacağını ısrarla belirtmektedir:

"Avrupa'da AT Başkanı Jacques Delors, "gelecekteki çatışmalar iktisat ve ideolojiden ziyade kültürel faktörlerce ateşlenecektir" diyerek (medeniyet paradigmasının) çatışma argümanını açıkça tasdik etmiş ve "Batı, diğer medeniyetlerin temelindeki dinî ve felsefi varsayımlar ve bizim neleri paylaştığımızı tespit edebilmek için diğer milletlerin kendi çıkarlarını nasıl gördükleri konusunda, daha derin bir anlayış geliştirmeye muhtaçtır" ikazını yapmıştır. Bir farklı medeniyetler dünyasında her bir medeniyet 'diğerleriyle bir arada var olmayı öğrenmek zorunda olacaktır'. İnsanlar için sonuçta önemli olan,

siyasî ideoloji veya iktisadî menfaat değildir. İnsanların kendilerini tanımladıkları ve uğrunda savaşıp öldükleri şeyler, iman ve aile, gen ve inançtır. Ve bunun içindir ki, medeniyetler çatışması, global siyasetin merkezi olgusu olarak soğuk savaşın yerini almakta ve medeniyet paradigması dünyada meydana gelen değişikliklerin anlaşılması ve bunlarla baş edilmesi için, diğer herhangi bir alternatiften daha iyi, faydalı bir başlangıç noktası temin etmektedir. (Huntington, 1997:81).

'Medeniyetler Çatışması' tezini değerlendiren Abdurrahman Arslan, Huntıngton'un Batı'nın asimilasyoncu tezinin sözcülüğünü yaptığını belirtiyor: "Batılı mantık, kendi dışındaki insanlara iki seçenek sunmuştur, son dört yüz yıllık tarihi içinde. Biri asimilasyon, diğeri de eliminasyondur. Eğer asimile olmuşsanız sesini çıkarmayacaktır. Asimile olmayı reddediyorsanız sizi elimine edecektir. Yani sizi zararsız hâle getirecektir. Nitekim benim kanaatime göre Huntıngton bu eliminasyoncu tezin temsilcisidir. Asimilasyoncu tezin temsilcisi ise Fukuyama olmuştur. ABD bu tezin önemi ve özellikleri doğrultusunda bir strateji geliştiriyor. Bundan dolayı diğer uygarlıklar istemese bile böyle bir çatışmanın olma ihtimali var." (Arslan, 2001:45).

Brzezinski yaptığı bir değerlendirmede "günümüz dünya olaylarının kilit konuları, ideolojik ve ulusal olmaktan çok, felsefî ve kültüreldir" demektedir. Kişinin sınırlarının devletin sınırlarını aştığına vurgu yapan bir anlayışla karşı karşıyayız. Bu gerçek aslında kültür sınırlarının bir devletin siyasî sınırlarından çok daha önemli olduğunu ortaya koyan son etnik ve kültürel çatışmalarla daha da belirgin hâle gelmiştir. Asıl olan turizm, ticaret, medya ve internetle birbirine bağlı hâle gelen insanların hangisinde daha etkin bir felsefi ve kültürel birikime sahip olduğudur.

Krallar, dinler, milletler ve ideolojiler arasındaki mücadeleler tarihteki yerini alırken kültürler arasındaki mücadele çağı da başlamış bulunmaktadır. Diller arasındaki mücadele ise çağdaş kültür savaşının ana eksenini meydana getirmektedir. Türkiye açısından bu durum iki kat daha gerçektir.

Türkiye Hangi Medeniyete Mensup?

Bu soruya Huntington şöyle cevap veriyor: "Bir kısım ülkeler, hangi medeniyete mensup oldukları konusunda bölünmüşlerdir. Bunlar bölünük ülkelerdir. Liderleri, tipik bir biçimde, kervana katılma stratejisi izlemeyi ve ülkelerini Batı'nın üyesi yapmayı arzu ediyorlar, fakat memleketlerinin tarih, kültür ve gelenekleri Batılı değildir. Bu tür bir bölünmenin en aşikâr ve prototipik örneğini Türkiye teşkil ediyor. Türkiye'nin seçkinleri Türkiye'yi Batılı bir toplum olarak tanımlarken, Batı'nın seçkinleri Türkiye'nin öyle olduğunu kabule yanaşmıyorlar. Türkiye, AT'nin bir üyesi olmayacaktır; gerçek sebebi, Cumhurbaşkanı Özal'ın dediği gibi: 'Biz Müslüman'ız, onlar ise Hıristiyan'dır' ve (fakat) bunu dile getirmiyorlar. Mekke'yi reddettikten ve ardından Brüksel'den reddedildikten sonra nereye bakar Türkiye? Cevap, Taşkent olabilir. Sovyetler Birliği'nin zevali, Türkiye'yi Yunanistan sınırlarından Çin'e kadar yedi ülkeyi ihata eden ve yeniden hayat bulan bir Türk medeniyetinin lideri olma fırsatı veriyor. Batı tarafından teşvik edilen Türkiye bu yeni kimliği benliğine kazımak için hareketli çabalar sarf ediyor. Türkiye, tarihen, en derin biçimde bölünük bir ülkedir. Bölünük bir ülke, medeniyet kimliğini yeniden tanımlamak için üç şartı yerine getirmelidir. Birincisi, (o ülkenin) siyasî ve ekonomik seçkinleri bu hareket hususunda umumiyetle taraftar ve hevesli olmalıdırlar. İkincisi, kamuoyu, (söz konusu) yeniden tanımlama konusunda muvafık davranmaya istekli olmalıdır. Üçüncüsü, alıcı konumda bulunan medeniyetteki (Batı veya Amerika'daki) hâkim gruplar mühtediyi benimsemeye istekli olmalıdır. İlk iki şart Türkiye'de hatırı sayılır mertebede mevcuttur. (Huntington, 1997:37-38)

Robert Kaplan, önümüzdeki yüzyılda Üçüncü Dünyanın yıkıcı bir sarsıntı geçirebilecek bölgesinde bulunması açısından 'Türk Müslüman kültürünün sağlam dokusu'na hayranlığını belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: "Bu kadar güçlü bir kültürün bir kez daha Orta Doğu'ya egemen olma potansiyeli vardır. Yaygın bir gecekondu hayatını çözülmeye uğramaksızın barındırabilen bir kültüre sahip bu insanlar, göreli olarak ifade etmek gerekirse geleceğin galipleri olacaktır." (Aktaran: Kasaba, 1998:12-28).

Son 300 yıldır Müslüman toplumlar bir medeniyet krizi yaşıyor. Hem kendi kültürel dinamiklerimizle köklerimiz koptu, hem de Batı'yla tam bir bağ kuramadık; iki arada bir derede kaldık. Batılılar bizi kendi medeniyetlerine dahil etmek için zorlamıyorlar artık. Biz kendi kendimizi sömürgeleştiriyoruz. Sonuçta, kendi sözü, iddiası olan; kültürde, sanatta, düşüncede dişe dokunur bir şeyler söyleyebilecek bir varlık gösteremiyoruz.

Huntington'un Türkiye ile ilgili tespitlerinin özellikle Türk aydınları tarafından büyük bir dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaşadığı kimlik ve medeniyet krizi açısından Türkiye'yi Meksika ve Rusya ile karşılaştıran Huntington, Türk elitinin ve toplumunun Batı doğrultusunda bir medeniyet değişimini istediğini fakat, Batı medeniyetinin hâkim unsurları tarafından reddedildiğini ifade etmektedir. "Türk toplumunun fikrî ve siyasî önderlerinin en büyük zaafı kimlik, medeniyet tanımlaması konusunda kendine güveni olmayan ve kararsız bir tavır sergilemeleridir. Bir elitin en önemli misyonu, mensubu bulunduğu topluma geleceğe yönelik bir stratejik ideal tanımlaması yapabilmesidir. Türk toplumunda son iki asırdır yaşayan elit-kitle ilişkisi son derece çarpık bir düzlem üzerinde gelişmiş ve parçalanmış bir toplum yapısı ortaya çıkarmıştır. Bu parçalanmış ve belirsiz toplum idealinin en önemli sebebi, güçlü bir medeniyet birikimine sahip bir toplumu başka bir medeniyete kuyruk yapmak isteyen elitin yaşadığı psikolojik dengesizlik hâlidir. Bu dengesizlik eğitim ve medya kanalları yoluyla toplumun geneline yansıtılmış ve bugün kendini herhangi bir düzeyde tutarlı bir şekilde tanımaktan aciz bir bunalım toplumu ortaya çıkmıştır. Türkiye kapsamlı bir kimlik yenilenmesi ve medeniyet ihyası sürecine girme cesaret ve becerisini gösteremezse gelecekteki teorisyenler bu toplumu ya tarihin sonunun kurbanları ya da medeniyetler çatışmasının suçluları arasında zikredecektir." (Davudoğlu, 1997:248).

Dün, büyük medeniyetlere mührünü basan toplumumuzun özellikleri nelerdi? Bugün o özelliklerimizden neleri kaybettik? Huntington, bizi neden Doğu medeniyetine de, Batı medeniyetine de uygun görmemektedir? Bize adres olarak Taşkent'i göstermesinin manası nedir? Bu adresi biz daha önce

keşfetmeli değil miydik? Bu sorular, kitabî sorular değil, hayatî sorulardır ve bu soruların cevabını doğru veremeyen Türk aydını, yeni bir Türk medeniyetinin öncüsü olmak bir yana, bu toplumun da yabancılaşmasına engel olamayacaktır. Türk toplumu, tarihte medeniyet kurucu özelliğini ispat etmiştir. İbn-i Haldun gibi bazı sosyologlar, uygarlıkların ölümünden bahsederler. Ancak, bir toplumun medeniyet kurucu özelliğini bütünüyle yitireceğini hiçbir zaman söylememişlerdir. Şu an önemli olan, bizim kendimize ne değer biçtiğimizdir. Acaba Türk toplumunun yönetim sorumluluğunu ellerinde bulunduranlar, Türk toplumunun geleceğinden ne bekliyorlar? Bir başka medeniyetin kendi değer ölçüleri içinde özümleyeceği, biçimlendireceği ve kendi kültür varlığını zenginleştirmek için kullanacağı bir 'etnografik malzeme' olmak mı?

Amerikan Yüzyılının Sonu

Yirminci yüzyıl Amerikan yüzyılıydı. "Amerikan doları dünyanın her köşesinde evrensel para birimi hâline geldi. Avrupa sanatının en değerli örneklerinden birçoğu ve en büyük Avrupalı sanatçıların birçoğu Atlantik'i aşıp Amerika'ya geldiler. Amerikan üniversiteleri küresel araştırma ve inceleme merkezleri oldular. Amerikan âdetleri, Amerikan uygulamaları, Amerikan müziği ve Amerikan halk kültürü dünyanın en ücra köşelerinde bile taklit ediliyordu." (Lukacs, 1993:15). Bu etkinin bir bölümünün hâlâ devam ettiğini söyleyen Lukacs, bu hareketlerin birçoğunun güç, itibar, mevcudiyet bakımlarından aynı kuvvete sahip olmadığı tespitinde bulunmakta ve

21. Yüzyılın Amerikan yüzyılının sonu, Amerikan iktidarının çöküş yüzyılı olacağını belirtmektedir. 11 Eylül, bu sonun başlangıcı olabilir mi? Bunu, zaman gösterecektir.

Küreselleşmenin Dayatması: Bütün Yeryüzü İçin Tek Kültür

Bugün yeryüzünde hâkim olan Batı modernizmi bütün mahallî kültürleri asimile ederek tek tip bir içtimaî/iktisadî yapıyı dayatmaktadır. Denebilir ki, Batı modernizminin insanı ve toplumları kendine yabancılaştırma faaliyetine karşı savaşım veren ve verebilecek olan tek bir medeniyet vardır: İslâm

Medeniyeti. Bu yüzdendir ki, Batı Yeni Dünya Düzeni'nde İslâm'a 'düşman' konumunu biçmiştir. "Batı'daki burjuvazi-kraliyet, aydınlar-kilise çatışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ulusçuluk akımı ve ulus devletler sanıldığının aksine ulusal kültür zenginliklerini, çeşitliliğini geliştirici olamamıştır. Bugün yüzlerce ulusdevlet mevcuttur. Ancak hemen hepsinde modern Batı medeniyetinin sosyo-kültürel emperyalizminin tesiriyle tekdüze bir sosyo-kültür vardır. Bu kültür ise bütün toplumlara Batılı üretim -tüketim tarzını, ilişkilerini, düşünce biçimini dayatmaktadır. Dolayısıyla da mahallî sanatlar, tarzlar, ilişkiler, kültürler, modernlik -gerilik ikilemi içerisinde kaybolmaktadır." (Hayırlı,1998).

Çatışmacı tezlerle düşman üretilmekte, komünizmin çöküşü sonrası yeni düşmanın rengi belirlenmektedir. Yeni düşmanın rengi kızıl değil, yeşildir artık. Bu tür çabalarla dünya hâkimiyetini elinde tutan güçler adına yeni hedefler belirleme ve bu hedefler çerçevesinde kamuoyunu şartlandırma gayesi güdülmektedir. Sovyet bloğu dağılıncaya kadar, bir Doğu-Batı veya Nato-Varşova çatışması etrafında parçalanan insanlığın düşüncesi, bu defa da yeni bir sunî düşman üretilerek, din ve kültür farklılığı üzerinde bir medeniyetler çatışmasına hazırlanmakta ve böylece hâkim bloğun hâkimiyetinin devamı için yeni bir zemin oluşturulmaya çalışılmaktadır. Huntıngton'un çatışma içerikli tezi entelektüel düzlemde, 11 Eylül olayları da uluslar arası politik düzlemde süper güçlerin Orta Asya ve Orta Doğu'nun mümbit topraklarını daha köklü bir biçimde sömürebilmek için bir bahane olabilir mi? Aslında bugüne kadar çatışma hep bazı güç merkezleri için arzu edilen bir şey olmuştur. Yani, sık sık var olduğu vehmedilen ve büyük bir tehlike gibi gösterilen, gerçekten daha çok hayalî bir düşmana karşı, kitleler alarma geçirilmiş ve bu şekilde yığınlar savaşın her çeşidine hazır hâle getirilmişlerdir.

DİL VE KÜLTÜR BİLİNCİ

Dil, varlığın evidir; insanın dünyaya baktığı penceredir. Aşklar, sevgiler, kinler ve nefretler dilde mayalanır, dilin hamurunda pişer ve günlük hayatımızın her alanına kültür olarak dille servis edilir. Dil, bir anlaşma vasıtası olmaktan öte, iç

dünyamızın dış dünyaya açıldığı bir kapıdır. Bu kapı yeterince açık, temiz, duru, sade olmadığı sürece kendimizi ifade etmemiz zorlaşır. Meramımızı anlatamadığımız ve dilini anlamadığımız kişiler arasında kendimizi garip ve dışlanmış hissederiz. Bir toplulukta kendimizi içlenmiş hissetmenin yolu, ortak bir dile sahip olmaktan geçer.

Kendi kelimeleri olmayanların hayata dokunacak elleri de yoktur. İnsan, düşüncesini ve duyarlılığını, hayallerini ve kavgasını kelime ile besleyebiliyorsa, anlama ve anlaşılma ağacını gürleştirebilir. Eğer ödünç kelimelerle düşünüyor ve konuşuyorsak, bu, ya dilimizin kiralık olduğunun göstergesidir ya da bize ait kelime hazinesiyle yeterli bir samimiyet geliştirememiz diğimizin resmidir. Bu iki ihtimal, aczin nişanı olarak ruhumuza kazınmışsa, borç alınmış kelimelere mecburiyetimiz tabiîdir. Ödünç kelimeler kullananlar, ödünç kavramlarla düşünmeye mahkûmdurlar. Kendi düşüncelerimiz ancak ana dili tarlamızda biter. Kelimelerimiz canlı bir varlık olarak dilimizde yaşamadıkça, hayatımız bir süre için hizmetimize bedel mukabili kiralık verilmiş bir düşünüşün ipoteği altında demektir.

Dil, aklın aynasıdır. Dile getiril(e)meyen düşünce yok sayılır. Gündelik hayatımızı dil ile düzenleriz. Konuştuğumuz her kelime toplumun doğal süzgecinden geçer. Millet ruhunun esasını teşkil eden düşünce ve duygu birliğinin sağlanmasında dil, yapı taşı vazifesi görür.

Dilin güçlü etkisi, kültür varlığının her alanında kendisini hissettirir: Toplum, din, edebiyat, tarih, bilim, eğitim gibi kültürün her alanı, dilin damgasını taşır.

İnsanlar arası ilişkiler gibi kurumlar ve toplumlar arası ilişkiler de dille kurulur, dille sürdürülür. Toplumda maddî ve manevî var olan her şey dilde de vardır. Kültürel ve tarihî miras, ancak dil aracılığı ile, yeni kuşaklara aktarılır. Dil, kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi/bir sözlüğü durumundadır. Başta kendi kültürel şartlarını (çevresini) oluşturan insanın, sonradan meydana getirdiği o kültürün gereklerine göre yaşamaya başladığı görülür. Böylece insan da kültürün etkisinde kalır ve kendi yaşayış tarzını içinde bulunduğu kültür hayatına göre ayarlar.

Kültürel birikim dil ile sağlanırken, aynı zamanda bir kültürün yansımaları da kendisini dilde gösterir. Bir toplumun mensuplarının inanç, tutum, davranış, sosyal alışkanlıklar bütünü olan kültür, toplumun her üyesi tarafından öğrenilen, bilinen, anonimleşmiş, genel kabul görmüş belirli bir bilgiyi gerektirir. Dolayısıyla kültür, bir hayat tarzı ve bu hayat tarzının bilgisi ve bilginin pratiğe dönüşmesidir. Bireyler bir toplum içerisinde o toplumun ortaya koyduğu hayat tarzına uymuyorsa ya kültürsüz kabul edilirler ya da kültüre yabancı sayılırlar.

Her milletin dili, o milletin kültürünün aynasıdır. Başlangıçtan günümüze doğru kültür adına ne yapılmışsa onu bize ulaştıran dil olmuştur. Milletler tecrübelerini ve birikimlerini dil vasıtasıyla bir sonraki nesillere aktarırlar.

Kültür daha çok yazılı olarak geçer kuşaktan kuşağa. Söz gelişi, *"Orhun Âbideleri"* yazılmamış olsaydı bu eserde yer alan kültürel değerlerden ne kadarı günümüze ulaşabilirdi acaba?.. Denilebilir ki bir milletin dili ne kadar sağlamsa, alfabesi ne kadar köklüyse kültürü de o nispette zengindir. Bu açıdan bakıldığında millet olarak biraz talihsiz olduğumuz görülür. Türkçe büyük bir dil olmasına rağmen ilgisizliğimiz yüzünden hiçbir devirde olması gereken noktada olamamıştır. Buna, sık sık yapılan alfabe değişikliği de eklenince Türk dilinin, kültür taşıyıcılığı fonksiyonu ister istemez zayıflamıştır.

Maalesef, dünyada en çok alfabe değiştiren millet biziz. Göktürk, Uygur, Arap ve Lâtin olmak üzere dört ayrı alfabe kullanmışız. Her alfabe değişikliğinin yeni bir hâfıza kaybı demek olduğu düşünülürse kültürel açıdan neler kaybetmiş olduğumuzu tahmin etmek sanırım zor olmayacaktır.

Kültür, Lâtince'de *"toprağı işlemek, ziraat"* anlamına gelir. Bu sebeple, kültüre bizim dilimizde bulunan karşılıklardan biri de *"ekin"* kelimesidir. Ben "ekin" kelimesini Türkçedeki temel anlamında kullanarak kültürü "ekin"e benzetiyor ve bu ekini dermek için gerekli olan *"orak"* da *"dil"*dir diyorum. Yani kültürü ziyan olmaktan kurtaran, muhafaza eden dildir. Gâyet tabii, hasadı yapılan kültür, milletin mânevi gıdasını sağlamak için kitaplarda depolanır. İsteyen herkes istediği kadar bu gıdalardan faydalanır.

Kültür sözlü (şifâhi) olarak da korunup geliştirilebilir. Özellikle halk arasında anlatılan hikâyeler, masallar ve söylenen maniler, ninniler, hele hele söz arasında kullanılan atasözü ve deyimler milletin inancını, dünya görüşünü ve değer yargılarını çok güzel yansıtır. Ancak, günümüzde radyo ve televizyonun yaygınlaşması, bir de dildeki hızlı değişmeler (uydurukça) şifahi kültürü hemen hemen ortadan kıldırmıştır.

Milleti ayakta tutan kültürdür, kültürü koruyarak sonraki nesillere aktaransa dildir. O zaman herkes diline ve kültürüne sahip çıksın. Eğitim kurumlarımızda dil ve kültür bilincini öğrencilerimize yeterince vermezsek, korkarım geleceğimiz karanlık olacaktır.

KİTAPLA İLGİLİ OKUYUCU GÖRÜŞ VE ELEŞTİRİLERİ

ve

YAZARIN BU ELEŞTİRİLERE VERDİĞİ CEVAPLAR

Saygıdeğer okuyucum,

Senin gibi dikkatli ve bana katkı sağlayan bir okuyucu bulmanın sevinci içindeyim. Bunca yoğunluğuma rağmen, okuduklarını tüketen değil, üreten bir okuyucumla yazışmak benim için bir zevktir. Dikkatime sunduğun konularla ilgili görüşlerimi aşağıya yazdım. Değerli eleştirilerini bekliyorum. Seni yetiştiren hocanı da tebrik ediyorum.

1) Kitabınızın 48. sayfasında son paragrafta "resm-i kabul" yerine resepsiyon kelimesinin kullanılmasının bir ihtiyaçtan kaynaklanmadığını belirtmişsiniz. Ama "resm-i kabul" kelimesini Arapçaya özgü tamlama kuralları içinde yazmışsınız. Kısaca o paragrafta göze batan kelimeler mukallit, tatbiki, ameli, yekûn gibi kelimelerdir. Bu kelimeler paragrafın vermek istediği ileti ile ters düşmektedir.

1. madde ile ilgili: Resm-i Kabul, gayr-ı aklaki, gayr-ı resmi gibi Arapça kökenli kelimelerin yazılışı ile ilgili TDK'nin bir geleneği olmadığı için bizim kullanımlarımızda da bir gelenek oluşamamaktadır. TDK, adeta dilde geleneği yok etmek istercesine sık sık yazımda değişiklikler yapmaktadır.

TDK'nın internetteki imla kılavuzuna göre resmikabul şeklinde yazılması gerekiyor. Bir sonraki baskıda bu uyarınızı dikkate alacağım.

Sokaktaki insanlar imitator, no neym, demonstrative, revizyon, nonstop, total vb. kelimeleri mi anlar, yoksa Arapça kökenli de olsa Türkçeye yerleşmiş olan mukallit, ameli, yekun, tatbiki vb. kelimeleri mi anlar? Sokaktaki insan dilimize girmiş yabancı kökenli bir kelimeyi anlayabiliyorsa, artık o kelime Türkün malıdır. Türkçesi varken yabancısını almak bir ihtiyaçtan değil, kimlik sorunundan kaynaklanmaktadır.

2) 49. sayfada "inşallah" ile "umarım" kelimeleri için anlam farklılığına bir ölçüde katılsam da,"önemli değil" karşılığını çok kaba bulmanız fazla abartılı değil mi? Sizin kitapta açıkladığınız anlamda haklı olabilirsiniz ama "ne yaptım ki, teşekkürünüzü hak edecek kadar bir çaba sarf etmedim" gibi mütevazı anlamlarda da düşünebiliriz. Ben önemli değil sözünü hep bu anlamda, iyi niyetli kullanmışımdır.

2. madde ile ilgili: Yorumunuz da tamamen haksız değilsiniz. Ancak İnşallah hem kültürümüze hem de inançlarımıza ait çok önemli bir değerdir. İnşallah bize tedbirin ve takdirin sınırlarını da hatırlatır.

3) Bir de iyi niyetli de olsa Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçe hakkındaki ünlü sözlerinde ne kadar çok yabancı kökenli kelime olduğunu saydınız mı? Biz sınıfta saydık ve durum iç açıcı değildi. Ama biz tabii ki Karamanoğlu Mehmet Bey gibi düşünüyoruz. Ama yine de biraz karışık bir durum.

3. madde ile ilgili: Bir kelimenin Türkçe olup olmaması, kökenle ilgili açıklamaya çalışıldığı zaman hiçbir dil, kendi başına yeterli olamaz. Dillerin alışverişleri tabii bir durumdur. Tabii olmayan ise, ona müdahale ederek dil planlaması yapmaktır. Dil planlaması yapanlar, aslında düşünce planlaması yapmayı esas alıyorlar. Orwell'ın *Bindokuzyüzseksendört* adlı romanını baştan sona okumanızı tavsiye ederim. Dilimizdeki Arapça, Farsça kökenli kelimeleri söküp atmaya çalışanlar, dilimize destursuz ve fütursuzca giren Batı kökenli kelimelerin girmesine göz yumuyorlar.

Dil ve Kültür'ün bütününde dil meselemizin bir kimlik meselemiz olduğunu vurguladım. Ben şu anda Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarının Özel Kalemiyim. Milli Eğitimin laptop dağıttığını söyleyenlere 'Ne topu? Biz top dağıtmıyoruz, diyorum. Türkçesi olduğu halde yabancı kelime kullananları taciz ediyorum. Bilmeyerek kullananları nazik bir dille uyarıyorum. Çünkü Türkçemiz bizim ses bayrağımızın ötesinde kimlik bayrağımızdır.

Sizin mail kelimesini farkında olmadan kullandığınızı düşünerek cevap veriyorum. Ama mailinize değil, e-postanıza cevap veriyorum. Derslerinizde başarılar dilerim. Hoşça kalın. ssonturkum@yahoo.com>Fri, 22 Apr 2005 13:22:20 -0700 PDT) "sonturkum sonturkum" <ssonturkum@yahoo.com>

Öncelikle iltifatlarınız için teşekkür ederim. Ben kitabınızı okudukça kitabın ne denli iyi bir çalışma sürecinin ürünü olduğunu takdir ediyorum. Aslında kitapta alıntı yapılan yazarların bazı görüşlerine katılmadığım, kızgınlık duyduğum zamanlar oluyor. Fakat bu alıntıların yanında aynı yazarların veya başka yazarların ve de sizin aydınlatıcı açıklamalarınızı gördüğümde aslında kitabın bana yeni görüş ufuklarını kazandırdığını fark ettim.

Benim ilkem bir konu hakkında iki yönlü yani karşıt fikirleri içerecek şekilde okumaktır. Değişik bakış açılarını aynı kitapta görüyor olmam beni gerçekten mutlu etti.

Ben Anadolu Lisesi mezunuyum. Ortaokuldan beri tamamen İngilizceye boğulmuş bir eğitimden geçerek, kimi zaman matematik, fen gibi derslerimi İngilizcenin ve Latin terimlerinin boğuculuğu altında vererek, bugün Türkçe öğretmenliğini seçmekten son derece memnun bir öğrenciyim.

Ben yabancı sözcüklerin dili işgalini elbette ki Roma-Yunan kültürünün bizim kültürümüzü boğması olarak nitelendiriyorum. Yüz yıllar boyunca İslam'ın bayraktarlığını yapmış kudretli bir imparatorluğun oluşturduğu kültürün mirasçısıyım. Bu kültür Arapça, Farsça ile Türkçenin yüzyıllar boyunca aynı ateşte kavrulması sonucu oluşmuştur. Türk kültürü bu kaynaşmadan kendine has, kendini ifade eden milli kültürünü oluşturmuştur. Bu yüzden ben de dilde arıcılığa fazla yönelinmesinin karşısındayım.

Gerçekten İngilizce, Fransızca kökenli sözcüklerin dilimizi bu kadar mahvetmesi, kültürel bakımdan nasıl bu kadar yozlaştığımızın da kanıtıdır. Ben iyi derece İngilizce ve orta derecede Almanca biliyorum ama hiçbir zaman Batı özentisi ile dilimi tahrip etmedim. Batı'ya çoğu ilmi bilgileri Türkler taşıdı.

Batı devletlerinin aslında büyük ölçüde Doğu kültüründen etkilendikleri sonucuna da varıyorum. Bu yüzden ben bu yabancı dilleri öğrendim ki, ortak noktalarımız, eksikliklerimiz ve fazlalıklarımızın ne olduğunu karşılaştırabileyim.

Kendi nacizane görüşlerimle sizi sıktıysam özür dilerim. İzninizle kitapla ilgili birkaç ilgi çekici noktayı daha belirteyim.

- Kitapta George Orwell ve yazdığı eserleri kaynak göstermeniz benim için yararlı oldu. Çok kitap okumakla övünen ben, böyle bir yazarın adını hiç duymamış olmakla utandım ve cahilliğimi fark ettim.

- Yine Aytmatov'un *"Gün Olur Bir Asra Bedel"* adlı kitabında geçen aslen daha önce bildiğim Mankurtlaşma meselesini, kitabı aylardan beri okumadan raflarımda bir köseye bıraktığım için hayıflandım.

- Kitapta en çok yüreğimi burkan ve ferahlatan noktalar Atatürk ve Dil Devrimi ile ilgili alıntılardaki ve açıklamalarınızdaki bölümler olmaktadır. Çok ileri derecede milletini ve Atatürk'ü seven bir kişi olarak bazı noktalardan haklı veya haksız Atatürk'ü dil konusundan dolaylı yoldan eleştiren kimi alıntılardaki düşünceler beni çok yaralıyor. Ama kitapta Atatürk'ü onaylayan diğer alıntılar yüreğimi ferahlatıyor.

- Bir ders kitabı bence siyasi tartışmalara yol açabilecek en küçük unsurlardan bile sıyrılmış olmalıdır. İnönü hükümetini eleştiren alıntılara katılsam dahi, yine de diğer siyasi nitelik taşıyan alıntılar gibi olmasa daha iyi olurmuş diyorum. Bizim görevimiz öğrenciler olarak konuya bilimsel açıdan vakıf olmaktır.

- Alıntı yaptığınız yazarın soyadı yanında adını ve hangi kitabından alıntı yaptığınızı belirtmeniz inanın çok yararlı olacaktır.

Çalışmalarınızda üstün basarılar diler, nacizane görüşlerimi içeren e-postalarıma cevap verme lütfunda bulunduğunuz için çok teşekkürler ederim. İnşallah ve umarım ki dilimiz yabancı dillerin boyunduruğundan Allahın inayeti ve yardımıyla kurtulacaktır. İşte o zaman Fransızca kökenli "culture" kelime-

sinin tartıştığımız en önemli konuya bile, dilimize "kültür" olarak sızarak; ad verdiği günleri esefle anacağız.

- Öncelikle sizinle seviyeli yazışmamızdan dolayı memnuniyetimi belirteyim. Siz tüketici değil, üretici bir okuyucusunuz. Tüketici okuyucu, okuduklarından kendi aklına ters de gelse bir hikmet arayan, kendisine ters gelen bir bilgi ile karşılaşmışsa kusuru kendisinde arayan ve okuduklarını kutsayan okuyucudur. Üretici okuyucu ise okuduklarını sorgulayan "ele"yen ve eleme işini yaparken işe yarayanı almak için çaba gösteren "ele"me işini karşı tarafın görüşlerini dikkate alarak seviyeli bir "eleştiri"ye dönüştüren okuyucudur.

Alıntıların yazarın tercihini yansıttığı görüşünüz doğrudur. Her yazar kendi düşüncesini geliştirirken örneklerini, tanıklarını kendi kültürel havzasından seçer. Yazarlar, söylemek istediklerini bazen doğrudan söylerken, bazen de bir otoriteye söylettirir. Otoritenin okuyucu üzerinde çoğu kez büyüleyici bir etkisi vardır. Yazarın amacı ne şekilde olursa olsun, okuyucuyu düşündürmek, sorgulatmak ve sarsmak olduğuna göre, bunu değişik şekillerde gerçekleştirir. Kitaplar bazen okuyucunun kafasındaki sorulara cevap verir, bazen de kafalarda yeni sorular oluşturur. Ben sizin kafanızda sorular oluşturarak amacıma ulaştığımı düşünüyorum. Sizin soru sorma melekenizi harekete geçirmek benim temel amacım. Bunun ötesi sizin işiniz. Yani zihninizde oluşturduğum sorulara verdiğiniz ya da bulduğunuz cevaplar benim onaylamadığım cevaplar olabilir. Hiç önemli değil. Önemli olan benim kitabımdaki bir uyarıcıdan hareketle kendi düşüncelerini sorgulamanız ve yazarı da eleştirici sorular sorabilmenizdir. Bu çerçevede benim amacıma ulaştığımı hissettirdiğiniz için size ayrıca teşekkür ediyorum. Bir yazar için en büyük ceza umursamazlıktır. Benim çalışmamdaki kişisel görüşlerimden alıntılardaki tercihlerime kadar önemsendiğimi hissettiren bir okuyucumla karşı karşıyayım. Sağ olun.

49. sayfadaki görüşlerimin tartışmalı olabileceğini belirtmişsiniz. Ben kitabın her sayfasının tartışmaya açık olduğunu söylüyorum.

Dil ve Kültür kitabımda "Türk devleti" değil, "Türk milleti" söz konusudur. Devlet, kültürler, inançlar ve kabuller konusunda tarafsız olabilir, ancak milletlerin ve özellikle Türk milletinin inançlar ve kabuller konusundaki tercihi bellidir: İslam. Ben 2000 yılında Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesinde okutman olarak çalıştım. Türk Cumhuriyetlerindeki Türklerin Anadolu Türkleri kadar medenileşmediklerini gördüm. Anadolu'daki medenileşmenin temelinde ise Batı'ya yakın olmamızdan daha ziyade İslam coğrafyasına yakın olmamızdır. Türklerin atlı göçebe hayatından medeni kentli hayata geçişleri Anadolu'ya yerleşmeleri ve Anadolu'da İslam medeniyeti ile tanışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Anadolu'nun dışına çıkın ve Anadolu'ya bakın. İster Çin'den, ister Avrupa'dan bakın; Türklerin İslam'dan ayrı olmadığını görürsünüz. Türk ile İslam etle tırnak gibidir. Bu nedenle "inşallah" kelimesi Türklerindir, Türkçeleşmiş Türkçedir. "İnşallah"ı "umarım"ın yerine değil, yanına almamız gerektiğini söylüyorum. "İnşallah" da Türk'ün evrendeki duruşunu hissedebiliyorum, ama "umarım"da bunu hissetmek zor. Türkler Arapçayı değil, İslam dilini almışlardır. Bunu bir örnekle açıklayayım. Anadolu'dan biri hacca gider ve geldiğinde kendisine oradaki durumlarla ilgili görüşlerini sorarlar. O da derki;

- Şu Araplar ezanı Türkçe okuyorlar, namazı Türkçe kıldırıyorlar, Kur'an'ı Türkçe okuyorlar, konuşurken cozutuyorlar.

Evet sevgili okuyucum, işte Anadolu insanının Kur'an'a ve İslam'a bakışı. Türkiye'de ezan, namaz o kadar içselleştirilmiştir ki, ezan ve namazda söylenenlerin manasını tam olarak anlamasa da Türkçe (aşina, tanıdık) olduğunu söylemektedir.

Bu konularda sizinle daha çok sohbet etmek isterdim. Ne var ki çalıştığım ortamda işler çok yoğun. Ben Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarının Özel Kalemiyim. Sizi de tanımak isterim. Doğrusu size isminizle hitap etmeyince sanal birine sesleniyormuşum gibi hissediyorum. Saygılarımla...

- Öncelikle saygılarımı ve iyi niyetlerimi sunuyorum. Kitabınızda zihnimi kurcalayan bazı konuları sayfa ve başlıkları ile dikkatinize sunmak istiyorum.

- Düşünceme göre bazı yazarlardan yapılan alıntılar doğrudan olmasa da dolaylı olarak kitap yazarının düşüncelerinin bir kısmını içerir. Yazar her kaynaktan alıntı yapmaz. Ciddiliğine ve inanılırlığına inandığı kaynakları kullanır. Bu bakımdan alıntılar okuyucu için yönlendirici nitelik taşıyabilir. Bu da yazarın iradesi ile ilgili bir konu olduğundan yazara en azından bu alıntıyı kitaba neden koyduğu, alıntının genel bağlamdaki yeri ve önemi, alıntının içeriğinin iyice tetkik edilip edilmediği, ihtilaflı konular içeriyorsa yazarın bunun farkında olup olmadığı sorularının sorulması, kitabı almış olan okuyucunun bir hakkıdır diye düşünüyorum aydın olan kişiler halkın, öğrencilerin kafasındaki soruları aydınlatmalıdır diye düşünüyorum.

- 49. sayfadaki görüşleriniz gerçekten tartışmalı olabilir. Türk devleti laik bir devlet olduğu için bir Hıristiyan, Musevi veya ateist insan "inşallah" demek yerine umarım kelimesini kullanmayı tercih edebilir. Dahası hiçbir dini gönderme aklımıza gelmeksizin de umarım diyebiliriz. Çünkü bu kelime dilimize anlamından kaymış bir şekilde oturmuş olabilir. Bu noktada şu söylenebilir ki yabancılar bizim milli kültürümüzü eleştirme ve ona uymama zenginliğine sahip değiller. Ama unutmamalıyız ki Türk milliyetinin İslam öncesine de dayanan köklü ve geniş bir kültürü vardır. Bu kültürün izleri özellikle Anadolu'da kendini iyice göstermektedir. Türk kültürü bakımından ummak kelimesinin hem öz hem de tarih bakımından inşallah kelimesine göre bir önceliği vardır. Buradaki mantık hatası şu ki inşallah kelimesi umarım kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ummak kelimesi asıl dışlanmakta olan kelimedir. Bunu dini açıdan değil, bilimsel açıdan söylüyorum. Yani dile inşallah kelimesi ilkin yabancı bir öğe olarak girmiştir. Daha sonra halkımız tarafından dinimiz içinde benimsenmiş ve sevilmiştir.

- 50. sayfada bir zamanlar nasıl dilimiz Arapça ve Farsçanın hücumuna uğramışsa şimdi de Batı dillerinin etkisine açık

bir haldedir diyorsunuz. Bu şöyle anlaşılabilir ki bizim milli kültürümüz Arapça veya Farsça yüzünden tahribata uğratıldı. Ama bu kitabın konuyu ele alış biçimine ters düşer. O zaman şöyle bir orta yol düşüncesi ortaya çıkar ki dinini kabul ettiğimiz milletlerin kelimelerini dilimize almakta daha hoş görülü olabiliriz. Büyük düşünür Ziya Gökalp de Türkçülüğün esaslarında bu konuya değinmiş ve İslami terimlerin olduğu gibi benimsenip diğer İslam memleketleri ile bu konuda bir uyum sağlamanın gerekli olduğunu söylemiştir. Ama İslam yönünden bu serbestliği tanımış, diğer Arapça kökenli kelimelerin dilden mümkünse ayıklanmasını istemiştir. Ama buradaki ikilem Kur'an'ın insanlar için bir öğüt, yol gösterici olarak Allah tarafından indirildiğinin ve tüm kamusal, töresel ve kültürel geleneklerin yeniden düzenlenmesi ve tatbik edilmesi unsurlarını içinde barındırdığının gözden kaçması olabilir ki, o zaman İslami terimler listesi Arap hayatını betimleyen çoğu kelimenin listeye girmesiyle oluşur ki ve oluşmuştur ki Türk dili bu yükün altında ezilir ve ezilmiştir de. Osmanlıca buna iyi bir örnektir. Bir nevi Esparanto gibi yapay dil olan Osmanlıcanın da tarih içinde gelişim devreleri vardır ki, bu dil ancak Tanzimat dönemi ve sonrası millileşmeye ve sadeleşmeye başlamıştır.

- Osmanlıcanın dil yönünden son zamanlarına kadar halktan kopuk olduğu gerçeği inkar edilemez. Osmanlıca aydınların konuşup anlaştıkları seçkin zümrelerin dili idi. Edebiyat yönünden inanılmaz derecede Farsçanın, ilim yönünden Arapçanın etkisindeydi. Yani bizim Türk düşünürleri aynı bugün olduğu gibi, Araplara ve İranlılara yeni bilgi, buluş ve fikirlerini onlar zahmet göstermeksizin hibe etmekteydiler. Zaten bu yüzden Batı, çoğu Türk ilim adamını Arap ve İranlı zannediyor, eh tabii ki Araplar ve İranlılar da hemen bizim Türk düşünürlerimizi kendilerinin diye sahiplenmeğe kalkışmakta gecikmiyorlar.

- Şimdi soruyorum ki, o dönem ile bu dönem arasında ne fark var? Her iki dönemde de Türk dili ölüm döşeğinde yatmaktadır. Türk dili bir Atatürk zamanında nefes alabildi. Onu da milli kültürümüz erozyona uğratıldı diye yargılıyorlar. Hangi milli kültür? Halkın daha okuyup yazmasını bece-

remediği Arap alfabesi, Arapça ve Farsça kelimelerin boyunduruğu altındaki bir milli kültür olabilir mi? Ziya Gökalp'in dediği gibi o döneme kadar aydınlarımız halktan kopuk kalmışlardır. Genç öğretmenler Anadolu'ya gidip asıl milli kültürümüzü halkın bünyesinde arayıp bulmalılar, halka da medeniyet götürmelidirler. Dil devriminin artıları ve eksileri vardır. Ama bana soracak olursanız artıları eksilerinden on kat fazladır. Sonuçta şimdiki düştüğümüz durum Atatürk'ün değil, o Atatürk'ü eleştiren aydınlarımızın duyarsızlığı ve daha sonraki hükümetlerin her konuda olduğu gibi eğitim konusundaki basiretsizliğinin sonucudur.

Sonuçta Türk halkı şu an büyük bir ikilem içindedir. Çoktandır ayakları yerden kesilmiş milli kültürümüz yere çakılmaktadır. Artık nereye tutunacağımızı bilmez durumdayız. Bu durum kitaba da ikilemler biçiminde yansımış. Bence tek çıkar yol İslam'ı Türk potasında eritmektir. İslam Araplara değil, alemlere öğüt ve mesaj olarak inmiştir. İnsanlar okusun ve anlasınlar diye kıstaslar verilmiştir. Kur'an haşa bir üfürük ve ezber kitabı değildir. Nasıl Hıristiyanlar Aramice veya Yunanca olarak kaydedilmiş uydurma İncilleri Latinceye çevirip Latinceyi kutsallaştırmışlarsa ve şimdi misyonerlik altında İncili her dile çevirip dağıtıyorlarsa, neden biz bu millileştirmeyi asıl metni tahribata uğratmadan ve ona olabildiğince sadık kalarak hazırlanmış bir Türkçe Kur'an meydana getirmiyoruz? Orijinal metin tahribata uğramadığı sürece inanıyorum ki Türkçe metinde tahribata uğramayacak biz de aracı olmadan Allah'ın bize emrettiklerini anlayabileceğiz.

Saygılarla

GENEL KAYNAKÇA

KİTAPLAR

(1983). *5. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Özel İhtisas Komisyonu Raporu,* Ankara.

AKARSU, Bedia (1998), *Dil-Kültür Bağlantısı,* İnkılâp Yay., İst.

AKDENİZ, Sabri (1988), *Kültür Sömürgeciliği,* M.Ü. İlahiyat Fak. Vak. Yay., İst.

AKGÖNENÇ, Doç. Dr. Oya (1998). *Milli Kültürler ve Küreselleşme* (Prof. Dr. Erol Güngör'ün Hatırasına), *Küreselleşme, Etkileşme ve Dış Politika,* Konya.

AKSAN, Doğan (1996), *Türkçenin Sözvarlığı,* Engin Yay., Ankara.

AKSAN, Doğan (1980), *Her Yönüyle Dil,* TDK Yay., 2. Cilt, Ankara.

AKSAN, Doğan (1982), *Her Yönüyle Dil,* TDK Yay., 3. Cilt, Ankara.

AKSAN, Doğan (1987), *Her Yönüyle Dil,* TDK Yay., 1. Cilt, 3. Baskı, Ankara.

ALAN, Yusuf (1994), *Lisan ve İnsan,* TÖV Yay., İzmir.

ALATLI, Alev (1992), *Nuke Türkiye,* Boyut Yay., İst.

ALATLI, Alev (1993), *Viva La Muerte,* Boyut Yay., 4. Baskı, İst.

ALATLI, Alev (1999), *Schrödinger'in Kedisi (Kabus),* Boyut Yay., 5. Baskı, İst.

ARSLAN, Abdurrahman (1997), *"Kültürötesi: Günümüz Kültürlerinin Değişen Formu" Konulu Konuşmanın Müzakeresi,* Doğu'dan Batı'dan Uluslararası Konferanslar Dizisi, II, Ekim 96-Nisan 97, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İst.,

ARVASÎ, S. Ahmet (1989), *Size Sesleniyorum,* Model Yay., İst.

ATAMAN, Sebati (1981), *Dil Çıkmazı,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

ATSIZ, (Hüseyin Nihal), (1992), *Türk Edebiyatı Tarihi,* Baysal Yay., İst.

AYTMATOV, Cengiz (1991), *"Gün Olur Asra Bedel",* Çev: Refik Özdek, Ötüken Yay., İst.

BANARLI, Nihad Sami (1993), *Türkçenin Sırları*, Kubbealtı Neşriyat, 12. Baskı, İst.

BANARLI, Nihat S. (1969), *"Milletler ve Diller"*, İkinci Dil Kongresi ve Akademi, İst.,1969.

BANGUOĞLU, Tahsin, (1987), *Dil Balıisleri*, Kubbealtı, Neşriyatı, İst.

BARTHES, Roland (1979), *Göstergebilim İlkeleri*, Çevirenler: Berke Vardar-Mehmet Rifat, Kültür Bak. Yay., Ankara.

BAYAZIT, Erdem (1984)., *"Kültür Soruşturması"*, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, Yazarlar Birliği Yay., Ankara.

BAYHAN, Vehbi (1997), *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, Kültür Bak. Yay., Ankara.

BEGOVIÇ, Ali Izzet (1993), *Doğu ve Batı Arasında Islâm*, Çev: Salih Şaban, Nehir Yay., İst. B

ELGE, Murat (1997), *Tarihten Güncelliğe*, İletişim Yay., İst.

BENVENİSTE, Emile (1995), *Genel Dilbilim Sorunları*, Çev: Erdim Öztokat, Yapı Kredi Yay., İst.

BERDİBAY, Rahmankul (1997), *'Baykal'dan 'Balkan'a*, Bilig Yay., Ankara.

BİLGİÇ, Prof. Dr. Emin (1986), *Millî Kültür Davamız*, Boğaziçi Yay., İst.

BORA, Tanıl (1992), *"İyiliğimizi İstiyorlar Vermeyeceğiz!"*, 1991 - 1992 Gençlik Rehberi, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara.

BULAÇ, Ali (1992), *Din ve Modernizm*, Beyan Yay., 3. Baskı, İst.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1985), Gelişim Yay., İst.

CANGIZBAY, Kadir, (1998), *Sosyolojik Praksis*, Öteki Yay., Ankara.

CEM, Dr. Cemil (1978), *Türkiye'de Kamu Görevlilerinin Yabancı Dil Sorunu*, TODAİE Yay., Ankara.

CONDON, John (1995), *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, İnsan Yay., İst.

ÇALIŞLAR, Aziz (Çeviren-düzenleyen) (1983), *Ansiklopedik Kültür Sözlüğü*, Altın Kitaplar Yay., İst.

ÇİÇEK, Dr. Mehmet, *"Dil Olgusuna Genel Bir Bakış"*, Yüzüncü Yıl Ün. İlahiyat Fak., Kur'an ve Dil (Dil ve Hermenotik) Sempozyumu, 17-18 Mayıs 2001, Van.

ÇİZMECİLER, Osman (1982), *Ünlü Deyimler ve Öyküleri*, Kastaş Yay., İst.

ÇORLUKİÇ, Filip (1998), *İnsanoğlu Nereye Gidiyorsun*, Ayışığı Kitapları, İst.

DAVUDOĞLU, Ahmet (1997), *"Fukuyama'dan Huntington'a" (Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasî Teorinin Pragmatik Kullanımı), Medeniyetler Çatışması (Derleme)*, Vadi Yay., Ankara.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1980), *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi, 6. Baskı, Ankara.

DOĞAN, D. Mehmet (1995), *Dil Kültür Yabancılaşma*, Beyan Yay., İst.

DOĞAN, D. Mehmet (1979), *Batılılaşma İhaneti*, Birlik Yay., Ankara.

DOĞAN, D. Mehmet (2001), *Bir Lügat Bulamadım*, Vadi Yay., Ankara, 2001.

ELÇİN, Prof. Dr. Şükrü (1985), *Folklor ve Halk Edebiyatının Millî Birliğin Oluşmasındaki Rolü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

ELÇİN, Şükrü (1980), *Erol Güngör'ün 'Yabancı Kültürler Karşısında Millî Kültür' Konulu Konuşması Hakkında Müzakere*, Milliyetçiler III. Büyük İlmî Kurultayı (Tebliğler/Açıklamalar/Müzakereler), Boğaziçi Yay., İst.

ELİOT, Thomas S. (1981), *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev: Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Kültür Bak. Yay., Ankara.

ERTÜRK, Selahattin (1993), *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Kültür Bak. Yay., Ankara.

ESED, Muhammed (1999), *Kur'an Mesajı*, Cilt I, Türkçeye Çevirinin Önsözü'den, İşaret Yay.

ESSLİN, Martin (1991), *TV Beyaz Camın Arkası*, Çev: Murat Çiftkaya, Pınar Yay., İst.

FUKUYAMA, Francis (1999), *Tarihin Sonu mu?, "Fukuyama 10. Yılında 'Tarihin Sonu mu?' Makalesini Değerlendiriyor"*, Çev: Cemal Aydın, Vadi Yay.,(Derleme), 2. Baskı, Ankara.

FUKUYAMA, Francis (tarihsiz). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çev: Zülfü Dicleli, Simavi Yay., (Yer ?).

Goethe Der ki (1986), Çev: Prof. Dr. Gürsel Aytaç, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara.

GÖKBERK, Macit (1997), *Değişen Dünya Değişen Dil*, Yapı Kredi Yay., İst.

GÜNGÖR, Prof. Dr. Erol (1980), *"Yabancı Kültürler Karşısında Millî Kültür"*, Milliyetçiler III. Büyük İlmî Kurultayı (Tebliğler/Açıklamalar/Müzakereler), Boğaziçi Yay., İst.

GÜNGÖR, Prof. Dr. Erol (1992), *Dünden Bugünden Tarih Kültür ve Milliyetçilik*, Mayaş Yay., Ankara.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1999a), *Eski Şarkı* , MEB Yay., İst.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1999b), *Yaprak Dökümü* , MEB Yay., İst.

GÜVENÇ, Bozkurt (1972), *İnsan ve Kültür*, Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara.

GÜVENÇ, Bozkurt (1979), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İst.

HÂLİS, İsa (2001), *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Konya.

HOFFER, Eric (1993), *Kesin İnançlılar*, Çev: Erkıl Günur, Alan Yay., İst.

HUNTINGTON, Samuel P. (1997), *"Batı 'Tek'dir Ama Evrensel Değildir"*, Medeniyetler Çatışması (Derleme) , Vadi Yay., Ankara.

HUNTINGTON, Samuel P. (1997), *"Medeniyetler Çatışması mı?"*, *Medeniyetler Çatışması (Derleme)*, Vadi Yay., Ankara.

İLHAN, Atilla (1984), *"Kültür Soruşturması"*, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, Yazarlar Birliği Yay., Ankara.

İLHAN, Atillâ(1996), *Bıçağın Ucu*, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara.

İLHAN, Attilâ(1998), *Ulusal Kültür Savaşı*, Bilgi Yay., 2. Basım, Ankara.

İNSEL, Ahmet (1997), *Yeni Sağ ve Uygarlıklar Savaşı (II), Medeniyetler Çatışması (Derleme)*, Vadi Yay., Ankara.

KAPLAN, Mehmet (1992), *Kültür ve Dil* , Dergâh Yay., İst.

KAPLAN, Mehmet (1997), *Nesillerin Ruhu*, Dergâh Yay.,6. Baskı, İst.

KAPLAN, Mehmet, (1987). *Türk Milletinin Kültürel Değerleri,* Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara.

KARAHAN, Leyla, (1994). (Hazırlayan: İskender Pala,). *99 Soruda Türkçe Kültürü,* Çocuk Vakfı Yay., İst.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1927), *Hüküm Gecesi,* Milliyet Matbaası, İst.

KASABA, Reşad (1999), *"Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm", Türkiyede Modernleşme ve Ulusal Kimlik,* Editörler: Sibel Bozdoğan/Reşad Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2. Baskı, İst.,1999

KASIR, Hasan Ali (1993), *Kültür Bilinci,* Denge Yay., İst.

KAVCAR, Doç. Dr. Cahit (1985), *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı,* Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara.

KAYAYERLI, Müjdat (1992), *Türklük Şuuru ve Türk Dili,* Ocak Yay., Ankara.

KEMAL, Yahya (1985), *Aziz İstanbul,* Millî Eğitim Basımevi, İst.

KIRAN, Zeynel (1996), *Dilbilim Akımları,* Onur Yay., 2. Baskı, Ankara.

KISAKÜREK, N. Fazıl, (1997), *Reis Bey,* Büyük Doğu Yay.,9. Baskı, Ankara.

KOCH, Egmont R./SPERBER, Jochen (1996), *Bilgi Mafyası (Gizli Servisler, Bilgisayar Casusluğu ve Yeni Bilgi Karteli),* Çev: Kaan Ökten, Sarmal Yay.,1986, İst.

KOÇ, Turan (1998), *Din Dili,* İz Yay., İst.

KOMİSYON (1995), *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları,* T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* TDK Yay., Ankara.

KÖSOĞLU, Nevzat (1995), *Millî Kültür ve Kimlik,* Ötüken Yay., İst.

KÖSOĞLU, Nevzat (1996), *Türk Kimliği ve Türk Dünyası,* Ötüken Yay., İst.

KUTLU, Mustafa (1990), *Sır,* Dergâh Yay., İst.

LAHBABÎ, Prof. Dr. Aziz (1980), *Millî Kültürler ve Medeniyet,* Çev: Dr. Bahaeddin Yediyıldız, Tur Yay., İst.

LEWIS, Bernard (1991), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev: Prof. Metin Kıratlı, TTK Yay., Ankara.

MERİÇ, Cemil (1986), *Kültürden İrfana*, İnsan Yay., İst.

MERİÇ, Cemil (1986), *Umrandan Uygarlığa*, Ötüken Yay., İst.

MERİÇ, Cemil (1992), *Bu Ülke*, İletişim Yay., İst.

MERİÇ, Cemil, (1992), *Jurnal*, İletişim Yay., İst.

MUHAMMEDÎ, Renad (1993), *Sırat Köprüsü*, Sultan Galiyev, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İst.

OKTAY, Ahmet (1994), *Türkiye'de Popüler Kültür*, Yapı Kredi Yay.,2. Baskı, İst.

ORWELL, George (1960), *Bindokuzyüzseksendört*, Maarif Vekaleti Yay., Çev: Hâldun Derin, Ankara

OSKAY, Ünsal (1993), *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*, Der Yay., İst.

ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1995), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi-Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, TDK Yay., Ankara.

Ömer Seyfeddin, *Türklük Ülküsü*, Haz: Sakin Öner, Türk Kültür Yay., İst.

Ömer Seyfettin (2000), *Yalnız Efe*, Morpa Kültür Yay., İst.

ÖNER, Prof. Dr. Necati (1987), *"Yabancı Dille Öğretim"*, 1. Millî Eğitim Sempozyumu, 24/25 Ekim 1986, Tarihî Türk Ocağı Salonu, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1987.

ÖNER, Prof. Dr. Necati (1995), *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yay., İst.

ÖRNEK, Doç. Dr. Sedat Veyis (1971), *Etnoloji Sözlüğü*, Ank. Ün. Dil Tarih Coğr. Fak. Yay., 1971, Ankara.

ÖZAKINCI, Cengiz (1994), *Dünden Bugüne Türkler'de Din ve Dil*, Bellek Yay., İst.

ÖZBAY, Hüseyin (2001), *Aldanışların Penceresinden*, Günce Yay., Ankara.

ÖZBEK, Meral (1991), *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İletişim Yay., İst.

ÖZBEK, Meral (1999), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, "Arabesk Kültür: Bir Modernleşme ve Popüler Kültür Örneği"*, Editörler:

Sibel BOZDOĞAN, Reşad KASABA, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2. Baskı, İst.

ÖZBİLGEN, Erol (1988), *Mağlupların Zaferi*, İnsan Yay., İst.

ÖZDENÖREN, Rasim (1985), *"Kültür Soruşturması"*, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, Yazarlar Birliği Yay., 1985, Ankara.

ÖZDENÖREN, Rasim (1986), *Ruhun Malzemeleri*, Risale Yay., İst.

ÖZDENÖREN, Rasim (1990), *Kafa Karıştıran Kelimeler*, İz Yay., İst.

ÖZERDİM, Sami N. (1978), *Yazı Devriminin Öyküsü*, TDK Yay., Ankara.

ÖZKÖK, Ertuğrul (1985), *Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Yay., Ankara.

ÖZSOY, Dr. Osman (1998), *Propaganda ve Reklâm Oluşturma*, Alfa Yay., İst.

P. HUNTINGTON, Samuel (1997), *"Medeniyetler (Çatışması) Değilse Nedir? Soğuk Savaş Sonrası Dünyasının Paradigmaları", Medeniyetler Çatışması (Derleme)*, Vadi Yay., Ankara.

PALA, İskender (2003), *İki Dirhem Bir Çekirdek*, LM Yay., 7. Baskı, İst.

PALA, İskender, Hazırlayan. (1994), *99 Soruda Türkçe Kültürü*, Çocuk Vakfı Yay., İst.

POSTMAN, Neil (1994), *TV: Öldüren Eğlence*, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yay., İst.

POSTMAN, Neil (1995), *Çocukluğun Yokoluşu*, Çev: Kemal İnal, İmge Kitabevi Yay., Ankara

RIFAT, Mehmet (1998), *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, YKY, İst.

SAFA, Peyami (1996), *Mahşer*, Ötüken Yay., 11. Baskı, İst.

SAUSSURE, De Ferdinand (1983), *XX. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler)*, Çev: Berke Vardar, TDK Yay., Ankara.

SCHİLLER, Herbert (1993), *Zihin Yönlendirenler*, Çev: Cevdet Cerit, Pınar Yay., İst..

SEPETÇİOĞLU, M. Necati (1989), *Sonsuza Uyanan Taşlar*, İrfan Yay., 2. Baskı, İst.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (1987), *Millîyetçiler IV. İlmî Büyük Kurultayı, "Kültür Değerlerimizin Edebî Eserlerde İşlenmesi", Yeni Bir*

Yüzyıla Girerken Meselelerimiz, Tebliğler, 24-25-26 Nisan 1987, İstanbul, Metinler Matbaası.

SERTEL, Zekeriya (1977), *Hatırladıklarım*, Gözlem Yay., İst.

SERTKAYA, Osman F. (1969), *"Atatürk'ün Dil Politikası"*, İkinci Dil Kongresi ve Akademi, Hazırlayan: Prof. Faruk K. Timurtaş, Türkiye Muallimler Birliği Yay., İst, 1969.

SİNANOĞLU, Oktay (2001), *"Bir New-York Rüyası Bye-Bye Türkçe"*, Otopsi Yay., 2. Baskı, İst.

SİNGER, Dorothy G.,/SİNGER, Jerome L. (1998), *Çocuklarda Yaratıcılığın Gelişimi*, Çev: Nurdan Cihanşümul, Gendaş Yay., İst.

SMİTH, Anthony (1986), *İnsan Beyni ve Yaşamı*. İnkılâp Kitabevi, İst.

SONGAR, Ayhan(1986), *Dil ve Düşünce*, Güray Matbaası, İst.

SONGAR, Prof. Dr. Ayhan (1969), *"Dil ve Düşünce Patolojisi"*, İkinci Dil Kongresi ve Akademi, Hazırlayan: Prof. Dr. F. Kadri Timurtaş, Türkiye Muallimler Birliği Yay., İst.

SU, Hüseyin (1999), *Aşkın Hâlleri*, Hece Yay., Ankara.

ŞERİATİ, Dr. Ali (1980), *Medeniyet ve Modernizm*, Çev: F. Selim, A. Arslan, Düşünce Yay., İst.

TANER, Haldun (1996), *Ayışığında Şamata*, Bilgi Yay., Ankara.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1992), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yay., 3. Baskı, İst.

TARLAN, Prof. Dr. Ali Nihat (1972), *"Dil Müessesesi Oyuncak Değildir"*, *Türkiye'de Dil ve Kültür İhtilâli mi?*, Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti Yay., İst., 1972.

TAŞGETİREN, Ahmet (1982 b), *"Kendi İnsan Tipimize Doğru"*, Suffe Kültür Sanat Yıllığı, Ankara.

TIMURTAŞ, Prof. Dr. F. Kadri (1980), *"Dil Meselesi"*, Milliyetçiler III. Büyük İlmî Kurultayı (Tebliğler/Açıklamalar/Müzakereler), Boğaziçi Yay., İst.

TİMURTAŞ, Prof. Dr. Faruk K. (1977), *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, Boğaziçi Yay., İst.

TİTİZ, Tınaz (1998), *"Ezbersiz Eğitim" Yol Haritası*, Beyaz Yay., İst.

TURAL, Sadık (1985), *"Kültür Soruşturması"*, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, Yazarlar Birliği Yay.,1985, Ankara.

TURAL, Prof. Dr. Sadık (1992a), *Sorulara Cevaplarla Kültür Edebiyat Dil*, Ecdad Yay., Ank.

TURAL, Prof. Dr. Sadık (1992b), *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ecdad Yay., Ankara.

TURAN, Prof. Dr. Osman (1972), *"Manevî Sükut ve Neticeleri"*, *Türkiye'de Dil ve Kültür İhtilâli mi?*, Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti Yay., İst., 1972.

TURAN, Şerafettin (2000), *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yay., Ankara.

TURHAN, Mümtaz (1972), *Kültür Değişmeleri*, Millî Eğitim Basımevi, İst.

TURHAN, Prof. Dr. Mümtaz (1969), *"Dil Davası"*, İkinci Dil Kongresi ve Akademi, İst.,1969.

Türkçe Sözlük (1988), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

TÜRKDOĞAN, Prof. Dr. Orhan (1988), *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Anka.

UYGUR, Mermi (1984), *Kültür Kıuramı*, Remzi Kitabevi, İst.

UYGUR, Nermi (1997), *Dilin Gücü*, Yapı Kredi Yay., İst.

ÜNALAN, Şükrü (2001), *Türkçe Öğretimi*, Nobel Yay., Ankara.

ÜNALAN, Şükrü (2003), *Kişisel Gelişim Teknikleriyle Sözlü Anlatım*, Nobel Yay., Ankara.

VARDAR, B., GÜZ, N., GÜZELŞEN, M.N., ÖZTOKAT, E., SENEMOĞLU, O. (1978). *Başlıca Dilbilim Terimleri*, İst. Ün. Yay., İst.

VARDAR, Berke (1982), *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, TDK Yay., Ankara.

WELSCH, Prof. Dr. Wolfgang (1997), *"Kültürötesi: Günümüz Kültürlerinin Değişen Formu"*, Doğu'dan Batı'dan Uluslararası Konferanslar Dizisi, II, Ekim 96-Nisan 97, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İst.,1997.

YALÇIN, Alemdar (1997), *Anadolu Ezgisi*, Günce Yay., Ankara.

YENİÇERİ, Doç. Dr. Özcan (1999), *Yozlaşma ve Yozlaşmaya Karşı İtirazlar*, Özlem Yay., 4. Baskı, Ankara.

YENİÇERİ, Doç. Dr. Özcan (2001), *Yeniden Türkleşmek*, Nobel Yay., Ankara.

DERGİ YAZILARI

AKYAVAŞ, Prof. Dr. Beynun (1996), *"Fış Fış Kayıkçı"*, Türk Yurdu, Sayı 107, Temmuz 1996, S.12-13

ALAN, Yusuf (1995), *"İşaretbilim (Semiotics)"*, Sızıntı, Sayı 195, Nisan 1995.

ALKAN, Ahmet Turan (2001), *"Dil ile Dünya Görüşü Arasındaki Münasebet Üzerine"* Eğitim Bilim Dergisi, Yıl 4, Sayı 28, Ocak 2001

ALKAN, Ahmet Turan, *"Hiçbir Lisan Kendine Tercüme Edilemez"*, Aksiyon, 18 Aralık 1999.

ARDA, Prof. Dr. Zeki Cemil (2001), *"Edebî Çeviri ve Kültür Transferi"*, Ege Ün. Ed. Fak. Yay., Alman Dili ve Ed. Araştırma Dergisi, İzmir.

ARSLAN, Abdurrahman (2001), *"Medeniyetler Çatışması"*, Lokal Etkinlikleri (Konferans), İktibas, Sayı 276, Aralık 2001.

ARSLAN, Ali (2000), *"İnsanlığın İhtiyacı Nedir: Yeni Bir Milenyum mu, Yeni Bir Medeniyet mi?"*, Köprü, No: 69, Kış 2000

ATAY, Falih Rıfkı (1957), Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, İst.,1955 / İNAN, Abdulkadir; "İki Hatıra", Türk Dili, No: 57, 1957.

ATAY, Falih Rıfkı (1951), "Atatürk ve Dil", Türk Dili, 1951, No: 3

AYDIN, Sadullah, (Hâluk Gerger'den aktaran) (1997). *"Sömürü Kültürü"*, Fecre Doğru, Yıl 3, Sayı 26, Aralık 1997.

AYTAÇ, Önder (1998), *"Müziksel Gericiliğe Modern Bir Yaklaşım Denemesi: Cumhuriyetin 75. Yılında 10. Yıl Marşına Geri Dönmek"*, Yeni Türkiye (75. Yıl Özel Sayısı) , Cilt IV, Sayı 23-24.

BAYHAN, Vehbi (1993), *Enformatik Kültür*, Türkiye Günlüğü, Güz

BAYUR, Hikmet (1954), *"Atatürk ve Dil Devrimi"*, Türk Dili, 1954, No: 31

BEWLEY, Abdulhak (1994), *"İnsanın Doğal Biçimi: İslâm"*, Çev: Ersin Balcı, Bilgi ve Hikmet, Kış Sayı 4

BIÇAK, Doç. Dr. Ayhan; *"Homo Economicus Medeniyetine Yaklaşımlar"* Türk Yurdu, Sayı 127-128.

CALVET, Louis-Jean (1992). *"Sömürgecilik Dili"*, Çev: Eriman Topbaş,

Türk Yurdu, Cilt 12, Sayı 61, Eylül.

ÇAKIR, Dr. Abdulvahit (1989), *"Dil Nedir?"*, Millî Eğitim, Sayı 89, Eylül.

ÇELİK, Ejder (2001). *"Kitle İletişim Araçları ve Dil"*, Türk Yurdu, Şubat-Mart, Cilt 21, Sayı 162-163.

ÇETİNKAYA, Yalçın (1998), *"Müziğin Değişimi"*, Yeni Türkiye (75. Yıl Özel Sayısı), IV. Cilt, Sayı 23-24,

DEVELİ, Hayati (2001), *"Türkçenin Geleceği"*, Umran, Sayı 85, Eylül.

DOĞAN, D. Mehmet (2001), *"Dil-Kültür-Medeniyet"* (Açıkotu-rum), Umran, Sayı 85, Eylül.

DOĞRU, Erdinç (1996), *"Dil, Düşünce ve Kültür Arasındaki İlişki"*, Dil Dergisi, Sayı 45, Temmuz.

EVERDI, Mustafa (2001), *"Dilin Iktidarı Iktidarın Dili"*, Umran, Sayı 85, Eylül.

FINDIK, Ertuğrul, *"İnternetin Derin Devleti"*, Gerçek Hayat, 12 Ocak 2001, Yıl 1, Sayı 12.

GADAMER, H.G. (1998), *"İnsan ve Dil"*, Seçki, Sayı 1, Sonbahar.

HACISALİHOĞLU, Prof. Dr. Hilmi (2001), *"Bilim Dili Türkçe Ya-zımı Dili Türkçe"*, Türk Dili, Aralık.

İPEK, Ali (1994). *"İlk İnsanlar Dilsiz mi?"*, İslâmî Edebiyat, Eylül , Sayı 25

KAPLAN, Yusuf (2001). *"Dilin İmkânlarından İmkânların Diline"*, Umran, Sayı 85, Eylül.

KARAKUŞ, Dr. İdris (2000), *"Türkçe Bilim Dilidir"*, Bilge, Sayı 24, Bahar

KOÇ, Turan (1998), *"Dilimizden Olacak Kıyametiniz"*, Hece Kültürevi Etkinlikleri II, Hece, Yıl 2, Sayı 16, Nisan.

KORKMAZ, Prof. Dr. Zeynep (1980), *"Insan Varlığından Millet ve Kültür Varlığına Uzanan Dil"*, Millî Kültür, Sayı 2, Temmuz.

KORKMAZ, Prof. Dr. Zeynep (1983), *"Türk Dilinin Bugünkü So-runları"*, Millî Kültür, Sayı 39, Nisan.

KORKMAZ, Prof. Dr. Zeynep(1979), *"Dili Özleştirme Konusundaki Yöntem(Metot) Ayrılıkları Üzerinde Bir Karşılaştırma"*, Millî Kültür, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 12, Aralık.

KÖKSOY, Prof. Dr., Mümin (2001), *"Bilimci, Eğitimci ve Yöneticinin Türkçeye Etkisi"*, Türk Yurdu, Şubat-Mart, Cilt 21, Sayı 162-163.

KÖMÜR, Abdulbaki, (Murat Ural'dan aktaran) (1997), *"Bir Hayat Felsefesinin Dili ve Destekçisi Olarak Müzik"* Fecre Doğru, Yıl 2, Sayı 18, Nisan.

KURU, Ahmet (1998), *"Medeniyetler Çatışması: Bilimsel Gerçek mi, Talırik Senaryosu mu?"* Türkiye Günlüğü, Ocak-Şubat.

LUKACS, John (1993), *"Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu"*, Çeviren: Mustafa Özel, İzlenim, Özel Ek, Nisan.

MUALLİMOĞLU, Nejat (1997), *"Türkçenin İstiklâl Harbi"*, Millî Kültür, Sayı 6, Haziran.

ORTAÇ, Selahattin (1977), *"Kültür Hizmetlerinin Tarihi Gelişimi ve Düşündürdükleri"*, Millî Kültür, C.1, Sayı 2,

OSKAY, Ünsal (1994), *"İletişim Çağı İnsanının Sorunu: İletişimsizlik!"*, Bilim ve Teknik, Sayı:315, Şubat.

ÖCAL, Derya/TELLAN, Tolga; (2000), *"Popüler Müzik Endüstrisinin İlettikleri"*, İletişim, Medya ve Kültür, 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, 3-5 Mayıs 2000.

ÖNÜR, Yrd. Doç. Dr. Nimet (1999), *"Küreselleşme ve Kültürlerarası Etkileşim Sürecinde Televizyon"* (İlkokul Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma), İletişim, Yaz, Sayı 3.

ÖZARSLAN, Ersin (1996), *Kitle Haberleşmesinde Söz ve İfade Sakatlıkları veya Mesaj Tıkanması*, Türk Yurdu, Temmuz, Sayı 107. S.53-56

ÖZBAY, Doç. Dr., Murat (2001), *"Atatürk'ün Türkçe Öğretimiyle İlgili Düşünce ve Uygulamaları"*, Türk Yurdu, Şubat-Mart, Cilt 21.

ÖZBAY, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin (2001), *"Dünkü Dil Bugünkü Dil"*, Türk Yurdu, Şubat-Mart, Cilt 21, Sayı 162-163.

ÖZDENÖREN, Rasim (2001), *"Edebiyatın Ortamı ve Dili"*, Umran, Sayı 85, Eylül.

ÖZKAN, Fadime (1998), *"Kiziroğlu'nun Hikâyesi: Popüler Kültürün Dönüşümü"*, Sözleşme, Yıl 1, Sayı 10/11, Ağustos/Eylül

POYRAZ, Hakan (1989), *"Dil, Düşünce ve Kültür"*, Millî Eğitim, Sayı 88, Ağustos.

POYRAZ, Hakan (1996), *"Dilimizi Mezardakilere Borçluyuz"*, Türk Yurdu, Temmuz, Sayı 107

RİGEL, Nurdoğan; 1998. *"Parmakucu Toplumu"*, Yeni Türkiye, Sayı 20, Yıl.

SAFA, Peyami (1952), *"Türk Dili İçin Bir Rapor"*, Türk Dili, No:4

SAYAR, Kemal (1992), *"Dilsiz Toplumun Duvar Yazıları"*, İzlenim, Yıl 1, Sayı 1, 15 Aralık

SELVİ, Osman (2001), *"Fehmi Baykan'la Globalleşme Üzerine"*, Fecre Doğru, Yıl 6, Sayı 68.

SİNANOĞLU, Oktay (1996), *"Dil ve Eğitim"*, Türk Edebiyatı, Sayı 272, Haziran

SİNANOĞLU, Oktay (1996), *"Toplum Olarak Beyin Ameliyatı Geçiriyoruz"*, İzlenim, Sayı 39, Kasım

SİNANOĞLU, Oktay (1998). *Cumhuriyet Döneminde Türkçe*, Yeni Türkiye (75. Yıl Özel Sayısı), Sayı 23-24, Cilt IV. Ekim

ŞEKER, Sâni (2001). *"Din-Felsefe İlişkisinde Dilin Önemi"*, Dibâce, Sayı 14, Sonbahar.

ŞENEL, S. Savaş/ ALBANT, Şerif (1993), *Yabancı Dil Öğretiminde Yabancılaştırma*, Sızıntı, Sayı 176, Eylül

ŞİŞMAN, Nazife (1995), *Çocuklarınız Yabancı Sembollerle Büyüyor*, İzlenim, Sayı 17, Ocak

TAŞGETİREN, Ahmet, (1982 a), *"Festival ve Kültür Alış-Verişi Meselesi"*, Türk Edebiyatı, Ağustos, sayı 106,

TEKİN, Mustafa (2001), *"İmkânlar Dili Oluşturmak"*, Umran, Sayı 85, Eylül

TEMEL, Ali Rıza (1998), *"Kültür Değişmeleri"*, Kültür Dünyası, Sayı 10, Şubat.

TEMİZYÜREK, Dr. Fahri (2001), *"Yabancı Dille Eğitimin Sakıncaları Üzerine"*, Türk Yurdu, Şubat-Mart, Cilt 21, Sayı 162-163.

TİTİZ, Tınaz (1997), *"Süper Türkçe"*, Dil Dergisi, Sayı 60, Ekim 1997

TURAL, Prof. Dr. Sadık (2000), *"Düşünmek, Eleştirmek ve Eleştirilmek Bir İhtiyaçtır"*, Bilge, Sayı 24, Bahar 2000

TÜRKMEN, Ali, (2001), *"Globalleşme Fırtınası ve Kültür Ağacımız"*, Altınoluk, Temmuz 2001, Sayı 185.

URAL, Murat (1995), *"Toplumsal Bir Dil Olarak Müzik"*, Haksöz, Ağustos 1995.

UYGUR, Erdoğan (1996), *Toplumda ve Dilde Yabancılaşma,* Türk Yurdu, Temmuz 1996, Sayı 107.

ÜNALAN, Şükrü (1998), *"Argo Dili"*, Dil Dergisi, Sayı 78, Eylül 1998

ÜNALAN, Şükrü (1998), *"Cumhuriyet Sonrası Dilimizin Hâl-i Pürmelâli"*, Yeni Türkiye (Cumhuriyetin 75. Yıl Özel Sayısı), Ekim,1998.

ÜNALAN, Şükrü (1998), *"Sömürgecilik ve Dil"*, Genç Yorum, Sayı 1, Temmuz 1998

ÜNALAN, Şükrü (2000), *"Medya ve Kültür Değişmeleri"*, İlkadım, Yıl 8, Sayı 140, Mart 2000

ÜNALAN, Şükrü (2001), *"Medyatik Kültür ve Savrulan Toplum Yapımız I"*, Kalemkâr, Sayı 4, Aralık 2001.

ÜNALAN, Şükrü (2002), *"Medyatik Kültür ve Savrulan Toplum Yapımız II"*, Kalemkâr, Sayı 5, Ocak 2002.

YAKICI, Yrd. Doç. Dr. Ali, *"İslamiyet Öncesi Türk Destanlarının Bilim ve Kültür Hayatına Etkisi Üzerine Bazı Düşünceler"*, (2003) Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a Armağan, Konya Selçuk Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 13. Sayı, Bahar,

YALÇIN, Prof. Dr. Alemdar (1999), *"Medya ve Dil"*, İletişim, Güz Dönemi, Sayı 4.

YAMAN, Ertuğrul (1989), *"Yabancı Diller Karşısında Türkçenin Durumu"*, Millî Eğitim, Sayı 92, Aralık.

YAMAN, Yrd. Doç. Dr., Ertuğrul (2001), *"Dilimiz Kimliğimizdir: Dilimize Sahip Çıkalım"*, Türk Yurdu, Şubat-Mart 2001, Cilt 21, Sayı 162-163.

YAZAR, Yusuf (1997), *İnternet ve Multimedya,* Hece, Sayı 4, Nisan 1997.

YILMAZ, Doç. Dr. Durali (1991), *"Bilgi, İdeoloji, Kültür ve Edebiyat"*, Millî Kültür, Sayı 85, Haziran 1991.

YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Sıdıka, (2000), *"Sessizlik Üzerine Bir Düşünme Pratiği"*, İletişim, Medya ve Kültür, 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, 3-5 Mayıs 2000.

ZURCHER, Erik Jan (1989), *"Güneş-Dil Teorisi ve Türk Dil Reformundaki Yeri"*, Çev: Ayşen Ekmekçi, Birikim , Sayı 2, Haziran 1989.

GAZETE YAZILARI

AKMAN, Nuriye, (1999), *"Türkiye'yi Anlatan Kedi"*, Sabah, 5 Aralık

BARLAS, Mehmet (1995), *"De Gaulle Anısı"*, Sabah, 8 Haziran

CÜNDİOĞLU, Dücane (1998), *"Hem Dilsiz, Hem Dilsûz"*, Yeni Şafak, 12 Ağustos

DEMİR, Melek (1995), *"Pembe Dizilere Endeksli Hayatlar"*, Yeni Şafak, 12 Eylül

DEVELİ, Hayati, *'Ana Dil' Kavramı ve 'İki Dilli'lik Tartışması*, Tercüman, 11 Haziran

DÖLEK, Ali (1995), *"Anlamına Yabancılaşan Kavramlar"*, Yeni Şafak, 3 Temmuz

EMİR, Sabahat (2000), *"Dil Hüznü"*, Türkiye, 20 Ocak

GÜNEŞ, Sadık (1997), *"Kitle Kültürü Demokrasi ve Medya"*, Yeni Şafak, 17 Temmuz

HAYIRLI, Alişan (1998), *"İslâın'ın Modernizmle Kavgası"*, Yeni Şafak, 9 Haziran

İNAN, Prof. Dr. Demir (1993), *"Yabancı Dilde Öğretim Yanlışlığı"*, Cumhuriyet, 26 Mayıs

KAHRAMAN, H. Bülent (2001b), *"Farklı Eğitimin Cazibesi"* Radikal 14 kasım

KAHRAMAN, H. Bülent (2001a), *"Yabancı Dil Eğitimi ve Emperyalizm"*, Radikal, 12 Kasım.

KAPLAN, Yusuf (2002), *"Kültür Üretemeyenler, Yok Olmaya Mahkûmdur"*, Yeni Şafak, 9 Ocak.

KÖSE, Ali (1995), *"Modernizm İnsan Karşı"*, Yeni Şafak, 14 Kasım

ÖZFATURA, M. Necati (1996), *"Türkçemizi Katledenler"*, Türkiye, 24 Ekim.

SELMAN, Yusuf, (1995), *"İnternetle Farklılaşan Dünya"*, Yeni Şafak, 5 Aralık

SEVİNDİ, Nevval (1996), *"İnsan Kültürel Bir Varlıktır"*, Yeni Şafak, 19 Mayıs

SOYSAL, Mümtaz (1992), *"Özenti"*, Hürriyet, 08 Şubat

SOYSAL, Mümtaz (1996), *"Dil Sevgisi ve Dil Yasası"*, Hürriyet, 17 Kasım

YILMAZ, Önay (1995), *"Türkler Amerikalılardan Daha Zeki"*, Milliyet, 30 Mayıs

TEZ

ÜNALAN, Şükrü (1996), *"Dil ve Şahsiyet"* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

INTERNET SITELERI

ALTUNEL, Yusuf, 1999, *"İnsan Beyninin Yapısı ve Dil"*, İmece Dergisi, Sayı 8, Şubat, www.imece.org

ALTUNEL, Yusuf, 1999, *"İnsan İletişimindeki Mucize:Dil"*, İmece Dergisi, Sayı 7, Ocak, www.imece.org

KARAOĞLU, Mustafa; *"Dil, Toplum ve Kültür Arasındaki Tarihsel İlişki"*, www.anadili.egitimi.com,

ERGÜL ALTUNKAYA, Emel, *"Psikodilbilim, Dil ve Düşünce Üzerine Teoriler"*, Araf Dergisi, Sayı 22, www.araf.net

REX Caper (Ibadullah Emre Şahin), *Lisan ve Tercüme*, www.alevlatlı.com

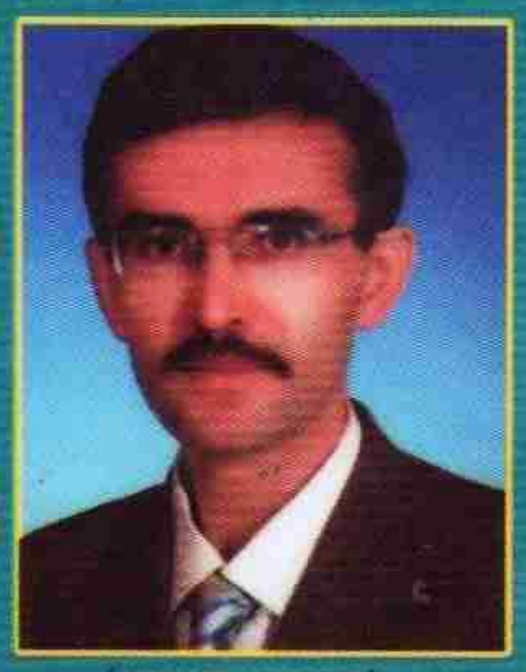
ARICI, Oğuz, *Göstergebilim*, http://www.anaserve.com/~dersaadet/cogito03. htm

KÖSOĞLU, Nevzat (2001), *"Küreselleşme ve Millî Hayat Üzerine"*, Türkiye ve Siyaset Dergisi -Kasım-Aralık 2001, http://www.turkiyevesiyaset.com/sayi5/icindekiler.htm

KURUOĞLU, Yard. Doç. Dr. Huriye, *Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri*, E.Ü. İletişim Fakültesi, www.cocukaile.com/sizdengelen.htm).

KONGAR, Prof. Dr. Emre (1997), *"Küreselleşme Ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür"*, 16 Mayıs, Ankara, http://www.kongar.org/ makaleler/mak_ku.php

SAUSSURE, Ferdinand de (1976), *Genel Dilbilim Dersleri 1, "Dilbilim Tarihine Kısa Bir Bakış"*, Çeviren: Berke Vardar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, www.turkdilivekulturu.com

(1967-2007)

Türkçe dünyada en çok konuşulan dillerden biridir. Dünyada Türkçe konuşan insanlar yaklaşık 11 milyon kilometrekarelik bir alana yayılmıştır. Doğuda Moğolistan ve Çin, batıda Sırbistan, kuzeyde Sibirya ve Kazan, güneyde Bağdat'a kadar geniş bir coğrafyada Türkçe konuşulmaktadır. Bu coğrafya içerisinde, 7 tanesi Türk devleti olan 23 ayrı devlet vardır. Günümüzde yaklaşık 300 milyon insan Türkçe ve onun lehçeleri, ağızlarıyla konuşmaktadır.

"Öldükten sonra da yaşamak istiyorsanız geride ölmez bir eser bırakınız" sözünün mucibince, milletimizin genç beyinlerinin millî kimlik ve benlikten uzaklaşmamasını temin için büyük gayret gösteren yazar, bu gayretlerini ebedîleştirmek için kaleme sarılmış ve yıllardır birçok üniversitede okutulan bir eser ortaya çıkarmıştır. Yazar bu eseri ile küreselleşme adı altında dil ve kültürü yozlaştırma ve böylece millî devletleri daha kolay sömürülebilir hale getirme oyunlarına dikkat çekmiştir. Sadece eğitim çağındaki gençlerin değil her yaştan okurun ilgisini çeken bu eser "bâki kalan bu kubbede hoş bir seda" misali millî bilince sahip Türk insanının yüreğinde yankı bulacaktır.

Eserin yeni baskısının yapılmasında teşviki olan başta üniversite öğrencilerimiz olmak üzere, meslektaşlarımıza ve rahmetli yazarın eşine ve çocuklarına şükran ve minnet duygularımızı ifade etmek istiyoruz. Özellikle de yazarın ruhunun şad olması duasıyla bütün okuyucularımıza selam ve hürmetlerimizi bildiririz.

ISBN 978-605-5978-12-9

9 786055 978129

www.eskiyeni.org

Eski Yeni